

DIVAN BY ZÎVER:
A TEXTUAL ANALYSIS AND CRITICAL EDITION

SEÇİL ALTEN

BOĞAZIÇI UNIVERSITY

2020

DIVAN BY ZÎVER:
A TEXTUAL ANALYSIS AND CRITICAL EDITION

Thesis submitted to the
Institute for Graduate Studies in Social Sciences
in partial fulfillment of the requirements for the degree of

Master of Arts
in
Turkish Language and Literature

by
Seçil Alten

Boğaziçi University

2020

ZÎVER DÎVANI:
İNCELEME VE TENKİTLİ METİN

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Tezi

Seçil Alten

Boğaziçi Üniversitesi

2020

DECLARATION OF ORIGINALITY

I, Seil Alten, certify that

- I am the sole author of this thesis and that I have fully acknowledged and documented in my thesis all sources of ideas and words, including digital resources, which have been produced or published by another person or institution;
- this thesis contains no material that has been submitted or accepted for a degree or diploma in any other educational institution;
- this is a true copy of the thesis approved by my advisor and thesis committee at Boğaziçi University, including final revisions required by them.

Signature..........
Date13.06.2020.....

ABSTRACT

Divan by Zîver:

A Textual Analysis and Critical Edition

The subject of this thesis is the *Dîvân*, by Zîver, one of the Ottoman poets who lived in 18th century. The main aim of this study is to give information about Zîver's life and literary personality and then to present and analyse the *Dîvân* in terms of form, content and language.

For this purpose, I first compared the three manuscript copies of *Dîvân* and I prepared a critical edition of it. After a brief introduction, I examined Zîver's life and literary personality, using information obtained from various sources.

In the textual analysis part, I first evaluated *Dîvân* structurally. I determined verse forms and their distribution in the text, rhythm patterns, rhyme and repeated voices/words after rhyme. Then, I examined the language and expression styles of the text. Following this analysis, I examined the reflections of the religious and sufistic elements, social life and astrological elements in the poems. In addition, I studied the themes of lover and the beloved.

In the final part, I put forward a description of the manuscripts that I had evaluated comparatively to define the relationship between them. Also, I mentioned orthographic characteristics and mistakes of the copyist of the YK copy. I then explained the methodology which I used in transcription and I demonstrated the schemas of transcription alphabets. A facsimile of the original manuscript is presented at the end of the study.

(See Appendix A for an extended abstract.)

ÖZET

Zîver Divanı:

İnceleme ve Tenkitli Metin

Bu tezin konusu 18. yüzyıl Osmanlı şairlerinden Zîver'e ait *Dîvân*'dır. Çalışmanın asıl amacı ise *Dîvân* metnini doğru bir biçimde tespit ederek şairin hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi vermek, sonrasında metni şekil, içerik ve dil özellikleri bağlamında incelemektir.

Bu amaç doğrultusunda öncelikle, *Dîvân*'ın tespit edilen 3 yazma nüshası karşılaştırılarak tenkitli metni hazırlanmıştır. Kısa bir giriş bölümünün ardından çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilerden hareketle şairin hayatı ve sanat anlayışı ele alınmıştır. Sonrasında ise metin ile ilgili inceleme aşamasına geçilmiştir.

Metin incelemesi aşamasında öncelikle şekil özellikleri bakımından bir değerlendirme yapılmıştır. Böylelikle *Dîvân*'daki nazım şekilleri ve bunların dağılımı, vezin kalıpları, kafiye ve redifler tespit edilmiştir. Hemen sonrasında eserin dil ve üslup özellikleri ortaya konulmuştur. İçerik incelemesinde ise dinî-tasavvufi unsurların, sosyal hayatın ve astrolojik unsurların şiirlerdeki yansımalarına bakılmış, sevgili ve âşığa ait unsurların işlenişine yer verilmiştir.

Son bölümde ise yazma nüshaların tavsifleri yapılmış, nüshalar arasındaki ilişkiyi tanımlamak üzere nüshalar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, tenkitli metin için seçilen YK nüshasındaki imla özelliklerine ve müstensih hatalarına değinilmiştir. Ardından metnin tespitinde izlenen yol açıklanmış ve kullanılan transkripsiyon sistemleri gösterilmiştir. Ayrıca çalışmanın sonuna tenkitli metin için esas alınan YK nüshasının tıpkıbasımı da eklenmiştir.

TEŞEKKÜR

Hayatımın her aşamasında maddi ve manevi destekleriyle beni cesaretlendiren çok sevgili aileme, özellikle tez çalışmam boyunca ihtiyaç ve sorunlarımla yakından ilgilenen, muhabbetini ve anlayışını benden esirgemeyen, çalışmamı huzurlu bir şekilde sürdürüp tamamlamamda büyük katkı sahibi olan canım anneme çok teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında yardımlarından dolayı sevgili tez danışmanım Tülay Gençtürk Demircioğlu'na çok teşekkür ederim. Kendisinden ders alma fırsatına geç de olsa nail olabildiğim için çok sevindiğim ve bu ders boyunca sorularımı içtenlikle dinleyip eksiklerim konusunda bana yol gösteren değerli Günay Kut'a teşekkür ederim. Farsça ve tezimle ilgili sorularımda güler yüzünü ve yardımlarını benden esirgemeyen Ümran Ay'a teşekkür ederim. Farsça şiirleri okumamda bana yardımcı olan Eyüp Tugay Bahar'a ve bende emeği bulunan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca sıkça kapılarını çaldığım; fikir, bilgi ve hoş sohbetlerinden çokça istifade ettiğim sevgili dostlarım Dürdane Tekin'e ve Feride Kurtulmuş'a teşekkür ederim ve aynı şekilde güzel temenni ve sohbetleriyle beni candan destekleyen sevgili dostlarım Hilal Ayyıldız'a, Firdevs Çağlar'a, Sibel Kılıç'a ve Zeynep Ekşi'ye teşekkür ederim. Çalışma sürecimin bir kısmında beni Mersin'e davet edip evinde huzurlu ve verimli bir ortam sağlayan halam Kibar Alan'a çok teşekkür ederim.

Bu çalışma *TÜBİTAK Bideb 2210-A Genel Yurt İçi Yüksek Lisans Burs Programı 2017/2* tarafından desteklenmiş olduğundan TÜBİTAK'a çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1: GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2: ZÎVER'İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	3
2.1 Hayatı	3
2.2 Eserleri	4
2.3 Edebî kişiliği	5
BÖLÜM 3: ZÎVER DİVANI'NIN İNCELENMESİ.....	18
3.1 Divanın şekil özellikleri	18
3.2 Divanın dil ve üslup özellikleri	37
3.3 Divanın içerik özellikleri.....	52
BÖLÜM 4: DİVANIN NÜSHALARI VE TENKİTLİ METİN.....	111
4.1 Nüsha tavsifleri	111
4.2 Nüshaların değerlendirilmesi	115
4.3 Metin tespitinde dikkat edilen hususlar.....	124
4.4 Kullanılan transkripsiyon sistemleri.....	127
4.5 Tenkitli metin	129
BÖLÜM 5: SONUÇ.....	375
EK A: UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT)	379
EK B: ZÎVER DİVANINDA KULLANILAN VEZİN KALIPLARI VE BU KALIPLARIN NAZİM ŞEKİLLERİNE GÖRE DAĞILIMI	383
EK C: YK NÜSHASININ TIPKIBASIMI	385
KAYNAKÇA.....	417

KISALTMALAR

AE	Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi
c.	cilt
G.	Gazel
Haz.	Hazırlayan
K.	Kaside
Kt.	Kıta
MK	Millî Kütüphane
M.	Mesnevi
Mh.	Muhammes
Mr.	Murabba
Ms.	Müseddes
Mt.	Matla
ö.	ölüm
s.	sayfa
T.	Tarih
Tb.	Terkib-bent
Th.	Tahmis
Tv.	Tevhid
t.y.	tarih yok
YK	Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında 18. yüzyıl şairlerinden Zîver'in hayatı ve edebi şahsiyeti üzerine bir değerlendirme yapılmış, Türkçe *Dîvân*'ının tenkitli metni ortaya konulmuş ve incelenmiştir. İlk olarak *Dîvân*'ın; Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz FB 312 numarada, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu 368 numarada ve Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Koleksiyonu 189 numarada kayıtlı olan 3 yazma nüshası karşılaştırılarak tenkitli metni hazırlanmıştır. Bu sırada *Dîvân*'da yer alan Farsça şiirler de okunmuş ve Farsça'nın fonetik özellikleri dikkate alınarak çeviri yazıya aktarılmıştır.

Metin tespiti yapıldıktan sonra çeşitli tezkirelerden elde edilen bilgilerden hareketle Zîver'in hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanında, Zîver'in poetikasına ve bazı şairler hakkındaki düşüncesine dair bilgi sunduğu düşünülen beyitlere işaret edilmiş ve bu beyitler söz konusu bağlam açısından değerlendirilmiştir. Yine şairce beğenilip takip edilen isimlere değinmek adına *Dîvân*'da nazire niteliğinde olduğu tespit edilen şiirler belirtilmiş ve şairin tanzir ettiği şiir örneklerine yer verilmiştir.

Metin incelemesi aşamasında ilk olarak *Dîvân* şekil özellikleri bakımından ele alınmıştır. Bu doğrultuda şiirlerin nazım şekilleri tanımlanmış ve bunların sayıca dağılımı hakkında bilgi verilmiştir. Bununla birlikte *Dîvân*'da nazım şekli ve türü açısından uyumsuz, bu bakımdan sıradışı görünen birtakım şiirlerin tasnifi hakkında bir tartışma ve değerlendirme yapılmıştır. Ardından şiirlerde kullanılan vezinler tespit edilmiş ve bu vezinlerin dağılımı bir tablo hâlinde sunulmuştur. Ayrıca Zîver'in vezni dizede tatbik etmek adına başvurduğu yöntemler ile

şiiirlerindeki vezin kusurları beyit örnekleriyle açıklanmıştır. Son olarak ise şiiirlerdeki kafiye ve redif kullanımına değinilmiştir.

Metin incelemesinin ikinci aşamasında *Dîvân* dil ve anlatım ile üslup özellikleri bakımından ele alınmıştır. *Dîvân*'da Arapça ve Farsça yapı ve unsurların kullanımından bahsedilmiştir. Metinde kullanılmış arkaik yapı ve kelimeler, deyimler beyit örnekleriyle aktarılmıştır. Diğer yandan *Dîvân*'da etkileri tespit edilen sebki Hindî üslubunun şiiirlerdeki yansımaları beyit örnekleri beraberinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Yine *Dîvân*'daki âşıkâne ve hikemî tarzdaki söyleyişlerden bahsedilmiş ve bu söyleyişe örnek olarak gösterilebilecek bir kısım beyitlere yer verilmiştir.

Metin incelemesinin son kısmında ise *Dîvân* içerik özellikleri bağlamında ele alınmıştır. Dinî ve tasavvufî unsurlar, sosyal hayat ve astrolojik unsurlar başlığı altında ilgili kavramların şairce nasıl ele alındığı beyit örnekleriyle birlikte ortaya konulmuştur. Ayrıca sevgili ve âşığa ait unsurların işlenişi yine beyit örnekleri çerçevesinde detaylı olarak açıklanmıştır.

Son bölüm ise yazma nüshalara ve *Dîvân*'ın tenkitli metnine ayrılmıştır. Öncelikle nüshaları tanıtmak adına eldeki 3 yazma nüshanın özellikleri ayrı başlıklar altında ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Sonrasında nüshalar arasındaki ilişkiyi değerlendirmek adına nüshalardaki ortaklıklar ve farklılıklar açıklanmıştır. Ardından tenkitli metin neşri için seçilen YK nüshasının imla özelliklerinden ve müstensihthen kaynaklanan hatalardan tafsilatlı olarak bahsedilmiştir. Son olarak metnin tespitinde dikkat edilen hususlar maddeler hâlinde açıklanmış ve kullanılan transkripsiyon sistemlerine ait şemalar gösterilmiştir. Ayrıca tenkitli metnin hazırlanmasında esas alınan YK nüshasının tıpkıbasımına Ek C'de yer verilmiştir.

BÖLÜM 2

ZİVER'İN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

2.1 Hayatı

Şair hakkında en kapsamlı bilgiyi edindiğimiz kaynaklar sırasıyla 18. ve 19. yüzyıla ait Silahdarzâde ve Şefkat tezkireleridir. Zîver ile ilgili aktarmış olduklarının tahkike ihtiyacı olduğunu belirten bu tezkirelerde şair hakkında yer alan ifadeler tamamen aynıdır. Yalnız Şefkat tezkiresinde şairin vefat tarihi de bulunmaktadır (Kılıç, 2017, s. 157). Bu kaynaklara göre şairin asıl adı Ahmed'dir.

Tuhfe-i Nâilî'de ise Zîver mahlaslı altı şair bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesinin 18. yüzyılda yaşamış olduğu bilgisi verilmiştir. İlki, vefat tarihi H. 1174 / M. 1760 olan Ahmed Zîver Efendi'dir. İkincisi ise vefat tarihi H. 1202 / M. 1787 olarak verilen bir başka Ahmed Zîver Efendi'dir (Tuman, 2001, s. 467). Eserde ilkinin hayatına dair verilen bilgiler vefat tarihine ek olarak, nereli olduğu ve nerede medfun olduğundan ibarettir. Bu bilgiler ilkinin, elimizdeki divanın şairi olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya varmak için yeterli ölçüde destek oluşturamamaktadır. İkinci olarak andığımız Zîver mahlaslı şair içinse *Tuhfe-i Nâilî*'de, bu şaire ait bir gazelden alınan matla ve makta beytine de yer verilmiştir ve bu beyitlerin yer aldığı gazel örneği elimizde bulunan divanda mevcuttur:

Yandım şerâr-ı micmer-i hâl-i mu'anbere

Düşdüm hirâs-ı gamzeñ ile nevk-i hançere

[G. 65/1]

Yukarıda matla beyti belirtilen söz konusu gazelin tamamı, Silahdarzâde ve Şefkat tezkirelerinde de asıl adının Ahmed olduğu söylenen Zîver mahlaslı bir şaire ait şiir

örneği olarak verilmiştir. Şefkat tezkiyesinde bu şair için verilen vefat tarihi ise *Tuhfe-i Nâilî*'deki ikinci olarak bahsettiğimiz Zîver mahlaslı şairin vefat tarihiyle örtüşmektedir. Buradan hareketle elimizdeki divanın; kaynaklara göre aynı yüzyılda, birbirlerinin çağdaşı olan ve dahası aynı ismi ve mahlası paylaşan iki şairden H. 1202 / M. 1787 tarihinde vefat ettiği belirtilen Ahmed Zîver Efendi'ye ait olduğu söylenebilir. Kaynaklarda Zîver hakkında edindiğimiz bilgiler genel itibariyle onun edebî ve ilmî yönüyle sınırlıdır. Bu bilgilere şairin sanat anlayışının ele alındığı kısımda tafsilatlı olarak yer verilmiştir. Bunun dışında *Tuhfe-i Nâilî*'de Zîver'in Melâmiye'ye mensup bir kimse olduğu da söylenmiştir (Tuman, 2001, s. 467).

2.2 Eserleri

Zîver'in tespit edebildiğimiz tek eseri elimizde bulunan ve çalışmamıza konu olan Türkçe *Dîvân*'ıdır.

2.2.1 *Dîvân*

Dîvân'ın şu ana kadar tespit edebildiğimiz üç yazma nüshası bulunmaktadır. Bu yazma nüshalar sırasıyla Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz FB 312 numarada, Yapı Kredi Sermer ifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu 368 numarada ve Millet Kütüphanesi Ali Emirî Koleksiyonu 189 numarada kayıtlıdır.

Üç nüshadan hareketle tespit ettiğimiz *Dîvân*'ın içeriğinde ise mesnevi biçiminde yazılmış 1 tevhit manzumesi, 1'i Farsça olmak üzere 20 kaside, 4 mesnevi, 2 terkeb-bent, 1 murabba, 1 tahmis, 1 muhammes, 1 müseddess, 3'ü Farsça olmak üzere 88 gazel, 1 koşma, 16 kıta, 4 matla ve 15 tarih bulunmaktadır.

2.3 Edebî kişiliği

Silahdarzâde ve Şefkat tezkirelerinde aktarılan “elsine-i selâsede te’lif-i kelâma kâdir idi” (Öztürk, 2018, s. 148) ifadesiyle Zîver’in Türkçe, Farsça ve Arapça’ya muktedir bir şair olduğu belirtilir. En başta, şairin divanında bulunan 1’i kaside, 3’ü gazel olan 4 Farsça manzumesi, aktarılan söz konusu bilginin haklılığına dikkat çekmektedir. Aktarılan ifadeyi destekleyen bir örnek de divandaki Türkçe-Farsça mülemma manzume ve beyitlerin varlığıdır. Ayrıca ilk bakışta elde edilen bu açık ve seçik bilgiler dışında divanın dil, anlatım ve üslup özellikleri eserin şairinin Farsça ve Arapça dillerine vâkıf olduğu düşüncesine işaret etmektedir. Bu husus eserin dil ve anlatım özelliklerinin inceleneceği kısımda ayrıntılı olarak ifade edilecektir.

Aynı kaynaklarda Zîver’in sanatçı kişiliğiyle ilgili olarak onun edebiyatın farklı türlerinde mahir bir şair olduğu da ifade edilir. “Zamânımızda olan şu‘arânın be-nâmlarından üstâd-ı şi‘r ü inşâ bir zât-ı ma‘ârif-intimâ olduğu meşhurdur” (Kılıç, 2017, s. 157) ifadelerine göre Zîver yaşadığı dönemde şair kimliği dışında münşi kimliğiyle de bilinmektedir. Üstelik hem nazım hem de inşa alanındaki üstünlüğüyle çağdaşı olan sanatçılar içinde şöhret sahibi bir kimse olduğu belirtilmiştir. Bu iddialara kaynak oluşturacak birtakım ifadelere şairin divanında da rastlanmaktadır. Zîver, nazım ve nesrinin içerdiği anlamları açıkladığı takdirde ünlü tefsir kitabı Keşşâf ile müfessir Kâdî Beyzâvî’nin bile mutlak manada ifadeye ve hakikate doyup kendinden geçeceğini söyler:

İdersem nazm u neşr-i maṭla‘ım tefsîr bir yerde

Olur ma‘nâ ile Keşşâf u Ḳâdî sîr bir yerde

[G. 67/1]

Zîver, münşilik söz konusu olduğunda kendisiyle ölçülebilecek konumda kimseyi görmediğini belirtmekten de çekinmez. Ona göre kendi nesrinin olgunluğu karşısında diğerlerinin nesri, küçük mektep çocuğunun karalamaları olarak bile vasf edilemeyecek bir düzeydedir:

Münşi-i idrākime nisbetle neşr-i dīgerān

Olamaz ıfl-ı debistāna sevād-ı nābe-cā

[K. 5/26]

Zîver henüz divanının başında, eserine başlarken söylediği tevhid ve dua içerikli kısa bir manzumede söz ile ilgili meramını dile getirmiştir. Şaire göre söz, anlam itibariyle bir zenginliği, çeşitliliği ihtiva etmelidir. Anlam bakımından kesrete delalet edici bir nitelikte oluşu sözü söz kılan değerdir. Bu vasfıyla akıl sahibi, düşünen kimseler için bilme ve öğrenme konusunda şevklendirici bir tesir ve maksadı da haiz olmuş olur:

Sūhan oldur ki ma‘ānī ola bisyār u keşīr

Görüp aşhāb-ı hıred tālīb ola çün iksīr

[Tv. 1/4]

Şair, geleneğin klasikleşmiş ifade unsurlarını “h‘ābīde” olarak nitelendirerek onların canlılığını ve etki gücünü yitirmiş olduğunu ima eder. Kendisinin ise öncekilerin ifade kalıplarıyla yetinmeyip bir arayışı benimsediğini haber verir. Bu bakımdan şiir sahasını işitilmemiş, hoşya giden söz ve ifadelerle donattığını söyler:

Nekre-pīrādır yerā‘am şafha-i eş‘ārda

Eylemem h‘ābīde elfāz-ı selefle iftihār

[K. 16/13]

Şair bir gazelinde, gazeli yazma sürecini betimlerken şiirini oluşturan tasavvurun ve tarzın kaynağı olarak İran coğrafyasına işaret eder:

İklīm-i ‘Acem’den geliyor kıt‘ası der-dest

Ber-vefķ-i murabba‘ gibidir naķş-ı sevādı

[G. 84/3]

Zîver, kendi hayal dünyasını veya şiirinin anlam evrenini tarif ederken sık sık “el değmemişlik” mefhumuna başvurur. Şair, şiirini besleyerek onu etkileyici kıldığını düşündüğü şeyi, malik olduğu dokunulmamış ve daha önce bir başkasınca keşfedilmemiş anlam ve hayaller olarak açıklar. Öyle ki şaire göre, şiirindeki eşsiz tasavvurlar Mecnun’u bile âdeta büyüleyerek ona Leyla’sını unutturacak bir etki gücüne sahiptir:

Göreydi bıkır-i fikrim yādına gelmezdi Mecnūn’uñ

Füsūn-ı dīde-i āhū-firīb ü cünbüş-i Leylā

[K. 13/42]

Yukarıdaki beyitten de anlaşılacağı üzere Zîver, sahip olduğu imge ve anlamların müstesna ve biricik oluşunu vurgulamak için bunu bekaret kavramıyla ilişkilendirerek anlatmıştır. Nitekim yukarıdaki beyitte salt kendisine ait “el değmemiş” fikirleri, Leyla’ya bile taş çıkartacak bakir bir güzele teşhis etmiştir. Aşağıdaki beyitlerde ise bu düşünce konuyla ilişkili somut kavramlarla daha net ifade edilmiştir:

Beñzer mi meger bıkır-i hayālim çeke burķa‘

Düşīze-i dehr olsa da her bār muķanna‘

[G. 36/1]

Zībā yaķıřur aña yapup ĥacle ki itsem

Mi‘mār-ı yerā‘am ile bir beyt-i muşanna‘ [G. 36/2]

Zeyn idüp meřřāta-i řab‘ım ‘arūs-ı ma‘niyi

Ķıldı engüşt-der-dehen cümle sũhan-ārāyiři [G. 85/4]

Demidir ey şalem-i perde-ber-endāz-ı nikāt

Eyle ref‘-i tutuķ-ı rũy-ı ‘arūs-ı ebyāt [Tb. 1/1/1]

Görüldüğü gibi řair; “burka”, “dũřize”, “ħacle”, “arūs” gibi ifadeler yoluyla şimdiye dek kimseye malum olmamış hayal ve fikirleri sayesinde, sanatının özgün bir mahiyeti olduğunu söyler. Üstelik kalemi de zihnindeki bu eşsiz fikir ve anlamları sanatkārane bir ustalık ve incelikle kelimelere dökmeye muktedirdir. Yani řair yalnızca şiirinin neşet ettiği kaynağın benzersizliğinden bahsetmekle kalmaz, ayrıca söyleyiş gücü bakımından da yetkin biri olduğunu ifade eder. Bu bakımdan da emsalsiz ve kıskanılan biridir:

Dürc-i sũhanda cevher-i ferd-i ma‘ārifim

Nüh-pāre oldu reřk-ile hem-çün ‘araż le‘ım [G. 47/5]

Bıřezār-ı sũhaniñ şır-i neri Zīver‘dir

Görse vehminden olur rũbe-meniş teb-lerze [G. 71/6]

Mā-ħaşal řaņtara-i nazmımı kimse geçemez

Aña nisbetle musařtaħ görünür cisir-i řırāt [G. 34/3]

Zīver hirās-ı ‘acz ile ḥayl-i süḥanveriñ

Naẓmıñ görince sekte gelürmiş kuvāsına

[G. 76/5]

Şairin ifadesiyle, kaleminden çıkan sözler insanı âciz bırakarak hayrete düşüren olağanüstü bir karakterdedir:

Kimse tufeyl olamaz naẓm ile Zīver saña

Kilk-i Mesīḥā-demiñ mu‘cize-fermāydır

[G. 14/6]

Beni ḥāmūş-ı ḥayāl eyledi Zīver naẓmıñ

Var-ise gerd ü ğubār-ı ḳalemiñ dārūdur

[G. 15/5]

Bazen de şiirinin hem anlam hem de söyleyiş yönünü birlikte ele alarak sanatının tek yönlü bir meziyetin ürünü olmadığını vurgulamaya çalışır:

Şāhid-i naḳd-i ma‘ānī vü süḥan bende iken

Ne revādır ola hem-sāye-i Zīver lāle

[K. 12/28]

Nedir bu cūşişi mīzāb-ı kilkiniñ Zīver

Pür itdi gül-bin-i eş‘ārı cūy-ı maẓmūnuñ

[G. 43/5]

Ebr-i ḳalemim gül-bün-i eş‘ārı nem eyler

Her bir kefe şad şebnem-i ma‘nā kerem eyler

[K. 17/1]

Öte yandan Zîver, şiirinin sahip olduğu değeri aslında sevgiliye borçlu olduğunu da itiraf eder. Sanatının çok başarılı olmasının ve takdir edilmesinin sevgili olmaksızın kendi nezdinde bir kıymet ifade etmeyeceğini düşünür. Çünkü şiirinin her sözünü büyüleyici güzellikte ve anlamlı kılan sevgilinin varlığıdır:

Zîb-i silk-i âferîn olsa dür-i nazmım n'ola

Zîver'in her nuḡkını sen eylediñ sihr-i helâl [G. 45/6]

Zîver yaşadığı dönemde “zamanın hızına set çekmiş” olarak nitelendirdiği şiirinin, canlılığını devamlı olarak muhafaza eden bir güçte olduğunu belirtir. Bunu da büyüleyici kabiliyette ve nitelikli şiiri diğerlerinden ayırt edebilen bir şair oluşuna bağlar:

Ben ol naḡkād-ı nazm u şā'ir-i sihr-âferînim kim

Hayâlim sedd-i rāh-ı sür'at-i ânâtdır hâlâ [K. 13/41]

Zîver, divanında Enverî, Sâbit, Nedîm, Sabîh, Nâbî, Seyyid Vehbî, Fehîm, Münîf, Bahtî, Sâib, Neylî, Şevket, Örfî, Kemâl-i Isfahanî gibi birçok şairin adını zikretmiştir. Bu şairlerden bir kısmının ismini zikrederken onların şiir söyleme konusundaki hünerlerine atıfta bulunmuş ve böylece o şair hakkındaki hüküm veya görüşünü de kısmen bildirmiştir:

Gelmez sebîke-i sühanı kâle eblehiñ

Bilmez 'ayâr-ı nâsı şanur kendidir Fehîm [G. 47/7]

Ez-cümle esās-efgen-i şeh-beyt-i sühandır

Efsün-ı hayāl-i dil-i Şevket var içinde [K. 11/6]

Bazen de bir şairi, mukayesede bulunmak maksadıyla zikrederek kendisi veya methettiği kişinin şiir söyleme konusundaki başarısını övmek istemiştir. Aşağıdaki beyitte şair ne denli mahir olduğunu anlatmak için kendisini Nedim ile karşılaştırır ve ondan daha üstün olduğunu vurgular:

Ķādī-i Mīre şor eşer-i nazm u neşrimi

Nisbetle baña ‘aks-i heyülā gelür Nedim [G. 47/6]

Aşağıdaki beyitte ise şair, memduhu övmek için iki ayrı şairle mukayese eder. Şaire göre Sâib, memduhun süpürgecisi olsa münasiptir. Çünkü memduh, söz söyleme konusunda Ferezdak’ın sahip olduğu hüneri taşımaktadır:

Ya‘ni cārüb-keşi olsa revādır Şā’ib

Görmedim böyle sühandān-ı Ferezdağ-māye [G. 79/7]

Zīver’in, bir övgüyü dile getirmek maksadıyla yalnızca ismen zikrettiği şairler dışında kendisi için bir manzume kaleme aldığı, şiirine tahmis veya nazire yazdığı şairler de mevcuttur. Zīver divanındaki 18 numaralı,

Es‘adallāh zihī nātıka-bend-i bülegā

Nesak-ārā-yı havāş emti‘a-bağş-ı fużalā [K. 18/1]

matlalı kaside, şair Neylî'ye ithafen yazılmıştır. Yine Zîver divanında, Seyyid Vehbî'nin 9 beyitlik bir gazeline yazılmış bir tahmis bulunmaktadır. Fakat bu gazelin tamamı yerine gazelden seçilen 6 beyit tahmis edilmiştir. Zîver'in tahmis ettiği bu beyitler gazelin ilk 4 beyti ve son 2 beyti şeklindedir. Seyyid Vehbî'ye (ö. 1149/1736) ait, tahmis edildiği belirtilen söz konusu gazel şöyledir (Dikmen, 1991, s. 625-626):

Düşmiş maḥabbete daḥı nev-res cevān iken

Olmış esīr pādişeh-i ḥüsn ü ān iken

Pā-māl esb-i naḥveti olmuş bir āfetüñ

Bir tıfl-ı ney-süvār maḥabbet ne-dān iken

Olmış zülāl-i vuşlata leb-teşne bir mehüñ

Ser-çeşme-i letāfete āb-ı revān iken

Bir naḥl ile şarıлмаğ içün girye-nāk imiş

Mānend-i tāk tāze yetişmiş fidān iken

Bir necm-i ḥüsni görmege olmuş raşad-nişīn

Dāğ-ı derün mihr ü mehe āsümān iken

Ḥayretle eylemiş ser-i zānūsın āyine

Olmış ḥāmūş tūti-i şīrin-zebān iken

‘Uşşāk-ı zāra itdüğini bulmuş ol perī
Pīr-i ḥamīde-kāmete dönmiş cevān iken

Çarpılmış ol da kendü gibi bir perī-veşe
Aldurmuş ‘aqlın ‘aql alıcı dil-sitān iken

Meftūnı olmuş ol dahı Vehbī bir āfetūñ
Āşüb-ı şeh̄r ü fitne-i devr-i zemān iken

Bu örnekler dışında Zîver’in bazı şairler için yazılmış nazirelerine de rastlanır. Bu şairler Münîf, Seyyid Vehbî, Sâbit ve Sabîh’dir. Zîver bu şairlere yazdığı nazirelerin bir kısmında, kaleme almış olduğu şiirin nazire niteliği taşıdığını doğrudan kendisi belirtmiştir. Bir kısmı ise, nazire olma ihtimali olan şiirlerde adı geçen şairin, varsa, divanına bakılmak ve ilgili şiirleri karşılaştırmak suretiyle tespit edilmiştir. Zîver divanında bulunan 46 numaralı gazel, Münîf’in (ö. 1156/1743) aşağıda verilen gazeline nazire niteliğindedir (Kılıç, 1995, s. 266-267):

Taşavvur-ı dehenüñ ‘alem-i ‘amā-yı ḥayāl
Sevād-ı ḥaṭṭ-ı lebüñ ḥıṭṭa-ı verā-yı ḥayāl

Bağılsa tā kemer-i ḥadd-i lā-mekāna çıkar
Miyān-ı fikri ile ḥaṭṭ-ı istivā-yı ḥayāl

Şikāf-ı ṭurrada bak iltiyām-ı ma‘nāya
Budur ḥavāriḳ-i ‘ādāt-ı evliyā-yı ḥayāl

Degül sevād-ı dü-mışra‘-medih-i zülfünde

Görindi sāye-i bāl ü per-i hümā-yı hayāl

Münif-i zerdi-i rüyı hasūd kāfidür

Saňa nümüde-i iksir-i kīmyā-yı hayāl

Zîver divanında bulunan 48 numaralı gazel, Seyyid Vehbî'nin (ö. 1149/1736) aşağıda verilen gazeline nazire niteliğindedir (Dikmen, 1991, s. 609):

Ėalať itdüm sipihri sofrā-i bezm-i tarab ŝandum

Mehi sīmīn-ťabaķ Pervīn'i 'unķūd-ı 'ineb ŝandum

ŝıyānetmiŝ meger maķŝūdı zaħm-ı tīg-i çeŝminden

Baňa vaz‘-ı teĝāfül-gūnesin yārūñ ĝazab ŝandum

Ėuŝūr itdüm niyāz itmekde ŝāhum saňa mestāne

Düşüp dāmānuña yüz sürmegi terk-i edeb şandum

Tebessümden dehānuñ olduĝın hiss eyledüm ammā

Meger reng-i tebessüm ŝıĝmamıŝ ben anı leb şandum

Dırāz itmiŝ ŝurāhī gerdenin būs-i lebi cāma

İki hasret-keŝide yāri ĝüyā leb-be-leb şandum

Raķīb-i rū-siyāhuñ yāre der-pey geldügin gördüm

Ķafā-yı şāhid-i rūza düşen gīsū-yı şeb şandum

Dir idi rūh-ı Nābī görse Vehbī kāle-i nazmum

Sevād-ı şafhañı bendergeh-i şehr-i Haleb şandum

Zîver'in gazeline nazire yazdığı bir diğeri şair Bosnalı Sâbit'tir. Zîver, naziresinde Sâbit'in şiir söyleme konusundaki hünerini överek onu bu konuda bir üstat olarak zikreder ve ona denk bir şair olmanın mümkün olmadığını ifade eder. Ayrıca naziresinin sonunda ruhuna rahmet okuduğu Sâbit'in şiirini tanzir etmekteki maksadının onu yad etmek olduğunu belirtir. Zîver divanında bulunan 49 numaralı gazel, Sâbit'in (ö. 1124/1712) de aynı zamanda Hayâlî'ye nazire olarak yazdığı aşağıdaki gazeline nazire niteliğindedir. (Karacan, 1981, G. 246):¹

Ben ol gül-püş-ı istihyāya ihām-ı vişāl itmem

Semen-zār-ı 'izārın lāle-hîz-i infi'āl itmem

Dehān-ı ārzū da kalmadı dendān-ı iķbālüm

Felekden gūşe-i destāra ümmîd-i hilāl itmem

Alışdum sāde ser-püş-ı cünūna şimdiden soñra

Ser-i jülîdeme Kişmirî-i sāmānî şāl itmem

¹ Bu gazelin alıntılıdığı çalışmada, divan metninin bulunduğu bölümde sayfa numarası mevcut olmayıp manzume numaralarıyla yetinilmiştir. Söz konusu gazel 246 numaralı gazeldir.

Düşürmiş mest olup hāk-i niyāza al çaķşırın

Yine dir ‘ırz-ı kālā-yı cefāyı pāymāl itmem

Hayāli kal‘a-bend-i sīnedür ıtlāk için bārī

Niçün ol şāh-ı hūbāna varup bir ‘arz-ı hāl itmem

Nazīremden tıyarlar imtiyāz-ı tab‘umı Şābit

Taşalluf eyleyüp ben da‘vī-i fazl ü kemāl itmem

Zîver divanında bulunan ve nazire niteliğinde olan bir diğerk gazel ise 81 numaralı gazeldir ve Sabîh’in (ö. 1198/1783) aşğıdaki gazeline yazılmıştır (Özdingiş, 1998, s. 772):

Ėam-ı kevneyni terk it dil-hırāş-ı nām u neng olma

Şafā-yı ‘alem-i bī-rengi kesb eyle dü-reng olma

Mey-i la‘lūñ görüp mest ol Ėubār-ı haţtı neylersin

DimāĖ-āşüfte-i keyfiyyet-i esrār-ı beng olma

Sülük eyle tarīķ-i deyr-i ‘aşķa istikāmetle

Dönüp zāhid çü cām-ı bāde hem-reng-i fireng olma

Şafā-yāb eyle mir‘āt-ı derūnuñ sırr-ı vaĖdetle

Şaķm efkār-ı keşretten keder-ālūd-ı jeng olma

Geçüp telvīnden temkīn ile tevsī‘-i meşreb kı1
Hamū1 ol hum gibi hem-çün sebū-yı bāde-teng olma

Devām-ı zindegī vā-beste-i hilm ü kanā‘atdur
Şakın der nerre-bāz-āsā harīs ü tīz ceng olma

Şabīhā berķ-cevelān ol hūnerle deşt-i ma‘nāda
Semend-i nāy-ı kilκ-i pūç-mağzān gibi leng olma

BÖLÜM 3

ZÎVER DİVANI'NIN İNCELENMESİ

3.1 Divanın şekil özellikleri

3.1.1 Nazım şekilleri

Bu çalışmada *Dîvân*'ının elimizde bulunan üç nüshasından hareketle Zîver'e ait, 1 tevhit konulu manzume, 20 kaside, 4 mesnevi, 1 murabba, 2 terakib-bent, 1 müseddes, 1 muhammes, 1 tahmis, 88 gazel, 1 koşma, 16 kıta, 4 matla ve 15 tarih tespit edilmiştir.

Dîvân, mesnevi biçiminde kafiyelenmiş tevhit konulu 5 beyitlik kısa bir manzume ile başlamaktadır. Fakat bu manzumenin kasidelere ait tevhit türünün şekil özelliklerini taşımadığı görülmektedir. Buna karşın manzumenin başında bulunan “berây-ı sitâyîş-i İzîd-i te‘âlâ bi'l-‘izz ve'l-i‘zâz” ifadesiyle de bunun “sitâyîş” yani övgü temalı bir manzume olduğuna işaret edilmiştir. Zîver divanında gazeliyattan önceki bu ilk bölümde ağırlıklı olarak övgü temalı şiirler bulunmaktadır. Fakat bu övgü temalı şiirler çeşitli nazım şekillerinde kaleme alınmıştır. Dolayısıyla şairin kasideyi; belirli bir nazım birimine, uyak düzenine sahip bir nazım şeklinden ziyade övgü temalı bir şiir olarak düşündüğü düşünülebilir.

Eski Türk edebiyatı çalışmalarındaki şekil ve tür konusundaki bu tasnif problemiyle ilgili olarak Kurnaz ve Çeltik (2012), şiirin kafiyesinin hangi nazım şekliyle örtüşüyorsa, ona o şeklin adının verilmesi gerektiğini ve bunun da tutarlı bir çıkar yol olduğunu savunmaktadırlar. Aksi hâlde meselenin, içinden çıkılmaz bir hâl alacağını ve nazım şekliyle ilgili kuralların gereksiz bir bilgi yığına dönüşeceğini ifade etmektedirler. Bu çalışmada da şiirlerin, şekil özellikleri göz önünde tutularak tasnif edilmesi tercih edilmiştir. Bununla birlikte şairin bu konudaki bakış açısının ve

kabullerinin anlaşılıp açıklanmasına da gayret edilmiştir. Bu doğrultuda divanda 1’i Farsça olmak üzere 20 kaside bulunmaktadır. Fakat bahsedildiği üzere, övgü temalı olmasına karşın kaside formu dışında yazılmış şiirler de vardır. Örneğin; kasidelerin bulunduğu bölümde yer alan ve 1 numaralı kasideden hemen sonra gelen gazel formundaki 5 beyitlik şiir, Hz. Muhammed’i methetmek amacıyla kaleme alınmış, naat konulu bir şiirdir. Zaten bu şiirlerin başlığındaki “midhat” ve “sitâyiş” gibi ifadeler de şairin nazım şeklinden ziyade nazım türüne göre bir tasnifi tercih etmiş olduğunu gösterir. Bu tercih de Zîver’in divan şiirinin şekil ve tür özelliklerine dair bakış açısını yansıtmaktadır.

Diğer yandan bu divandaki kaside formundaki bütün şiirlerin din ve devlet büyüklerini methetmek amacıyla kaleme alınmış, övgü mahiyetinde şiirler olmadığını da belirtmek gerekir. Örneğin divandaki 8 numaralı kaside; nazım birimi, uyak düzeni ve uzunluk bakımından kaside nazım şeklinin özelliklerini haiz olduğu için tarafımızca kaside olarak tanımlanmıştır. Fakat aynı şiirin muhtevası incelendiğinde kaside için söz konusu edilen övgü temasının bu şiir açısından geçerli olmadığı görülür. Şair bu şiirinde, düşlediği bir olayı kaside formunu kullanarak hikâyeye etmiştir ve bu şiiri son beyitte de bir tahkiyeye işaret edecek biçimde “zifafnâme” olarak nitelendirmiştir.

Divandaki kasidelerle ilgili öne çıkan bir diğer özellik de bu şiirlerin kasidenin geleneksel kompozisyonunu tam anlamıyla yansıtmayışıdır. Yani alışılmış bir kasidede bulunan bölümlerin tümüne bu kasidelerde genelde rastlanmamaktadır. Kasidelerin birçoğu doğrudan memduhu övgüyle başlar ve hemen sonrasında ise fahriye ve dua bölümleriyle sonlanır. Bu doğrultuda kasidelerin bir kısmının ortalama kaside uzunluğundan kısa olduğunu da belirtmek gerekir. 6 numaralı kasidenin 29. beytinde şairin, kasidesini “kaside-i beççe” olarak tanımladığı görülür.

Kaside yavrusu, küçük kaside anlamına gelen kaside-i beççe ortalama kaside uzunluğundan kısa ya da bütün bölümleri bulunmayan kasideler için kullanılır (Kurnaz & Çeltik, 2010, s. 137). Şairin de 33 beyitlik kasidesi için bu tabiri kullandığına bakılırsa, gelenekte kasidenin uzunluğu için kabul görmüş 33-99 beyit şartını ölçüt aldığı düşünülebilir. Bu açıdan değerlendirmek gerekirse şairin 33 ve bunun altında beyit sayısı yazılmış 8 kasidesi bulunmaktadır. Bunlar dışındaki kasideler ise genelde 34 ile 49 beyit aralığındadır. Divandaki en kısa kaside 15 beyitten oluşan Neylî Efendi için yazılmış 18 numaralı kasidedir. En uzun kaside ise bir naat olan ve 59 beyitten oluşan 1 numaralı kasidedir. Kasidelerin beyit sayılarına göre dağılımı ise şöyledir:

Kaside numarası	K. 1	K. 2	K. 3	K. 4	K. 5	K. 6	K. 7	K. 8	K. 9	K.10
Beyit sayısı	59	57	31	37	40	33	23	30	26	48

Kaside numarası	K.11	K.12	K.13	K.14	K.15	K.16	K.17	K.18	K.19	K.20
Beyit sayısı	35	33	49	39	25	42	34	15	29	35

Ayrıca divandaki bir kısım kasidelerin, genelde mesnevilerde tercih edildiği bilinen aruzun kısa vezinleriyle yazıldığı ve bu açıdan görünüş itibarıyla mesnevi formunu çağrıştırdığı görülür. 2, 3, 4, 7 ve 10 numaralı kasideler aynen bu şekildedirler.

Divandaki 3 numaralı Farsça kasidenin 2. beyti de matla beyti gibi kafiyeli olduğu için iki matlalı anlamına gelen “dü-matla” (Kurnaz & Çeltik, 2010, s. 62) kaside örneğidir.

Divandaki kasidelerin veya övgü şiirlerinin büyük bir kısmı devlet makamındaki kişiler için kaleme alınmıştır. Bu kişiler Sultan I. Mahmud,

Hekimbaşızâde Ali Paşa, Şeyhülislam Esad Efendi, Defterdar Behçet Efendi, Halil Bey, Hasan Paşa, Defterdar Âtîf Efendi ve Neylî Efendi'dir. Bu isimlerin birçoğu için divanda birden fazla kaside mevcuttur. Örneğin 1'i Farsça olmak üzere 4 kaside Sultan I. Mahmud'a ithafen yazılmıştır. Aynı şekilde Behçet Efendi için yazılmış 4, Şeyhülislam Esad Efendi için yazılmış 2 ve Defterdar Âtîf Efendi için yazılmış 2 kaside bulunmaktadır.

Divanda 4 tane kısa mesnevi vardır. İlk yedi beyti Farsça olarak kaleme alınmış 1 numaralı mesnevi, konu itibariyle Esad Efendi'ye ithaf edilmiş bir methiyedir; ancak bu manzumenin kimi bölümlerinde şair yaşadığı birtakım hâl ve tecrübeleri, memduhla arasında geçen bazı sohbetleri de öyküleyici bir anlatımla aktarır. "Bir zâtın bir dil-ber 'alâkası olmağla inşâd oldu" şeklinde bir başlığa sahip 2 numaralı mesnevi, bir "civân" ile bir "pîr" arasındaki münasebeti konu edinir. 3 numaralı mesnevi de yine Behçet Efendi'ye yazılmış methiye konulu bir şiirdir. Şair bu mesnevide Behçet Efendi'nin yardımseverliğinden konu açarak acziyetini ona bildirir ve kendisinden lütuf diler. 4 numaralı mesnevide ise meçhul bir zatın ahvali alay ve hiciv yollu olarak anlatılır. Buradan hareketle divanda yer alan mesnevilerin de mesnevinin geleneksel şekil ve muhteva özelliklerini yansıtmadığı söylenebilir. Öncelikle, bir mesnevide bulunan dibace, sebab-i telif, hatime gibi bölümler bu mesnevilerde söz konusu değildir. Dahası 2 numaralı mesnevi dışındaki örnekler geleneksel bir mesnevideki tahkiye unsurlarına da sahip değildir. Dolayısıyla bu örneklerde baştan sona bütünlüklü bir tahkiyenin olmadığını, yalnızca yer yer öyküleyici bir anlatımdan yararlanıldığını söylemek yerinde olacaktır. Bu mesnevilerin beyit sayıları ise şöyledir:

Mesnevi numarası	M. 1	M. 2	M. 3	M. 4
Beyit Sayısı	40	65	48	24

Divanda 2 terhib-bent vardır. 1 numaralı terhib-bent 6 bentten oluşmakta ve her bentte 7’şer beyit bulunmaktadır. Bir diğer terhib-bent ise 5 bentten oluşmakta ve her bentte 5’er beyit bulunmaktadır.

Divandaki tek müseddes 6 bentten oluşmaktadır. Mütekerrir özellikte olan müseddeste her bent sonunda “*Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zū’lfikār / Şan bu tīgiñ vaşfidır bu mışra ‘-ı gevher-nişār*” dizeleri tekrar eder. Ayrıca bu müseddes, Farsça olarak kaleme alınmış 2. bendi dolayısıyla divandaki mülemma manzume örneklerinden birini teşkil etmektedir.

Divanda bulunan tek muhammes örneği ise 5 bentten oluşmaktadır. Bentler sonunda yalnızca uyak ve redif yönünden bir benzeşme olduğu için müzdeviç muhammes örneği niteliğindedir. Aruzun kısa bir kalıbıyla yazılmış olup âşıkâne bir üsluba sahiptir.

Divandaki tahmis örneği 18. yüzyıl şairlerinden Seyyid Vehbî’nin bir gazeline yazılmıştır ve 6 bentten oluşmaktadır. Seyyid Vehbî’nin tahmis edilen gazeli aslında 9 beyitten oluşmaktaysa da Zîver bu gazelin 6 beytini tahmis etmiştir. Bu beyitler 1, 2, 3, 4, 8 ve 9. beyitlerdir.

Zîver’in gazelleri çoğunlukla 5 beyitten oluşmaktadır. Bununla birlikte 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12 ve 20 beyitlik gazelleri de vardır. Gazellerin beyit sayısına göre dağılımı aşağıda gösterildiği gibidir:

Beyit sayısı	4	5	6	7	8	9	11	12	20
Gazel sayısı	1	46	21	11	3	3	1	1	1

Zîver’in (ž) harfi dışındaki tüm harflerle yazılmış gazelleri bulunmaktadır.

Gazellerin harflere göre dağılımı ise şu şekildedir:

Harf	Gazel sayısı	Harf	Gazel sayısı
ا	3	ض	1
ب	1	ط	1
ت	1	ظ	1
ث	1	ع	1
ج	1	غ	1
ح	1	ف	2
خ	1	ق	2
د	1	ك	3
ذ	1	ل	2
ر	13	م	8
ز	3	ن	9
س	1	و	1
ش	2	ه	17
ص	1	ى	8

Zîver'in gazelleri konu bakımından çeşitlidir. Gazeller genel olarak âşıkâne ve hikemî bir üsluba sahiptir. Hikemî üsluplu gazeller çoğunlukla tasavvufla ilgilidir ve ahlaki nasihatlere yer verir. Zîver'in yek-ahenk özellikte birkaç gazeline de rastlanır. Örneğin 50 numaralı gazelde, şairin Kasımpaşalı bir mahbubun aşkıdan düştüğü hâller anlatılır. Şair divanında Farsça olarak kaleme aldığı 3 gazeline de yer vermiştir. Bunlar 17, 59 ve 62 numaralı gazellerdir.

Gazellerin bulunduğu bölümde bir koşmaya da tesadüf edilir. 6+5 ve 4+4+3 kalıplarının karışık olarak kullanıldığı bu koşma 11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır ve 5

dörtlükten oluşmaktadır. İlk dörtlüğün ikinci ve dördüncü dizesi öteki dörtlüklerde yinelenen koşma türüne koşma-şarkı denir (Dilçin, 2013, s. 309). Zîver'e ait bu koşma da ilk dörtlükteki "Yine görüşürüz Mevlâ kerîmdir" ifadesinin diğer dörtlüklerin son dizesinde yinelenmesinden ötürü bir koşma-şarkı örneğidir. Sevgiliden ayrılık ve ona duyulan özlemi lirik bir şekilde ifade ettiği için güzelleme türündedir. Şair koşmanın son dörtlüğünde mahlasını kullanmıştır.

"Rubaiyat" başlığı altında kıta nazım biçimiyle yazılmış 9 şiir bulunmaktadır. Bu kıtaların uyak düzeni itibariyle ise kıtanın bir türü olan "nazım" olduğunu belirtmek gerekir. Nazım, birinci beyti musarra olan, başka bir deyişle birinci, ikinci ve dördüncü dizesi birbiriyle uyaklı kıtalara denir (Dilçin, 2013, s. 202). Kıta nazım biçiminde az olmakla birlikte mahlas kullanımına rastlanır. Nitekim Zîver de 1 ve 6 numaralı kıtalarında mahlasını kullanmıştır. Şairin bu şiirler için "rubaiyat" başlığını kullanması da yine şairin şekil ve tür meselesine bakış açısıyla ilgili bir duruma işaret etmektedir. Rubai nazım şeklinin kendine özgü bir vezni vardır. Bu şiirleri ise yazıldıkları aruz vezni itibariyle rubai olarak değerlendirmek mümkün değildir. Fakat şair bu şiirleri uyak düzeni ve nazım birimi, yani dış görünüşü itibariyle rubaiye benzetmiş ve kendi tercihi doğrultusunda bu şekilde tanımlamış olmalıdır.

"Mukattaat" başlığı altında ise 7 kıta bulunmaktadır. Bu kıtalar "rubaiyat" başlığı altındaki kıtalardan farklı olarak nazım türünde değildir, xa xa uyak düzenine sahiptir. 11 ve 13 numaralı kıtalarda şair mahlasını kullanmıştır.

"Metali" başlığı altında tümü âşikâne bir üslupla kaleme alınmış 4 adet matla bulunmaktadır.

Zîver, divanındaki 15 tarih manzumesinin 14'ünü kıta-i kebire biçiminde kaleme almıştır. Yalnız 3 numaralı tarih manzumesi kaside formunda kaleme alınmıştır. 10, 11 ve 13 numaralı tarihler dışındaki tüm tarihlerde mahlas

kullanılmıştır. Tarihlerden ikisi kasidelerin bulunduğu bölümde yer almaktadır.

Bunlar Kırım Hanı Selâmet Giray'ın tahta çıkışı için düşürülmüş 1 numaralı tarih ile 1748 yılında Sultan I. Mahmud tarafından inşa ettirilen Bayıldım Kasrı (Genim, 2004) için düşürülmüş 2 numaralı tarih manzumesidir.

“Tarihât” başlığı altındaki ilk tarih manzumesi olan 3 numaralı ilk tarihin kim için düşürüldüğü belli değildir. Sonrasındaki tarih manzumeleri sırasıyla Mustafa Paşa'nın inşa ettirdiği divanhanesine, Ağakapısı'nın onarımına, Defterdar Behçet Efendi'nin yeni evine, Münif Efendi'nin vefatına, Amine Sultan Çeşmesi'nin yapımına, has kesedarının sakal bırakmasına, kimliği meçhul bir şahsın doğumuna, Zîver'in kızının vefatına, Kerameddin Çelebi'nin vefatına, Fatma Hanım'ın vefatına, Yeğen Mehmed Paşa'nın sadarete gelmesine ve Abdullah Paşa'nın çocuğunun doğumuna düşürülmüştür. 6 numaralı tarih manzumesinde, yalnız noktalı harflerin sayı değerlerinin toplamıyla hesaplanan “mücevher tarih” yöntemi (Dilçin, 2013, s. 504) kullanılmıştır. Bunun dışındaki tarih manzumelerinde ise “tam tarih” yöntemi kullanılmıştır.

3.1.2 Vezin

Zîver divanında aruzun 14 farklı kalıbı kullanılmıştır. Divanda kullanılan vezin kalıpları ve bu kalıpların kullanıldıkları nazım şekilleri EK B'deki tabloda gösterilmiştir.

Divanda vezin gereği, ünlü sesle biten bir kısım kelime veya ekten sonra yine ünlü sesle başlayan bir kelime geldiğinde, ilkinin son ünlüsünün düşürülüp sonraki kelimeye bağlanarak okunduğu durumlara sık rastlanır:

O zū-himem *k'ola* hem-nām-1 mefḥar-1 'ālem

N'ola şerī'at-1 ġarrāya sa'y olsa müfid

[K. 19/25]

V'ey dili dürc-i dür-i mālā-nihā

Genc-i rumūzāt-1 nikāt-1 bihīn

[K. 4/2]

Bir büt-i nā-rāma çespān-1 perestiş olmadım

Ey sipihr-i bī-ḥamiyyet *n'eyledim n'itdim* saña

[G. 4/6]

Vezin gereği benzer bir kullanım da “için” edatının ilk hecesinin düşürülüp kendinden önceki kelimeyle bitişik yazılması şeklindedir:

Olduğum-çün āsiyāb-1 çarḥ-1 dūnuñ ġam-keşi

Cüyveş aldım yine āġūşuma bir mehveşi

[G. 85/1]

Taḥammül eylemez çīn-i cebīn-i yāre nezzāre

Hirāsından *anıñ-çün* dīde-i aḥvel dü-nīm oldı

[G. 87/2]

Yine vezin gereği kimi Arapça ve Farsça kelimelerin ses türetmesi yoluyla “bezim”, “cezim”, “nuḳul”, “rezim”, “şubuh”, “zaḥım”, “dehir” şeklinde okunduğu görülür:

Leb-i piyāleyi āġūşa aldığın gördüm

Bezimde duḥt-1 'ineb şīre olmadan engür

[G. 23/5]

Şubuh zann itme tarh-ı sīnem üzre pençe-i yāriñ
Hilāl-i yek-şebe şeş-pāre oldı reşk-i sākından [G. 61/2]

Olduqça nihān ile zahım-ħorde-i ‘aşkı
Zann itme tabīb-i felegi aña em eyler [K. 17/9]

Açık hece ihtiyacını karşılamak için kelimelerdeki şeddeli harfin şeddesiz okunarak tahfife başvurulduğu durumlara sık rastlanır:

İçinde bir kad-i mevzūna düş olup nazarım
Görince şandım anı nazm içinde beyt-i kaşid [K. 19/10]

Cemād-ı serd olur hecr-ile dil ‘ahd-i temūz olsa
Eser bād-ı semūm-ı berd gāhī rāst gāhī kec [G. 8/4]

Bün-i deryāda şadef qalmaz idi çāk olarak
Dür-i nīsānı görüp açmasa ger āgūşın [G. 58/4]

Ne deñlü hışb u rehā olsa kāle-i ümmīd
Yine dükān-ı vişāle kumāş lāzımdır [G. 20/4]

Diğer yandan kapalı hece ihtiyacını karşılamak için bazı kelimelerdeki aslında şeddesiz olan harfin şeddeli okunarak teşdide başvurulduğu durumlar da yaygındır:

Āsitānīñ müttekā-yı bī-kesān-ı ‘ahd iken
Kimden *ümmīd*-i ma‘āş itsün dil-i hayret-fezā [K. 5/29]

Şekker-çekāndır diyemem lezzet-i leben
Būs itmedikçe anda leb-i dil-rübāyı ben [G. 56/1]

Seni bir *kerre* görmek dīde-i dünyā ile cānā
Zihī vuşlat ki degmez müjdesi dünyā vü māfihā [G. 2/1]

Şairin dizede vezni uygulayabilmek için sıra dışı denemelerden yararlandığı görülür. Örneğin, vezin gereği tilki anlamındaki Farsça rübeh (رُوبِه) sözcüğünde sondaki “h” (ه) sesi, “e” olarak sesli okunacak şekilde kullanılmıştır:

Şihāb-ı dūd-ı āhım çekdi rāh-ı ‘aşka zencīre
Raķīb-i *rūbe-sīret* yol bulur mı bend-i teşhīre [G. 68/1]

Bīşezār-ı sūhānīñ şīr-i neri Zīver’dir
Görse vehminden olur *rūbe-meniş* teb-lerze [G. 71/6]

Bazen Türkçe kelimelerin de vezin gereği 1.5 okunacak şekilde kullanıldığı görülür:

O kühl-i çeşme münāsib bu *kaş* lāzımdır
Sipāh-ı gāmzeñe elbette *baş* lāzımdır [G. 20/1]

Maşāf olursa n’ola zengiyān-ı hāl-i ruḥuñ

Cünūd-ı fitneye şahñ-ı şavaş lâzımdır

[G. 20/3]

Mest-i nāzım yasağdan ğayrı

Pür-hirāsım uzağdan ğayrı

Yandı cânım çerāğdan ğayrı

Çāre yokdur ferāğdan ğayrı

Merhem-i derd-i dāğdan ğayrı

[Mh. 1/1]

Divanda ulama ve imalelere sıkça rastlanır. Bununla birlikte bir aruz kusuru sayılan zihaf örnekleri de mevcuttur. Çeviri yazılı metinde zihaf yapılması gereken yerler zihafli okunmuş, bu durumun ayrıca dipnotta gösterilmesine gerek duyulmamıştır. Aşağıda, divandaki bir kasideden alınan beyitte “dūçār” kelimesi vezin gereği zihafli okunmuştur:

Duçār olup baña nā-geh emāret-i tevfiķ

Görindi çeşmime bir ravza-i güzīde nihāl

[K. 1/4]

Zihaf kullanımına başka bir örnek “āzār” kelimesinin vezin gereği “azār” olarak okunduğu şu beyittir:

Azār eylese olmaz mı kühl-i dīdeleriñ

Sürūd-ı āhla dilden çıkan duḥān küstāḥ

[G. 10/4]

Bir diğerk örnek ise “keştī” sözcüğünün vezin gereği zihafli okunduğu şu beyittir:

Ne kadar olsa sebāhatde yegāne şūfī

Olamaz ‘aşk-ile dūnbāle-rev-i keşti-i Nūh

[G. 9/4]

Divanda yer yer vezin dolayısıyla zihafılı okunması gereken bazı kelimelerin imlasının da değiştirilmiş olduğu görülür. Örneğin bazen “āyīne” ve “ürdībehişt” kelimelerindeki uzun “-ī” ünlüsünün vezin için kısa okunması gerekmiştir ve bu durum imlaya da yansımış, “-ī” sesini karşılayan “ى” harfi yazılmamıştır:

Görinür cebhe-i pākinden anıñ āyīneveş

Şuver-i yümn ü sa‘ādet eşer-i feyz-i Hūdā

[K. 18/7]

Hevāsı mensi-i bād-ı bahār-ı ürdībehişt

Şemīm-i ğoncesi sermāye-i hayāt-ı ricāl

[K. 1/9]

3.1.3 Kafiye ve redif

Zīver’in şiirlerinde daha çok tam kafiye tercih ettiğini söylemek mümkündür.

Özellikle de bir uzun ünlü ve bir ünsüz ile biten kafiyelere rastlanır:

İdmān-ı ‘aşk eylesün şūfiyān ‘abeş

Merd-i zükāma bŷy-ı gül-i gülsitān ‘abeş

[G. 7/1]

İltimās-ı merhem itmem yara nāsŷr olmadan

Ben nefir-i āhı çaldım nefħa-i şŷr olmadan

[G. 63/1]

Vāye-çīn olsam da ḥvān-ı ‘ālem-i iksīrden

Dest-res kābil degil āmīziş-i taqdīrden

Oldı engüşt-i ḥıred leb-rīz-i zaḥm-ı ābile

Iztırāb-ı ḥall ü ‘aḳd-i rişte-i tedbīrden

[Kt. 3/1-2]

Der-i zifāfa resīde olunca bu dil-i zār

Selāmıma müteraḳḳıb imiş yemīn ü yesār

[K. 8/1]

Bī-niyāzım ‘izz-i cāh-ı çarḥ-ı ezraḳ-fāmdan

Hīç bākim yoḳ ḥilāf-ı gerdiş-i eyyāmdan

[G 60/1]

Divanda tam kafiyeyle yazılmış şiirler kadar çok olmasa da yarım kafiyeyle yazılmış şiirlerin de geniş yer tuttuğunu belirtmek gerekir:

Ḥidīv-i Yeşrib ü Baḥā Muḥammed-i ‘Arabī

Kefīl-i raḥmet-i Mevlā Muḥammed-i ‘Arabī

[G. 1/1]

Ḥam-ı ebrūsına baḳdıḳça keş-ā-keş görünür

Beñzer ol ḳavse zer-endūd u münāḳḳaş görünür

[G. 22/1]

Cām-ı ‘ayşım bu gice oldı leb-ā-leb memlū

N’ola reşk eyler ise bezmime ibriḳ-i vuzū

[G. 64/1]

Bint-i Sultān Muṣṭafā ‘iṣmet-penāh-ı rūzgār

Dūdmān-ı ‘iffetiñ revnaq-dih-i ferruḥ-demi

Sū-be-sū ḥükmin revān idüp bu cārī çeşmeniñ

Mā’-ı şīrīn ile nā-yāb itdi şūr-āb-ı yemi

[T. 8/1-2]

Az olmakla birlikte zengin kafiye kullanıldığı şiirler de vardır:

Ebrūñı gören ey meh-i nev ğāzeyi n’eyler

Ol yāyı çeken şıķlet-i ḥamyāzeyi n’eyler

[G. 13/1]

İrmez ḥuşūle şūret-i ef’āl irādesiz

Bulmaz nişāb-ı ḥüsnini gerden kılādesiz

[G. 28/1]

Şāhid-i ḥāme kıyām itse n’ola taḥşīle

Māl-ı mīrī kalemīñ vāye vü sermāyesidir

Cümle itbā’ına müzdād-ı fażīletde velī

Baş bākī kılıdır Zīver anıñ sāyesidir

[Kt. 11/1-2]

Şairin kimi zaman kafiye bulma konusunda zorlanıp tekrara düştüğü de gözlemlenir.

16 numaralı gazelin 2. ve 4. beyitlerinde kafiye sözcüğü aynıdır:

Ɔo Ɔalsun zaḥm-ı cānım tābe-rüz-ı rüsteḥīz ammā

Baña dārū-yı vaşlıñ bir kez ey şūḥ-ı cihān göster

[G. 16/2]

Siphr-i sifle-perver hānümān-sūz-ı sūhanverdir

Felekde var mı bir āzāde naqqād-ı *cihān* göster [G. 16/4]

19 numaralı gazelin 4. ve 5. beyitlerinde aynı sözcüğün kafiye için arka arkaya iki kez kullanıldığı görülür:

Nevāht-ı şiken-i kāküle kanā‘at kıl

Kenār-ı ‘arız-ı pür-*ābutāba* el mi deger [G. 19/4]

Ümīd-i büse-i gül-fāmı eyleme Zīver

O sīb-i misket-i hoş *ābutāba* el mi deger [G. 19/5]

69 numaralı gazelin 1. ve 6. beyitlerinde kafiye için seçilen sözcük aynıdır:

Olanlar nāfe-Çīn-i gīsuvānı *cāme-h‘āb* içre

Ġazāl-ı Çīn’i yād itmez qalur zīr-i hicāb içre [G. 69/1]

Der-āğüş eyleyen düşīze-i āmālını Zīver

Olur mı ser-bālīn-i tegāfūl *cāme-h‘āb* içre [G. 69/6]

Zīver şiirlerinde genellikle redif kullanmış ve bu rediflerin çoğunu Türkçe kelime, fiil ve eklerden seçmiştir. Divandaki rediflerin büyük kısmı ek ve kelime şeklindedir. Bunun yanında hem ek hem kelime içeren redifler ile kelime gruplarından oluşan redifler de mevcuttur.

Kelime biçimindeki:

O sīmīn-sāķı mest-i teşne-i şahbā-yı leb *şandım*

Gelür peymāne-ber-kef sāķi-i duĥt-ı ‘ineb *şandım* [G. 48/1]

Ek biçimindeki:

Gözüm şeb-tā-seher bīdār bir māhıñ firāķından

Fitīl-efrüz-ı āhım şu‘le-ĥız-i iştıyākından [G. 61/1]

Ek ve kelime biçimindeki:

Germ ü serd-i ehl-i dil meşķ-i taĥammüldür *baña*

Zaĥm-ı peykān-ı sūĥanver ğonce-i güldür *baña*

Dil miĥek-pīrā-yı vaĥdetdir bu keşretgāhda

İmtiyāz-ı nīk ü bed Zīver tenezzüldür *baña* [Kt. 9/1-2]

Kelime grubu biçimindeki:

Gelür ol şehsüvār-ı cerd *gāhī rāst gāhī kec*

Olup beydā-neverd-i merd *gāhī rāst gāhī kec* [G. 8/1]

Zîver'in Arapça ve Farsça kelimeleri redif olarak kullandığı şiirleri de mevcuttur.

Fakat bu rediflerin genelde Türkçe'de olmayan seslerle yazılan gazelerde kafiye

harfini sağlamak maksadıyla seçildiği söylenebilir:

Nigāh-ı çeşmiñe nisbetle āhuvān *küstāh*

‘İzār-ı hüsñüñe diğkatle gülsitān *küstāh* [G. 10/1]

Düşnām-ı dil-rübā gelür elbet baña *leziz*

Āzürde eyler ādemi gerçi edā *leziz* [G. 12/1]

Şikenc-i tırraña vā-bestedir ham-ı *maḥzūz*

Dehān-ı gonceye merhūndur fem-i *maḥzūz* [G. 35/1]

Diğer yandan divanda zaman zaman kafiye bütünlüğünün sağlanamadığı veya bozulduğu beytlere rastlanır. Örneğin 33 numaralı gazelin “-rz” şeklinde olan kafiyesi 3. beyitte bozulmuştur:

Biz de müzdād-ı faẓilette yegāne dil idik

Nābe-cā gitdi dili kaldı sūḥan aña ‘ivaẓ [G. 33/3]

14 numaralı kasidenin matla beyti kafiye bütünlüğünü bozmuştur. Kasidenin “-ār” şeklinde olan kafiyesi matla beytinde “-zār” biçimindedir:

Bir gonce görse bu dil-i āşüfte *zār* olur

Mānend-i bülbül ‘aşq-ile derdi *hezār* olur [K. 14/1]

38 numaralı gazelin “-f” olan kafiyesi ilk iki beyitte “-ārif” biçiminde bulunur:

Nā-ehl ile germ-ülfet olan ehl-i ma‘ārif

Evkātın ider şūriş-i azdāda maşārif [G. 38/1]

Şad mürde dile feyz-i hayāt-ı ebedīdir

Gūş eyler iseñ zezeme-i şoḥbet-i ‘ārif [G. 38/2]

Kafiyenin göz açısından sağlanmasına rağmen anlam ve yapı itibariyle bozulduğu beytlere tesadüf edilir. 43 numaralı gazelin “-ün” olan kafiyesi 2. beyitte bozulmuş ve bu durum redif bütünlüğünü de bozmuştur. Gazelin “-ün” şeklinde olan kafiyesi sözcüklerin kökünde bulunan harfler iken 2. beyitte kafiye, sözcüğün kökünde bulunan “ü” ile kendisinden sonra gelen eke ait “n” harflerinin birleşmesiyle elde edildiği için anlam ve yapı yönünden bozulmuştur:

Ḥayāl-i gamze-i yāre firīb-ḥorde iken

Nigāh-ı çeşmine rağbet ider mi āhūnuñ [G. 43/2]

Divanda rediflerin bozulduğu bazı beyitler de söz konusudur. Rediflerdeki bozulma göz açısından bir bozulma teşkil etmese de anlam ve yapı itibariyle bir bozulma olarak değerlendirilebilir. Örneğin, 65 numaralı gazelin ismin yönelme hâl eki olan “-e” şeklindeki redifi, 3. beyitte söz konusu ek olmayıp sözcüğün kökünde var olan bir harf olduğu için redifte bozulma meydana gelmiştir:

Peyvend-i üns ü rişte-i ārāmı kaç' için

Şemşîr-i ebruvâni iderler müşâvere

[G. 65/3]

Benzer biçimde 51 numaralı gazelin ismin I. tekil kişi iyelik eki olan “-m” şeklindeki redifi iki ayrı beyitte hem anlam hem de yapı yönünden bozulmuştur. 4. beyitte söz konusu ek, iyelik eki olmayıp “bezm” sözcüğünün kökünde var olan bir harf olduğu için anlam açısından redif bozulmuştur. 5. beyitte ise söz konusu ek yine iyelik eki olmayıp ilgi eki olduğu için yapısal açıdan redif bozulmuştur:

Tâ cām-ı Cem'den 'ahd-i mey-âşâm böyledir

Çekdik ayağı meykededen kaldı bu bezim

[G. 51/4]

Zîver tehâlük itme gürisne gedâ gibi

Sîrân-ı h'ân-ı vaşl añılur adımız bizim

[G. 51/5]

3.2 Divanın dil ve üslup özellikleri

3.2.1 Dil ve anlatım

Hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilirken Farsça ve Arapça bildiğine değinilen Zîver'in dili sadelikten uzak ve külfetlidir. Bunda Arapça ve Farsça sözcükleri yoğun biçimde kullanıyor oluşu ile tamlamaların etkisi büyüktür:

Cân-be-kefdir dil o tîğ-i çeşm-i hün-âlüddan

Ğayrı dâmen-çideyim naqd-i ziyân u süddan

[G. 55/1]

O rütbe ‘adli ‘aḳd-i imtizāc-ı şulḥ virmiş kim
Teḫāşısız gider neml-i muḫaḳḳar mühr-i şu‘bāna [K. 9/4]

Zebān-ı kilik-i ḫayret mūy-pīçide olup ḳaldı
Dü-nīm itdi anıñ ceyb-i ḫayālin farḫ-ı endişe [G. 70/4]

Ḳadr-i genc-i vaşlıñı bilmez raḳīb eyler telef
Şurre-i zer der-kef-i düzd olsa memhūr olmadan [G. 63/4]

Divanın genelinde terkipler geniş yer tutmakla birlikte özellikle kaside ve tarih manzumelerinde terkipler bollaşır, dil daha ağır ve külfetli bir hâl alır:

Ey neberd-ārā-yı ‘ālem cān-güdāz-ı Güstehem
Ḳabza-gır-i tīg-i ğamğam şaf-der-i deşt-i veğā [K. 5/2]

Ol şaf-şiken-i şaḫn-ı veğā sürse semendin
A‘dā-yı leked-küb ḫarīḳ-i ‘adem eyler [K. 17/17]

Mühim-sāz-ı ra‘iyyet Āşaf bin Berḫiyā-fiḫnat
Girībān-gır-i devlet şeb-çerāğ-ı bezmi ḫünkārīñ [T. 14/4]

Yukarıdaki beyitlerde de görüleceği üzere Zîver divanında Arapça ve Farsça sözcüklerin kullanıldığı 3’lü ve 4’lü terkipler oldukça fazladır. Hatta bazen bu uzun terkiplerdeki unsurların bir kısmının birleşik isim veya sıfatlardan seçildiği de görülür. Böylelikle anlam giderek daha girift ve muğlak bir nitelik kazanır:

Nāvek-resān-ı ğamze-i dil-dūz-ı yārdan

Yokdur girīz ü rāḥata ey cān-be-kef mesāğ [G. 37/4]

Vesaḥ-şūy-ı miḥekk-i dūrc-i dildir mışkal-ı tevḥīd

Şakın mir'āt-ı tab'īñ gibi gerd-ālūd-ı jeng olma [G. 81/3]

Geh temevvūc-res-i bī-ka 'r-i yem-i cevdetsiñ

Geh *telāṭum-şiken-i қаңtara-i sūy-ı necāt* [Tb. 1/1/5]

Sen ol ser-şafḥa-i 'unvān-ı kil-k-i āferīnişiñ

Ki hestī-i vücūduñ *me'ḥaz-i eczā-yı fıtratdır* [Kt. 1/2]

Divanda oldukça fazla yer tutan bu zincirleme tamlamalardaki Arapça veya Farsça ifade sayısının yer yer 5'e çıkarıldığı da olur:

Nedir o dürr-i dil-efrūz-ı sāhil-i yem-i feyż

Nedir o gevher-i şebtāb-ı şayrefī-i hüner [K. 6/2]

Ṭāhir olmaz vesaḥ-ı ḥāṭırımız olmayıcağ

Şüst ü şūy-ı mey-i ḥoy-kerde-i rüy-ı sākī [Kt. 11/4]

Görüp gītī-metā'-ı Vehbi-i bendergeh-i nazmı

Nesīc-i kārgāh-ı Nābi-i şehir-i Haleb şandım [G. 48/4]

Zîver'in gazelleri de söz konusu terkipli ve ağdalı söyleyişten uzak bir nitelikte değildir. Bununla birlikte zaman zaman gazellerde sade bir söyleyişin yakalandığı da görülür:

Dirler görince rûyuñı bu āb u tāb ile
Bir anadan mı ıoğdı ‘aceb āfitāb ile [G. 75/1]

Her Şeb ęerāđ-ı ĥüsnüñe yanmağa cān atar
PervāneveŐ dilim ıolanur zemm olur özüm [G. 51/2]

Būs iderken lebini Őevķ-ile peymāneyi gör
Berg-i gül gibi hemān oldu leb-ā-leb lerze [G. 71/5]

Şairin Şiirlerinde Türkęe-Arapęa, Türkęe-Farsęa ve hatta Türkęe-Farsęa-Arapęa kelimelerden oluşan galat tamlamalara yer verdiği görülür:

MaŐāf olursa n’ola zengiyān-ı ĥāl-i ruĥuñ
Cünūd-ı fitneye Őaĥn-ı ŐavaŐ lāzımdır [G. 20/3]

Eylesem *sīb-i ruĥ-ı alıña* te’yīd-i nigāh
O leĥāfet dil-i ĥvābīde mi eyler āgāh [Tb. 2/3/1]

Mest-i ĥarābım öyle ki ĥumlar az aķsa da
Seylāb-ı cūy-ı mey görünür baña *Őu-yı ten* [G. 56/5]

Nesīm-i nükhet-i vuşlat vezān olur dā'im

Bahār-ı ğonce-i al-i resūl böyle olur

[G. 24/4]

18. yüzyıla ait divanda yer yer Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait ek ve kelimelerle karşılaşılır:

Neş'e-rīz *olmayıcak* bezmimize cām-ı şabūh

Şāhid-i naqd-i merāmım kıpar āyīne-i rūh

[G. 9/1]

Eylediñ āvīze-i gerden dil-i şūr-efgene

Destimāl-i mātemi ser-rişte-i *öñdül* gibi

[G. 82/6]

Faşl-ı bahārīñ *eyleyügör* midhatin cedīd

Şeh-beyt-i nazmı eyleme bir āhere ferāğ

[G. 37/3]

Rāyet-i gītī fūrūğın *göricek* gūy-ı mihr

Ser-be-girībān-ı reşk olmada şubh u mesā

[T. 1/13]

Ṭulū'-ı sūmnāt-ı düşmen-i bī-dīni *şındırdı*

Perestişgāhı nesh oldu 'adū-yı kīne-girdārīñ

[T. 14/5]

Müşk-nāb-ı haṭ-ı ruhsārīñı *gördükde* çü mār

Piç piç oldu benānımla reg-i çüb-ı kılem

[G. 52/5]

Deyimler

Divanda deyimlere de sıkça tesadüf edilir. Zîver şiiirlerine serpiştirdiği deyimlerle beyitteki anlam çağrışımını çeşitlendirmiş, ifadeye hoş bir eda katmıştır. Bu deyimlerin bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

Ağız sulanmak:

Lebin bir zāhid-i huşka şunup *ağzın şulandırılmış*

O sālūs-ı girān-cānı mey-i gül-fāma kandırmış [G. 31/1]

Ayağını çekmek:

Tā cām-ı Cem'den 'ahd-i mey-āşām böyledir

Çekdik ayağı meykededen kaldı bu bezim [G. 51/4]

Ayak basmak:

Nükhet-resān-ı nefha-i şevk oldu sū-be-sū

Sākī *ayağ basmadığı* dem meclis-i çemen [G. 56/3]

Baştan çıkarmak:

Ƙıldılar ol gonceyi lebrīz-i reng

Āl-ile *başdan çıkarup* bī-direng [M. 2/40]

Can atmak:

Her şeb çerāğ-ı hüsnuñe yanmağa *cān atar*

Pervāneveş dilim tolanur zemm olur özüm

[G. 51/2]

Canı yanmak:

Sürūd-ı āhı şerer-ḥız olunca Mecnūn' uñ

Yanardı cān u dili leyl-i digergūnuñ

[G. 43/1]

Dünya gözü ile görmek:

Seni bir kerre *görmek dāde-i dünyā ile cānā*

Zihī vuşlat ki degmez müjdesi dünyā vü māfihā

[G. 2/1]

El ele vermek:

Çemende *el ele virmiş* nihāl-i tāze-resīd

Kenār-ı cūda temāşā iderdi anları bīd

[K. 19/9]

Gözü dönmek:

Gözi döndi göricek tıfl-ı semen-sīmāyı

Sā'ati geldi olur kendüye 'akreb lerze

[G. 71/3]

İmana gelmek:

Nüfûz-ı nuṭkıını görseydi râhib-i murtâz

Gelürdi şübhesiz imāna olmadan muğber

[K. 6/18]

Kucak açmak:

Bün-i deryâda şadef kalmaz idi çāk olarak

Dür-i nīsānı görüp *açmasa* ger *âgūşın*

[G. 58/4]

Sırta kadem basmak:

N'ola Zīver düşürse fevtine târīḥ-i zībāyı

Ḳadem başdı cināna *sırr olup* el-ḥaḳ Kerāmeddīn

[T. 12/7]

Taş kesilmek:

Olursa ḳaşd-ı fażiletle dür-nişār-ı kemāl

Yanında *taş kesilür* ḥayretinden ibn-i ḥacer

[K. 6/20]

Yanıp yakılmak:

Ḳıbḳızıl başı açık şāhid-i pervāne ile

Şem'-i meclis baña *yanıp yakılup* virdi ta'ab

[G. 5/2]

3.2.2 Sebk-i Hindî üslubu

18. yüzyıl Osmanlı sahası divan şiirinde varlığını sürdürmeye devam eden sebk-i Hindî üslubunun etkilerini bu yüzyılda yaşamış olan Zîver'in şiir dilinde de görmek mümkündür. Zîver'in bu anlayışa mensup Sâbit, Nâbî, Fehîm, Sâib, Şevket, Örfî, Kemâl-i Isfahanî (Bilkan, 2009, s. 253-255) gibi isimleri divanında zikretmesi dikkat çekici niteliktedir. Bundan hareketle doğrudan Zîver'in bu isimlerin etkisinde kalmış olduğu söylenemese de belirli bir tarzın takipçisi olan bu şairlerin Zîver tarafından beğeni ve övgü ile anılması onun meylettiği düşünceye dair kısmen bir fikir sunmaktadır.

Sebk-i Hindî üslubunun şiirdeki en belirgin özelliği dizelerdeki üçten fazla unsurdan müteşekkil ve hatta bazen tüm dizeyi kaplayan zincirleme tamlamalardır. Örneğin divanda Hz. Ya'küb'un hikâyesine konu olan gömleği vasfetmek için kullanılan ve tüm dizeye yayılmış 5 unsurlu bir tamlama şöyledir:

Fânūs-ı rāh-ı rü'yet-i naqd-i merāmmiş

Pervāne-i başîret-i Ya'küb'a pîrehan

[G. 56/7]

Divanda bol miktarda dört unsurlu zincirleme tamlama mevcuttur. Aşağıdaki beytin ikinci dizesinde yer alan tamlama da söz konusu uzun zincirleme tamlamaya bir örnektir:

Ṭılısm-ı genc-i ma'ānī aña müsahḥhardır

Zebānı kufl-küşā-yı der-i sivā-yı ḥayāl

[G. 46/6]

Sebk-i Hindî üslubunun şiirdeki bir diğer yansıması şiir diline dâhil edilmiş yeni ve orijinal yapı ve terkiplerdir (Babacan, 2009, s. 29-46). İlk bakışta anlamlandırması güç gibi görünen bu gelenek dışı bağdaştırmalar Zîver'in şiirlerinde de bulunmaktadır:

Ġarķ-āb-ı baħr-ı ğavta-i hecr oldum ‘ākıbet
Şebnem-nişār-ı būs-ı leb-i gül-‘izār ile [G. 74/4]

Şebnem gül-āb-ı şīşe-i ‘ıdı şikest ider
Gül-çīn-i feyz olmadır bŷy-ı ğonceden [G. 56/2]

Çü āb-ı katre-i yākūt-ı ħuşk ol merd-i bī-feyziñ
Nedir sŷdı mŷşārŷn-bi’l-benān ol līk seng olma [G. 81/4]

Nigāh-ı çeşmiñe nisbetle āhuvān kŷstāħ
‘İzār-ı ħŷsnŷñe diķķatle gŷlsitān kŷstāħ [G. 10/1]

‘Arz it yem-i ma‘āriife cŷş u ħurŷşuñı
Girdāb-ı cehle uĝrama çek fŷlk-i gŷşuñı [G. 86/1]

Dil-i Ferhād’ı ħŷn-āĝışte-i merg eyleyen āħir
Leb-i şīrindir yoħsa degildir ‘illet-i tīşe [G. 70/2]

Zîver'in şiirlerinde sebk-i Hindî üslubu ile alakalı olarak göze çarpan bir başka özellik de soyut kavramların somut nesnelere bağdaştırılmasıdır. Terkip yoluyla

aralarında bir ilişki kurulan bu ifadelerden soyut olanın somut ile temsil edilmeye çalışıldığı görülür (Toker, 1996, s. 149). Bu anlatım tekniği sayesinde imgelerde ve üslupta bir incelik söz konusu olmuş, anlam pekişmiş ve ifadede bir canlılık ortaya çıkmıştır. Örneğin aşağıdaki beytin ilk dizesinde soyut bir kavram olan “merâm” ile somut bir varlık olan “ceyb” arasında teşhis yoluyla bir ilişki kurulmuş, âşığa ait bir his olan “merâm” âşıktan ayrı, cepli bir şahıs gibi tahayyül edilmiştir. Benzer şekilde beytin ikinci dizesinde âşığın “hâtır”ı âşıktan ayrı bir kişi olarak düşünülmüştür ki bu hayalde tıpkı bir insan gibi “hâtır”a ait bir burun (meşâm) söz konusudur:

Olur ceyb-i merâmın naqd-i büy-ı arzûdan pür

Meşâm-ı hâtıra ol zülf-i müşk-i nâb geldikçe [G. 72/2]

Aşağıdaki beyitte ise soyut bir kavram olan “tahammül” ile somut bir varlık olan “girîbân” arasında bir ilişki kurulmuş, “tahammül” yırtılıp paramparça olması muhtemel bir “girîbân” gibi hayal edilerek âşığın zorluğa dayanmadaki ısrarı anlatılmıştır:

Girîbân-ı tahammül tâbe-dâmân olsa şad-pâre

Yine her nâ-sezâdan iltimâs-ı ‘arz-ı hâl itmem [G. 49/2]

Sebk-i Hindî üslubunun bir başka özelliği de çoğu zaman şiire hâkim olduğu gözlemlenen melankolik atmosferdir. Bu üslupta kaleme alınmış şiirler dış dünyadan uzaklaşarak insanın iç dünyasına yönelmiş ve insan ruhundaki karmaşık duygularla ilgilenmiştir. Bu durum da şiirde bireysel bir ifade ile karamsar bir ruh hâlinin ön

plana çıkmasına neden olmuştur. Zîver'in şiirlerinde de genel olarak bir hüznün ve serzeniş hâlinden bahsetmek mümkündür:

Eyledi dās-ı keder hāşıl-ı 'ömrüm telef
Mezra'a-ı cān u dil bulmadı ašlā şeref [G. 39/1]

Yine meşşāta-i naqd-i emel tağlīt-i rāh itdi
'Arūs-ı tāli'-i nā-mihribānım kaldı bī-ğāze [G. 73/3]

Ġam-ı hātır-fürüz-ı Qays añılmaz oldu āhir-kār
Belā zencirini çekmekte Zîver bī-nazîr oldum [G. 50/6]

Sebk-i Hindî üslubu için söz konusu olan bir özellik de mübalağa kullanımudur. Bu üslubun takipçisi şairler mübalağayı bir hayli önemsemiş ve kullanmışlardır. Bu yoğun kullanımla birlikte mübalağanın derecesinde de bir artışa, hatta aşırılığa gitmişlerdir. Aşağıdaki beyitte sevgilinin belinin yok denecek kadar ince oluşu anlatılırken oldukça abartılı bir ifade tercih edilmiştir. Beyte göre sevgili o denli ince bir bele, görünüme sahiptir ki bu hâliyle ona herhangi bir bakışın dahi ilişmesi mümkün değildir. Çünkü sevgilinin yok gibi olan beli, kendisine yöneltilen bakışı âdeta yok olmakla tehdit etmektedir. Şayet, buna rağmen herhangi bir bakış sevgiliye sataşacak olursa o ince bel, o bakışı hiç yokmuşçasına ziyana uğratıp kendisinden bir eser dahi bırakmayacaktır:

O mū-miyāna ne mümkün nazar ta'alluk ide
Niğeh ta'arruz iderse olur hebā-yı hayāl [G. 46/4]

Aşağıdaki beyitte ise mübalağalı bir ifadeden hareketle şair, hakikat bilincinin kendi üzerindeki etkisini dile getirmiştir. Şaire göre asli gerçek onun için o denli yol göstericidir ki bu sayede kendi nezdinde sabah ile karanlık gece birbirinden farksız bir görünümde dir:

Baňa ‘ayn-ı haķıķat tā o deñlü reh-nümādır kim

Ber-ā-berdir yanımda şubħ-ile gūyā şeb-i tīre [G. 68/2]

Bir başka beyitte ise sevgilinin yüzünün aydınlık ve parlak oluşu anlatılmıştır. Fakat bunun için doğrudan bir benzetme yerine anlamı kuvvetlendirmek için mübalağalı bir söyleme başvurulmuş, sevgili ile güneşin aynı anneden doğmuş iki kardeş gibi olduğu söylenerek sevgilinin yüzünün ne denli parlak olduğu ifade edilmek istenmiştir:

Dirler görince rūyuñı bu āb u tāb ile

Bir anadan mı toğdı ‘aceb āfitāb ile [G. 75/1]

3.2.3 Âşıkâne üslup

Zîver divanında âşıkâne tarzda söyleyişlerin de geniş yer tuttuğunu belirtmek gerekir. Sevgilinin güzelliği, çekiciliği, ona duyulan aşk ve özlem ile birlikte; sevgilinin âşığa karşı kötü tutumu, ona çektirdikleri ve âşığın içinde bulunduğu kötü duruma aldırış etmeyişi, âşığın yalvarış ve yakarışları, sevgiliden şikâyet gibi konuların hisli bir üslupla anlatıldığı birçok söyleyiş mevcuttur. Aşağıdaki ilk beyitte âşık, ay yüzlü sevgilisinden ayrı olmanın derdiyle sabaha dek uyku uyuyamadığını ve ah ettiğini söyler:

Gözüm şeb-tâ-seher bîdâr bir mâhiñ firâkından

Fitîl-efrûz-ı âhım şu‘le-hîz-i iştiyâkından

[G. 61/1]

Öyle ki ayrılık derdiyle sabahladığı günlerin biri gelip biri geçmiş, âşık genç ömrünü kederle tüketmiş ve nihayetinde bu hâlde ihtiyarlamıştır:

Ağardı mûy-ı ser âmed-şüd-i şubh-ı firâkından

Yitürdüm naqd-i vaqt-i ‘ömrümi miñnetle pîr oldum

[G. 50/3]

Üstelik âşık sevgiliye kavuşma ümidinin de boşa çıktığını belirterek sevgiliyi temaşa etme imkânına dahi erişemediğini söyler:

Çaldı verâ-yı perdede dildâr çıkmadı

Me’ mûlumız vişâli iken yâr çıkmadı

[G. 88/1]

Âşık, sevgilisinin zulmünden yakınıp ondan kendisine merhametli davranmasını diler; çünkü sevgiliye kavuşmayı arzulama konusunda kendi gibi istekli bir başka kimse yoktur:

Var mıdır bir kerre inşâf it behey zâlim yeter

Bir daği mânend-i Zîver h’âstgâr-ı vuşlatıñ

[G. 44/5]

3.2.4 Hikemî üslup

Zîver divanında hikemî tarzda söyleyişlere de tesadüf edilir. Bu tarz, daha önce şairin etkisinde kaldığını belirttiğimiz sebk-i Hindî üslubunun bir uzantısı olarak da söz

konusu olabilir. Nitekim Hint üslubu bir yönüyle bazı şiirlerde bir düşünceyi öncelemek ve “hikmetli” söz söylemek olarak da ortaya çıkmıştır. Zîver’in hikemî tarzdaki söyleyişleri genelde tasavvuf düşüncesi bağlamındadır ve ifadenin muhatapları gönül ehli olarak adlandırılan bu düşünceyi benimsemiş kimselerdir. Şair, aşk ehli olmaya talip kimselere hem bu dünyanın hem de öteki dünyanın zevklerine aldanmamaları gerektiğini söyler. Çünkü maddi bir değerden ibaret varlık ve zevklerle iştilal etmek aşk ehli kimseler için söz konusu olabilecek bir durum değildir:

Olma firīb-ħorde-i ārāyiş-i dü kevn

Pīrān-ı ‘aşka zīnet ü zīb-i dükān ‘abeş

[G. 7/3]

İçinde bir galeyana sebep olan hâl ve düşüncelere sahip aşk yolunun yolcusu kimseye ilim ve irfana yönelik vaziyetini bu yolla arzuhâl etmesini tavsiye eder. Bu sırada cehaletten sakınıp bu yoldan kendisini uzak tutması gerektiğini söyler:

‘Arz it yem-i ma‘ārif cūş u ħurūşuñı

Girdāb-ı cehle uğrama çek fülk-i gūşuñı

[G. 86/1]

İlim, irfan ehlinin ehil olmayan kimselerle yakınlık kurduğu takdirde vaktini anlamsız ve beyhude bir ilişki için harcamış olacağını ifade eder:

Nā-ehl ile germ-ülfet olan ehl-i ma‘ārif

Evkātın ider şūriş-i azdāda maşārif

[G. 38/1]

Başka bir beyitte ise dervişleri muhatap alan şair, dervişin iç huzuru yakalayabilmesi için dünyalık lakırdı ve dedikodulardan uzak durması gerektiği söyler:

Dil-i dervîşe ilkâ-yı sükûn elbette lâzımdır

Verâ-yı perde-i halvetde zîrâ güft ü gû olmaz [G. 27/3]

Şair, manevi bir arayış ve yolculuğa niyetlenenlere nasihatte bulunur. Din çizgisinden uzaklaşıp küfre sapmaktan kaçınmak gerektiğini söyler:

Çü pây-ı hatve-i pergâr meşy ü devr ise kaçdıñ

Hudûd-ı merzbûm-ı dînden çıkma Fireng olma [G. 81/2]

3.3 Divanın içerik özellikleri

3.3.1 Din ve tasavvuf

3.3.1.1 Dinî unsurlar

Allah

Zîver divanı, 5 beyitten oluşan tevhit konulu kısa bir manzume ile başlamaktadır.

Divanda bunun dışında sırf Allah'ı konu alan bir başka manzume bulunmasa da

şairlerin çoğunda Allah'a ait bazı isim ve sıfatların zikredildiği görülür. Hudâ,

Hüdavendigâr, İzzid, Yezdân, müte'al, kerîm, Mevlâ, Rabbü'l-âlemin, cihan-âferin,

ilâh, Hak bu isim ve sıfatlardan bir kısmıdır:

Fıtratda 'aceb bâğçe-i şun'-ı *Hudâ*'dır

Her şu'besiniñ mîve-i cennet var içinde [K. 11/24]

Fāzıl u naqqād u Aristo-ııred

Nāzım-ı ğarrā-yı *cihān-āferīn*

[K. 4/15]

Her laħza temennī iderim *İzid-i bī-çūn*

Şadrında anı yümn-ile şābit-ıadem eyler

[K. 17/31]

Nev-esās-ı ħātırım vīrān iden a‘dā-nevāz

Bulmasun āşār-ı raħmet *ħālık-ı* mevcūddan

[G. 55/3]

Melekler

Cebrail

Dört büyük melekten biri olan Cebrail, Zıver divanında “Ruhü’l-emin”, “namus-ı ekber” isimleri altında zikredilmiştir. Bu isimlerle anılan Cebrail, üfürmesiyle Hz. Meryem’i gebe bırakan melek olarak can verici ve diriltici bir nefese sahip olması, kanatlarını olağüstü bir hızda hareket ettirmesi yönleriyle ele alınmıştır. Şair, Şeyhülislam Esad Efendi’yi övmek için kaleme aldığı bir şiirinde onun nefesinin Cebrail’i bile kışkandıracak bir dirilticiliğe sahip olduğunu dile getirir:

Ey kalemı mükhüle-i ħūr-i ‘īn

Nefhası reşk-āver-i Rūhü’l-emīn

[K. 4/1]

Naat konulu bir manzumede ise şair Hz. Muhammed’in şefaatine nail olmak için yalvarırken Cebrail’in kanatlarının hızını duası için bir vesile olarak zikreder:

Be-sür‘at-i per-i nāmūs-ı ekber ü melekūt

Be-zıkr-i sidre-niştınān-ı ğurre-i meh ü sāl

[K. 1/47]

Rıdvān

Cennetin kapıcısı olarak bilinen bu melek, Sultan I. Mahmud tarafından inşa ettirilen Bayıldım Kasrı için düşürülen bir tarih manzumesinde zikredilir. Şair, Rıdvān’ın bu kasra bekçi olsa orayı cennetteki vadedilmiş köşkün ikizi sanacağını söyler:

Zır ü bālāsına Rıdvān olaydı nigerān

Dir idi işte budur tev’em-i kaşr-ı mev‘ūd

[T. 2/4]

Kerrubiyān

Dört büyük melekten her biri için kullanılan bu ifade yalnız bir beyitte defterdarı övmek üzere geçer:

O kerrübī-nihāda çok mı bu hilm-i harīfāne

Emīn-i devlet-i hākān-ı heft iklīm ola maḥzā

[K. 13/26]

Hârut

Büyücülük konusundaki ustalığıyla bilinen bu melek, şair tarafından şiirinin âdeti bir sihir olarak addedilip övüldüğü durumlarda zikredilmiştir. Şair büyüleyici özellikteki şiirinin sihir konusunda Hârut’u bile kışkırtacak bir hünere sahip olduğunu ifade eder:

Ben ol maḥsūd-ı Hārūt-ı füsün-sāzım ki ez-cümle

İder āyīn-i siḥr-i nā-nümünü benden istid‘ā [K. 13/44]

Ayet, Sure ve Hadisler

Aşağıdaki beyitte, Bakara suresinin “Bu kitap, hiç şüphe yok, sakınanlar için bir rehberdir” anlamındaki 2. ayetinin “Hiç şüphe yok” kısmına karşılık gelen “lâ reybe” ifadesi alıntılanmıştır:

Ṭab‘ımdır ‘aceb maḥfaza-i nükte-i *lā-reyb*

Mektüb-ı kalem-gīr-i emānet var içinde [K. 11/10]

Bir diğer beyitte Necm suresinin 17. ayetinde yer alan ve “Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı” anlamına gelen “mâ-zāga’l-basar” ifadesine yer verilmiştir:

Naḫş-ı pāy-ı mūrı derk eyler şeb-i deycūrda

Ḳılsa *mā-zāga’l-basar* gerd-i rehiñ çeşm-i ‘amā [K. 5/16]

Bir başka beyitte ise doğrudan bir ayet ismine işaret edilmiştir. Aşağıdaki beyitte geçen “ayet-i nūr” ifadesiyle sureye adını veren ve Allah’ın gökleri ve yeryüzünü aydınlatan nurunu tasvir eden (Yaşaroğlu, 2007, s. 247) Nūr suresinin 35. ayetine gönderme yapılmıştır. Ayetin ismi ve manası yönüyle sevgilinin ayva tüylerine tezat oluşturacak şekilde yüzünün aydınlığına işaret edilmiştir:

Şeker-ḥand-ı lebiñ selsāl-ı cennetden ‘ibāretdir

Ḥaṭiñ tefsīr-baḫş-ı āyet-i Nūr oldı gitdikçe [G. 66/3]

Divandaki müseddesin Farça olarak söylenmiş 2. bendinde ise Saff suresinin 13. ayetinde geçen “Nasrun min-Allâhi ve fethun karîbun” şeklindeki ifadeye yer verilmiştir. “Allah’ın yardımı ve yakın bir fetih” anlamına gelen bu ifade söz konusu ayet bağlamında Allah tarafından müminlere bildirilmesi istenen bir müjde niteliğindedir:

Doşmenān zīn séyf-é noşret mībered her dem neşīb

Cowhereş neşron mén Ellāh est ve fethon kerīb [Ms. 1/2]

Bir başka beyitte hadis-i kudsî olduğu ileri sürülen “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” şeklindeki ibarenin ilk kelimesi olan “levlāk” zikredilmiştir:

Eyā şehinşeh-i dīhīm-i sāha-i levlāk

Eyā mü’eddī-i fiṭrat eyā ḥuceste-ḥışāl [K.1 /30]

Peygamberler

Hz. Muhammed

Divanda kendisinden en çok bahsedilen peygamberdir. Hz. Muhammed için yazılmış bir naat ve yine övgü maksadıyla yazılmış gazel biçiminde bir manzume bulunmaktadır. Bu müstakil şiirler dışında farklı birtakım isim ve sıfatlarla birçok beyitte Hz. Muhammed’den bahsedilir:

Muḥibb-i Aḥmed-i mürsel mufaşşal-sāz-ı müstaḳbel

Mühim-sāz-ı meşyyet müsteşār-ı ḥüsrev-i dānā [T. 3/2]

Ne hı̇tbe vaşf-ı hı̇red-sũz-ı *Seyyidũ 's-saķaleyn*

Ne hı̇tbe maħz-ı dũrũd u selãm iřãret-i ãl

[K. 1/18]

Aşağıdaki beyitte geãen ve padişahı ōvmek amacıyla kullanılan ‘‘makãm-ı mahmũd’’ ifadesiyle ise Hz. Muhammed’e ōzgũ bir kavrama telmih yapılmıştır. Ővgũye layık yer anlamına gelen bu tabir Hz. Muhammed’in kıyamet gũnũnde sahip olacağı yũksek dereceli makamı ifade etmek iãin kullanılır:

řevķ-ile aķdı ser-i cũy didi tãrĩhin

Pãdiřãhım saňa lãyık bu *makãm-ı mahmũd*

[T. 2/22]

Hz. Âdem

Hz. Âdem divanda, kimi kaynaklarda buğday da olduğu (Pala, 2004, s. 6) rivayet edilen yasak meyvenin bulunduğu ağaca meylettiiği, ondan yediği ve bunun sonucunda Hz. Havva ile birlikte cennetten ıķıkarıldıđı inancı yōnũyle zikredilir:

Âdem degil miyim şecer-i gendũm-i viřãl

Sevķ itdi ‘ãķıbet beni bir řũh-ı esmere

[G. 65/4]

Hz. Nũh

Divanda Hz. Nũh’a inşa ettiği gemi ve tufan hadisesi itibariyle bir beyitte yer verilmiştir. Zũht konusundaki şabası bakımından eşsiz bir yũzũcũ olarak dũřũnũlen sofunun, ařķ sōz konusu olduğunda Nũh’un dağlar gibi bũyũk dalgalar arasında yũzen gemisinin (Pala, 2004, s. 361) peşi sıra yũzen bir konumda bile olamayacağı sōylenmiřtir:

Ne kadar olsa sebāhatde yegāne şūfī

Olamaz ‘aşk-ile dūnbāle-rev-i keşti-i Nūḥ

[G. 9/4]

Hz. Dāvūd

Hz. Dāvūd’un bir beyitte herkesi kendinden geçiren etkili ve gür sesine gönderme yapılır. Hz. Dāvūd’un gür ve güzel sesiyle Zebur’u okumaya başladığında kurt ve kuşun onu dinlediği, sesinden dağların yankılandığı (Harman, 1994, s. 21) rivayet edilir. Âşığın ah ettiğinde yankılanan sesi de herkesi etkileyip kendinden geçirdiği için bir bakıma Dāvūd’un sesinden farksızdır:

Tār-ı ümmīde toḳundı var ise mızrāb-ı çarḥ

Bāng-ı āhım fark olunmaz nağme-i Dāvūd’dan

[G. 55/5]

Hz. Ya’kūb

Hz. Ya’kūb’a, oğlu Yûsuf’un gömleğinin kokusuyla görmeyen gözlerinin görmeye başlaması mucizesi bağlamında yer verilmiştir:

Fānūs-ı rāh-ı rü’yet-i naḳd-i merāmmış

Pervāne-i başiret-i Ya’kūb’a pīrehen

[G. 56/7]

Hz. Yûsuf

Divanda Hz. Yûsuf’tan en çok güzelliği dolayısıyla bahsedilir. Bu hâkim vasıf çerçevesinde kardeşleri tarafından kuyuya atılması, Mısır’a götürülmesi, misk karşılığında satılması, gömleğindeki kokusunun babasının görmeyen gözlerini

açması hadiselerine de atıf yapılmıştır. Aşağıdaki beyitte güzelliği bakımından övülen sevgiliye doğrudan Yûsuf olarak hitap edilmiştir:

Yûsuf-ı MıŖr-ı melâhat dir idim n'eyleyim âh

Hvâstgâr-ı lebiñe câh-ile birdir bün-i çâh

[Tb. 2/3/3]

Aşağıdaki beyitte de sevgiliden doğrudan Yûsuf olarak bahsedilirken Hz. Yûsuf'un misk karşılığında satılması ve gömleğinin kokusunun babasının gözlerini açması olaylarına atıf yapılmıştır:

Yeter nûkhet-niŖâr-ı müŖk-i Çîn oldı girîbânîñ

Baña ey Yûsuf-ı gül-gönce besdir büy-ı pîrâhen

[G. 57/2]

Hz. Süleymân

Divanda Hz. Süleymân çeŖitli yönlerden birçok kez zikredilmiştir. Sahip olduğu yüzük, mühür, ihtiŖamlı saltanat ve ordu, karınca ile hikâyesi gibi unsurlar bağlamında kendisine telmih yapılmıştır. Aşağıdaki beyitte ifade edilmek istenen düşünceyi pekiştirmek adına Hz. Süleymân ve karınca tezat bir ifade oluşturacak şekilde anılmıştır. Ŗair, varlığın konum veya görünüşünün bir ehemmiyeti olmadığını, bir heybete nail olmak için ilahi lütfun yeterli olduğunu anlatmaya çalışır. Nitekim Allah'tan gelen bir Ŗeref payesi ulaşacak olsa karınca bile, ihtiŖamlı bir saltanatın sahibi olan Süleymân gibi hayranlık uyandıracaktır:

Tevcîh-i ilâhî olıcağ râyına munzam

Bir mûrı Süleymân kadar muhteŖem eyler

[K. 17/16]

Şair, kendisinin mana güneşinin ışıltılı tacı olduğunu söyler. Bu yüzden Hz. Süleymân'ın iktidarının simgesi olan heybetli ordusuna methiye dizmeye münasip olan da kendisidir:

Ben ol İklîl-senc-i kûrş-ı hürşîd-i ma'âniyim
N'ola izhâr-ı fahr eyler isem ceş-i Süleymân'a [K. 9/18]

Aşağıdaki beyitte ise Hz. Süleymân'ın sahip olduğu yüzük ile birçok varlığa boyun eğdirerek onları hâkimiyeti altına alışına atıf yapılır. Kusursuz Süleymân'ın mührü insana ve periye boyun eğdirmiş iken yüzük onu kiskansa şaşılmaz:

Hâtem 'aceb mi ins ü perî ser-be-düş iken
Reşk-âver olsa mühr-i Süleymân-ı cevdele [G. 80/4]

Hz. İsa

Divanda Mesîh lakabıyla zikredilen Hz. İsa'ya çoğunlukla ölüleri diriltme mucizesi bağlamında atıf yapılır:

Zinde kılar nuḡk-ı Mesîhâ-demi
Gelse de saña nefes-i vâpesîn [K. 4/7]

Bir beyitte ise şair bu kez şiirini övmek için söz konusu mucize bağlamında Hz. İsa ile kalemi arasında bir benzerlik ilişkisi kurar. Böylelikle kaleminden çıkan sözlerin ihya edici mahiyette olduğunu söyleyerek şiirini bir mucize olarak değerlendirir:

Kimse tufeyl olamaz nazm ile Zīver saña

Kilk-i Mesīhā-demiñ mu‘cize-fermāydır

[G. 14/6]

Divanda Hz. İsa ile ilgili işlenen bir konu da onun göğe yükseldiği sırada üzerinde bulunan bir iğne dolayısıyla sorguya çekilmesi ve bundan ötürü göğün dördüncü katından öteye geçememesine dairdir (Pala, 2004, s. 236):

Bār olup sūzen-i müjgānı baña hem-çü Mesīh

Çārümīn-i felek-i hecrini kıymaz ki geçem

[G. 52/2]

Çâr-yâr

Hz. Ömer

Divanda Hz. Ömer’e bir beyitte, Defterdar Behçet Efendi’yi övmek için adaleti yönüyle yer verilmiştir:

Ḥamīr-i fıtrātı āğışte āb-ı cevdet ile

Nihād-ı pākine gūyā kōnılmıñ ‘adl-i ‘Ömer

[G. 6/23]

Hz. Ali

Hz. Ali, divandaki müseddesin mütekerrir dizesi olan ve “Ali’den başka yiğit, Zülfikar’dan başka kılıç yoktur” anlamına gelen *Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zü’lfikār* ifadesi bağlamında anılmıştır:

Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zü’lfikār

Şan bu tūğīñ vaşfidır bu mıñra‘-ı gevher-nişār

[Ms. 1]

3.3.1.2 Tasavvuf

Zîver, şiirlerinin bir kısmında tasavvufi kavram ve söyleyişlere de yer vermiştir. Birtakım beyitlerde şairin, mutasavvıf bir bilince sahip olmadığı halde kendi his ve fikirlerini daha iyi anlatmak için tasavvuf düşüncesine ait ifade ve sembollerden yararlandığı, bunları araçsallaştırdığı görülür. Bu temsil veya sembolik kavramların sağladığı imkân sayesinde anlatılmak istenen düşünce daha etkili bir biçimde dile getirilmiştir. Bunun yanında şiirlerde yer yer mutasavvıfane bir duyuş ve anlayışla söylenmiş beyitlere de rastlanır. Şair, yaradılış itibariyle günah işlemeye meyilli olan insanın bu temayülünden yaratıcıyı zikretmekle, birlemekle sakınacağını söyler:

Vesaḥ-şūy-ı mihekk-i dürc-i dildir mişkal-ı tevḥīd

Şaḫın mir'āt-ı tab'ıñ gibi gerd-ālūd-ı jeng olma [G. 81/3]

Aşağıdaki beyitte de benzer şekilde şair, içindeki cevheri veya özü idrak etmesine vesile olan şeyin Allah'ı anmak ve hatırlamak olduğunu ifade eder:

İklīd-i dūr-i dürc-i dilim zıkr-i Ḥudā'dır

Mecmū'a-i āsār-ı kerāmet var içinde [K. 11/2]

Bir başka beyitte âlemde iyi bir üne sahip olmanın kıstası olarak gösterişsizliğe, alçakgönüllülüğe işaret eder:

Tevāzu'dur emāret-senc-i nīkū-nām 'âlemde

Firīb-i sāye-i pā-der-gil-i zīb-i çeleng olma [G. 81/8]

Gönlünü ilahi aşka hasretmek isteyen kişinin, aklını dünyaya ait ilgi ve bağların meşguliyetinden kurtarması diğer bir deyişle masivadan, Allah dışındaki her şeyden, arındırması gerektiğini söyler. Bu soyutlanmayı gerçekleştiremeyen bir zihin ilahi aşkı tecrübe etme şerefine nail olamayacaktır:

Olamaz vāşıl-ı mi‘yār-ı mihekk-i tecrīd

Eyleyen fikr-i ‘alāyıkla remīde hūşın [G. 58/3]

Başka bir beyitte şair kendisinin de tecerrüt yoluna meyletmiş olduğundan bahseder. Kendilerini ilahi aşka adanmış velilere hâlini arzettiğini söyleyen şair, ilahi aşk yolunun yolcusu olmaya karar kılmış, dünyalık her şeyden vazgeçip Allah’a yönelmeye niyet etmiştir. Artık onun için hasır, güzel bir kumaştan yeğdir:

Merdān-ı Hakk’a kaşd-ı tecerrüdle inledim

Zībā nesīcden geliyor būriyā lezīz [G. 12/4]

Bir başka beyitte şair, yukarıdaki beyitte ifade ettiği bu düşüncesini yineler. Dünyalık hiçbir lezzeti umursamadığını söyleyen şairin tek isteği, tam anlamıyla Allah’a yöneleceği bir yaşam tarzıdır. Herkes kumaşlara bürünürken onun iştihak duyduğu bir hırka ve bir hasırdan başka bir şey değildir:

Herkes ide bir nesīci der-düş

Ben hırka vü būriyāya hasret [K. 10/27]

Marifetten nasiplenmişler olarak tanımladığı ilahi aşkı ve hakikati idrak etmiş kimseleri diğerlerinden ayrı bir yere koyar. Bu kimselerin sahip oldukları hâl ve davranış bakımından kendilerini belli ettiklerini söyler:

Olanlar behremend-i ma‘rifet elbette zāhirdir

Ṭulū‘ı āfitābıñ yine mer‘idir seḥāb içre

[G. 69/3]

Şair, “ehl-i aşk”, “ehl-i dil”, “ehl-i derd” olarak andığı, uzun bir gayret sonrasında zahiri geçip her şeyin hakikatine ermiş ve bunları idrak etme kudretine ulaşmış (Tolasa, 2001, s. 67) kişilerin yaşayış, takip ettikleri yol ve erişecekleri payenin şüpheden uzak, aşikar olduğunu söyler:

Ehl-i ‘aşkıñ uşulı vāzıhdır

Bāb-ı Haqq’a vuşulı vāzıhdır

Germ ü serdi qabūlı vāzıhdır

‘İlm-i Haqq’ıñ şümülü vāzıhdır

Bī-zebānım sürāğdan ğayrı

[Mh. 1/4]

Zîver, tasavvuf konulu şiirlerinde zahit eleştirisine de çokça yer vermiş, bu kişilerden samimiyetsiz, aşktan yoksun, sığ ve iki yüzlü kimseler olarak bahsetmiştir. Tasavvuf literatüründe zahit, dinî konularda anlayışı kıt, her işin ancak dış kabuğunda kalan, derinlere inmesini beceremeyen, ilim ve iman dış görünüşüyle anlayan, samimiyetsiz (Pala, 2004, s. 488) bir tip olarak karşımıza çıkar. Aşağıdaki beyitte şair zahite seslenir ve hak yoluna girmesi için ona tavsiyede bulunur. Şaire göre aşkı

inkar eden, aşktan yoksun zahit, toplum nezdinde gerçek ve samimi olmayan birtakım imajlar çizmeye çalışarak riyakâr bir tutum sergilemektedir:

Şuver-bâz-ı verâ-yı perde-i inkârsıñ zâhid

Ṭarîk-i Hakk’a gir lağziş-pezîr-i pây-ı leng olma [G. 81/5]

Aşağıdaki beyitte ise zahitin dışarıdan temkinli ve ağırbaşlı gözükme hâl ve davranışlarının gösterişten ibaret olduğunu ve buna aldanmamak gerektiğini söyler. Şairin ifadesiyle zahit orucunu, ibadetini fırsatını bulduğu anda zayi edecek iki yüzlü bir kimsedir:

Zâhidiñ sâhte vakârını görüp aldanma

Maşraf-ı rûzesi dükkânçe-i bakqâldadır [G. 21/3]

Aşağıdaki beyitte ise zahitle ilgili birçok olumsuz ifadeye yer verilmiştir. “Huşk” ile zahitin şekilci, ruhsuz, aşktan nasiplenmemiş biri olduğu ima edilmiştir. “Sâlûs” ve “girân-cân” ifadeleriyle ise zahitin riyakâr ve miskin bir kişilik olduğundan bahsedilmiştir:

Lebin bir zâhid-i huşka şunup ağzın şulandırmış

O sâlûs-ı girân-cânı mey-i gül-fâma kandırmış [G. 31/1]

Bazı beyitlerde zahit karakterdeki kimseyi karşılamak üzere sûfi ifadesi de kullanılmıştır. Nezle olmuş bir kimse için gül bahçesindeki güller koku itibarıyla bir

anlam ifade etmeyeceği gibi aşktan mahrum sūflerin de ilahi aşka akıl erdirmelerini beklemek boşunadır:

İdmān-ı ‘aşk eylesün şūfiyān ‘abeş

Merd-i zükāma bŷy-ı gŷl-i gŷlsitān ‘abeş

[G. 7/1]

Şair, bir işret meclisi tahayyŷlŷ üzerinden ilahi aşk sarhoşu olduğunu ima eder. Aşkla kendinden geçmiş bu hāline karşın aşktan bihaber zahitin şekilden ibaret çabasını hafif ve kıymetsiz bulur. Şairin aşk kadehi ağızına kadar öyle dolmuştur ki zahitin abdest ibriğı bu aşk meclisini görŷp haset etse şaşılmaz:

Cām-ı ‘ayşım bu gice oldı leb-ā-leb memlŷ

N’ola reşk eyler ise bezmime ibriğ-i vuzŷ

[G. 64/1]

3.3.2 Sosyal hayat

3.3.2.1 Tarihî şahsiyetler

Sultan I. Mahmud

Divanda Sultan I. Mahmud (ö. 1168/1754) için yazılmış biri Farsça dört kaside mevcuttur. Bunun dışında yaptırmış olduğu bazı eserlere dŷşŷrŷlen tarihler aracılığıyla da kendisinden övgŷyle bahsedilmiştir. Kasidelerde genelde I. Mahmud’un ālim, adaletli, cömert bir şahsiyet, iyi bir komutan ve savaşçı olduğu mŷbalaėalı bir dille anlatılmıştır. Onun Rum ile Arap diyarının iftihar vesilesi ve yedi iklimde hŷkmeden bir sultan olduğu sıkça ifade edilmiştir:

Mefhâr-ı Rûm u ‘Arab pâdişeh-i heft iklîm

Ya‘ni dîhîm-keş ü Hâzret-i Sulţân Maĥmûd

[T. 2/19]

Yedi cihana hükmeden bir padişah olmasının yanı sıra ilim ve edep konusunda da yetkin bir şahsiyet olduğundan bahsedilir:

Şâhenşeh-i Rûm u ‘Arab dârende-i ‘ilm ü edeb

Āşâr-ı ‘adli bü’l-‘aceb her yerde koymış bir eşer

[K. 15/13]

Cihan saltanatını süsleyen bir padişaktır, cömertlik ve el açıklığı konusunda nam salmıştır:

Bir pâdişeh-i saltanat-ârâ-yı cihândır

Tevcîh-i terâkkî-i şehâvet var içinde

[K. 11/28]

Zîver bir kasidesinde padişaha sitemde de bulunur. Önceleri zarif sözleriyle padişahı şerefliendiren kendisinin, ihmal edilmesinden ve ortalığın molla olarak tabir ettiği kişilere kalmasından hoşnut olmadığını belirtir:

Nükte-fermâ-yı devletiñ ben iken

Aldı meydânı bir iki monlâ

[K. 2/53]

Hekimbaşızâde Ali Paşa

Hekimbaşızâde Ali Paşa (ö. 1171/1758) dönemin sadrazamlarındandır. Divanda Ali Paşa için yazılmış 3 methiye bulunmaktadır. Şair, Ali Paşa’dan cömert, hayırsever, soylu ve cengâver bir şahsiyet olarak bahseder. Aşağıdaki beyitte Hz. Ali ile adaş

olduğu söylenen ve Behmen'e teşbih edilen Ali Paşa'nın yiğit ve kahraman bir asker olduğu vurgulanmıŝtır:

Āferīn ey pençe-i tāb Behmen-i zūr-āzmā

Nāmdāŝ-ı fātiĥ-i Ĥayber dilīr-i bī-riyā

[K. 5/1]

Aşağıdaki bentte ise şair, Ali Paşa'nın soylu ve hayırsever biri olduğundan bahsetmiŝ ve bu vesileyle kendisinden lütuf dilemiŝtir:

Vālā-tebār 'ālī-neseb

Ĥayrāta sa'yı rüz u şeb

Zīver seniñ de bī-ta'ab

Maŝŝūduñı eyler kerem

[Mr. 1/12]

Esad Efendi

Dönemin ŝeyhülislamıdır. Divanda şeyhülislam Esad Efendi için yazılmış iki manzume mevcuttur. Kendisinden veli, âlim, hikmet sahibi, düŝkünlerin yardımcısı bir kimse olarak bahsedilir. Divandaki 1 numaralı mesnevide şair, bir sıkıntısı dolayısıyla Esad Efendi'ye arzuhâlde bulunup kendisinden lütuf gördüğünü anlatır ve bu bağlamda onu metheder. Aşağıdaki beyitte ise Esad Efendi'nin faziletli, anlayıŝ ve görüş sahibi, Aristo gibi hikmet ve düşünce ehli biri olduğundan bahsedilir. şaire göre o, kendisinde Allah'ın nurunun tecelli ettiği, yeryüzünü tanzim ve mamur etmeye çalıŝan bir kimsedir:

Fāzıl u naqqād u Aristo-ııred

Nāzım-ı ğarrā-yı cihān-āferīn

[K. 4/15]

Behçet Efendi

Divanda adı geçen iki defterdardan biridir. Divanda Behçet Efendi için yazılmış birden fazla methiye bulunmaktadır. Methiyeler dışında evi için düşürölmüş bir tarih manzumesi de bulunmaktadır. Bu manzumelerden hareketle Behçet Efendi'nin, şairi himaye ettiği ve kendisine çokça yardımda bulunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıdaki beyitte şair yaklaşmakta olan Ramazan ayı için efendisinin himayesine ve lütfuna güvendiğini ve bu yüzden başka kimseye minnet duymadığını söyler:

Gelsün hilāl-i rüze çi minnet efendimiñ

Zıll-ı himāyeti baña elbet medār olur

[K. 14/25]

Ātıt Efendi

Dönemin defterdarlarındanır. Divanda Ātıt Efendi için yazılmış iki methiye mevcuttur. Şair hiçbir hükümdarın böylesi bir defterdara sahip olmadığını söyleyerek onun defterdarlık makamında bulunmasını devlet için büyük bir nimet ve şereften sayar:

Bārekallāh ey nesak-pīrā-yı Bercīs-iştiyhār

Böyle defterdāra mālİK olmadı bir şehriyār

[K. 16/1]

II. Selâmet Giray

Divanda Kırım Hanı II. Selâmet Giray'ın 1740'ta tahta çıkışı için düşürülmüş bir tarih manzumesi bulunmaktadır:

İki şeh-i ma' delet-h'vâh gelüp bir yere

Başdı Selâmet Girây menzil-i sultâna pâ

[T. 1/21]

Yeğen Mehmed Paşa

Yeğen Mehmed Paşa (ö. 1158/1745) dönemin sadrazamlarındandır. Divanda kendisinin sadarete geçmesine düşürülmüş bir tarih manzumesi bulunmaktadır:

Zebân-ı hâmeden çıkdı sevâd-ı mısra' -ı târîh

Meħemmed şadra geldikde büti nesh oldu küffârîñ

[T. 14/17]

3.3.2.2 Efsanevi şahsiyetler

Âsaf bin Berhiya

Divanda genelde bir vezirden bahsedildiği sırada, onu övmek maksadıyla Hz. Süleymân'ın veziri olan Âsaf bin Berhiya'ya telmih yapıldığı görülür. Sadrazam Yeğen Paşa'nın övüldüğü aşağıdaki beyitte onun Âsaf bin Berhiya'nın fetanetine sahip olduğu söylenmiştir:

Mühim-sâz-ı ra' iyyet Āşaf bin Berhiyâ-fiñnat

Girbân-gir-i devlet şeb-çerâğ-ı bezmi hünkârîñ

[T. 14/4]

Behmen

İran mitolojisine göre İsfendiyar'ın oğlu olan Behmen (Pala, 2004, s. 62)

Hekimbaşızâde Ali Paşa'nın övüldüğü aşağıdaki beyitte mukayese unsuru olarak ele alınmıştır. Ali Paşa muktedir olduğu güç yönüyle Behmen olarak nitelendirilmiştir:

Āferīn ey pençe-i tāb Behmen-i zūr-āzmā

Nāmdāş-ı fātiḥ-i Ḥayber dilīr-i bī-riyā [K. 5/1]

Behzad

Şair, meşhur ressam Behzad'ı genelde şiir konusundaki hünerini tarif etmek için mukayese amacıyla anmıştır. Şair kendi yaptığı işi Behzad'ın yaptığı işten çok daha kıymetli görür. Şaire göre kendisinin yaptığı iş Behzad'ın yaptığı gibi kuru bir tahta parçasıyla resmetmekten ibaret değildir; çünkü o, kalemiyle şiir sahasını eş benzeri duyulmamış sözlerle donatmaktadır:

Nekre-pīrādır yerā'am şafḥa-i eş'ārda

Çüb-ı ḥuşk ile çü Behzād eylemem naķş-ı nigār [K. 16/21]

Başka bir beyitte ise şair, şiir konusunda kendisini hayal evreninin dehşet verici Behzad'ı olarak tanımlar. Çünkü onun elinden çıkan şiirin mükemmel tasviri, kendi kalemini bile hayrete düşürmektedir:

Behzād-ı heyūlā-yı ḥayālim ki benānım

Taşvīr-i kemālāt ile ta'n-ı kalem eyler [K. 17/5]

Cem/Cemşid & Ferîdûn

İran mitolojisinde Cemşid, sahip olduğu görkemli saltanat dolayısıyla iktidar ve azametın timsalidir. Ferîdûn ise Dahhak'ı öldürüp tahtı elde etmesiyle (Pala, 2004, s. 153) ona karşı kazandığı büyük zaferle anılır. Aşağıdaki beyitte övülen Kırım Hanı Selâmet Giray'ın, Cemşid ve Ferîdûn'a yapılan atıflar aracılığıyla azametli ve muzaffer bir hükümdar olduğu dile getirilmiştir:

Ḥân-ı Ferîdûn-zafer ḥüsrev-i Cemşîd-fer

Melce' -i şâhib-hüner dâver-i kişver-küşâ

[T. 1/1]

Divanda, Cemşid veya diğer adıyla Cem ile aynı azamete sahip olduğu söylenen bir başka kişi Defterdar Âtîf Efendi'dir:

Ḥidîv-i Cem-'azamet âşaf-ı felek-mesned

Sezâ-yı şadr-ı vezâret müşîr-i re'y-i sedîd

[K. 19/22]

Dârâ

Defterdar Âtîf Efendi'nin övüldüğü bir beyitte, İran'ın ihtişam timsali hükümdarı Dârâ'ya İskender'in bir hilesi sonucu zehirlenerek öldürülmesi (Pala, 2004, s. 106) bağlamında gönderme yapılmıştır:

Göreydi ḥaşmet-i Dârâ-firîbini nâ-geh

Olurdu pâyına ruḥ-süde reşk-ile Cemşîd

[K. 19/24]

Erdşîr & Peşen

Aşağıdaki beyitte Hekimbaşızâde Ali Paşa, muzaffer ve yiğit bir komutan olması bakımından Behmen lakaplı İran hükümdarı Erdşîr'e teşbih edilmiştir. Şehname'de Efrasiyab'ın babası (Pala, 2004, s. 135) olarak geçen Peşen ise yine memduhu övmek amacıyla zikredilmiştir:

Şāhbāz-ı nāḥun-efgen Erdşîr-i şaf-şiken

Ḥūn-bālā-yı Peşen ḥaşm-efgen ü rezm-āşinā

[K. 5/4]

Hâtem-i Tâ'î

Arapların Tay kabilesinden cömertliğiyle tanınmış olan İbn Abdullah b. Sa'd'ın lakabıdır (Pala, 2004, s. 198). Bermekî ise Abbasiler devrinde başta vezirlik olmak üzere çeşitli makamlarda bulunan ve cömertliğiyle ün salmış bir kabiledir (Yıldız, 1992, s. 517). Zîver divanında, övülen şahsiyetin cömertliğini anlatmak için genelde Hâtem ve Bermekî ifadelerinin birlikte kullanıldığı görülür. Aşağıdaki beyitte memduhun cömertlikte Bermekî ve Hâtem'e dahi üstün olduğu söylenmiştir:

Nihāvende o rütbe kârgîr eczā-yı cevdet kim

Seḥāda Bermekî vü Ḥâtem'e ġālib keremkārā

[K. 13/37]

İskender

Bayıldım Kasrı'nın tasvir edildiği aşağıdaki beyit bağlamında İskender'in "âyîne-i âlem-nümâ" şeklinde tanımlanan cihanı gösteren aynasına atıf yapılmıştır:

Hele mir'ât-ı raşad-sâzını seyr it kaşrıñ

Nice âyîne-i İskender'i kılmaz nâbūd

[T. 2/6]

Rüstem & Bîjen

Şehname'de kendisinden övgüyle bahsedilen Rüstem, İran mitolojisinin en güçlü kahramanıdır. Övülen kişinin cesareti, kahramanlığı ve gücü mevzubahis olduğunda genelde Rüstem'e telmih yapılır. Rüstem, Tehemten ismiyle de anılmıştır. Rüstem'in torunu Bîjen ise aynı şekilde kahramanlığı yönüyle anılır. Yeğen Mehmed Paşa'nın methedildiği aşağıdaki beyit bağlamında Rüstem ve Bîjen birlikte anılmıştır:

Dilîr-i şaf-şiken rezm-âzmâ-yı Rüstem ü Bîjen

Şalâbetde Tehemten her sipâh-ı dūzah eş'ârıñ

[T. 14/10]

Sinimmâr

Eşsiz güzellikteki Havernak sarayını yapan mimarın adıdır (Pala, 2004, s. 406).

Ağakapısı'nın onarımı için düşürülmüş tarih manzumesinin bir beytinde Sinimmâr ve yaptığı köşkten bahsedilir. Havernak'ı yapan Sinnimmâr, Ağakapısı'nın süslemelerini görse, o dahi hayret edip bunun akıl almaz bir büyü olduğunu söyler:

Sinimmâr-ı Havernak dahi görse hayretinden dir

Bu şeh-beyt-i muşanna' hall olunmaz bir mu'ammâdır

[T. 5/5]

Bir başka beyitte ise âşık, sevgilisini bir mimara teşbih etmiştir. Sevgili, âşığın viran gönlünü onarmada öyle bir ustalık göstermiştir ki bu hüner, mimar Sinimmâr'ı bile hayretinden konuşamaz hâle getirecek bir niteliktedir:

Bu dil-i vîrânımı ey mîr-i Maḥmûdü'l-ḥıṣâl

Öyle ta'mîr eylediñ belki Sinimmâr oldu lâl

[G. 45/1]

3.3.2.3 Masal kahramanları ve onlarla ilgili unsurlar

Leylâ ve Mecnûn

Leylâ vü Mecnûn mesnevisinin başkahramanları olan Leylâ ile Mecnûn, Zîver divanında bazen tek tek bazen de aşağıdaki beyitte olduğu gibi bir arada zikredilmiştir. Mecnûn yer yer Kays ismiyle de beyitlere konu olmuştur. Leylâ ismi ise bazen gece, karanlık, siyahlık gibi anlamları da verecek şekilde ihamlı kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte Kays'ın Leylâ'dan ayrı olmanın acısıyla rezil rüsva bir hâle düşüp toplum tarafından aşağılanmasına telmih yapılmıştır. İkinci dize ise sevgilinin, Leylâ'nın, ay yüzlü oluşunu ifade etmekle birlikte ayın ancak gece zuhur etmesi gerçeğine binaen sevgilinin de yalnızca zulmette müşahede edilmesinin mümkün olduğu söylenir:

Zulmet-i hecr-ile Kays 'âleme rüsvâydır

Leyle de şüret viren âyine-i aydır

[G. 14/1]

Kays'ın aşk derdiyle divane olması ve zincire bağlanmasını hatırlatan bir başka beyit ise şöyledir:

Ġam-ı ḥâṭır-fürûz-ı Kays añılmaz oldu âḥir-kâr

Belâ zencîrini çekmekte Zîver bî-naẓîr oldum

[G. 50/6]

Ferhâd ile Şîrîn

Ferhâd u Şîrîn mesnevisinin kahramanlarıdır. Aşağıdaki beyitte Ferhâd'ın Bîsütun dağına delmek için çalıştığı sırada Şîrîn'in öldüğü haberini alması ve külünkü başına indirerek canına kıyması (Pala, 2004, s. 152) olayına telmih yapılmıştır. Şair ise Ferhâd'ı öldürenin külünk değil, sevgilisi Şîrîn'in dudaklarının hasreti olduğunu söylemiştir:

Dil-i Ferhâd'ı hûn-âğışte-i merg eyleyen âhîr

Leb-i şîrindir yoğsa degildir 'illet-i tîşe

[G. 70/2]

Aşağıdaki beyitte ise şair, Ferhâd ve Şîrîn karakterleri özelinde bir sitemde bulunmuştur. Ferhâd gönüllülerin dağı delmekten vazgeçmesini; çünkü dağı aşmanın bile Şîrîn'e kavuşmak için yetmediğini ifade etmiştir. Nitekim *Ferhâd u Şîrîn* mesnevisinde de Ferhâd'ın dağı delmeyi başarmasına karşın Şîrîn'e kavuşması mümkün olmamıştır:

Fâriğ olsun kühkenlikden dil-i Ferhâdlar

Süllem olmaz vaşl-ı Şîrîn'e firâr-ı kûhsâr

[K. 16/18]

Erjeng

Erjeng meşhur ressam Mani'nin resimlerini topladığı koleksiyonun adıdır (Pala, 2004, s. 140). Defterdar Behçet Efendi'nin evinin inşası için düşürülen tarih manzumesinin bir beytinde, evin duvarındaki süslemelerin güzellik bakımından Erjeng'e gölge düşürecek nitelikte olduğu söylenir:

Nukūş-ı dil-peżiri tev'emān-ı esb-i cādūdur

Şuver-pīrā-yı dīvārı dil-i Erjeng'e jeng-āver [T. 6/3]

Şair bir başka beyitte ise, şiirine renk ve canlılık veren anlamların sebebi olarak gönlüne, hayal dünyasına işaret eder. Çünkü şairin gönlü, içi muhteşem resimlerle dolu Erjeng gibidir:

Erjeng-i dilimdir o şuver-gīr-i ma'ānī

Kim nokta-i mevhūmeye naqş-ı şanem eyler [K. 17/4]

3.3.2.4 Diğer şahsiyetler

Aristo

Aristo akıl, mantık ve hikmet timsali biri olması dolayısıyla memduhu bu vasıflar etrafında övmek üzere ele alınmıştır:

Fāzıl u naqqād u Aristo-ḥired

Nāzım-ı ğarrā-yı cihān-āferīn [K. 4/15]

Eflâtun

Eflâtun da tıpkı Aristo gibi akıl ve hikmet timsali olması bakımından zikredilmiştir.

Aşağıdaki beyitte memduh, ilmi ve sahip olduğu manevi hasletler hasebiyle

Eflâtun'a teşbih edilmiştir:

Bilinyas-ı f n n ‘ilm   kem l tiyle Efl tun

Ra am-senc-i yek n-ı defter-i d ny  v  m fih  [K.13/31]

Ferezdak

Emevi döneminde yaşamış  c büyük hiciv şairinden biri olan Ferezdak’a (Ergin, 1995, s. 373) söz s ylemedeki ustalığı bakımından atıf yapılmıştır. Aşağıdaki beyitte şair, memduhun s z söyleme bakımından Ferezdak ile aynı cevheri taşıdığını belirtmiştir:

Ya’ni c r b-keşi olsa rev dır ř ’ib

Görmedim böyle s hand n-ı Ferezda -m ye [G. 79/7]

Firdevs 

İran’ın mill  destanı *Şehname*’nin meşhur yazarı Firdevs , bu büyük eserin sahibi ve belagatli bir sanatçı olması bakımından anılmıştır. Aşağıdaki beyitte Z ver, şiirinin belagat bakımından Firdevs ’nin sahip olduğu ilmi haiz olduğunu ifade eder ve bu sebeple şiirini *Şehname* olarak nitelendirir:

şeh-n me-i nazmımdır ‘aceb encümen- r 

Firdevsi-i T s -i bel gat var içinde [K. 11/4]

Y k t-ı Musta’sım 

Abbasi halifesi Musta’sım zamanında meşhur bir hattat olan (Pala, 2004, s. 479) Y k t-ı Musta’sım , icra ettiği hat sanatı bakımından anılmıştır. Sevgilinin ayva tüyleri Y k t’un yazısına teşbih edilmiştir:

Ziyāret-i ḥaṭ-ı Yāqūt-ı la‘li der-kef iken

Tecessüs-i kütüb-i müsteṭāba el mi deger [K. 19/2]

3.3.2.5 Coğrafi bölgeler, ülkeler, şehirler ve semtler

Rum

Divanda Rum ifadesiyle çoğunlukla o ülke halkı kastedilmişse de bazen bu ifadeden maksat, halkın kendisinden ziyade halkın yaşadığı coğrafyaya işaret etmektir:

Mefḥar-ı Rūm u ‘Arab pādişeh-i heft iklīm

Ya‘ni dīhīm-keş ü Ḥazret-i Sulṭān Maḥmūd [T. 2/19]

Çin

Divanda Çin çoğunlukla, güzel kokulu bir madde olan miskle ünlü bir ülke olması bakımından söz konusudur. Ayrıca Çin ile ilişkili olan misk, ahunun göbeğinden elde edilen bir madde olması dolayısıyla beyitlerde “âhû”, “gazal”, “nâfe” gibi unsurlarla birlikte ele alınır:

Le‘imiñ pāy-ı gerd-ālūdına vaz‘-ı cebīn olmaz

Ki her bir nāf-ı āhūdan ümīd-i müşk-i Çīn olmaz [K. 26/1]

Mısır

Mısır, “ülke, memleket” anlamıyla ihamlı bir şekilde kullanılmış, Hz. Yûsuf’un güzelliğine atıf yapılarak sevgilinin güzellik ülkesinin sultanı olduğu söylenmiştir:

Yūsuf-ı MıŖr-ı melāhat dir idim n'eyleyim āh

Hvāstgār-ı lebiñe cāh-ile birdir bün-i çāh

[Tb. 2/3/3]

Acem

Divandaki bir beyitte Acem sözcüğü, Acem halkının yaşadığı coğrafyayı ifade etmek üzere kullanılmıştır:

İklīm-i 'Acem'den geliyor kıt'ası der-dest

Ber-vefķ-i murabba' gibidir naķŖ-ı sevādı

[G. 84/3]

Hoten

Doğu Türkistan'da miski ile meŖhur bir bölge olan Hoten, beyitlerde sevgilinin saçının kokusu münasebetiyle zikredilir:

Nükhet-i kāküli revnaķ-Ŗiken-i bŖy-ı Hoten

Ey nesīm-i Ŗiken-i turraları reŖķ-i semen

[Tb. 2/1/2]

Bābil

Bābil, Hārut ile Mārut adlı iki melek tarafından çeŖitli sihirlerin öğretildiği ve yine bu meleklerin bir kadına āŖık olmaları sonucu asıldığı yer olduğu inanılan kuyu unsuru ile birlikte geçmektedir:

'Atıķa-i çeh-i Bābil 'acūzeniñ birisi

Yedine beste vü pīçide tāziyāne-i mār

[K. 8/12]

Halep

Halep, şair Seyyid Vehbî ile Nabî'nin şiir sanatı üzerine bir mukayese bağlamında Nabî'yi ikamet ettiği şehirle nitelemek üzere zikredilmiştir:

Görüp gītī-metā'-ı Vehbi-i bendergeh-i nazmı

Nesīc-i kārgāh-ı Nābi-i şehr-i Haleb şandım [G. 48/4]

Hayber

Hekimbaşızâde Ali Paşa için yazılmış bir kasidede, onun "Hayber fatihi" olarak zikredilen Hz. Ali ile adaş olduğu söylenmiştir:

Āferīn ey pençe-i tāb Behmen-i zūr-āzmā

Nāmdāş-ı fātih-i Hayber dilīr-i bī-riyā [K. 5/1]

Hicaz

Kırım Han'ı Selâmet Giray'ın tahta çıkışı için düşürülen tarih manzumesinin bir beytinde Han'ın babasından da bahsedilmiş, hac ibadeti gereği Hicaz tarafına yolcu olduğu bilgisi verilmiştir:

Reh-rev-i sūy-ı Hicāz oldı bulup imtiyāz

Rūb-ı ğubār-ı niyāz olarak ol bī-riyā [T. 1/16]

Harem/Haremeyn

Harem, herkesin girmesine müsaade edilmeyen, Müslamanlar için kutsal olan yerin adıdır (Pala, 2004, s. 192) ve burada insan öldürmek, kötü söz söylemek, avlanmak

gibi fiiller yasaklanmıştır. Divanda ise Harem, “âhû” sözcüğüyle birlikte “âhû-yı Harem” biçiminde tamlamalı kullanılmış, bu ifadeyle sevgili kastedilmiştir. Sevgili “âhû-yı Harem” olunca âşîğın onu bu sınırlar içinde avlaması mümkün değildir; ancak bir suçlu gibi sevgiliden bağışlanma talep edebilir (Buzpınar & Küçükaşçı, 1997, s. 153):

Ey füsûn-ı niğehi hûş-rübâ-yı ‘âlem

Ėamzesi mûriş-i reşk-i dil-i âhû-yı Harem

[Tb. 2/1/2]

İstanbul

Divanda şair İstanbul’a heves etmenin bir sebepten ileri geldiğini bildirmiş, İstanbul’u gurbet olarak nitelendirmiştir:

Hâk-i Sitanbul’a hevesiñ vechi var imiş

Ėurbette lîk olur imiş âşinâ lezîz

[G. 12/5]

Kağıthane

Şair, kış ve kar tasviri yaptığı bir beyitte ortalığın beyazlarla donanmış olduğunu söyler. Bu süslü ve şen manzara şaire, dönemin ünlü şenlik ve mesire yerlerinden Kağıthane’yi çağırır:

İdüp şâh-ı dırahtı ferve-i kâkûm-ile tezyîn

Zemîniñ farkı yokdur şahn-ı Kâğıdhâne’den aşlâ

[K. 13/12]

Kasımpaşa

Şair bir beytinde Kasımpaşalı bir güzele fena hâlde gönlünü kaptırdığından söz etmektedir:

Geçirdim rüz-ı Hızır'ı serdi-i hicrāna sîr oldum

Ne çāre bir Kāsımpāşalı maḥbūba esîr oldum [G. 50/1]

Yesrib & Batha

Mekke ve Medine şehirlerinin eski isimleri olan Yesrib ve Batha'dan Hz.

Muhammed dolayısıyla bahsedilmiştir. Aşağıdaki beyitte görüldüğü gibi Hz.

Muhammed'in bu iki şehrin de sultanı olduğu ifade edilmiştir:

Hidiv-i Yesrib ü Bathā Muḥammed-i 'Arabī

Kefil-i rahmet-i Mevlā Muḥammed-i 'Arabī [K. 1/20]

3.3.2.6 Eğlence hayatı

Divanında sık olarak eğlence sahnelerine rastlanır. Baharın müjdecisi hoş kokulu rüzgârın esmeye başlamasıyla bahçelere baştan başa sofralar ve çalgı meclisleri kurulmuştur:

Geldi şemim-i hoş-nesim aldık mezâyadan haber

'Ayş u tarāb hengāmıdır bezm-i çemende ser-te-ser [K. 15/1]

Lale, meclisi tütsülemek için sümbül güzelini gözleyip fırsat kollamaktadır:

Micmer-efrüz olarak çıktı bahāra karşı

Şāhid-i sūnbūli tebhūre mi gözler lāle

[K. 12/9]

Meclisin sazandesine Acem makamında semailer çaldırılmaktadır. Geceye özgü olarak tanburdan yankılanan nağmeler ise İsfahan makamındandır:

Muṭrib-i bezme ‘Acem naḫşın alup çaldırdık

Şıfahān eyleyerek nağme-i ṭanbūrı bu şeb

[G. 5/3]

Lale yaprağı ise içi şarap dolu lale kadehini sunmaktadır:

Ḳadeḫ-i lāle tecessüm ider ol mertebe kim

Rengi şahbā görünür bergi şunar peymāne

[T. 4/5]

Duyarlı saki, âşıkların damak zevkini iyi bildiğinden sevgilinin şeker mayasından yapılmış dudağını bezme meze eylemiştir:

Şeker ḥamīresidir la‘li nuḳl-ı bezm eyler

Mezāk-ı ‘âşıkı añlar o sākī-i ḥassās

[G. 29/5]

3.3.2.7 Meslekler

Meşşata, gelinleri giydirip süsleyen, düğün için hazırlayan kadınlardır. Meşşata yaradılışlı şair, mana gelinini öyle bir süslemiştir ki söz ehline âdeta parmak ısırtmıştır:

Zeyn idüp meşşâta-i tab‘ım ‘arūs-ı ma‘niyi

Ƙıldı engüşt-der-dehen cümle sühan ārayişi

[G. 85/4]

Aşağıdaki beyitte gökyüzü bir terzidir. Dokuz kat felek ise terzinin nakışlı atlas kumaşdır. Şair hâl böyleyken omzuna layık şaşaalı bir kaftanı bile gökyüzü terzisinin kendisine çok gördüğünü söylemektedir:

Hayyāt-ı sipihr atlas-ı nüh nakş-ı felekde

Bir hil‘at-ı fāhır viremez dūşuma lāyık

[G. 41/3]

Dellal, alıcı ile satıcı arasında anlaşmayı sağlayan kimsedir (Pala, 2004, s. 110).

Aşağıdaki beyitte şair kendisini irfan çarşısının kumaş satıcısı olarak nitelendirmekte ve bu yüzden şiir kumaşının değeri için bir aracının yardımına ihtiyaç duymadığını söylemektedir:

Ben ol kālā-fürüş-ı sūķ-ı ‘irfānım ki bīş ü kem

Behā-yı nev-nesīc-i nazmı dellāla su’āl itmem

[G. 49/4]

Postacı ve ulak anlamlarındaki kasıd ile çoğunlukla saba rüzgârı kastedilmiştir.

Aşağıdaki beyitte de kasıd olan saba rüzgârı uğurla gelip müjdeyi ulaştırmıştır:

Müjde-resān olarak geldi sürürüm budur

Ƙāşıd-ı ferhunde-dem kūçe-neverd-i şabā

[T. 1/18]

3.3.2.8 Giyim ve kuşam

Zîver, divanında kıyafet, kumaş ve süslenme ile ilgili birçok unsura değinmiştir. Bir kasidenin teşbib bölümüne ait aşağıdaki beyitte sevgili tasvir edilmektedir.

Sevgilinin heybetli omuzlarını samur bir kürk süslemiştir. Elinde tuttuğu yeni görünümlü beyaz mendil ise bulutun köşesindeki bir kıvrım misalidir:

Firāz-ı dūşuna zībende bir siyeh semmūr

Şikenc-i gūşe-i ebrde destmāl-ı cedīd [K. 19/11]

Aşağıdaki beyitte ise bir kış ve kar tasviri söz konusudur. Üzerine karların biriktiği ağaç dalları sanki kakum bir kürkle örtülüp süslenmiş gibidir. Dolayısıyla ortamın da dönemin önemli mesire ve eğlence yerlerinden olan Kağıthane'den bir farkı yoktur:

İdüp şāh-ı dırahtı ferve-i kākūm-ile tezyīn

Zemīniñ farkı yokdur şāh-ı Kāğıdhāne'den ašlā [K. 13/12]

Bir başka beyitte başa giyilen külahlardan bahsedilmiştir. Rüzgârın esişiyile sağa sola sallanan lale çiçeği, başına sikke denilen Mevlevi külahını (Pala, 2004, s. 405)

giymiş bir Mevlevi dervişini andırmaktadır. Şair, dönüp sallanma konusunda Mevlevilere benzese de lalenin başındakinin sikke değil, bir gecelik külahı olduğunu söylemektedir:

Mevlevī sikkesi zann itme külāh-ı şebdir

Dönerek gelmek ile anlara beñzer lāle [K. 12/15]

Burka kadınların yüzlerini örtmek için kullandıkları peçedir. Aşağıdaki beyitte ise şair şiirini oluşturan özgün hayal dünyasını bakire ve yüzü peçeli bir genç kız olarak tasavvur etmiştir:

Beñzer mi meger bîkr-i hayâlim çeke burka‘

Düşîze-i dehr olsa da her bâr muğanna‘ [G. 36/1]

Bir başka beyitte benzer bir tasavvura rastlanır. Şairin şiirini oluşturan fikir bir yeni gelindir. Bu gelin ise makyajdan tamamen beri olmakla birlikte yaradılıştan doğal bir güzelliğe sahiptir. Vesme, kadınların kaşlarına çektikleri rastıktır. Hizab ise genel anlamda boya anlamında olmakla birlikte, bu beyitte yüzü süslemede kullanılan her türlü makyaj malzemesinin yerine kullanılmıştır. Şair fikir gelininin bu süslenme malzemelerine ihtiyaç duymadığını ifade eder:

Nev-‘arūs-ı fikrim ‘ārīdir hizāb u vesmeden

Başka hüsñ ü ān virmiş tab‘ıma āmūzgār [K. 16/23]

3.3.3 Astrolojik unsurlar

Bercîs

Mars, Jüpiter, Hürmüz, Erendiz, Sakıt, Sa’d-ı Ekber ve Müşteri gibi isimlerle geçen bu yıldız, feleğin kadısı ve hatibi olarak da bilinir (Pala, 2004, s. 344). Ziver divanında da hatip olması bakımından ele alınan Bercîs, ekseriyetle yazı ve kalem ile ilgili unsurlar bağlamında zikredilmiştir. Şair, şiirindeki güzel ve etkili sözlerin kaynağı olan zengin hayal dünyasını Bercîs’e teşbih eder. Hayal Bercîs’i eline kalemlerle mürekkebi alıp akıl alıcı güzellikte bir gazel yazmıştır:

Bercīs-i hayāl aldı ele kılk ü midādı

İnşād iderek bu ğazel-i ‘aql-ı ma‘ādı

[G. 84/1]

Mirrîh

Mars, Merîh ve Behram olarak da bilinen Mirrîh, feleğin başkomutanı

mesabesindedir ve elinde bir kılıç veya hançer ile tasvir edilir (Pala, 2004, s. 323).

Divanda da Mirrîh bu yönüyle ele alınmıştır. Aşağıdaki beyitte sevgilinin gamzeleri eli hançerli Mirrîh’e teşbih edilmiştir:

Ġamzeleri deşne-i Mirrîh idi

Her müjesi şanki birer sîh idi

[M. 2/20]

Yiğitlik, kızgınlık, savaş, gazap gibi özelliklerle anılan (Pala, 2004, s. 323) Mirrîh, aşağıdaki beyitte ise her gün kılıcı üstüne yemin edip intikam gözleyen bir savaşçı gibi tasavvur edilmiştir:

Sevgend-i itâ‘atle gülü-bend olarakdan

Mirrîh-i felek tîğine her gün kısem eyler

[K. 17/19]

Nâhid

Venüs, Zühre, Çobanyıldızı, Sa’d-ı asgar gibi isimlerle de anılan Nâhid, feleğin

sazendesi olarak bilinir (Pala, 2004, s. 494). Nâhid, divanda da bu yönüyle ele

alınmıştır. Gökyüzünde dolunay tamamlanıp defini eline alınca Nâhid de şenlik

alanına gelip dans etmeye başlamıştır:

Olunca dā'ire-ber-kef felekde bedr tamām

Fezā-yı 'īde gelüp rakşa başladı Nāhīd

[K. 19/4]

Aşağıdaki beyte göre ise Nāhīd, şairin kaleminden çıkan cızırtının nağmesini dinleyecek olsa sazını dizine alıp tiz ve pes perdeden ses vermeye başlayacaktır:

Āheng-i şarīr-i kalemim diñlese Nāhīd

Şeştārını zānūya alup zīr ü bem eyler

[K. 17/6]

Pervîn/Süreyyâ/Ülker/Peren

Divanda, yukarıdaki dört ismiyle de karşımıza çıkan bu yıldız esasında bir yıldız kümesi olması dolayısıyla genelde bir salkıma ya da gerdanlığa teşbih edilmiştir. Âtîf Efendi'nin methedildiği aşağıdaki beyte göre şayet inci, memduhun şiirini göreceksin olsa kıyamete dek Pervîn salkımına kıymet verip bakmayacaktır:

Görse mervārīd-i nazmīn tābe-rūz-ı rüsteḥīz

Eylemez 'unḳūd-ı Pervīn'e nigāh-ı i'tibār

[K. 16/15]

Aşağıdaki beyitte söz konusu yıldızın iki ayrı ismi bir arada kullanılmıştır.

Memduhun şiiri Süreyyâ salkımından nasibine düşeni alırken Pervîn'in salınan gerdanlığı ona çok özenmiştir:

Ġıbṭa-cūy-ı sūḥanı 'ıḳd-ı çemān-ı Pervīn

Yine 'unḳūd-ı Süreyyâ'dan olurken vāye

[G. 79/2]

Aşağıdaki beyte göre ise şairin şiiri bir kolyedir. Bu kolyenin hayal incileri ise şairin hayal dünyasının semasındaki Peren yıldızı gibidir:

Ƙılāde-i süḫanı sübḫa-i sürüşü'l-ğayb

Cümān-ı nazmı Peren-refte-i semā-yı ḫayāl

[G. 46/2]

Bu yıldız aşağıdaki beyitte ise Ülker ismiyle karşımıza çıkar. Şairin icra ettiği şiir sanatı beyitte, gökyüzüne ait unsurlarla ifade edilmiştir. Onun kırmızı mürekkebine sanki şafağın kalbinden kızılık bulaşmıştır. Ülker ise birden fazla yıldızdan oluşan bir yıldız kümesi olduğu için sanki bu fazlalıktan dolayı masraf etmiş biri gibi düşünülmüştür. İşte şairin fidan kalemi de Ülker'in bu masrafını hesap etmektedir:

Midād-ı sürḫi sevād-efgen-i derün-ı şafaḫ

Nihāl-i kilki raḫam-senc-i maşraf-ı Ülker

[K. 6/6]

Utârid

Diğer adıyla Merkür yıldızı olan Utârid, feleğin kâtibi sayıldığından güzel söz ve yazı ile sanatkarlığın sembolü kabul edilir (Pala, 2004, s. 465). Aşağıdaki beyitte Utârid bu açıdan ele alınmıştır. Gök laciverde boyanmış bir kâğıt olarak tahayyül edilmiştir. Şairin şöhreti feleğe ulaşmış, kaleminin bu kâğıt üzerine yazacağını gören kâtip Utârid de bir jestte bulunarak göğe bir yazı altlığı hediye etmiştir:

‘Utârid lâciverd-endüda zîr-i meşḫ ider ihdâ

Yerâ‘am pā-nihād oldukça mirḫât-i nüh eyvāna

[K. 9/15]

3.3.4 Sevgili ve sevgiliye ait güzellik unsurları

Divanda sevgili ile ilgili en çok ne çıkan vasıf onun zalim ve vefasız oluşudur. Sevgili âşığa karşı acımasız ve umursamaz bir varlıktır, ona zulmetmek için elinden geleni yapar. Aşağıdaki beyitte âşığın kendi kendine sitem ettiği görülür. Âşık sevgiliye kavuşma uğruna yola baş koymuştur; fakat vefasız olan sevgiliye kavuşmak için mit etmenin boşuna olduğunu da bilir:

Yeter Zıver zemn-sy-ı temenn-yı vişl olduğ

md-i naķd-i vuşlat nbe-cdır b-veflardan [G. 57/6]

Âşık zalim olarak andığı sevgilinin merhamet etmeyeceğini bildiği hlde insaf etmesini, kendisine yaptığı zulmü sonlandırmasını ister:

Var mıdır bir kerre inşf it behey zlim yeter

Bir daği mnend-i Zıver hstgr-ı vuşlatığ [G. 44/5]

Sevgili, ettikleriyle âşıklarda ne sabır ne de huzur bırakmıştır. Onları detaya oyun oynar gibi peşinde dolaştırıp kendileriyle alay etmektedir:

Alup naķdne-i şabr u şarrn Zıver ‘uşşkğ

Muşf-ı Ka‘be-i kynda ol meh-r dolandırmış [G. 31/5]

Diğer yandan âşık kavuşma arzusuna pek aldırış etmemesi gerektiğini de itiraf eder. Sevgiliden gelen eziyetten de memnun olduğunu bildirir:

Ye's-i vişāl-ile telef itme hūlūşıñı

Ursun o sīneñe o perī tāze tāze dāğ

Saç

Sevgilinin gūzellik unsurları arasında en çok anılan sa, divanda Őekil, koku, renk yōnūyle iŐlenmiŐtir. Bunun yanında sevgilinin saçı, āŐıkların gōnlūnū avlayıp onları esir eden bir tuzak, āŐıkları dođru yoldan saptıran bir kāfir oluŐu ۆzelliđiyle de anılmıŐtır. AŐađıdaki beyitte sa, kokusu itibariyle ele alınmıŐtır. Sevgilinin saçının kokusu, gūnlük ve tūtsūde de kullanılan (Pala, 2004, s. 76) bir iek olan buhurumeryem ile yasemin bahçesi manasına gelen “semenzār” ifadeleri etrafında iŐlenmiŐtir. Öyle ki saın kokusunun buhurumeryem kokularından bir yasemin bahçesi olduđu ifade edilirken koku bakımından oldukça yođun bir tasvire baŐvurulmuŐtur:

Tār-1 gīsūsı semenzār-1 buħūr-1 meryem

Vaşf-1 dendān-1 dili zā' ia-bahŐā-yı alem

BaŐka bir beyitte ise sevgilinin saından, aŐk yolundaki āŐıkları aldatıp yoldan çıkmalarına sebep bir kāfir olarak bahsedilmiŐtir. Bōylelikle saın kūfir ehlinden oluŐunun sōylenmesiyle saın rengine de atıf yapılmıŐ, siyahlığı vurgulanmıŐtır:

Kūfr-i zūlfi bā' iŐ-i tađlīt-i rāh-1 'aŐdır

Zulmet-i merhūn-1 Őub u Őām deycūr olmadan

Saçın kâfirlikle ilişkilendirildiği başka bir beyitte âşık, sevgilinin saçlarının ne kadar siyah olduğunu anlatmak için sevgilinin saçını eşi görülmemiş bir kâfir olarak nitelendirir. Küfür taarruzuyla, sevgilinin simsiyah saçlarını âşığa göstererek ona karşı savurması kastedilmiştir ki bu durum âşık için ilgisinin fark edilip kendisine karşılık verilmesi anlamına geleceğinden âşığı mutlu etmiştir:

Ne tırfa kâfir imiş kâkül-i şanem Zîver
Olur ta'arruz-ı küfr eyledikçe dil mesrûr

Sevgilinin saçı kıvrım kıvrım bir hâlde olması dolayısıyla zincir, dalga, bağ, düğüm gibi unsurlarla anılmıştır. Sıra sıra dizilmiş zincirlerin bile sevgilinin saçının büklüm büklüm oluştukaki çabaya erişmesi mümkün değildir. Çünkü sevgilinin saçının kıvrımları tesir ve güç bakımından âdeta denizdeki dalgalar gibidir:

Selâsil olsa yetişmez ribât-ı himmetine
Temevvüc-i yem-i hâdrâ şikenc-i gîsûlar

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin saçının kıvrımını tuzağa teşbih edilmiştir. Sevgili bakışlarıyla âşığın gönlünü ele geçirmek için saçını tuzak olarak kullanmış, nihayetinde âşığı saçının kıvrımının ucunda sallandırmayı başarmıştır:

Şikenc-i zülfüne gerden-dirâz olup kaldım
O şâhbâz-ı nîghele iderdi aHz-ı şikâr

Sevgilinin alınına düşen siyah kıvrırcık saçlarını intikam dolu kıvrılmış bir yılan sanan âşık çok korkmuştur ve korkusundan sevgiliden kavuşma ilacını istemiştir:

Ki tiryāk-ı vişālin h̄vāstgār oldum hirāsımdan
Şikenc-i turrasın pīçīde-mār-ı pür-gāzab şandım

Yüz

Sevgilinin yüzü ile güneş arasında parlaklık ve yuvarlaklık bakımından benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Öyle ki sevgilinin yüzünü görenler neredeyse onu güneşle aynı anneden doğmuş zannedecektir:

Dirler görünce rūyuñı bu āb u tāb ile
Bir anadan mı toğdı ‘aceb āfitāb ile

Yüzün aya teşbihi ise yine parlaklığı ve beyazlığı dolayısıyladır. Aşağıdaki beyitte sevgiliden doğrudan ay yüzlü olarak bahsedilmiştir:

Alup naqdīne-i şabr u qarārın Zīver ‘uşşākıñ
Muţāf-ı Ka‘be-i kūyında ol meh-rū dolandırmış [G. 31/5]

Sevgilinin yüzü, güzelliği ve yanaklarının kırmızılığı bakımından ise güle benzetilmiştir. Sevgilinin gül yüzünün bir bakışı tüm âşıkları harap etmeye yetecektir:

Nedir ey şāhid-i gül-çehre bu tevcīh-i ilāh

Sen bu hūsn-ile idersiñ dil-i ‘uşşākı tebāh

[Tb. 2/3/2]

Göz

Sevgilinin gözü ekseriyetle hilekār ve sihirbaz olarak hayal edilmiştir. Aşağıdaki beyitte gözün bu iki özelliğini bir arada zikreden âşık, göze kurban olmaya hazır olduğunu söyler ve böylelikle gözün cellat karakterli oluşuna da atıf yapılır:

Sīh-i müjgān-ı füsūn-sāzıña kurbān olayım

Ben seniñ çeşm-i dağal-bāzıña kurbān olayım

[Tb. 2/4/2]

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin gözü kan dökücü ve avcı oluşu özelliğiyle anılır. Sevgilinin kan döken gözleri kaşlarının altında değildir, çünkü gözler gamze oklarını da yanına alarak avlanmaya çıkmış ve iki ceylan avlamıştır:

Değildir çeşm-i hūn-āşāmı zīr-i tāk-ı ebrūda

Hadeng-i gamzelerle iki āhūyı şikār itmiş

[G. 30/2]

Sevgilinin avcı ve kan dökücü gözleri âşığın canına kastederken daima âşığa naz yapar, onunla oynaşarak gönlünü çelmeye çalışır:

Şāhbāz-ı çeşmi pür-cünbān-ı nāz olmuş yine

Şeh-levendim mā’il-i naqd-i niyāz olmuş yine

[Mt. 1/1]

Başka bir beyitte ise göz ile alakalı sıradışı bir hayale rastlanır. Sevgilinin gözü kabuğu soyulmuş beyaz bir badem olarak düşünülmüştür ki âşığına göre bu badem lezzetli bir meze gibidir:

Çeşmi bādām-ı muķaşşerveş nemek-pāş-ı nuķul
La‘li sūkker-rīz-i gird-i sofrā-i bezm-i kibār [K. 16/36]

Dudak

Dudak sevgilinin sık zikredilen güzellik unsurlarından bir tanesidir. Divanda dudağın teşbih edildiği unsurların başında şarap gelmektedir. Sevgilinin dudağı gerek kırmızı rengi, gerekse âşığı mest ediciliği bakımından âdeta bir şaraptır:

O sīmīn-sāķı mest-i teşne-i şahbā-yı leb şandım
Gelür peymāne-ber-kef sāķi-i duħt-ı ‘ineb şandım [G. 48/1]

Çoğu zaman şaraba teşbih edilen sevgilinin dudağı aşağıdaki beyitte rengi ve sarhoş ediciliği bakımından şaraptan dahi üstün tutulmuştur. Çünkü şarap sevgilinin dudağına değdiğinde bir coşkunluk hâliyle âdeta gül yaprağı gibi titremiştir:

Būs iderken lebini şevķ-ile peymāneyi gör
Berg-i gül gibi hemān oldu leb-ā-leb lerze [G. 71/5]

Sevgilinin dudağı ile şeker arasında bir benzerlik ilişkisinin kurulması ise her ikisinin de lezzet verme, emilme özelliğiyle alakalıdır. Aşağıdaki beyitte bu yönüyle anılan dudak aynı zamanda cennetten hoş içimli bir su olarak nitelendirilmiştir:

Şeker-ḥand-ı lebiñ selsāl-ı cennetden ‘ibāretdir

Ḥaṭıñ tefsīr-baḥş-ı āyet-i Nūr oldu gitdikçe

[G. 66/3]

“Şîrîn” sözcüğü ihamlı kullanılarak dudağın şeker gibi tatlı oluşundan bahsedilmiş ve efsanevi bir şahsiyet olan Şîrîn’e telmih yapılmıştır:

Dil-i Ferhād’ı ḥūn-āğışte-i merg eyleyen āḥir

Leb-i şîrîndir yoḥsa degildir ‘illet-i tîşe

[G. 70/2]

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin dudağının kırmızı rengi ile ilgili orijinal bir hayal söz konusudur. Sevgilinin dudağı, gül gibi kırmızı yanaklı bir yüz gibi tahayyül edilmiştir:

Ġarḳ-āb-ı baḥr-ı ğavṭa-i hecr oldum ‘ākıbet

Şebnem-nişār-ı būs-ı leb-i gül-‘izār ile

[G. 74/4]

Aşağıdaki beyitte ise sevgilinin dudağının rengi “kiraz”, “sürh”, “lal” ve “penbe” gibi kırmızılığı çağrıştıran birçok unsurla işlenmiştir. Âşık, sevgilinin lal misali dudağının kırmızı kirazını gönül kutusuna koymuş, böylece onu pembe renk ile destekleyerek korumuştur:

Kirās-ı sürḥ-i la‘lin bāğbān-ı ‘aşḳ-ı yek-sāle

Ḳoyup dürc-i dile penbeyle ḥıfz itmiş ṭayandırmış

[G. 31/2]

Kaş

Kaş divanda yay, keman, hançer, kılıç, kubbe, kalem, tuğra gibi unsurlara benzemesi yönüyle ele alınmıştır. Bunun yanında kaşın çatık ve eğri oluşundan, karışıklık çıkarması özelliği dolayısıyla da fettan karakterli oluşundan bahsedilmiştir.

Aşağıdaki beyitte kaş birden fazla özelliğiyle birlikte anılmıştır. Sevgilinin eğri kaşına baktıkça bu eğriliğin ardında bir karışıklık hâli peyda olmaktadır. Bunun yanı sıra kavse benzeyen o kaş âdetâ nakşedilmiş gibi görünmektedir:

Ḥam-ı ebrūsına bađdıķça keş-ā-keş görünür

Beñzer ol ķavse zer-endūd u münakķaş görünür [G. 22/1]

Fermana tuğra çekmek söz konusu olduğunda kalem, eli hançerli kaş karşısında korkudan ümidini kesse şaşılmaz:

Ķalem ķat‘-ı ümīd itse müveccehdır hirāsīñdan

Ķaşıñ ḥançer-be-kef tuğrā-yı menşūr oldı gitdikçe [G. 66/2]

Sevgilinin kaşları şekil bakımından hem kemer hem de kılıca teşbih edilmiştir:

Kesildim irtibāt-ı tırradan şemşīr zann itdim

Meger ebrūlarıñıñ sāye düşmiş zīr-i tākından [G. 61/3]

Ayva tüyleri

Ayva tüylerinin menek seye te bibi ve anber kokulu olması sevgilinin yüzünün bir güzellik bahçesi olması dolayısıyla dır. Bu güzellik bağında ayva tüyleri de rengi ve kokusu bakımından tıpkı bir menek se ve anber gibidir:

M nend-i ha t-ı dil-r b  ‘anber-ni ar olsa rev 

Her bir benef se g yiy  b d-ı  ab ya n z ider [K. 15/12]

Sevgilinin lal ta ına te bih edilen kırmızı dudağının etrafındaki ayva tüyleri, Abbas  halifesi Musta’sım zamanında saray hattatlığı yapan (Pala, 2004, s. 479) meşhur hattat Y k t-ı Musta’sım ’nin yazısına te bih edilmiştir:

Ziy ret-i ha t-ı Y k t-ı la’li der-kef iken

Tecessüs-i kütüb-i m ste  ba el mi deger [K. 19/2]

Ayva tüyleri başka bir beyitte ise rengi bakımından yanak ile bir tezat oluşturacak şekilde anılmı , karanlık geceye te bih edilmiştir.   ık, sevgilinin karanlık gece misali ayva t yelerini parlak yanağına tercih ettiğini söyler. Çünkü tahayyüle göre sevgilinin ay yüzü ancak gece karanlığında zuhur edeceğinden   ık böylelikle ikisini birden tema a etme fırsatını elde etmiş olacaktır:

Ben sev d-ı ha t-ı t b-ı ru a terc h iderim

Ki  eb-i t r ola elbette o mehve  görünür [G. 22/2]

Sevgilinin ayva tüyleri aşağıdaki beyitte Nûr ayetinin tefsirini içeren bir yazı olarak düşünülmüştür. Nûr suresinin 35. ayeti olan söz konusu ayet, Allah'ın gökleri ve yeryüzünü aydınlatan nurunu tasvir eder (Yaşaroğlu, 2007, s. 247). Nûr ayeti, ismi ve içeriğindeki tema bakımından sevgilinin yüzüne karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır. Nûr ayeti olarak nitelendirilen yüzde biten ayva tüyleri ise bu ayet üzerine düşürülen bir tefsir yazısıdır:

Şeker-ḥand-ı lebiñ selsâl-ı cennetden 'ibâretdir

Ḥaṭıñ tefsîr-baḥş-ı âyet-i Nûr oldı gitdikçe [G. 66/3]

Sevgilinin yüzü aydınlık ve ışıltılı olduğundan bazen ayva tüyleri yüzün aydınlık ve beyazlığını bozan, ona gölge düşüren bir unsur olarak da tahayyül edilir. Aşağıdaki beyitte zencilere teşbih edilen ayva tüyleri yüz güzelliğini bozduğu için aynı zamanda yol kesen bir haydut olarak düşünülmüştür:

Bozdı sevâd-ı ḥüsni yine zengiyân-ı ḥaṭ

Aşḥâb-ı 'aşka hîç olamaz böyle râh-zen [T. 9/2]

Gamze

Divanda gamze genelde âşığın gönlünü delici, yaralayıcı işlevi ile zikredilir. Gamze âşık üzerindeki bu kan dökücü rolü bakımından yer yer sevgilinin kirpik okları ve gözleri ile bir iş birliği içinde tahayyül edilir. Sevgiliden gelen gamzen okları âşığın gönlünü dikercesine delip geçmektedir ve bu oklardan kurtuluş mümkün olmadığı için de âşığın can vermesi yakındır:

Nāvek-resān-ı ğamze-i dil-dūz-ı yārdan

Yokdur girīz ü rāḥata ey cān-be-kef mesāğ [G. 37/4]

Âşığın gamze şehidi olması ise gamzenin kâfir oluşu dolayısıyladır:

Şehīd-i ğamzeñim ey şāhid-i girişme-perest

Nemek-resān olamaz baña merhem-i kâfūr [G. 23/3]

Aşağıdaki beyitte ise gamzenin hem sarhoş hem de fettan tabiatli oluşuna değinilmiştir. Gamzenin uyuklar, sarhoş bir yönünün olması onun tehdit ve tahrip ediciliğine işaret eder. Bu yüzden âşık, gamzenin her an bir fitne koparacak olması korkusundan dolayı husursuz ve ürkek bir vaziyettedir:

Neler çekdim hirās-ı fitne-i ḥvābīde ğamzeñle

Sürūd-ı cān-güdāzın ketm iden inler gülüsında [G. 78/2]

Ben

Divanda sevgilinin beni rengi bakımından ele alınmış olmakla birlikte, yanak ve yüz unsurlarıyla birlikte düşünölmüştür. Aşağıdaki beyitte sevgilinin yanağındaki ben, siyahlığı bakımından bir zenci ordusuna teşbih edilmiştir. Zencilerden oluşan ve saflara dizilmiş bu ben ordusu, fitne ordusuna savaş açsa şaşılmaz:

Maşāf olursa n'ola zengiyān-ı ḥāl-i ruḥuñ

Cünūd-ı fitneye şahñ-ı savaş lāzımdır [G. 20/3]

Başka bir beyitte ise sevgilinin beni, hem renk hem de koku unsurlarıyla birlikte zikredilmiştir. Sevgilinin amber kokan beni etrafa güzel koku saçması amacıyla yakılan bir tütsü gibi düşünülmüştür. Yakılan maddenin siyah bir görünüm alması gerçeği dolayısıyla da sevgilinin beninin siyahlığına atıf yapılmıştır:

Yandım şerār-ı micmer-i hāl-i mu‘anbere

Düşdüm hirās-ı gamzeñ ile nevk-i hançere [G. 65/1]

Boy

Divanda sevgilinin boyu genelde uzun ve zarif görünümü bakımından serve teşbih edilmiştir. Âşık naz ile salınan servin bulunduğu bağa gittiğinde sevgiliden kendisine odaklanmasını istemektedir:

Teşmîr-i dāmen ile eyā serv-i hoş-ıırām

Bāğa gelürse Zīver’e cem‘ eyle hūşuñı [G. 86/5]

Sevgilinin boyu düzgün ve kusursuz bir ölçüye sahip bir manzume dizesi gibidir. Âşığa göre ise bu düzgün endamlı güzelin bulunması gereken münasip yer ise divanda şiirleri yerleştirmek için çizilmiş bölümlere teşbih ettiği kendi kucağıdır:

Ben mışra‘-ı mevzūn-ı kad-i yāri begendim

Ol kıt‘a benim cedvel-i āğūşuma lāyık [G. 41/2]

Bel

Divanda sevgilinin belinin çok ince ve dar oluşu anlatılırken çeşitli tasavvurlara başvurulmuştur. Aşağıdaki beyte göre sevgilinin kıl kadar ince beline kehribar taşı ilişecek olsa o kıl gibi olan bel, taşı bile âciz ve zayıf bir duruma düşürür:

Mūy-ı miyān-ı yāre ta‘arruz iderse de

Tahrīk-i mūdan ‘āciz olur seng-i kehrübā [G. 3/2]

Sevgilinin yokluk ile ilişkilendirilen, görünmeyen beline bakışın ilişmesi mümkün değildir. Çünkü sevgilinin beli kendisine ilişecek bakışı âdetâ yok olmakla tehdit etmektedir. Buna rağmen bakış, sevgilinin beline sataşacak olursa belin yokluğundan nasibini alacak, bir hayalden ibaretmişçesine heba olacaktır:

O mū-miyāna ne mümkün nazar ta‘alluk ide

Nigeh ta‘arruz iderse olur hebā-yı hayāl [G. 46/4]

3.3.5 Âşık ve âşığa ait unsurlar

Aşk

Âşıkla ilgili unsurların başında aşk gelmektedir. Divanda aşkla ilgili öne çıkan en önemli vasıf onun yakıcılığı ve âşığı divaneye döndürmesidir. Aşk, âşığı öyle sarhoş edip kendinden geçirir ki âşığın dahi kimi zaman şiddetle aşk ateşiyle yanmayı arzuladığı görülür. Aşağıdaki beyitte âşık, gönlü zayıfların aşkla tıpkı kandilin kor alevi gibi yanmasını istemektedir:

Yansun yakılsun ‘aşk-ile Zīver dil-i za‘īf

Mānende-i lehīb-i şerer-pāre-i çerāğ [G. 37/6]

Aşk, âşığı öylesine çılgına döndürmüştür ki âşığın dostları meclise gidip onun bu hâline tanıklık ettikçe hayretlerinden dilleri tutulur:

O leb-rīz-i cünūn-ı farṭ-ı ‘aşkım bezmime Zīver

Kemāl-i hayretinden lāl olur aḥbāb geldikçe [G. 72/5]

Şaire göre tevazu sahibi olmak için eteğe dek baş aşağı eğilmeye gerek yoktur. Çünkü dervişe, aşk kemendinin ağırlığının yükü tevazu olarak yeter:

Ne ḥācet ser-be-dāmān-ı tevāzu‘ olmağa Zīver

Yeter bār-ı girān-ı pālehang-i ‘aşk dervīşe [G. 70/5]

Âşık, sevgilinin aşkıyla o denli divane olmuştur ki ettiği feryatlarla âdeta ilkbaharı nağmeleriyle süsleyen bir bülbüle dönmüştür:

Öyle leb-rīz-i cünūn-ı ‘aşkıñım feryāda

Bülbül-i nağme-tırāz-ı nev-bahārım sevdiğim [G. 53/4]

Gönül

Âşığın tüm varı yoğu, tek sermayesi olan gönül, âşığın yaşadığı tüm maddi ve manevi hâllere şahitlik eden bir unsurdur. Bu yüzden çoğu zaman gönül kişileştirilerek âşıktan ayrı somut bir varlık olarak tahayyül edilmiş, hatta bazen de

doğrudan âşığın yerine kullanılmıştır. Gönül kendini bildi bileli sevgilinin saçları tarafından yakalanmış ve esir edilmiştir. Bu yüzden gönül sevgilinin saçını yer edinmiştir ve gönlü bu bağdan ayrı düşünmek de tuhaf olacaktır:

Gönül hālī degil kayd-ı dü-şāh-ı turradan zīrā

‘Abeşdir olmaya dīvāne der-zencīr bir yerde

[G. 67/5]

Ayrılık acısı gönüle öyle bir işlemiştir ki bu sebepten gönül her an kan ağlasa şaşılmaz:

N’ola mecrā-yı hūn-āb-ı dil olsa dem-be-dem rīzān

O şūhūn deşne-i hicrānıdır kim cāna kār itmiş

[G. 30/3]

Sevgiliden gelen zulüm ve cefa bitmek bilmediği için zaten yara içinde olan gönlün derdi ve acısı da daima yenilenir, dolayısıyla gönül hiçbir zaman şifa bulmaz. Her bahar başlangıcı ile birlikte çiçeklerin yeniden açması ve canlanması gibi âşığın derdi ve tasası da sürekli tazelenir ve gönüldeki kanlı yaralar nükseder:

Ürdībehişte irdi gönül tazelendi dāğ

Üşkūfezār-ı cennete döndi fezā-yı bāğ

[G. 37/1]

Âşığın bağrının yanık olması ise yine sevgilinin hasretinden dolayıdır. Sevgiliye biraz olsun yakın olmak isteyen âşık, yanıklar içindeki gönlünü meclise kandil eylemiştir. Bu sayede o kandil, kendisi de aydınlık yüzü bakımından kandile teşbih edilen sevgiliye mecliste sohbet arkadaşı olmuştur:

Dil-i pür-sühthem Zīver çerāğ-ı bezm-i hāş itdim

O şāh-ı hūsne āhir istikāmetle nedīm oldı [G. 87/4]

Gönlün viran olması ise onun bir ülke, şehir gibi tahayyül edilmesine dayanır.

Aşağıdaki beyitte sevgili, âşığın mamur gönül ülkesini viran ederek düşmanı sevindirmiştir. Bundan dolayı âşık kendisine bunu reva gören sevgiliye beddua etmektedir:

Nev-esās-ı hātırım vīrān iden a‘dā-nevāz

Bulmasun āşār-ı rahmet hālīk-ı mevcūddan [G. 55/3]

Âşık için sevgiliden gelen bela ve gam yükü de sevgilinin ilgi ve alakasının bir işareti sayılır. Bu yüzden gönül, sevgiliden gelecek olan her türlü eziyete katlanmaya hazırdır, yeter ki sevgili yabancıya meyletmesin. Aşağıdaki beyitte de âşık, sevgiliye gam yükünü bir başkasına yüklememesini, kendi gönlünün ondan gelecek saldırıya amade olduğunu söyler:

Efendim ğayra taħmīl eyleme bār-ı ğamīñ zīrā

Dil-i Zīver müheyyādır hücūm-ı naħvet ü nāza [G. 73/5]

Göz ve gözyaşı

Âşığın gözüyle ilgili hayaller çoğunlukla onun çok ağlaması ve kanlı göz yaşları dökmesi üzerinedir. Âşığın hüzünlü gönlünün birdenbire sevgiliyi hatırlaması dahi gözlerinin kan ile dolması için yeterlidir:

Ṭolar āgūş-ı müjgān-ı dü çeşmim hūn-ı ḥasretle

Dil-i maḥzūna nā-geh ol gül-i sīrāb geldikçe [G. 72/4]

Âşığın ağlayan, kanlı göz yaşları akıtan gözleri gönlündeki acının bir tecelli yeri, dışa vurumu gibi de düşünülür. Diğer bir deyişle âşığın macerası gözü ile gönlü arasında gerçekleşir (Tolasa, 2001, s. 338). Aşağıdaki beyitte âşığın kirpiklerinin elmas dökmesi, yani göz yaşlarını serpmesi gönülde nasır bağlamış yara dolayısıyla:

Degildir kâbil-i behbūd-ı merhem yāre-i Zīver

Müjeñ elmās-rīz-i zaḥm-ı nāsūr oldı gitdikçe [G. 66/7]

Bir başka beyitte ise âşığın kan saçan gözlerinin durmak bilmeden akması taşkınlık yaratan bir dalga gibi tahayyül edilmiştir:

Yeter yeter cereyān-ı dü çeşm-i hūn-pāşīñ

Temevvüc eyledi mānend-i cūşış-i miqyās [G. 29/2]

Sevgilinin yüzünün bir güzellik bahçesi olarak düşünüldüğü bir beyitte âşık, sevgilinin gonca yanağını gözyaşlarıyla şebnem gibi ıslatmayı arzulamaktadır. Gözyaşlarının kanıyla ise sevgilinin köprü misali kaşlarını batırmayı hayal etmiştir:

Şebnemāsā ḡonce-i ruḥsārīña kılsam nişār

Ġarḳa virse hūn-ı eşkim ebruvānīñ pül gibi [G. 82/4]

Aşağıdaki beyitte ise âşığın gözü etrafını sulayan bir çeşme, bir su yolu gibi hayal edilmiştir. Kirpikler ise gönül kuşunun su içmek için gelip konduğu bir dal parçası gibi düşünülmüştür:

Nem-çekân olmağdadır mecrā-yı çeşmim sū-be-sū

Murğ-1 dil gūyā ki kōndı tōmruğa bōlbōl gibi [G. 82/3]

Sine

Divanda âşığın sinesi genelde yara bere içinde ve delik deşik olarak tahayyül edilmiştir. Aşağıdaki beyitte sine, can ve gönül unsurları bir arada zikredilmiştir. Sine, kanayan bir yara ile yarılmış bir hâldedir. Can ve gönlün bir lale bahçesine teşbih edilmesi ise üzerinde bulunan kanlı yaralar dolayısıyla:

Şikāf-1 sīneñ ‘arz it yāre zaḥm-1 ḥūn-feşān göster

Riyāz-1 cān u dilden lāle-i dāğ-1 nihān göster [G. 16/1]

Aşağıdaki beyitte ise âşık, gönlünde henüz oluşmuş bir yarayı lale bahçesine benzettiği sinenin zeminine teşbih etmiştir:

Degildir tāze dāğım bāğbān-1 ‘aşq ey Zīver

Zemīn-i sīneye beñzer ki tarḥ-1 lālezār itmiş [G. 30/5]

Bir başka beyitte âşık, yüreğini delik deşik olmuş sineye teşbih etmektedir. Sevgilinin cefa iğneleri âşığın yüreğini, sine kalburunun üzerindeki deliklerin ağzı gibi un ufak eylemiştir:

Derūnım eyleye ez-cümle nīş-i āzārīñ

Müşābih-i leb-i sūrāh-ı sīne-i ğırbāl

[K. 1/42]

Ah

Âşığın ateş saçan şiddetli ahı çeliğe bile öyle etki etmiştir ki, bu yüzden demir âşığın ahına temas edecek olsa eriyip muma dönüşür:

Dil-i fūlāda te'sīr eyledi āh-ı şerer-hīzim

Şihāb-ı dūd-ı pūr-sūzum toķunsa mūm olur āhen

[G. 57/5]

Âşığın can yakan ahı gitgide sūr-ı İsrāfil'e benzer bir hāl aldığından âlem de mahşer yeri gibi karışmıştır:

Sürūd-ı cān-güdāzım hem-dem-i şūr oldı gitdikçe

Cihān maşşergeh-i şahrā-yı pūr-şūr oldı gitdikçe

[G. 66/1]

Aşağıdaki beyitte ise âşık, ahının kandili tutuşturacak ölçüde şiddetli bir etkiye sahip olmasını, sevgiliye duyduğu şiddetli arzunun kıvılcımına bağlamaktadır:

Gözüm şeb-tā-seher bīdār bir māhīñ firākından

Fitīl-efrüz-ı āhım şu'le-hīz-i iştiyākından

[G. 61/1]

Gam

Gam, âşıkların her zaman içinde buldukları bir hâldir. Âşık, çektiği gam itibariyle âlemde öyle bilinir olmuştur ki artık onun bu durumundan dolayı Mecnun dahi

anılmaz olmuştur. Çünkü âşık daha önce hiç kimsenin uğramadığı bir belaya tutulmuştur:

Ġam-1 hâtır-fürüz-1 Kays anılmaz oldu âhir-kâr

Belâ zencîrini çekmekde Ziver bî-nazîr oldum [G. 50/6]

Aşağıdaki beyitte ise âşık gam çekmeyi kendisinin alın yazısı olarak değerlendirir. Onun daima bir güzele tutulmasının sebebi alçak feleğin ona gam çekmeyi reva görmesinden ötürüdür:

Olduğum-çün âsiyâb-1 çarh-1 dünüñ gam-keşi

Cüyveş aldım yine âgüşuma bir mehveşi [G. 85/1]

Âşığın kederi hiçbir zaman nihayet bulmaz ve yüzü hiçbir zaman gülmez. Bu yüzden hayatının tamamını gam içinde yaşar ve tüketir. Aşağıdaki beyitte de keder, âşığın hayatına kasteden bir orağa teşbih edilmiştir. Âşığın canı ve gönlü ise bir araziye teşbih edilmiştir ki bu arazi bir kez olsun ekilip şenlenmemiş, âşığın ifadesiyle asla şeref bulmamıştır:

Eyledi dâs-1 keder hâşıl-1 ‘ömrüm telef

Mezra‘a-1 cân u dil bulmadı aşlâ şeref [G. 39/1]

BÖLÜM 4

DİVANIN NÜSHALARI VE TENKİTLİ METİN

4.1 Nüsha tavsifleri

Zîver divanının 3 yazma nüshası tespit edilmiştir.

Ankara-Millî Kütüphane 06 Mil Yz FB 312 (MK nüshası)²

MK nüshası, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz FB 312 numarasıyla kayıtlıdır. Kahverengi pandizot bir cilt içerisinde. 207x140/153x75 mm. ölçülerinde, 32 varak ve 23 satırdan oluşmaktadır. Üzüm salkımı filigranlı sarı kâğıda siyah mürekkep kullanılarak talik hatla yazılmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Mahlasa işaret etmek adına mahlasın üzeri yer yer kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Reddadelidir, fakat 22b'de reddade bulunmamaktadır. Müstensahi ve istinsah tarihi belli değildir.

Nüsha 1a'dan itibaren Latin rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Divan 1b-32b sayfaları arasında yer almaktadır. 1a'da karalamalar, Ankara Millî Kütüphane ve Fahri Bilge Kütüphanesi mührü, ve 3 adet temellük kaydı ve mührü bulunmaktadır. 14b ve 15a boştur. 5a, 5b ve 27b'de derkenarda birer gazel ve 28a'da derkenarda ise bir kıta yer almaktadır.

32 varaktan oluşan bu nüshanın incelemeler ve diğer nüshalarla yapılan karşılaştırmalar neticesinde, meydana gelmiş büyük hacimli bir kopukluk nedeniyle büyük oranda eksik bir nüsha olduğu tespit edilmiştir. Oluşan bu kopukluk yazma nüshanın neredeyse yarısına tekabül etmektedir. Bu kopukluk 10b'den hemen sonra oluşmuş ve Neylî Efendi için yazılmış bir manzumeye dek bulunan kasidelerin ve

² Buradaki bilgilerin aktarılmasında *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'nın ve Millî Kütüphane Başkanlığı'nın* dijital yazmalar kataloğundan istifade edilmiştir.

mesnevilerin büyük çoğunluğunu kapsamıştır. Bundan başka bir kopukluk da gazellerin olduğu bölümde meydana gelmiş; “ز” ve “ط” harfleri arasındaki gazeller kopukluk sebebiyle kaybolmuştur. Dolayısıyla elimizdeki MK nüshası büyük ölçüde eksik bir nüshadır. Divan 1b’de “berāy-ı sitāyış-i İzid-i te‘ālā bi’l-‘izz ve’l-i‘zāz” başlıklı, mesnevi biçiminde kafiyelenmiş tevhit konulu kısa bir manzume ile başlar, 32b’de bir tarih manzumesiyle biter:

Başı: جريان ايليجك خامهء دست قدرت

بولدى انواع بشر كتم عدمن صورت

Sonu: احمد اسعد اولوب صاف زن خيل دنى

سيف جنبان صدارت اوله با صوب امل

İstanbul-Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi (YK Nüshası)³

Bu nüsha, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu 368 numarada kayıtlıdır. 184x120/145x80 mm. ölçülerinde, 62 varak ve 17 satırdan oluşmaktadır. Aharlı kâğıda siyah mürekkep kullanılarak talik hatla yazılmıştır. Başlıklar, cetveller ve 55b’de “rubaiyat” başlığı altındaki 4. manzumenin bulunduğu çerçevenin hemen altına iliştirilen “elmās-pāre nāmında bir kız hakkında” şeklindeki açıklama kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 2 sütunludur. Manzumelerin mahlas ve makta beyitlerine gelindiğinde sayfadaki sütunlar birleştirilmiş ve bu beyitler çerçeve içine alınmıştır. Reddadesi vardır. İstinsah tarihi ve müstensih bilgisi bulunmamaktadır.

³ Buradaki bilgilerin aktarılmasında *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*’nın dijital yazmalar kataloğundan ve *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*’ndan istifade edilmiştir.

Nüsha, 1a'dan itibaren Latin rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Divan 1b-62a sayfaları arasında yer almaktadır. 1a'da Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi mührü bulunmaktadır. 21a'da iki dizenin sütun içine sığdırılmamış kafiye sözcüğü derkenara yazılmıştır. 34a'da, son kaside manzumesi tamalandıktan sonra sayfanın gerisi boş bırakılmıştır. 34b boştur. 35a'da ise sayfanın en altında müseddese ait iki beyit verilmişken sayfanın üst tarafı boş bırakılmıştır. Gazeliyat bölümü başlamadan önceki 38a sayfası boştur. 38b'de ise gazeller için çizilen cetveller sayfanın ortasından itibaren çizilmiş, sayfanın üst kısmında bir miktar boşluk bırakılmıştır. Bu boşlukların divanda başka bir bölüme geçiş sebebiyle veya eklenecek süslemeler için boş bırakıldığı tahmin edilmektedir.

Divan 1b'de “berāy-ı sitāyiş-i İzid-i te‘ālā bi'l-‘izz ve'l-i‘zāz” başlıklı, mesnevi biçiminde kafiyelenmiş tevhit konulu kısa bir manzume ile başlar, 62a'da bir tarih manzumesiyle biter:

Başı: جريان ايليجك خامهء دست قدرت

بولدى انواع بشر كتم عدمن صورت

Sonu: احمد اسعد اولوب صاف زن خيل دنى

سيف جنبان صدارت اوله با صوب امل

İstanbul-Millet Kütüphanesi (AE nüshası)⁴

Bu nüsha, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Efendi Koleksiyonu, 189 numarada kayıtlıdır. 213x130 mm. ölçüsünde, 55 varak, 19 satırdan oluşmaktadır. Siyah mürekkep kullanılarak talik hatla yazılmıştır. Başlıklar, 14b'deki reddade ve 50a'da

⁴ Buradaki bilgilerin aktarılmasında *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'nin dijital yazmalar kataloğundan istifade edilmiştir.

derkenara düşürülen “elmās-pāre nāmında bir kız hakkında” şeklindeki not kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Reddadedir; fakat bazı sayfalarda reddade yoktur. Bazı sayfalardaki reddadeler ise nemden ve dikişin kısmen dağılıp şirazenin zarar görmüş olmasından dolayı okunamaz hâle gelmiş veya hasar almıştır. Müstensih ve istinsah tarihi belli değildir.

Nüsha 1a’dan itibaren Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Divan 1b-55b sayfaları arasında yer almaktadır. 1a’da Millet kütüphanesi damgası, sahibiyet kayıtları ve sağ üst köşede “Dīvān-ı Zīver” şeklinde bir başlık bulunmaktadır. Divanın başladığı 1b sayfasında üst tarafta Ali Emirî Efendi’ye ait mühür bulunmaktadır. 34a boştur. Arap rakamlarıyla numaralandırma işlemi divanın sonlandığı 55b’ye kadar yapılmıştır. 55b’den sonra 7 varak daha mevcuttur. Bu varaklarda ise Râgıb mahlaslı bir şaire ait birkaç gazel ve sonrasında birtakım hesaplamalara işaret eden bazı karalamalar mevcuttur.

Divan 1b’de “berāy-ı sitāyış-i Īzid-i te‘ālā bi’l-‘izz ve’l-i‘zāz” başlıklı, mesnevi biçiminde kafiyelenmiş tevhit konulu kısa bir manzume ile başlar, 55b’de bir tarih manzumesiyle biter:

Başı: جريان ايليچك خامهء دست قدرت

بولدى انواع بشر كتم عدمن صورت

Sonu: احمد اسعد اولوب صاف زن خيل دنى

سيف جنبان صدارت اوله با صوب امل

Temmeti vardır. Son manzumeden hemen sonra ise müstensih tarafından manzum tarzda Farsça 2 beyitlik bir not düşürülmüştür. Notta okurdan güzel temenniler

istenmekte ve yapılan hataların hoş görülerek düzeltilmesi rica edilmektedir. Bir beyti sağ ve diğer beyti sol tarafa birbirine çapraz olarak bir üçgen görünümü oluşturacak şekilde yazılmış bu not şöyledir:

Ķāriyā ber men mekon keħr o ‘étāb

K’ez ħeṭāyā refté bāşed der kėtāb

Īn ħeṭāyā reftérā teşhīħ kon

Ez kelem ve’llāho e’lem bé’s-şevāb

4.2 Nüshaların değerlendirilmesi

Bu bölümde MK, YK ve AE nüshaları arasındaki ilişkiye değinilmiş ve tenkitli metin hazırlanırken esas alınan nüshanın seçilmesindeki sebepler ortaya konulmuştur.

Öncelikle, Ziver divanının tespit edilmiş bu üç yazma nüshasından YK ile AE arasında bir ortaklık olduğu çok açık bir biçimde fark edilmektedir. Bu iki nüshaya bakıldığında imla hataları, eksiklikler, okunamayan yerler, karışıklıklar, şiirlerin ve başlıkların tertibi gibi birçok hususta bu nüshaların ittifak ettiği görülür. Bu duruma verilecek en iyi örneklerden bir tanesi manzume başlıklarında meydana gelen kayma dolayısıyla oluşan hatalı başlıklandırmalardır. YK nüshasında 8b’de yer alan ve “Sitāyiş-i Es’ad Efendi” olması gereken başlık fark edilmemiş ve manzume, bir sonraki manzumenin başlığı ile “Sitāyiş-i Hekīmbaşızāde ‘Alī Pāşā” biçiminde yanlış adlandırılmıştır. Birkaç manzume boyunca devam eden bu hatalı adlandırma AE nüshasında da tıpatıp aynı şekilde görülür. Bunun dışında YK ve AE’deki hata ortaklıkları da bir hayli fazladır. Örneğin divanda yer alan,

Dürretü't-tâc-ı hüsrev-i Cem-câh

Olsa İklîl-i âfitâb-revâ

[K. 2/13]

beytinde ikinci dizedeki “İklîl” sözcüğü YK ve AE nüshasında “İklîs” biçiminde hatalı olarak yazılmıştır. Başka bir örnek vermek gerekirse;

Bu hüsni-i edâ şavt u şadâsında ki vardır

Bir kez nefesin gûş iden âgâzeyi n'eyler

[G. 13/4]

beytinde ilk dizedeki “ki” bağlacı YK ve AE nüshasında “kim” biçimindedir ve vezni bozmaktadır. Bir başka örnek olan aşağıdaki beyitte ise “fûlâd” sözcüğünün YK ve AE nüshasında anlam ve vezinle hiç uyuşmayacak şekilde “fevâ'id” biçiminde hatalı olarak okunmuştur:

Dil-i fûlâda te'sîr eyledi âh-ı şerer-hîzim

Şihâb-ı dūd-ı pür-sūzum toķunsa mûm olur âhen

[G. 57/5]

Bununla birlikte YK ve AE nüshaları üzerinde yapılan karşılaştırma ve değerlendirmeler bizi AE nüshasının YK nüshasından kopya edildiği sonucuna götürmektedir. AE nüshası oldukça hatalı, eksik ve özensiz bir nüshadır. Birçok yerde müstensihin istinsah etmeye çalıştığı ifadeyi idrak etmeden sadece şeklen taklit etmiş olduğu, hatta okuyamadığı yerleri görmezden gelerek es geçtiği veya hatalı imlalarla geçiştirdiği görülür. Öyle ki AE nüshasındaki bazı ifadeler sadece resmedilmiş karalamalardan ibarettir. Dolayısıyla YK nüshasının AE nüshasından

kopya edilmiş olması mümkün değildir. Çünkü AE’de çok fazla sayıda eksik veya okunması mümkün olmayan karalama türünden ifadeler vardır. Örneğin;

Ey kalem āmāde ol hūsrev-i fermān-revā

Yümn-ile pā-der-rikāb oldı beşāret saña

[T. 1/10]

beytinde AE’nin müstensihisi tamamen dikkatsizlik ve bilgisizlik sonucu “ferman-revā” sözcüğünü hiçbir anlam ifade etmeyecek şekilde “kurbān-revā” biçiminde hatalı okumuştur.

Diğer yandan AE’nin YK nüshasından kopya edilmiş olduğuna dair birçok bulgu vardır. Örneğin YK nüshasında,

Ya’ni dehlīz-i serā-perde-i kūrba varamaz

Ol ki sālūs-ı riyādır olur elbet maṭrūḥ

[G. 9/3]

beytinin ikinci dizesindeki ol “اول” sözcüğüne ait elif harfinin büyük kısmı cetvel altında kalmıştır ve çok zor seçilmektedir. Bu durum fark edilmediği takdirde dizinin vâv harfi (و) ile başlayan bir sözcükle başladığının zannedilmesi yüksel ihtimaldir.

AE’nin müstensihisi YK nüshasından istinsah ederken özensiz ve dikkatsiz davrandığı için böyle zannetmiş olmalıdır. Çünkü AE nüshasına bakıldığında bu beytin ol “اول” şeklinde başlaması gereken ikinci dizesinin elif olmaksızın doğrudan vâv harfi ile başladığı görülmektedir. AE’nin YK nüshasından kopya edilmiş olduğunu gösteren bu gibi durumlara metin boyunca çok sık tesadüf edilir. Bu düşüncüyü destekleyecek başka bir örnek ise şöyledir: YK nüshasında yer alan 3 numaralı tarih manzumesinin,

Cüft ü tākında olan ‘uḳde-i ezhāri gören

Hākden çārüm-i çarḥ üzre şanur ḳıldı şu‘ūd

[T. 2/3]

şeklindeki 3 numaralı beytinin ilk dizesindeki “gören” sözcüğü satıra sığmadığı için yukarıya doğru, 2 numaralı beytin içine kısmen girişik bir hâlde yazılmıştır. AE nüshasına bakıldığında ise bu sözcüğün 2 numaralı beytin ilk dizesinde yer aldığı görülür. Yine AE’nin müstensihî YK’dan kopya ederken satıra sığmadığı için üst tarafa yazılan bu sözcüğü dikkatsizlik sebebiyle 2. beyte ait zannetmiş ve “geçüren” şeklinde yanlış bir imla ile yazmıştır.

MK nüshasına gelince, MK’nın ve YK nüshasından ayrıldığı noktalar söz konusu olsa da bu iki nüshanın bazı hatalı ifadeler konusunda bir ortaklığa sahip olduğu fark edilir. Bu duruma en ilginç örnek gazellerin olduğu bölümde “lām” harfli gazeller için atılan “ḥarfü’l-lām” başlığı yerine MK ve YK nüshalarında hatalı olarak “ḥarfü’d-dāl” biçiminin bulunmasıdır. Başka bir örnekte ise MK nüshasındaki,

Sū-be-sū ḥükmin revān idüp bu cārī çeşmeniñ

Mā’-i şīrīn ile nā-yāb itdi şūr-āb-ı yemi

[T. 8/2]

beytinin ikinci dizesindeki “yemi” ifadesi kötü imla dolayısıyla “yeñi” şeklinde okunmaya oldukça müsait bir vaziyettedir. Aynı şekilde YK nüshasında da bu sözcük karşımıza “yeñi” şeklinde çıkmaktadır. Gerçi sonrasında MK’nın müstensihinin bu durumu fark edip derkenarda sözcüğün “yemi” şeklinde okunması gerektiğini not düşmüş olsa da sözcük MK ve YK nüshasında hatalı olarak “yeñi” biçimde okunmaktadır. Eksiklikler veya okunamayan kısımlar konusunda da MK ve YK nüshalarında ortaklıklar görülür. Aşağıdaki beyitteki köşeli parantez içinde üç

noktayla verilen okunamayan kısım MK ve YK nüshalarında aynı şekilde sorunludur. MK nüshasında bir iki harf karalanmış olsa da sözcük tam olarak okunamadığı için bu kısım boş bırakılmıştır. YK nüshasında ise bu kısım tamamen boştur:

‘Aceb hışb u rehā buldı [...] ‘arşa-i ‘ālem

Terāzū-yı felek zīr-i yedinde ƣaldı tüccārīñ [T. 14/3]

Bu gibi hususlar doğrultusunda MK ve YK nüshaları, ortak bir koldan gelmekle birlikte, birbirlerinden kopya edilmemiştir. YK nüshasının MK nüshasından kopya edilmiş olması mümkün değildir. Çünkü MK’da bulunan bir kısım şiir veya beyitler YK nüshasında bulunmamaktadır. Yine YK’da söz konusu olan birçok eksik ve hatalı sözcük ile vezin bozukluğu MK’da söz konusu değildir.

Diğer yandan YK nüshasında yer alan birçok şiir de MK nüshasında bulunmamaktadır. Buna ek olarak MK nüshasının büyük oranda eksik olması da YK nüshasının tenkitli metin neşri için seçilme sebebidir. Aslında imla hataları ve vezin bozuklukları bakımından MK nüshası, YK nüshasına göre daha iyi durumdadır. Yine MK nüshası YK nüshasına göre daha okunaklı ve özenli olduğu da ilk bakışta fark edilmektedir. Fakat MK nüshasının büyük ölçüde eksik olması şairin divanını ortaya çıkarma konusunda MK nüshasını yetersiz kılmıştır. Nihayetinde tenkitli metnin hazırlanmasında esas alınan nüsha YK nüshası olmuştur.

4.2.1 Nüshanın imla özellikleri

Nüsha değerlendirmelerinden hareketle belirtildiği üzere tenkitli metin için esas alınan nüsha YK nüshası olmuştur. Bu doğrultuda YK nüshasının imla özellikleri aşağıda açıklanmıştır.

Müstensih birçok yerde atıf vâvlarını (و) yazmayı ihmal etmiştir. Aşağıdaki beyitte “zād” ve “ma‘āş” sözcükleri arasında olması gereken atıf vâvı nüshada yazılmamıştır:

İderse seyr-i seyāhat gönül dirîg itme

Bir iki büseyi zād [u] ma‘āş lāzımdır [G. 20/2]

Bazen de izafeli olması gereken yer yanlışlıkla atıf vâvı ile yazılmıştır. Örneğin aşağıdaki beyitte “ümem-i ‘uşāt” olması gereken ifade, nüshada “ümem ü ‘uşāt” biçiminde hatalı yazılmıştır:

Virmez ümem-i ‘uşāta ruḥṣat

Bağlandı yasağ-ı bāğ-ı ‘işret [M. 3/24]

Müstensih bazen izafet kesrelerini “ى” harfi ile göstermiştir. Aşağıdaki beyitte “devlet-i dünya” tamlamasındaki izafet kesresi nüshada “ى” harfi ile “devlet” sözcüğüne bitişik olarak “devleti” biçiminde yazılmıştır:

Yoḥsa kişi cānına virmez nuḳab

Devlet-i dünyā anıñ olursa hep [M. 4/12]

Müstensihin “ح” ve “خ” harflerini çoğu yerde karıştırdığı görülür. Örneğin; “halka” yerine “halka” [G. 3/1], “halel” yerine “halel” [G. 87/3], Hudā yerine Hudā [T. 10/3], cerrāh yerine cerrāh [Kt. 16/1], nefha yerine nefha [T. 12/3], huceste yerine huceste [K. 8/28], hāṣā yerine hāṣā [G. 24/5] yazmıştır. Bu tarz hatalı imlalar metnin transkripsiyonu sırasında doğru biçimde okunmuştur ve hatalar dipnotta gösterilmemiştir.

Müstensihin yukarıdaki harfler dışında başka birçok harfi yazarken hata yaptığı görülür. Bu harfleri yazarken bazılarının noktasını koymayı unutmuş, bazen de fazladan nokta koymuştur. Bu karıştırılan harflere ait bir kısım örnekler aşağıdaki gibidir:

“ر” ve “ز” harflerinin karıştırılmasına dair bazı örnekler şöyledir: “şifā-sāz” yerine “şifā-sār” [G. 4/3], “yekke-tāz” yerine “yekke-tār” [G. 69/4], “ez-cümle” yerine “er-cümle” [M. 3/22].

“س” ve “ش” harflerinin karıştırılmasına dair bazı örnekler şöyledir: “senc” yerine “şenc” [G. 46/5], “Bercīs” yerine “Bercīş” [G. 68/6], “şeh-levendim” yerine “seh-levendim” [Mt. 1/1].

“ص” ve “ض” harflerinin karıştırılmasına dair bazı örnekler şöyledir: “şimāh” yerine “zīmāh” [G. 67/6].

Diğer yandan müstensihin bazı harfleri sık sık birbirinin yerine kullandığı ve bu harfler arasında çoğu zaman bir ayrım gözetmediği de fark edilir. Birbiri yerine kullanılmış bu harfler aşağıdaki gibidir:

“ب” ve “پ” harflerinin birbiri yerine kullanıldığı bazı örnekler şöyledir: “būs” yerine “pūs” [M. 1/13], pīr yerine “bīr” [M. 2/18], “pāyān” yerine “bāyān” [K. 5/38], “sipeh” yerine “sibeh” [G. 54/3].

“ج” ve “چ” harflerinin birbiri yerine kullanıldığı bazı örnekler şöyledir: “cāvid” yerine “çāvid” [Tb. 2/1/5], “ceng” yerine “çeng” [T. 1/2], “gice” yerine “giçe” [M. 3/13], “açık” yerine “acığ” [G. 5/2], “çemen” yerine “cemen” [T. 9/5].

Bazen de istinsah sırasında harflerin noktalarının yerlerinin tam anlaşılmayıp karıştırılmış olması durumunda ortaya çıkan bazı hatalar olmuştur. Örneğin aşağıdaki beytin ikinci dizesindeki “şitāniñ” sözcüğündeki “nûn” harfinin noktasının alta yazılmasından dolayı sözcük “şitābiñ” şeklinde okunmaktadır:

Serd-i āh-ile daħi ditrer iken şahn-ı vüçüd

Haberin virdi şitāniñ çıkağeldi qara dūd [Mt. 2/1]

“ك” ve “ن” harfleri ile karşılanan bazı eklerin imlasında farklı tercihler görülür.

Aşağıdaki beyitteki “hāşılısıñ” sözcüğünün sonudaki “سك” eki yazma nüshada “سن” biçiminde yazılmıştır:

Ne bāğıñ hāşılısıñ hūşe-çin-i vuşlatıñ kimdir

Kimiñ zıb-āver-i āğüşusıñ germ-ülfetiñ kimdir [Mt. 4/1]

Müstensihin bazen dikkatsizlik veya dalgınlık sonucu sözcüklere gereksiz harf veya ekler koyduğu görülür. Örneğin yazma nüshada aşağıdaki beyitteki “çār-ṭāğ” ifadesinin “çār” ve “ṭāğ” kısımları arasına yanlışlıkla bir güzel he (◌) yazılmıştır:

Revnağ-resān-ı zıb olamaz çār-ṭāğ ise

Güsterde olsa aṭlas u kemhā visādesiz [G. 28/4]

Aşağıdaki beyitte ise “hāk” sözcüğünün elif (ل) ve kef (ك) harflerinin arasına bir râ (ر) harfinin konulmuş olduğu görülür:

Lāne-i büm eylesün şeh-beyt-i ‘unvānın қаzā
Görmesün rüy-ı rehā mi‘mār-ı hāk-endüddan [G. 55/4]

Bir başka örnek olan aşağıdaki beyitte ise “bihīn” sözcüğünden sonra sözcüğe bitişik yazılmış, anlamı ve vezni bozan gereksiz bir “i” (ع) harfine tesadüf edilir:

Bihīn keşīdedir ebrū-yı yār ammā kim
O kıt‘a-i kalem-i intiḥāba el mi deger [G. 19/3]

Yine bir diğer örnek olan aşağıdaki beyitte “dün” sözcüğündeki dāl (د) ve nūn (ن) harfleri arasına bir râ (ر) harfinin konulduğu görülür:

Dün gice bir merd-i ‘adīmü’l-naẓīr
‘Aklı gibi kāmēti daḥi қаşīr [M. 4/1]

Bazen de müstensihin sözcükteki bazı harf veya ekleri yazmayı unutarak imla, vezin ve anlamda bir eksikliğe sebebiyet verdiği görülür. Aşağıdaki beyitte yer alan “zīrā” sözcüğünün son harfinin (ل) unutulup yazılmamış olduğu görülür:

Resm-i ḥattı senden idmān eylesün bir ḥüsn-i çarḥ
İktisāb-ı ma‘rifet zımnında zīrā olmaz ‘ār [K. 16/3]

Aşağıdaki beyitte ise “ebrūlarınıñ” şeklinde olması gereken sözcüğün “ebrūlarıñ” biçiminde eksik yazılmış olduğu görülür:

Kesildim irtibāt-ı tırradan şemşir zann itdim

Meger ebrūlarınıñ sāye düşmiş zīr-i tākından

[G. 61/3]

Bazı sözcüklerin imlasında ise kusurlar fark edilir. Örneğin; “hümāyūna” sözcüğü “هموایونه” biçiminde [K. 11/15], “kubbe” sözcüğü “قبو” biçiminde [M. 3/15], “beyāz” sözcüğü “بیاز” biçiminde [T. 3/11], “feyz” sözcüğü “خیض” biçiminde [T. 1/12], “fūsūn” sözcüğü “فرون” biçiminde [G. 6/1] yazılmış, imlası kusurlu olan bazı sözcüklerdir.

4.3 Metin tespitinde dikkat edilen hususlar

1. Nüshalarda hataların ve imla tutarsızlıklarının geniş yer tutmasından ötürü yalnızca anlamda ve ifadede bir değişikliğe sebep olan farklılıklar varyant olarak verilmiştir.
2. Şiirlerin sıralamasında YK nüshası takip edilmiştir. Varyantlarda ise öncelikle YK nüshasına bakılmış; fakat bu nüshada bir hata olduğu görüldüğü durumlarda MK nüshası takip edilmiştir.
3. İki nüshanın da hatalı olduğu durumlarda metin tamiri yapılmıştır.
4. Divan mürettep olmamasına karşın yazma nüshanın orijinalitesini korumak için bu konuda bir düzenleme yapılmamış ve şiirlerin sıralaması değiştirilmemiştir.
5. Divanın sayfaları yazma nüshada olduğu gibi numaralandırılmış, a ve b yüzlerine ayrılmıştır. Nüshalarda şiirlerin yer aldığı varak numaraları dipnotta verilmiştir.

6. İki nüshadan sadece birinde olan beyit veya şiirler dipnotta belirtilmiştir.
7. Farsça şiirler ve mülemmalar okunmuştur, bu şiir veya beyitlerin Farsça olduğu dipnotta ifade edilmiştir.
8. “İle” edatının kendisinden önceki kelimeyle bitişik yazıldığı durumlarda vezne göre “ile” okunması gerekiyorsa bu edat, “-ile” biçiminde yazılarak kendisinden önceki kelimeye kısa çizgi (-) ile bağlanarak gösterilmiştir.
9. Arapça ve Farsça kelimelerin başına ve sonuna gelen eklerin yazımı hususunda İsmail Ünver’in “Çeviri yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” (Ünver, 2008, s. 1-46) başlıklı makalesi esas alınmıştır. Bu makaleden farklı olarak veznin gerektirdiği özel durumlarda *āftāb*, *āsmān*, *āstān*, *pādşāh* vb. kelimeler Türkçe telaffuza göre araya ünlü eklenerek *āfitāb*, *āsumān*, *āsitān*, *pādişāh* biçiminde okunmuştur.
10. Kelimeler mümkün olduğunca Sir James W. Redhouse’un *Turkish and English Lexicon* adlı sözlüğündeki telaffuzlara göre okunmuştur.
11. Metindeki vezin ve anlamla ilgili kusurları gidermek üzere tarafımızca metne eklenen her şey (ses, hece, kelime, atıf vavı gibi) “[]” içinde yazılmıştır.
12. Doğruluğundan emin olunamayan kelimelerin sonuna [?], herhangi bir sebeple okunamayan kelimelerin sonuna ise [...] konulmuştur.
13. Divanda ‘*Abdu’l-lāh*, *Kerāme’d-dīn*, *Zū’l-fikār* gibi tamlama biçiminde olan özel isimler tamlamalı olarak okunmamıştır. Bunun yerine ‘*Abdullāh*, *Kerāmeddīn*, *Zū’lfikār* şeklinde gösterilmiştir.
14. Bütün özel isimler, gök cisimleri, şehir isimlerinin baş harfi büyük yazılmış, bu isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmıştır.
15. Vezin gereği zihafli okunması gereken kelimeler dipnotlarda belirtilmemiş, doğrudan metin üzerinde zihafli okunmuştur.

16. Metinde vezin bozukluğu olan dize veya dizeler dipnotta ifade edilmiştir.
17. Divanın inceleme bölümünde örnek olarak verilen beyitlerde; köşeli parantez içinde yer alan harfli kısaltma manzumenin türüne, sayılardan ilki manzumenin sırasına ve ikinci olarak verilen sayı ise o manzumedeki beyit numarasına işaret etmektedir.

4.4 Kullanılan transkripsiyon sistemleri

4.4.1 Türkçe transkripsiyon şeması

ء	'	ص	ş
ا	a, e, i, u, ü	ض	ž, đ
آ	ā, a	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ẓ
پ	p, b	ع	'
ت	t	غ	ğ
ث	ṯ	ف	f
ج	c, ç	ق	q
چ	ç, c	ك	k, g, ñ
ح	ḥ	ل	l
خ	ḫ	م	m
د	d	ن	n
ذ	ẓ	و	v, o, ö, u, ü, ū
ر	r	ه	h, a, e
ز	z	ی	y, ı, i, ī
ژ	j		
س	s		
ش	ş		

4.4.2 Farsça transkripsiyon şeması

ء	'	ص	ş
ا	e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
آ	ā	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ẓ
پ	p, b	ع	'
ت	t	غ	ġ
ث	ṯ	ف	f
ج	c, ç	ق	ḳ
چ	ç, c	ك	k, g
ح	ḥ	ل	l
خ	ḫ	م	m
د	d	ن	n
ذ	ẓ	و	v, u, ū, o, ö, w
ر	r	ه	h, a, e
ز	z	ی	y, ı, ī, é
ژ	j		
س	s		
ش	ş		

4.5 Tenkitli metin

[DĪVĀN-I ZĪVER]

Berāy-ı sitāyiş-i Īzid-i te‘ālā bi’l-‘izz ve’l-i‘zāz

[Tv. 1]⁵

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Cereyān eyleyicek hāme-i dest-i kudret
Buldı envā‘-i beşer ketm-i ‘ademden şūret
- 2 Ne kadar var ise zī-rūh u cemādāt u şuver
İnfi‘ālāt-ı ‘arāz hāss u havāş u cevher
- 3 Cümleñiñ şāni‘i hāllāk-ı dü kevn ü eşyā
Hāzret-i Rabb-i felāk rācih-i ‘arş-ı a‘lā
- 4 Sūhan oldur ki ma‘ānī ola bisyār u keşir
Görüp aşhāb-ı hıred tālīb ola çün iksir
- 5 Vaşfın itmekde kalem ‘āciz u kāsır heme lāl
Ne diyem kim ola maqbül-ı Hudā-yı müte‘āl

⁵ MK 1b, YK 1b, AE 1b

Berāy-ı sitāyiş-i ḥabīb-i Ḥudā çespān-ı vürūd-ı mālā-nihā[ye]

[K. 1]⁶

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Temevvüc itdi yem-i ma‘na-i ḥuceste-ḥayāl
Dizildi rişte-i nazma hezār ‘ıkd-ı le’āl
- 2 Silindi şafḥa-i dilden sevād-ı jeng-i ḥired
Yazıldı nāme-i ‘aşk-ı muḥabbet-i müte‘āl
- 3 Vesah-pezīr-i müzāhir iken miḥekk-i fu’ād
İrişdi bāriḳa-i incilā-yı neyyir-i ḥāl
- 4 Duçār olup baña nā-geh emāret-i tevfiḳ
Görindi çeşmime bir ravza-i güzīde nihāl
- 5 Ne ravza ğıbtageh-i mevsim-i bahār-ı behişt
Ne ravza mehbıtt-ı envār-ı āfitāb-ı cemāl
- 6 Ne ravza şu‘belerinde derāri-i қаtarāt
Şaçıldı şahnına mānend-i reşḥa-i selsāl
- 7 Ne ravza feyz-i tarāvet o rütbe cārī kim
Telāṭum itmede bīḥ-i çemende āb-ı zülāl

⁶ MK 1b-2a-2b-3a, YK 1b-2a-2b-3a-3b, AE 1b-2a-2b-3a

- 8 FÜRÜĞ-1 BERG-İ DIRAHTI SECENCEL-İ HİKMET
Hemîşe ‘aks ider anda nüfûs-ı ehl-i kemâl
- 9 HEVÂSÎ MENSİ-İ BÂD-1 BAHÂR-1 ÜRDİBEHİŞT
Şemîm-i göncesi sermâye-i hayât-ı ricâl
- 10 FIRÂZ-1 NAHLİNİ ŞAD TÂ’İR-İ HÜMÂ-SÂYE
Sîtâde-gîr idi ez-cümle âşiyânı mişâl
- 11 İRİŞDİ SÂMÎ‘-A-İ CÂNA ÇÜNKE SEC‘-İ TUYÛR
O zevk ü şevk-ile oldum terâne-senc-i su’âl
- 12 DIDİM NEDİR BU RİYÂZ-1 GİYÂH-1 GÂLİYE-BÛ
Sirişt-i hâkine teşbîh-i müşki emr-i muhâl
- 13 DİMÂĞ-1 CÂNIMA NÜKHET-NİŞÂR-1 FEYZ OLDI
Benefşezâr-ı hâkîkatle tarhı mâl-a-mâl
- 14 DİDİ BU RAVZAYA DIRLER ÇEMEN-İRÂZ-1 ŞER‘
Budur hazâ’ir-i kudsa iden seni îşâl
- 15 ŞARILDI ZEYLINE SEVDÂ-YI NAKD-İ İHLÂŞIM
Girince güşuma bu hoş-nüvîd-i zîb-i maķâl
- 16 ÜBBEHET ÜZRE TE’EMMÛL İDERKEN AĦKÂMIN

Derīçe-çāk-1 hayālim iken bu ferruḥ-fāl

- 17 Çıķup menābir-i eṣcāra na‘t-ḥ^vān-1 hezār
Kırā‘at eyledi bir ḥuṭbe līk lūbb-i me‘āl
- 18 Ne ḥuṭbe vaṣf-1 ḥired-sūz-1 Seyyidü’ṣ-ṣaķaleyn
Ne ḥuṭbe maḥz-1 dūrūd u selām iṣāret-i āl
- 19 Ne ḥuṭbe midḥat-i yektā-neverd-i ‘ālem-i ķurb
Ne ḥuṭbe ḥuṭbe-i cān-baḥṣ-1 ṣāhid-i müte‘āl
- 20 Ḥidīv-i Yeṣrib ü Baṭḥā muḥāṭab-1 Mevlā
Erīke-gīr-i mu‘allā netīce-i iķbāl
- 21 Sebaķ-resān-1 muḥaķķaķ mücāz-1 Rabb-i felaķ
Ḥabīb-i Ḥazret-i Ḥaķ nefḥa-rīz-i būy-1 viṣāl
- 22 Nesaķ-tırāz-1 ṣefā‘at medār-1 ķurbiyyet
Zamīn-i ‘avn-1 ‘ināyet ḥidīv-i istiķlāl
- 23 Riyāz-1 muḥṣibe yāḥūd fużül-1 meclis idi
Niṣīmen-i ṣeb-i mi‘rāc-1 ḥüsrev-i iclāl
- 24 Meṭā‘-1 ḥayl-i sürüş olduĝın mü‘eyyedir
Nüfūs-1 fāzıla ta‘rīf-ḥ^vānı ṣubḥ u leyāl

- 25 Yeter emāret-i naḳd-i nübüvvet ü mu‘ciz
Nümüne-i ser-i engüşt-i pāki şakḳ-ı hilāl
- 26 Ne mümkin ‘arz-ı ‘ubūdiyyet eyleye şā‘ir
Nişāb-ı midḥatin itmekde ‘aḳl-ı küll ola lāl
- 27 Ne rütbe olsa saḥīfū’n-nesīc-i nazmında
Meṭā‘-ı helhel-i ma‘nā vü tımtırāḳ-ı ḥayāl
- 29 Sitāyiş itmede ‘āciz ḳalır iderse daḥi
Sebīke-i süḥanı pūte-i ṭabī‘atı ḳāl
- 30 Eyā şehinşeh-i dīhīm-i sāḥa-i levlāk
Eyā mü’eddi-i fiṭrat eyā ḥuceste-ḥışāl
- 31 Cerīḥa-düz-ı derün-ı ümem ki zātıñdır
Ümīd-i luṭf ile oldum cenābıña rü-māl
- 32 Sitāde-gīr-i rızā-yı Cenāb-ı Ḥazret iken
Firīb-ḥorde-i nefis oldum eyledi iḡfāl
- 33 Zebān-bürīde tefekkür-künān-ı ‘ayş u ṭarab
Ne zıkr ü fikr-i iṭā‘at ne ḥod cevāb u su’āl
- 34 Baña şebīke-i dām-ı ḥayl ḳurup ḡaflet

Düşürdi rāh-1 hıyābāna eyleyüp ıdlāl

35 Dilimde renciṣ-i hātır-hırāṣ-1 dīk-i ma‘āṣ
Serimde mağlaṭa-i ihtimām-1 kayd-1 ‘ıyāl

36 Henüz nehzat ü meşye tedārikim yoğdur
Görindi bedreka-i şāhrāh-1 istircāl

37 O güm-sürāğ-1 tarīk-i haqīkatim ki benim
Dü-şāh-1 safsaṭa urmuş ayağıma çengāl

38 Debīr-i düş-1 yesārım baña hayā iderek
Dir ise işte budur bağ cerīde-i a‘māl

39 Ne yüzle ‘arza kılam ḥod ḥuzūr-1 Hağğ’a anı
Sevād-1 siyyeh-i sū’-i hayāl ü bed ef‘āl

40 Şefi‘-i mücbir-i ceyš-i ‘uşāt-1 mağşersiñ
Budur kemīne ki ancak nefice-i āmāl

41 Birün-1 dā’ire-i cedvel-i şefā‘at isem
Kalam çü beççe-i güncišk-i māde bī-per ü bāl

42 Derünım eyleye ez-cümle nīṣ-i āzārıñ
Müşābih-i leb-i sürāh-1 sīne-i gırbāl

- 43 Kuşūrum eyleme iḥṣā benim keremkārā
 Be-ḥaḫḫ-ı Ka‘be vü zemzem be-ḥvāstgār-ı ğılāl
- 44 Be-rīziş-i ḳaṭarāt u be-girye-i mazlūm
 Be-farṭ-ı riḳḳat-ı Ya‘ḳūb u irtifa‘-i cibāl
- 45 Be-ejdehā-yı ‘aşā-yı Kelīm ü ḥürmet-i Ṭūr
 Be-ġāziyān-ı cünūd u veşen-perest-i cidāl
- 46 Be-dāġdāri-i hāmūn-ı Kerbelā-yı Ḥüseyn
 Be-ḥūn-ı pāk-i şehīdān u ḳātil-i deccāl
- 47 Be-sür‘at-i per-i nāmūs-ı ekber ü melekūt
 Be-zıkr-i sidre-nişīnān-ı ġurre-i meh ü sāl
- 48 ‘İnāyet eyle ḥidīvā bu ‘abd-ı rū-siyehe
 Be-medd-i besmele vü bā-nesāyim-i gül-i al
- 49 O ġün ki şūriş-i hevl-i hücūm-ı nār-ı caḥīm
 Virüp ahāli-i aşnāma farṭ-ı izmiḥlāl
- 50 Zebāniyān ola me’zūn-ı ḳayd-ı bend-i ‘azāb
 Süre cünūd-ı naşārāyı dūzaḥa der-ḥāl

43 (b) Ka‘be vü zemzem : Ka‘be-i zemzem YK

- 51 Urup riķābına tavķ-ı şerāre-hīz olalar
Gülū-girifte-i bend-i selāsil-i aġlāl
- 52 Görüp o hālet-i hayl-ı bütān u cünd-i veşen
Hāzīz-i hāk-i mezelletde қalalar pā-māl
- 53 O gün ki şayha-sāz-ı hirās-ı ‘acַz olalar
Gelüp қuvālarına irti‘āş-ı bīm-i vebāl
- 54 O vartagehde ki tefkīk-i mühr-i maḥzar iden
Şemātet-i huşemādan arar girīze mecāl
- 55 O demde kim gile-fermā-yı haşr olan bī-kes
Ümīd-i luṭf-ile eyler hayālīñ istikbāl
- 56 Olur tenādüm ü efsūs-ile girībān-çāk
İfāza-i keremiñ görmeyen ke’ibü’l-bāl
- 57 Meded-resān-ı şefā‘at olursañ ol demde
Budur ümīdim irişmez faķire su’-i zevāl
- 58 Hemān dürūd u taḥiyyāt ile selām olsun
Ḥabīb-i Ḥazrete Ziver be-vefķ-i istikmāl
- 59 Ḥulūş-ı bāl ile tarziye-ḥvān-ı aşḥāb ol

Yeter behište girerseñ ğarībe şaff-ı ni‘āl

[G. 1]⁷

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Ĥidīv-i Yeşrib ü Baḥā Muḥammed-i ‘Arabī
 Kefīl-i raḥmet-i Mevlā Muḥammed-i ‘Arabī
- 2 Ṭabīb-i ‘illet-i bī-kes dile mu‘ālece-res
 Ĥekīm-i edviye-fermā Muḥammed-i ‘Arabī
- 3 Mü’eddi-i şeb-i İsrā netīce-i ma‘nā
 İmām-ı Mescid-i Akşā Muḥammed-i ‘Arabī
- 4 Hemān dürūd u taḥiyyāt-ile selām olsun
 Ki ümmetim diye ḥālā Muḥammed-i ‘Arabī
- 5 Girīve-gerd-i ḥaṭâyım hemīşe Ziver lik
 Kuşūrım eylemez iḥşā Muḥammed-i ‘Arabī

⁷ MK 3a, YK 3b, AE 3a-3b

Berāy-ı ‘Alī Pāşā

[Mr. 1]⁸

Müstef‘ilün Müstef‘ilün

- 1 Ol mefhar-ı Rüm u ‘Acem
[...]yı Baḥā vü Selem
Ḥāṭır-nevāz-ı ‘ācizān
Hem me’ḥaz-ı kıl ü raqam
- 2 Mevḳūf aña kevn ü mekân
Ḥürşid ü meh nüh āsumân
Fermân-revā-yı ins ü cân
Remz-āşinā-yı keyf ü kem
- 3 Bir serv-i bāğ-ı nāzır
Ammā ḳatı mümtāzır
Bī-keslere hem-rāzır
Ol reşk-i āhū-yı Ḥarem
- 4 Dīhīmdār-ı mürselīn
Meb‘ūs-ı Rabbü’l-‘ālemīn
Rāyet-keş-i dīn-i mübīn
Revnaḳ-dih-i farḳ-ı ‘alem

⁸ MK 3a-3b, YK 3b-4a-4b, AE 3b-4a

- 5 Bu ŧāhid-i kilik-i midād
Bir mā-cerāmı kıldı yād
Bir na‘at ammā müstezād
İnşād iderken lā-cerem
- 6 Geldi benim de yādıma
Tab‘-ı hüner ābādıma
Kilik-i sühan icādıma
Bu maṭla‘-ı ber-ceste hem
- 7 Bīdār olup bir ŧubḥ-dem
Aldım ele levḥ ü kalem
Çend beyt inşād eyledim
Kim reŧk iderdi muḥteŧem
- 8 Her lafzı dürc-i pür-le‘āl
Maḥsūd-ı aŧḥāb-ı kemāl
Her mıŧra‘-ı siḥr-i ḥelāl
Olsa ‘aceb mi mültezem
- 9 Her fıkrası ber-cestedir
Tār-ı hünerle bestedir
Bir āŧafa ŧāyestedir

5 (b) Bir mā-cerāmı : Her mā-cerāmı YK

Maḥzā ola Ḥātem-şiyem

- 10 Bezl ide cūdın ser-te-ser
Her yerde kıoya bir eşer
Ola lede'l-ḥaḳ mu'teber
Mānend-i şadr-ı muḥterem
- 11 Hem-nām-ı şıhr-ı Aḥmed'i
Fırüz-baḥt-ı emcedi
Devletle 'ömr-i sermedi
Müzdād ola bī-derd ü ğam
- 12 Vālā-tebār 'ālī-neseb
Ḥayrāta sa'yı rüz u şeb
Zīver seniñ de bī-ta'ab
Maḳşūduñı eyler kerem
- 13 Zīrā ḥidīv-i Cem-cenāb
İtmekde taḥşıl-i şevāb
Bir bī-nevā-yı redd-i bāb
İtmez olunca muğtenem

Midhat-i Sultān Maḥmūd

[K. 2]⁹

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 İşte yümn-i şehinşeh-i ğāzī
İmtiyāz üzre millet-i beyzā
- 2 Feth-i bāb-ı bilādı mūcibdir
Zāhir oldı hezīmet-i a‘dā
- 3 Eglenür Nemçe’niñ hirāsından
Zūr-ı bāzū-yı hūsrev-i ğarrā
- 4 Hīç rehā-yāb olur mı cünd-i ‘adū
Kārzāra gire hizebrāsā
- 5 Gerd-i rezmiñ ğubārını tozıdır
Olsa eblağ-süvār-ı deşt-i veĝā
- 6 Belki na‘l-i semendiniñ tutuŝur
Tābiŝinden cünūd-ı fitne-resā
- 7 Tīğ-i pür-tābınıñ kırābından
Oldı teb-lerze dūŝmen-i ħod-rā

⁹ MK 3b-4a-4b-5a, YK 4b-5a-5b-6a, AE 4a-4b-5a-5b

- 8 Pençe-i kahrı çāk ider yaqasın
Olsa a‘dā önünde pā-ber-cā
- 9 At u ālātını ider sūzān
Hem-çü berq-i cihān-ı ebr-i qazā
- 10 Dir‘-i zūrriyyetiñ rezimgehde
‘Aksidir aqterān-ı tāb-efzā
- 11 Zerre tār-ı müzerkeşin getirür
Hātıra hışn-ı cennetü’l-esmā
- 12 Kehkeşān hod tınāb-ı bārgēhi
Ebr ise haymegāh-ı zıll-ı Hudā
- 13 Dürretü’t-tāc-ı hüsrev-i Cem-cāh
Olsa İklil-i āfitāb-revā
- 14 Üç mücevher otağa başında
Bedr-i māha husūf ider ilqā
- 15 Cümle re’y-i rezīn ü tedbīri
Mülhāqāt-ı meşiyet-i Mevlā
- 16 Vefq-i nuşret hemīşe te’şīri

Fevz-i nuṭṭından eyler istid‘ā

- 17 Belki fikr-i raḳīḳine mensūb
Naḳd-i te‘līf-i nūṣḥa-i kübrā
- 18 Her ne deñlü meḥādim-i Ḥaremeyn
Var ise ben iderdim istiṣnā
- 19 Bu kerīmü’ş-şiyem sütüde-himem
Bu velī-sīret ü melek-sīmā
- 20 İsmi zāhir kerāmet ü keşfiñ
Bir müsem mā gerek degil mi añā
- 21 Zāt-ı şāhenşehi tevaḳḳuf ider
Bu ḥayāl-i me‘āl-i müsteṣnā
- 22 İttişālinden ayrılır mı meger
Sāyesin terk ider mi hīç eşyā
- 23 Nām-ı pāki degil mi zıllu’llāh
Ḳurb-ı Ḥaḳ’dan ne mümkin ola cüdā
- 24 Bu veliyy-i ḥilāfete yaḳışur
Olsa ḥālet-res-i şeb-i İsrā

- 25 Bürde-i Һazreti kuçup oldı
Vākıf-ı sırr-ı Mescid-i Akşā
- 26 ‘Adl-i Fārūķ u cevdet-i Һaydar
Tev’emān-ı tabī‘atı ammā
- 27 Һilķatinde bahār-ı mevsim-i cūd
Muttariddir hemīşe şayf u şitā
- 28 Behremend-i ‘amīm-i elķāfi
Ĥūşe-çinān-ı kiştzār-ı ķara
- 29 Olsa şebnem-nişār-ı gülbüngāh
Eylese ĥükmin āfitāb icrā
- 30 ‘Andelībān olurdı tābe-gülū
Berg-i gülden şemīm-i bŷy-ı vefā
- 31 Olsa ‘atķār-ı çarĥ sencīde
Cevher-i ferd-i zātını meşelā
- 32 Müşterī bezl ider nuķūd-ı dilin
Zer-nişār eyleyŷp nŷcŷm-ı semā
- 33 Tār-ı mīzānını şikest eyler

Ḳıymet-i bī-girān ü bār-ı behā

- 34 Ola sū' -i nazardan āsūde
‘İzz-i cāh-ı ḥidīv-i bī-hem-tā
- 35 Olsa rāyet-keşi siper-ber-düş
Belki maḥsūd-ı dehr olur Dārā
- 36 Yā ḥarem-rüb olaydı aña gelüp
‘Abḳarī levn ile per-i ‘anḳā
- 37 Çinedānın iderdi dürc-i güher
Yem döküp cevher-i seḥāsın aña
- 38 Midḥatıñden bu kilik-i ğāliye-bū
Nefḥasın neşr idüp Ḥudāvendā
- 39 Ḳıldı icrā midād-ı mefhūmı
Eyleyüp ḥāk-i pāyınā inhā
- 40 Cümlesi behre-yāb-ı cūduñdur
Şā‘irān ü mütābi‘ -i şu‘arā
- 41 Eylediñ ey şehinşeh-i ‘ādil
Dest-i luṭfuñla cümlesin ırzā

- 42 Oldılar hāşılı be-vefķ-i merām
Devletiñde menāşib-ı vālā
- 43 Kaldı bu bende-i ke'rbü'l-bāl
Pā-bürehne ğarīb eşer-i kazā
- 44 Yoħsa nazm-āverānıñ eylerdim
Dīde-i reşkini iki mecrā
- 45 Tab'ım ol sārık-i ma'ānīdir
Naķd-i maźmūnı koymadı aşlā
- 46 Görse şeh-beyt-i nazmımı Ğassān
Ceste ceste be-vefķ-i istīfā
- 47 Belki zīb-i niĝāh reşk iderek
Kilk-i taķrīz-ile ider imzā
- 48 Zihn-i vaķķādımı ğayāl itse
Āteş-i maħz olur şihāb-ı melā
- 49 Hem-çü necm-i seher tülū' eyler
Maţla'imdan netīce-i ma'nā
- 50 Gūş ideydi ğaşīşa-i sūħanım

Açılurdu dü-şāh-ı pāy-ı edā

- 51 Belki ta'vīz-i nuṭkumñ eṣeri
Mürdegān-ı dili ider ihyā
- 52 Muṭtariddir ḥaḳīḳat-i nazmım
Yokdur aṣlā içinde būy-ı riyā
- 53 Nükte-fermā-yı devletiñ ben iken
Aldı meydānı bir iki monlā
- 54 Zīver icāz-ı nazm idüp eyle
Pādişāh-ı cihān-penāha du'ā
- 55 Farḳ-ı şāhenşehe kılup endāz
Sāyesin çetr-i künbed-i ḥaḍrā
- 56 Müstedām ola 'ömr ü devletle
İṭtirād üzre çün şeb-i yeldā
- 57 Bā-livā-yı Muḥammed-i 'Arabī
Ḥalledallāhu mülkehu ebedā

Sitāyiş-i Sultān Maĥmūd¹⁰

[K. 3]¹¹

Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Ān ĥosrow-é vālā-cenāb
Éklīl-senc ez āf-tāb
- 2 Şāhenşeh-é zerrīn-rékāb
Ebleķ-sevār-é por-şétāb
- 3 Çetr-é kebūd-elvān-é ūst
Zībā tenāb-é noh ķébāb
- 4 Bēh-ter zé ĥor-şīd-é felek
Dāred négīneş āb o tāb
- 5 Fermān-revā-yé beĥr o ber
Her sū koned ĥokm o ĥétāb
- 6 E'dā cehān-é tīg-é ū
Pend-é şerer-ĥīz-é şehāb
- 7 Şemşīr-é rezmeş doşmenān
Ez yék konend 'erz-é réķāb

¹⁰ Farsçadır.

¹¹ MK 5a-5b, YK 6a-6b-7a, AE 5b-6a-6b

- 8 Bā kerdēn-é hēyl-é ‘edū
Āvīhté bend-é qorāb
- 9 Ber cān-é bed-hvāhān-é ū
Ofted hemīšé éltéhāb
- 10 Bīdār-çéşm-é fétné-cū
Mostegreç-é hvāb-é herāb
- 11 Hoftend āhūy o esed
Şobh o mesā yék ke‘r-é ğāb
- 12 Her sū gozer kerdem merā
Āmed nevīd-é bā-şevāb
- 13 Gūyend erbāb-é hēred
Kem-nām şod zolm o ‘étāb
- 14 Gerded ço şāh-é mokholé
Der ‘ehd-é ū sīh-é kebāb
- 15 Pīr-é moġān āsūdé est
Ez [...] bāzār-é şerāb

- 16 Şod now-‘erūs-é neḡd-é kām
 Der rüz-é ‘edleş bī-néḡāb
- 17 Dūşīzé kân-é [?] rüz-gār
 Zīb-āver-é reng-é ḡézāb
- 18 Dorr-é gērān-é yem şeved
 Dāred négeh yék ḡetré āb
- 19 Séyl-āb-é cū-veş mīresed
 Ḳolzom boved mowc-é serāb
- 20 Féyz-é dem-é ḡāḡānrā
 Béşyār reşk āred ḡobāb
- 21 Bāşed nemek-rīz-é soḡen
 Dāred ḡécālet [?] ḡend-é nāb
- 22 Şāhenşehā āmed herem
 Reft ez do dest-é men şebāb
- 23 Ḥvāhem zé cūd o loḡf-é to
 Bāyed resīdem bā neşāb

- 24 Āh-é gelū sūz-é délem
 Gīred ser āheng-é rebāb
- 25 Rīzed zé çéşmem rüz-gār
 Hūn-é séréşkem ber torāb
- 26 Hem-çon zemīn-é sūhté
 Bonyād-é dél h[ʋ]ār o herāb
- 27 Bén'ger Hōdāvendā merā
 Bāşem bé-vefķén [ʔ] kām-yāb
- 28 Zīver béh^vān ez cān o dél
 Çendīn do'ā bā éztérāb
- 29 Hāķān-é heft-éķlīmā
 Ān Īzed-é vālā-cenāb
- 30 Bā 'ézz [o] cāh-é selţenet
 Kerd 'éyn-é zāteş éntéhāb
- 31 Bed-h^vāh-é dīn o dowleteş
 Şod sā'él-é der ķe'r-é bāb

Sitāyiş-i Es‘ad Efendi

[K. 4]¹²

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fā‘ilün

- 1 Ey kâlemi mükhüle-i hür-ı ‘ın
Nefhası reşk-āver-i Rūhü’l-emîn
- 2 V’ey dili dürc-i dür-i mālā-nihā
Genc-i rumūzāt-ı nikāt-ı bihîn
- 3 Çekse n’ola hāk-i der-i devletin
Çeşmine mānende-i kühl ān u ĩn
- 4 Mezra‘a-ı cūduna muhtācdır
Olmadadır ins ü melek hūşe-çĭn
- 5 Midhatine lĭk vefā eylemez
Müddet-i eyyām şühūr u sinĭn
- 6 ‘Unşurunĭn hükmine merbūtdur
Cevher ü aqsām ‘arāz-ı harf-i ĩn
- 7 Zinde kıllur nuṭṭ-ı Mesīhā-demi
Gelse de saña nefes-i vāpesĭn

¹² MK 5b-6a-6b, YK 7a-7b-8a-8b, AE 6b-7a-7b

- 8 Kılssa ta'alluḡ nazarı senglāḡ
Belki olur zīver-i gird-i nigīn
- 9 Bīde vezān itse nesīm-i dili
Naḡl-i varaḡ-pūşı virür temr ü tīn
- 10 Kāse-i faḡfūruñ ider istese
Çār gülin gül-bün-i ḡuld-ı berīn
- 11 Nāle vü ḡam ḡalması 'ahdinde hīç
Tev'emidir şimdi sürūruñ enīn
- 12 Nādire-fermā-yı ḡayāl u ḡired
'Uḡde-küşāyende-i şer'-i mübīn
- 13 Deşne-i tuḡrāları Behrām-keş
Tīḡ-i 'adālet-resi şamşām-ı dīn
- 14 Şā'ib-i āmāc-ı ḡarīn-i ḡader
Şāḡib-i sermāye-i re'y-i rezīn
- 15 Fāzıl u naḡḡād u Aristo-ḡired
Nāzım-ı ḡarrā-yı cihān-āferīn
- 16 Zīver-i ser-şafḡa-i cāḡ u celāl

- Hüsrev-i dîhîm ü sa'âdet-nişîn
- 17 Lem'a-dih-i târem-i hürşîd-baht
Zerresidir kevkeb-i çarh-ı berîn
- 18 Olsa kabâ-düz-ı dilîr-i zafer
Nuşret-i hayyâf diker âstîn
- 19 Yümn-ile şad mülke ta'arruz idüp
Feth olur iklîm-i yesâr u yemîn
- 20 Māye-res-i gürsine-çeşm-i sühân
Vāye-dih-i şâ'ir-i her hürde-bîn
- 21 Hışb u rehâ bulmuşidi ma'rifet
Hem-çü nuķuş-ı şuver-i deyr-i Çîn
- 22 Devlet ü yümn-ile efendim gelüp
Oldı revâc-efgen aña ba'de-zîn
- 23 Buldı şeref ğāliye-büy-ı kalem
Nāme-nüvîsân-ı sühânver hemîn
- 24 Dā'i-i dîrînesi Zîver daħi
Kesb-i kemāl eyledi ilme'l-yaķîn

- 25 Behrever-i mā'ide-i cūd-ı yem
Cilvegehim olsa n'ola çārümīn
- 26 Eylesem ilķā-yı esās-ı sūkūn
Reşk ider ebyātıma hışn-ı haŝīn
- 27 Kemdir o kim yek-nesaķ-ı nazm olup
Beytler inŝād ide ğışş u semīn
- 28 Kıla nesīc-i hūnerin zib-i dūŝ
'Arz-ı metā' eyleye ammā haŝīn
- 29 Kışr-ı hıyābān ile bir mi meger
Ta'm-ı halāvet-figen-i dārçīn
- 30 Baña o medyūn-ı sūhandan çe bāk
Maħbere vü kilkini ķoymıŝ rehīn
- 31 Öyle le'īm-i sūhaniñ deynini
Ben de edā eylerim olup zāmīn¹³

27 (a) yek-nesaķ-ı nazm olup : yek-fen-i nazm eyleyüp YK

28 (a) nesīc : tesbīħ YK

¹³ Dizenin aslı "Ben de ki edā eylerim olup zāmīn" şeklindedir. "Ki" vezni bozduğu için çıkarılmıştır.

- 32 Şevk-i şarîr-i kalemimden benim
Hande ider nağme-i şavt-ı hazîn
- 33 Var-ise bedh^vâh-ı der-i devletiñ
Nâkaveş eyler ise izhâr-ı kîn
- 34 Ef'i-i berrî gibi pür-pîç olup
Ham-be-ham kahrîñ ola ol mühîn
- 35 Hâk-i mezelletde kalup eyleye
Şüresitân-ı gama vaz'-ı cebîn
- 36 'Arz-ı rikâb eyleye şimşâdıña
Zümre-i a'dâ-yı hasâret-ķarîn
- 37 Devletiñ efzûn ola 'ömrüñ mezîd
Olmaya tâ necm-i seher der-kemîn

Sitâyiş-i Es'ad Efendi¹⁴

[M. 1]¹⁵

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

- 1 Bi'smike'llâhu celîlun we cemîl
Lâ yuhâķīhu [?] meşîlun we 'adîl

¹⁴ Bu manzumenin ilk 7 beyti Farsça'dır.

¹⁵ MK 6b-7a-7b, YK 8b-9a-9b, AE 7b-8a-8b

- 2 Siyyemā eyyedehū bi'l-iftā
Men lehu'l-ḥaḳ we 'aleyhi'l-fetwā
- 3 Dor-nésārān-é me'ānī yo kemāl
Şod der īn pīş-é mo'ellém hemé lāl
- 4 Līk men bī-ḥéred o sost-endām
Kerdem écrā hemé bā vefḳ-é merām
- 5 Be'd ez īn dest-é omīdem ne resed
Dāmen-é dā'iyé k'ény kān-é ḥéred
- 6 Der şebī géryé yo zārī kerdem
Eşḳ-é çéşmem hemé cārī kerdem
- 7 Niyyet-é fāl konem zīn owhām
Der resīd evvel-é āmed-şod-é şām
- 8 Hāşılı oldum o şeb ḥ'āb-ālūd
Maḥmil itmişdi beni bār-ı ruḳūd
- 9 Ser-be-hem-dāde-i bālīn-i keder
Olarāḳ yatmışidim zīr ü zeber
- 10 Ḳılup āġışte ḥas u ḥāşākı

Hün-germ-ile yoğurdum hāki

- 11 Nā-gehān irdi berīd-i şādī
İdüp ĩkāz dil-i nā-şādı
- 12 Pertev-i cebhesi itdikde zuhūr
Hvābdan şevk-ile oldum mehcūr
- 13 Būs idüp maqdem-i pākin der-hāl
Şad tekāpū ile oldum rū-māl
- 14 Didim [ey] pīr-i kühen nūr-ı sirişt
Kad-i ham-geştesi tūbā-yı behişt
- 15 N'oldı teşrīfīñe bilsem bādī
Nefesiñ virmede būy-ı şādī
- 16 Didi ey bahtı gibi hvābīde
Hārḥār-ı ğam-ile rencīde
- 17 Böyle eyyām-ı meserretde saña
Künc-i ālāmda kalmağ ne revā
- 18 Kaşr-ı efrād-ile kalb u ta'yīn
Bārekallāh vužu'at fik-i rehīn

- 19 İştirāk-ile tereddüd-matrūh
Hīç rızā-dāde olur mı aña rūh
- 20 Olıcağ kaçır-şifat ber mevşūf
‘Aţfa muhtāc olur mı ma‘ţūf
- 21 Hamddır vaşf-ı cemīl ü tebcīl
Mün‘imiñ ni‘metidir aña sebīl
- 22 Hamd-i hāmid n’ola kılsa cereyān
Halk u ni‘metden ‘ibāret dü cihān
- 23 Ni‘am-ı kāmile-i lā-yuḥşā
İki ‘ālemde degil zīr-i ḥafī
- 24 Şılanıñ hamde olan taḫdīmi
Eyler icrā şeref ü ta‘zīmi
- 25 Baḥr-ı ma‘nāda şināverlik idüp
Diḳkat ile oḳudıñ erlik idüp
- 26 Hamdülillāh saña oldı ruzī
İmtiyāzıñ eşer-i firuzı
- 27 Yürü var ey yem-i āşār-ı kemāl

Mevc-ḥız ol yeter olma pā-māl

- 28 Didim ey kâşid-ı zībā-ṭal‘at
Ḥızr-ı ma‘nā vü Mesīhü‘l-ḥareket
- 29 Kemdir ol kim ide aña recā
Olayım dergehine nāşiye-sā
- 30 Düşeyim ayağına āb gibi
Ḥalka-ber-güş olayım bāb gibi
- 31 Didi me‘yūs olarak düşme ğama
‘Arz-ı ḥāl eyle veliyyü’n-ni‘ama
- 32 Dil-nevāz-ı fuḳarā şimdi odur
Çāre-sāz-ı fuḳarā şimdi odur
- 33 Müttekā-yı zü‘afā-yı ‘ālem
Mevc-pīrā-yı himem baḥr-ı kerem
- 34 Zīb-baḥşā-yı serīr-i cevdet
Mesned-ārā-yı bisāṭ-ı himmet
- 35 Virdi taşdı‘a cesāret baña bu
Līk tevfiḳ-i Ḥudā’dır yāhū

- 36 Ey veliyyü'n-ni'am-ı nîk-ı şîşâl
Me'ḥaz-ı menşe-i nakd-i âmâl
- 37 Emn ü âsâyiş ile devlet ile
Müstezâd-ı şuver-i behçet ile
- 38 Şadr-ı fetvâda mü'eyyed ide Ḥaḳ
Âl ü evlâdıñ ile Rabb-i felâḳ
- 39 Eyle mesrûr beni şâm u seher
Nîk-ı ḥ'âhiñ ola tâ kim Zîver
- 40 Müsterîḥ olmadı gamdan cânım
Ḳatı bî-kes ḳuluñum sulṫânım

Sitâyiş-i Ḥekîmbaşızâde 'Alî Pâşâ

[K. 5]¹⁶

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Âferîn ey pençe-i tâb Behmen-i zûr-âzmâ
Nâmdâş-ı fâtiḥ-i Ḥayber dilîr-i bî-riyâ
- 2 Ey neberd-ârâ-yı 'âlem cân-güdâz-ı Güstehem
Ḳabza-gîr-i tîḡ-i gamgam şaf-der-i deşt-i vegâ

¹⁶ MK 7b-8a-8b, YK 9b-10a-10b-11a, AE 8b-9a-9b-10a

- 3 Nāsiḡ-i nīrū-yı ‘Anter nīze-cünbān-ı hüner
Hem-‘ulüvv-i şāh-ı Sencer dāver-i kişver-küşā
- 4 Şāhbāz-ı nāḡun-efgen Erdşīr-i şaf-şiken
Ḥün-bālā-yı Peşen ḡaşm-efgen ü rezm-āşinā
- 5 Tā o rütbe kārgerdir saṡvetiñ şīr-i jiyān
Bīm-i āzārīndan eyler gūsfende merḡabā
- 6 Olmadan eblaḡ-süvār-ı sāḡa-ı rüz-ı neberd
Tīḡiñe ‘arz-ı riḡāb eyler cünūd-ı fitne-zā
- 7 Çīre-dest-i şavletiñden rüzḡār-ı zār-dih
Cān atar sūrāḡdan sūrāḡa nemlāsā k’eyā
- 8 Olsa per-cünbān eger sīmurḡ-ı kūh-ı ḡaşmetiñ
Neşr-ı ṡā’ir saṡḡ-ı bām-ı çarḡdan eyler ibā
- 9 Peşşe-i pūr-vehne kılsañ līk ta‘līm-ı neberd
Hem-çü şibl-i şīr olur bir ānda merdüm-rübā
- 10 Maşlahat-sāz olmasa şamşām-ı dest-i saṡvetiñ
Reh-zenān-ı memleket eylerdi çoḡ sefk-i dimā
- 11 Der-kemīn olmış hirāsīndan sipāh-ı ḡün-çekān

Nitekim Ye'cüc kılmışdır verā-yı Kāf'ı cā

- 12 Bī-muḥābā şimdi taḥrīk-i rikāb itmektedir
Maḥmil-i gītī-metā'-ı kārban-ı pūr-derā
- 13 Seyf-i meslūl-ı 'adālet merzūbān-ı memleket
Dād-ḥvāh-ı dīn ü devlet Āşaf bin Berḥiyā
- 14 Bermekī-fiṭrat kerem-pīrā-yı Hātem-menḳabet
Feylesof-ı temşiyet Ma'n bin Şeybān-ı seḫā
- 15 Zīc-i taḳvīm-i ḥired iḫyā-kūn-i bi'r-i raşad
'Āḳıbet-bīn ü hūner-[perver] Bilinyas-zekā¹⁷
- 16 Naḳş-ı pāy-ı mūrı derk eyler şeb-i deycūrda¹⁸
Kılsa mā-zāğa'l-başar gerd-i rehiñ çeşm-i 'amā
- 17 Olsa ger sermāye-rīz-i feyz-i cūduñ bir yere
Her ḥas ü ḥāşāk olur bir naḥl-i behçet-intimā
- 18 Olmasa efsürde ḳalurdı giyāh-ı şaḥn-ı bāğ
Ebr-i nīsān-ı yed-i cūduñıla leb-rīz nümā

¹⁷ Bu mısra YK nüshasında yoktur.

¹⁸ Bu mısra YK nüshasında yoktur.

Not: 15. beytin ilk mısrası ile 16. beytin ikinci mısrası YK nüshasında bir beyit olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum müstensih'in 15. beytin ilk mısrası ile 16. beytin ikinci mısrasını atlayıp yazmadığını düşündürmektedir.

- 19 Eyleseñ rîk-i hıyâbâna nigâh-ı iltifât
Şayrefî-i dehr anı şanur dür-i mālâ-behâ
- 20 Üstüvâr olur mücerred âşiyân-ı ‘ankebût
Eylese müzdver-i [?] tedbîriñ dem-â-dem ilticâ
- 21 Kanda kıldı olmaya fitrâk-bend-i devletiñ
Kim harem-rüb-ı deriñdir şehper-i bâl-i hümâ
- 22 Gerçi nâ-çespân-ı midhâtkârîñim ammâ ne sūd
Vaşfiñ ıtrâ eyledikçe hâme-i mu‘ciz-nümâ
- 23 Murğ-ı iqbâlim olur mirkât-ı çarha pâ-nihâd
Ferş-[i] râh eyler metâ‘ın baña nessâc-ı semâ
- 24 Şâhbâz-ı kilkim ol tenhâ-rev-i evhâmdan
Anda cünbân olamaz kebk-i çerâgâh-ı zekâ
- 25 Hâtib-i küfvvüm diyü bîkr-i hayâl ü ma‘naya
Şâhid-i nazmım ider teşmîr-i sâķ-ı iddi‘â
- 26 Münşi-i idrâkime nisbetle neşr-i dîgerân
Olamaz tıfl-ı debistâna sevâd-ı nâbe-câ
- 27 Sevde-i elmâsa virmem rîze-seng-i dergehiñ

Zerger-i naḳḳād-ı nazmım eylemem bey' ü şirā

- 28 Çend sāl oldı gülü-süz āteş-i āh-ı hümüm
Delv-i ihsānıñla kıl efsürde bārī vir reḥā
- 29 Āsitānıñ müttekā-yı bī-kesān-ı 'ahd iken
Kimden ümmīd-i ma'āş itsün dil-i ḥayret-fezā
- 30 Lāciverd-endūda zerrīn kāle giysün şāh-ı çarḥ
Zīb-i düşüm ola lāyık mı nesīc-i būriyā
- 31 Āşafā kehfü'l-imānım melce'im sensin yine
Ḥvāstgār-ı luḥfuñım bābıñda bī-reyb ü mirā
- 32 Rīşe-senc-i ceyb-i āmālim ḳalır mı nā-rüfū
Var iken ser-rişte-i cūduñ yedimde serverā
- 33 Zīver'ıñ ḳıldım taḥarrī līk māfi'l-bālini
Nīk-ḥvāh-ı devletiñ ḥaşr-ı merām itmiş saña
- 34 Yā çerāğ it 'abd-ı nā-kāmı ya istiḥdām ḳıl
Baña bā-vefḳ-i merām ancak budur neşr-i seḥā
- 35 Öyledir farḫ-ı lehīb-i iştıyāḳıñ dilde kim
Nerm ider fülādı te'sīr-i demim çün mūmiyā

- 36 Hem-‘ayār-ı gerd-i iksîr olsa bâb-ı dîgeriñ
Devletiñde eylemem toprağına ferş-i likā
- 37 Kendi dest-i cūd-peyvestiñle kıl ārāste
Tā ki maħrūku’-l-fu’āda feth ola bâb-ı kazā
- 38 Ğayr-ı tekşîr-i sevād itmem ħidîvā bîş ü kem
İrdi söz pāyāna şimdi geldi hengām-ı du‘ā
- 39 Devletiñ tâbende olsun hem-çü mihr-i pür-fürüg
Nitekim ħayl-i nücüm ola felekde rüşenā
- 40 Şadme-i bed-ĥvāha ruşsat virmesün âmürzgār
Tābe-ħaşr-ı müsteşār-ı ħüsrev-i fermān-revā

Behçet Efendi defterdār-ı sâbık

[K. 6]¹⁹

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Gel ey berîd-i beşāret nevîd-i ferruĥ-fer
Baña ħaĥîħat-i ma‘nādan ol peyām-āver
- 2 Nedir o dürr-i dil-efrüz-ı sâhil-i yem-i feyż
Nedir o gevher-i şebtāb-ı şayrefî-i hüner

¹⁹ MK 8b-9a, YK 11a-11b-12a, AE 10a-10b

- 3 Nedir o zīver-i İklīl-i āfītāb-ı kemāl
Nedir o lem‘a-i gītī fūrūġ-ı necm-i seher
- 4 Nedir o neyyir-i nūh tāk-ı āsumān-ı hıred
Nedir o berķ-i cihān-ı seḫāb-ı nev‘-ı beşer
- 5 Şihāb u şā‘ika zann itme hādīm-i gerdūn
‘Ulūvv-i şānına ta‘zīm için yaķar micmer
- 6 Midād-ı sürḫi sevād-efgen-i derūn-ı şafaķ
Nihāl-i kilki raķam-senc-i maşraf-ı Ülker
- 7 Bir iki mā’ide çekmiş simāt-ı cūdına çarḫ
Hülāşa-i zer ü sīm intiḫāb-ı şems ü kamer
- 8 Sevād-ı şeb gibidir sürme-i ġubār-ı rehi
O gözde kim ola te’şir ider mi su’-i nażar
- 9 Hirās-ı ġamze-i dil-düz-ı dil-rübālardan
Emīnim olsa eger her biri birer ḫançer
- 10 Tılısm-ı himmeti der-kār iken serimde benim
Ten-i nizārıma tır-i meşā’ib itmez eşer
- 11 O müttekā-yı enāma taḫaşşun itmişiken

Ne mümkün ola zafer-yāb-ı raḥne baña keder

- 12 Kilid-i emn ü emānı tılsım-ı ḥāḳānı
Netice-senc-i ma‘ānı yekūn-ı vefk-i zafer
- 13 O rütbe taḳviyet-efzā-yı dīn ü devlet kim
Medār-ı luṭfinı inkāra ḳalmadı bir yer
- 14 Selāsıl olsa yetişmez ribāṭ-ı himmetine
Temevvüc-i yem-i ḥaḍrā şikenc-i gīsūlar
- 15 Meṭāf-ı Ka‘be-i kūyında ḳudsiyān-ı semā
Cemā‘at olsa revādır çü cāmi‘-i ezher
- 16 O rütbe buldı revāc-ı sited cevāhir-i nazm
Kim oldu baṭn-ı şadefde hezār lü’lü’ler
- 17 Kesildi da‘va-i düzd-i süḥan zamānında
Mişāl-i ḥāk-i ḥudūd-ı tebāyün-i kişver
- 18 Nüfüz-ı nuṭḳını görseydi rāhib-i murtāz
Gelürdi şübhesiz imāna olmadan muḡber
- 19 İdeydi reşḥa-i feyz-i ‘ināyeti sīrāb
Sifāl-i köhnede ḥāşıl olurdu nīlūfer

- 20 Olursa aşd-1 fażiletle dür-nişār-1 kemāl
Yanında taş kesilür hayretinden ibn-i hācer
- 21 Nigīni zīver-i engüşt-i şāhid-i ma‘nā
Mihekk-i zergere nisbet o dağı nām-āver
- 22 Dilīr-i kilkine şāyestedir denilse anıñ
Derīçe-çāk-1 ma‘ānī kafā-rev-i Haydar
- 23 Hamīr-i fıtratı āğışte āb-1 cevdet ile
Nihād-1 pākine gūyā konılmış ‘adl-i ‘Ömer
- 24 Harābe-gerd-i te’emmül iken çü beççe-i büm
Murādım itmek iken ‘ācizāne ‘azm-i sefer
- 25 Çalındı gūşuma bāng-1 derā-yı maħmil-i sūr
Görindi çeşmime nā-geh emāret-i rehber
- 26 Didi nedir bu dü-şāh-1 te‘ākub-1 efkār
Nedir bu za‘f-1 hayāl ü bu hālet-i dīger
- 27 Didim ki n’olsa gerek rüz-1 ‘īd yaklaşdı
Unutdı bendesin ol zāt-1 Bermekī-peyker
- 28 Didi yūri gidelim Enverī gibi derine

Kemāl-i ‘acz-ile Ȧođrul abūl ider Sencer

- 29 aşıde-beççe ile hāk-i pāy-i devletine
Sitāyiş eyleyerek geldi bendesi Zīver
- 30 Be-nūr-ı mühr-i nübüvvet medār-ı hātmiyyet
Be-haqq-ı ravza-i cennet be-dehşet-i maşşer
- 31 Be-nām-ı Aħmed-i mürsel nebī-i müstekmil
Şefi‘-i mücbir ü ekmel be-zāt-ı peygamber
- 32 Hemīşe ola direng-āver-i kıyām u u‘ūd
Be-vef-i ‘izzet ü ibāl ü ‘ömr-i efzūnter
- 33 Visāde-gīr-i nişīmengeh-i merām olsun
Felekde niteki hūrşīd ü māh ide keder

Bir zātñ bir dil-ber ‘alāası olmağla inşād oldu²⁰

[M. 2]²¹

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fā‘ilün

- 1 Kūçek-i mi‘mār añılur bir civān
Dilleri ta‘mīr idi aşdı hemān

²⁰ Bu başlık MK nüshasında bulunmaktadı, YK nüshasında yoktur.

²¹ MK 9a-9b-10a-10b, YK 12a-12b-13a-13b-14a, AE 11a-11b-12a-12b

- 2 Sīm-i terāzū idi iki eli²²
Çekmede naqdīne-i cān u dili
- 3 Eyledi ħum-ĥāneleri bezm-i Cem
Nuḳl-i lebin baḫş idüp ol ğonce-fem
- 4 Çār sūtūn üzre bir eyvān idi
Bā‘iṣ-i cem‘iyyet-i yārān idi
- 5 Gösterüp ‘uṣṣāḳa serin ü miyān
Bir kı1 ile bende idi muġlimān
- 6 Va‘de-i vaṣl itse ger ol māh-tāb
Ayaġına gelür idi hem-çü āb
- 7 Hāşıl-ı berber idi Mirrīḥveş
Başımı ṭob eylemişidi güneş
- 8 Āyinesi lücce-i sīmāb idi
Mevc-res-i mihr-i cihān-tāb idi
- 9 Tasmaşı ṭul-i emel-i cān idi
Dāġ-dih-i tīġ-i dıraḫşān idi

²² Bu mısradaki “idi” ve “iki” kelimelerinin yeri MK nüshasında karışık yazılmasına karşın müstensih tarafından “idi”nin önce okunacağına dair not düşülmüştür. Bu karışıklık YK nüshasında da aynı şekildedir; fakat YK nüshasında herhangi bir düzeltme söz konusu değildir.

- 10 Ğamzeleri deşne-i Mirrîh idi
Her müjesi şanki birer sîh idi
- 11 Kavs-ile mâ-beyn olup ol kaşı yâ
Keş-me-keş eylerler idi dâ'imâ
- 12 Ol büt-i nâzende hıredmend idi
Kâküli lîk 'âşıkâ pâ-bend idi
- 13 Genc-i vişâline tılısm oldılar
Fethine tadrîc-ile yol buldılar
- 14 Encümen-ârâ-yı şeb-i nâz idi
Bir niçe muğlim ile hem-râz idi
- 15 Biri kalaylı kôza beñzer 'aceb
Gâhice taşlar anı ol ğonce-leb
- 16 Birisi mânende-i güy-ı felek
Nâz-ile çelmişdi anı ol melek
- 17 Biri alup gürz-i girânın ele
Şaldı çü Rüstem felege velvele
- 18 Tursun o bâzîçe-i hayret-fezâ

- Var idi bir ‘āşık-ı pīr-i dü-tā
- 19 Tāb-ı teb-i hecr-ile ol nātüvān
Ditrer idi görse civānı hemān
- 20 Āteş-i ‘aşk-ile pür olmuş idi
Sīnesi hicrān ile ʔolmuş idi
- 21 ‘Aşkıını mānende-i dürr-i yetīm
Şağlar idi gerçi o pīr-i le’īm
- 22 Kendüsi fāş eyledi āḫir o pīr
‘Āleme yayıldı çü mihr-i münīr
- 23 Līk olup şubḫ u mesā hem-niṣīn
Ḳabza-i teşḫīrine aldı hemīn
- 24 Nev-be-nev eyler idi mihr ü vefā
Berbere gelmişdi çü şāh ü gedā
- 25 Gāhi olurlardı civān ile pīr
‘Āzīm-i ser-menzil-i ‘iṣret-pezīr
- 26 Rūbe-şifāt pīş-rev olup civān
Dağ yolın gösterir idi hemān

- 27 Gizlice yoldan gidüp ayak ayak
Lağziş-i mestīde olurdu ʔayağ
- 28 Olmasa yanında o māh-ı münīr
Başdığı yiri göremez idi pīr
- 29 Lem‘a-dih-i dīde-i bīmār idi
Tut ki hemān pīre ‘aşādār idi
- 30 Destine virmiş idi rīş-i sefid
Şāne-zen-i ‘işve idi nev-resīd
- 31 Eyledi hūnāb-ı dü çeşmin nişār
Şaṭlına nisbet ile bir cūy-bār
- 32 Nağd-i sirişkini hemān derdmend
Eyledi fevvāre-i bālā-bülend
- 33 Pāyımı būs eylese dāmen gibi
Pīre cefā eyler idi zen gibi
- 34 Bir niçe ağıār-ı reh-i şūr u şer
Her birisi düzdi-i kühlü’l-başar
- 35 Anlara iblīs olamaz hem-rikāb

- Her ne kadar eylese kaşd-ı şitâb
- 36 Her biri yek-ḥaṭvede kılsa murād
Süllem-i gerdūna olur pā-nihād
- 37 Eylediler vaż‘ -1 esās-1 nifāk
Ḥāşılı müstaḥkem idi ittifāk
- 38 Kıldılar ol dil-ber-i sīmīn-beri
Mekr-i ḥayl ‘arz iderek serseri
- 39 Zevrak-ı dek ile çatup bī-ḥaber
Kullanarak baḥr u bere gitdiler
- 40 Kıldılar ol gonceyi leb-rīz-i reng
Āl-ile başdan çıkarup bī-direng
- 41 Uçdı çü bülbül o perī lāneden
Kaldı kafes gibi o pīr-i kühen
- 42 Sūziş-i firqatle hemān zār idi
Şem‘ -şifat her gice bīdār idi
- 43 Tābe-seḥer gālib olup ‘aşk-ı yār
Eyler idi māha gehī i‘tizār

- 44 Dir idi ey revnağ-ı arz ü semā
Çeşm-i ‘ināyetle nigāh it baña
- 45 Kılma nazar şüret-i noğşānıma
Olma şerer-pāş-ı keder cānıma
- 46 Külbe-i ahzānıma sensin çerāğ
‘Aşk odı kılmış seni leb-rız-i dāğ
- 47 Neyyir-i ‘aşk-ile olup pür-şerer
Saña da mı kıldı muhabbet eşer
- 48 Var-ise ol hüsrev-i hāver-zemīn
Hecr ile kılmış seni ğışş u semīn
- 49 Gerçi ki hürşīd-i cihān-tābdır
Saña göre bir dür-i nā-yābdır
- 50 Kim saña yüz virmeye çarḥ-ı denī
Görmeyesin tābe-kıyāmet anı
- 51 Bāri benim zaḥmıma ol mūmiyā
Kıl dil-i mecrūḥuma ‘arz-ı devā
- 52 Āh iderek hüzn ile kıldı ḥiṭāb

Māh aña virmedi ašlā cevāb

- 53 Olmayıcağ gördi ki feryād-res
Ye's-ile pīr eyledi ḥabs-i nefes
- 54 Müşkil imiş sūz-ı firāk el-amān
Birini od eyledi birin civān
- 55 Yād ile düşdi çü merd-i ġarīb
Olmadı bir daḥi görüşmek naşīb
- 56 Bir gice pīr eyledi teşmīr-i sāk
Cānna kār itmişidi iştiyāk
- 57 Sübḥa-i teşhīrini idüp be-kef
Dā'ire içinde ƙalup hem-çü def
- 58 Başladı esmāsına āh eyledi
Āyine-i çarḥı siyāh eyledi
- 59 Çekdi çevirdi nitekim āsiyāb
Dīdelerinden aƙıdup cūy-ı āb
- 60 Nev-be-nev itdikçe fiğān u sürūd
Ditrer idi iskele-i yā vedūd

- 61 Micmer-i cânında yanarken buhūr
Nııf-ı leylde o meh itdi zuhūr
- 62 Zāhir olup gūn gibi rūy-ı murād
Geldi ayađına o cūy-ı murād
- 63 Gel yeter ey kıl-k-i bedī‘ū’l-beyān
Menkıbe-pīrā-yı muḥabbet-resān
- 64 Zīver-i ber-geıte dile itme nāz
Ḥātır-ı mecrūḥuna ol çāre-sāz
- 65 ‘Aıı-ı]le çūn ḥāli diğergūndur
Kendi de bir āfete meftūndur

Midḥat-i Ḥalīl Beg

[K. 7]²³

Mūfte‘ilūn Mūfte‘ilūn Fā‘ilūn

- 1 Gūıuma girmez ḥaṭar-ı nāvekim
Var iken elde siper-i nāvekim
- 2 ‘Arz-ı hirāsān ide çok mı meger
Dehre każā vū kader-i nāvekim

²³ YK 14a-14b, AE 12b-13a

- 3 Belki Kıırım Hānı'nı lertzān ider
Güşuna girse haber-i nāvekim
- 4 Pençe-i şūr hüsrev-i hūrşīd ile
Demren-i vālā-güher-i nāvekim
- 5 Ma' reke-sāz-ı hedef-i zāl olur
Böyle giderse güzer-i nāvekim
- 6 Nüh varak-ı çarhı ider sūhte
Şā' ika-süz-ı şerer-i nāvekim
- 7 Tozkoparan menziline taş diker
Zāhir olur nev-eşer-i nāvekim
- 8 Kimse hevāsın alamaz tīrimiñ
Bād bilür çün hüner-i nāvekim
- 9 Çār cenāhıyla uçar kuş gibi
Tayy iderek bāl ü per-i nāvekim
- 10 Belki göz irmez fem-i sūfārına
Öyle gider [...] nāvekim
- 11 Turra-i cānānı yekeklendirir

- Bād-ı vezān-ı seher-i nāvekim
- 12 Tāyy-ı menāzilde süvārī kadar
Sūr‘at ider rāh-ber-i nāvekim
- 13 Berķ-i cihān-ile olur hem-‘inān
Pīş-rev-i sūrķ-ser-i nāvekim
- 14 Şāhid-i nīzem gözedir dā‘imā
Dīde-i zihgīr-i zer-i nāvekim
- 15 Tīr-keş oku zīr ü ziyān eylemiş
Yümn-i tarīķ-i sefer-i nāvekim
- 16 Tūti-i tab‘ına yeter Zīver’iñ
Midhat-i şīrīn [ü] şeker nāvekim
- 17 Kuvvet-i bāzū-yı kerem gösterir
‘Ālem-i zībā şuver-i nāvekim
- 18 Böyle kerīmü’ş-şiyemim var iken
Baña irişmez zarar-ı nāvekim
- 19 Oldı toķuz yüz çile[den] ser-firāz
Dirse sezā kabza-i ker nāvekim

20 Mışra‘-ı mevzūnıñ iķāmetde şan
Tev’emi şāḥ-ı şecer-i nāvekim

21 Vefķ-i murabba‘ gibi neşr eyledim
‘Āleme yūmn-i zafer-i nāvekim

22 Devletin efzūn ide şad sāle Ḥaķ
Böyle gerek kārger-i nāvekim

23 Ola direng-āver-i ‘izz ü beķā
Çoğ ola tā reşkver-i nāvekim

Zifāf-ı duḥter-i gītī-metā‘

[K. 8]²⁴

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

1 Der-i zifāfa resīde olunca bu dil-i zār
Selāmıma müteraķķıb imiş yemīn ü yesār

2 O şeb ki olduğum āmürzgāra ḥalka-be-güş
Sirişķ-i çeşm ü ‘ubūdiyyet eyledi izhār

3 Olunca silsile-çīnān-ı girye müjgānım
Ma‘iyyet itdi baña jāle-rīz-i sūnbūlzār

²⁴ YK 14b-15a-15b, AE 13a-13b-14a

- 4 Derūnum eyledi leb-rīz-i rikḳat ol ḥālet
Miṣāl-i ūbnem-i gūl oldı anda ḳatre-niṣār
- 5 Berāy-ı nefis-i diger ḫehre-sāy-ı ḥāk oldum
Fitile-sūz-ı ḫerāġ-ı niyāz olup tekrār
- 6 Henūz enāmıl-i dest-i du‘ā küṣāde idi
Ḳabūlımı müteraṣṣıd iken be-vefk-i medār
- 7 Tezāḫüm eyledi nā-geh ketībe-sāz-ı keder
Dil oldı raḥnever-i ḫire-dest-i ġuṣṣa vü zār
- 8 Pür itdi tābe-gülū ġam kuvā-yı nāmiyemi
Remīde itmiṣiken ḫātırım hezār efkār
- 9 Biraz ḳafā-rev-i fikr-i ma‘āṣ-ı dīḳ oldum
Biraz da eblaḳ-ı evhām ile girīve-güzār
- 10 Ḥarābe-gerd-i te‘emmül iken ḫü beḫḫe-i büm
Murādım itmek iken ‘ācizāne terk-i diyār
- 11 Terāne-senc olarak geldi yanıma bir zen
Miyāmı ḫeng idi müy-ı sepīdi ṣan ṣeṣtār
- 12 ‘Atīḳa-i ḫeh-i Bābil ‘acūzeniñ birisi

Yedine beste vü pîçide tâziyâne-i mâr

13 Füsûnı ezrağa-i [...] öyle ki tâ

Fürûğ-1 çarhı kim itdi çü zulmete şeb-i târ

14 Çeküp sürâdıķ-1 âfâķ-1 şubhı bir pâre

Açıldı zîr-i tutuķdan telâmi'-i envâr

15 Ne görem ol zen-i bî-behre geçdi ĥande-künân

Derûn-1 ĥacleye kıldı şabâ gibi reftâr

16 Ta'arruz eyledi dest-i 'arûsa el-kışşa

Der-i vişâlini kıldı benim ile bâzâr

17 Alınca burķa'-i zer pûd u târı farkından

Sürâdıķ-1 felege ra'şe geldi bir miķdâr

18 Tevaķķuf eyledi ser-dâde-i zemîn olarak

Şerâre-ĥîz-i ĥayâ oldı şûretâ dildâr

19 Şikenc-i zülfüne gerden-dirâz olup kıldım

O şâhbâz-1 nigeħle iderdi aĥz-1 şikâr

20 Kerem-küşâ-yı pür-sîm olunca ez-cümle

Açıldı şahn-1 riyâz-1 emelde şan ezhâr

- 21 İderdi ğāze-i ebrūsı neşr-i bŷy-ı merām
Girişme-gīr idi maḥzā o çeşm-i kühl-āşār
- 22 Biraz da ‘ādet-i mersŷmeye ri‘āyet idŷp
Nuḳŷd-ı cān u dili eyledim aña iḳrār
- 23 Didim ki zīver-i silk ḳabŷl olur mı ‘aceb
Dŷr-i sirişkimi ḳılsam öñŷnde cŷmle nişār
- 24 Tekellŷm itmedi zānŷ-zen-i metānet olup
Murādın añladım ol bī-ḥamiyyetin nā-ḳār
- 25 Telāfi-i kelimātñ olursa dil vireyim
Didikde sŷyledi ol tŷti-i şeker-gŷftār
- 26 Ḳılādeler mi nedir bu selāsil-i bisyār
Hemīşe dŷşuna sencīde ḳurḫ-ı zerrīn-tār
- 27 Nigīni ḳatre-i yāḳŷt-ı sŷrḫ ŷ seylānī
Çekīde itse n’ola āfitābı bir miḳdār
- 28 Kenīzek-i nesāḳ-ārā-yı millet-i beyzā
Erīke-gīr-i ḥarīm-i ḥayā ḥuceste-vaḳār
- 29 Ḥayāl-ḥvāb idi gŷyā sipihr-i dānā-kīş

Kim eyledi anı Ziver ben olmadan bîdâr

- 30 Zifâf-nâmeye harf-i ‘inân-ı himmet idüp
Kümeýt-i tab‘ıma virdim bu gûne cāy-ı qarār

Midhat-i Hasan Pāşā

[K. 9]²⁵

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Beşāret bu yeter dīhīmdār-ı āl-i ‘Oşmān’a
Kemer-gīr-i Peşen bir merd geldi mihr-i hākāna
- 2 Murahhaş kıldı her emre hidīv-i ma‘delet-güster
Zihī ferhunde-fāl-ı hayr-ı üslüb-ı hakīmāne
- 3 Hirās-ı satveti ma‘cün-ı işlāh-ı mizāc-ı nās
‘Ulüvv-i himmeti bā‘iş nizām-ı sultāna²⁶
- 4 O rütbe ‘adli ‘aqd-i imtizāc-ı şulh virmiş kim
Teḥāşısiz gider neml-i muḥakkar mühr-i şu‘bāna
- 5 Hezār ‘anķā dili fitrāk-ı bend-i kārzār itdi
Verā-yı Kāf’ dan gūyā şikār aldı Nerīmān’a

²⁵ YK 15b-16a-16b, AE 14a-14b

²⁶ Bu mısra da vezin bozuktur.

- 6 Ne zībā rūşd ü ibrāz-ı siyādet re'y-i tedbiri
Ola dārū-yı Bür'ü's-sā'a zaḥm-ı derdmendāna
- 7 Efendim saña tebrīk-i şıyām için ḥālā²⁷
Hedıyyem bir hilāl üzredir ancak faķırāne²⁸
- 8 [...] kadar ola rüz-merre 'ıd ile sa'adetle
Direng-ārā-yı 'ızz-i cāh olup yüz virme nā-dāna
- 9 Bu ol demdir baķup reşk eyler arza nüh kıbāb-ı çarh
Ķanādīl-i ḥıyām olduķça nūr-efrüz her yana
- 10 Bu māh-ı rüzeye maḥşüşdur bu zīnet-i her sū
Çerāgān eyleyüp ḥayl-ı kevākib çıķdı meydāna
- 11 Ķudāvend-i dü 'ālem eyler itfā āb-ı raḥmetle
Zımā'-ı şavmı ikrām itmek-içün rüzedārāna
- 12 Ķıdīvā midḥatiñ zımında inşād eylesem azdır
Hezār ebyāt-ile bir nev kaşīde hem ḥarīfāne
- 13 Anıñ fikriyle kıldım zīb-i düş-ı şāhid-i ma'nā
Nesīc-i nazmımı 'arz eyleyüp zer-düz -ı 'ırfāna

²⁷ Bu dizede vezin bozuktur.

²⁸ Bu dizede vezin bozuktur.

- 14 Olunca hāme-i hayāl-i aşdāk-ı hikmetden²⁹
Dür-i gītī-metā‘ın neşr ider tab‘ım kalem dāna
- 15 ‘Uṭārid lāciverd-endūda zīr-i meşķ ider ihdā
Yerā‘am pā-nihād olduķça mirķāt-i nüh eyvāna
- 16 Benim mīzāb-ı kilkim reşķasın nūş eyleyen diller
N’ola çīn-i cebīn eylerse mevc-i āb-ı hayvāna
- 17 Aķan şular tırur serşār-ı tūfān-ķīz-i kilkimden
Dem-ā-dem mā-cerāmız sū-be-sūdur maķsim-i cāna
- 18 Ben ol İklīl-senc-i ķurş-ı hūrşīd-i ma‘ānīyim
N’ola izhār-ı faķr eyler isem ceyš-i Süleymān’a
- 19 Revādır bī-nūfūz olursa ger fermūden-i āşaf
Benim tevķī‘-i nazmım [deşne]-ber-kef oldu fermāna
- 20 Velīkin dest-res yok n’eyleyim ser-rişte-i kāma
Tef-endāz oldu gitdikçe felek saķf-ı girībāna
- 21 Dil-i pūr-sūķtem gūyā ki aķger-pāre-i ğamdır
İki muķ-pāresidir bańa nisbet şem‘ ü pervāne

²⁹ Bu mısradā vezin bozuktur.

- 22 Reg-i nabz-ı yerā'a iltihāb-ı fāka yandırdı
Şererler eyledi te'sīr-i kilkimden kalemdāna
- 23 Göreydiñ yoḥsa ey yektā-neverd-i [nūr]-ı isti'dād
Nice tenvīr-i maḥz-ı müdde'ā eylerdim ihvāna
- 24 Du'ā hengāmıdır icāz-ı nazm eyle yeter Zīver
Ḥulūş-ı bāl-ile 'arz-ı niyāz it müstemendāna
- 25 Vezīr-i a'zamı bārī te'ālī eyledi iḥsān
Cenāb-ı Ḥazret-i Sulṭān Maḥmūd-ı cihān-bāna
- 26 Be-rüz-ı rüsteḥiz olup mü'eyyed 'izz-i cāhında
Be-vefk-i arzū olsun muvaffak luṭf-ı Yezdān'a

Defterdār-ı sābık Behçet Efendi

[K. 10]³⁰

Mef'ülü Mefā'ilün Fe'ülün

- 1 Ey ğurre-i nüh kıbāb-ı devlet
Tāb-efgen-i tārem-i fazīlet
- 2 Vāy ğāze-keş-i 'arūs-ı ma'nā
Zīb-āver-i 'arız-ı meziyyet

³⁰ YK 16b-17a-17b-18a, AE 15a-15b-16a

- 3 Tekrîr-i sebağ-dih-i yegâne
Mümzâ-yı veşîka-i meşiyet
- 4 Maḥsūd-ı ma‘âdin-i ma‘ânî
K’ey dürr-i girân-behâ-yı ‘işmet
- 5 Ey defteri-i ḥidiv-i gîti
Naḳḳâd-ı cihân emîn-i devlet
- 6 Ḥâḳân-ı mübâriz-i ma‘ârif
Ḥassâs-ı hüner debîr-i ḥikmet
- 7 Ez-cümle berîd-i pür-beşâret
Virdikde nüvîd-ı şulḥ-ı behçet
- 8 Şad ḥvân-ı ni‘am döşendi ammâ
Her biri bişâṭ-ı bezm-i ‘işret
- 9 Gūyâ ki şarîr-i ḥâmeñ ile
Çalındı nefîr-i bâng-ı nuşret
- 10 Sîr-i ni‘amiñdır ‘âlem olsun
Şükrân-ı nüzül-ı nân-ı ni‘met
- 11 Çespân saña ey yegâne-i ‘ahd

- Tahşîş olunursa lafz-ı minnet
- 12 Sen olur idiñ yine müsemma
Bir ism-i mu'ayyen olsa cevdet
- 13 El-hāletü hāzihi bulunmaz
Zātın çü hayāl-i tab'-ı Şevket
- 14 İbrāz olunur bu müdde'āya
Mazmūn-ı dil-i derūn muḥabbet
- 15 İb'ād-ı şelāşe-i himemsiñ
Ey lücce-i bī-girān-ı himmet
- 16 Āğışte fu'ād-ı hilḳatiñle
Hāşşiyet-i tıyn-ı ādemiyet
- 17 Mevkūf-ı zamīr-i pūr-fürūguñ
Me'hūz-ı ma'āni-i meziyyet
- 18 Būy-ı kalemiñ ki neş'e-baḫşā
Mānend-i 'uşāre-çin-i misket
- 19 Ser-rişte-i mıştar-ı hayāliñ
Şan hayt-ı şu'ā'-ı çarḫ-ı rif'at

- 20 Reşk-āver-i cilvegāh-ı kūyuñ
Murġān-ı riyyāz-ı bāġ-ı cennet
- 21 Kālā-yı ma‘ārif ü me‘ālīñ
Koydum adını cihāz-ı midħat
- 22 Bi’l-cümle ‘arūs-ı nazma dirdim
Mānend-i ħavās-ı ħamse beş vaġt
- 23 Geldim diye luġfuña çü sāye
Be’s-i kalem-i revāħı ‘avdet
- 24 Çāk itme nemīka-i niyyāzım
Mānende ħabīb-i şubħ-ı vuşlat
- 25 İtfā idemez zıma’-i taḅ‘ım
Mikyās-ı kıyyās-ı Nıl-i raħmet
- 26 Koymadı hirās-ı fıkrā-i ‘ıd
İmsāk-ı şıyāma bende kudret
- 27 Herkes ide bir nesīci der-düş
Ben ħırka vü būriyāya ħasret
- 28 Mānende-i merg-i nā-gehānī

- Öldürdi beni bu ‘ār-ı ğayret
- 29 Mi‘yār-ı mihekk-i ṭab‘-ı pākım
Olmağda vesah-pezīr-i miḥnet
- 30 Nīrū-yı i‘ānet iken ümmīd
Āh̄z itdi beni yed-i şu‘ūbet
- 31 Āyīne-i şāhid-i merāmım
Hīç bulmadı bu felekde şuret
- 32 Peyker-dih-i ye’s olur baña hep
Her laḥza daḥi olursa rü’yet
- 33 Yok ṭāqat-ı şāhbāz-ı ḥāmem
Taḥrīk-i cenāḥa ide cūr’et
- 34 İnbīk-i irāqa-i müjemden
Gūyā ki gelür baña ruṭūbet
- 35 Hep ‘uqde-i ḥātıra sebebdır
Pīçiş-fiğen-i marīz-i kılet
- 36 Üstād-ı sūḥanver iken adım

Dir baña Őimdi dűzd-i Őan‘at³¹

- 37 ıķdı kıızılım ű pāre-i mis
Telĥ oldu baña nemā-yı ĥirfet
- 38 Ey tālī‘-i nā-pesend-i Zīver
Senden kime eyleyem Őikāyet
- 39 Sensin beni eyleyen nev-ā-nev
Mādűn-ı maķāŐıd-ı műrűvvet
- 40 Sensin beni eyleyen hemīŐe
Me‘lűf-ı tekāsűl ű ru‘űnet
- 41 Sensin beni remy iden ű sűfār
Āmācım idűp diyār-ı ĥurbet
- 42 Yā Rab yine Őāhid-i [...]
Sen eyle baña naŐıb-i rű‘yet
- 43 Yā Rab be-ķıyām-ı dīn-i Aĥmed
Yā Rab be-telāmi‘-i nűbűvvet
- 44 Yā Rab yine sen baña ‘aķā kıł

³¹ Bu mısrada vezin bozuktur.

Feyz-i keremiñ be-vefķ-i ‘izzet

45 Hengām-ı du‘adır eylesünler

Zī-rūh u şuver baña ma‘iyyet

46 Memdūhum olan refiķü’l-idrāk

Vir devletine hemīşe vüs‘at

47 Āfāt ü havādiş-i dehrden

Hıfz eyle eyā Cenāb-ı Hāzret

48 Efzūn ola ‘ömri devleti tām

Geldikçe ‘adūya reşk ü hayret

Ta‘rīf-i şehinşāh Sultān Maḥmūdū’l-hışāl

[K. 11]³²

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

1 Ebr-i himemiñ feyz-i ruṭubet var içinde

Bir mā’idedir herkese ni‘met var içinde

2 İklīd-i dūr-i dürc-i dilim zıkr-i Hūdā’dır

Mecmū‘a-i āşār-ı kerāmet var içinde

³² YK 18a-18b-19a, AE 16a-16b-17a

- 3 Āyīne-i ṭab‘ımdır o peyker-dih-i ma‘nā
 Tevcīh-i nigāh eyle ne şūret var içinde
- 4 Şeh-nāme-i nazmımdır ‘aceb encümen-ārā
 Firdevsi-i Ṭūsī-i belāgat var içinde
- 5 Dehlīz-i serā-perde-i ğayb oldı yerā‘am
 Ḥallāk-ı ma‘ānī vü meziyyet var içinde
- 6 Ez-cümle esās-efgen-i şeh-beyt-i sühandır
 Efsün-ı hayāl-i dil-i Şevket var içinde
- 7 Şan zāviyedir dā’ir-i pervāz-ı derūnım
 Bir mürşid-i aşhāb-ı ḥaḳīkat var içinde
- 8 Zāyiçe-i rehnimdir igen maḥfil-i ma‘nā
 Kāḍī-i ḥükm-gır ü ḥükümet var içinde
- 9 Ser-şafha-i idrākime bir kez nazār eyle
 Terkīb-i ma‘ānī vü mahāret var içinde
- 10 Ṭab‘ımdır ‘aceb maḥfaza-i nükte-i lā-reyb
 Mektüb-ı kalem-gır-i emānet var içinde
- 11 Şandūk-ı ma‘ānī-i [ābistem] ki çü ḥürşid

- Bir gevher-i zī-kıymet-i vuşlat var içinde
- 12 Kilkimdir egerçi sebak-āmūz-ı ma‘ārif
Ammā ki sevād-efgen-i midhat var içinde
- 13 Bir hüsrev-i dīhīm-keş-i ‘ahde muvāfık
Te’līf-i kulūb-ı beşeriyet var içinde
- 14 Hākān-ı kerem-pīşe otağında ser-ā-pā
Nüh kubbe-i eflāk-ı ‘adālet var içinde
- 15 Tevķī‘-i zer-endūdına şarf-ı nıgeh ile
Bir nām-ı hümāyūna işāret var içinde
- 16 Mencūk-ı zer-endūdına bir kez nazār eyle
Ta‘vīz-i şeref-nāme-i nuşret var içinde
- 17 Ol tabl-ı ‘[ā]lem çalınup gūşuna halkıñ
Gūlbāng-ı zaferdir ki ne dehşet var içinde
- 18 Şāhenşeh-i devrān ki kırābında dem-ā-dem
Bir tīg-i güher-pāre-i heybet var içinde
- 19 Ol zerre müzerkeş ki gir-i hīn-i veğāda
Bir dürr-i gir[ā]n-māye-i şevket var içinde

- 20 Ol t̄ac-1 mücevher ki kelef-pūş-1 kamerdir
Bir misket-i ra'nā-yı mehābet var içinde
- 21 Ol maṭbah-1 ḥüsrev ki nemekdān-1 cihāndır
Zī-rūḥ u sürüşāna ziyāfet var içinde
- 22 T̄ayy itse n'ola nūh felegi ṭā'ir-i nazmım
Şad menkıbemiz şāh-1 vilāyet var içinde
- 23 Güldeste-fürüş-1 sühanım dirsem 'aceb mi
Şāh-1 kalemiñ bir gül-i 'işmet var içinde
- 24 Fıṭratda 'aceb bāğçe-i şun'-1 Ḥudā'dır
Her şu'besiniñ mīve-i cennet var içinde
- 25 Hem-çü keremin ḥvāce-i ümmīd çü bülbül
Ders eyler-ise derd-i 'ibāret var içinde
- 26 Her nefḥa-i müşkīnini şem eyleseñ elbet
Bir rāyiḥa-i bŷy-1 sa'ādet var içinde
- 27 Mihrāb-1 der-i devletidir Ka'be-i āmāl
Her şām u seḥer sa'y u 'ibādet var içinde
- 28 Bir pādişeh-i saltanat-ārā-yı cihāndır

Tevcīh-i terakkī-i sehāvet var içinde

29 Gerd-i rehidir kühl-i cilā-dāde-i maḫşūd

‘Ayn-ı emele kuvvet-i rü’yet var içinde

30 Kāndīl-i kalemdān-ı şerī‘at dir-isem ḫaḫ

Baḫ terkeşine nāvek-i sūnnet var içinde

31 Her mışra‘ını ḫaṭṭ-ı hümāyūnuniñ añla

Rūm u ‘Arab’a ḫūkm-i sirāyet var içinde

32 Şaḫş-ı emele naḫd-i vuşūl isterim ammā

Ta‘rīf ü temennāya ne ḫācet var içinde

33 Tekşīr-i sevād eyleme Zīver yeri geldi

Hengām-ı du‘ādır ki beşāret var içinde

34 Ta‘vīz-i zafer naḫd-i niyāz itmege dirler

Te’şīr-i ḫavāşş-ı der-i devlet var içinde

35 Şad sāle ‘inān-gīri ola nuşret ü tevḫīḫ

Zīrā ḫadem-i ḫūkm-i şerī‘at var içinde

Baḥtī Efendi’niñ maṭla‘ıdır

[G. 2]³³

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Seni bir kerre görmek dīde-i dünyā ile cānā
Zihī vuşlat ki degmez müjdesi dünyā vü māfihā
- 2 Ebed peyvend ola ser-rişte-i ülfet vişāl oldur
Temevvüc eyleye seylāb-ı ḥasret çün bün-i deryā
- 3 Diliñ āyīne-i endāmı nisbet eyleyüp dirseñ
Niçün peyker-dih-i naqd-i ḥayāl olmaz baña āyā
- 4 Mişāl-i berg-i rez yok mı ‘ināyet sende eḥibbā³⁴
Şarābıñ neş’esin feyz-i Hudā’dan eyler istid‘ā
- 5 Degildir vaz‘-ı Haḫḫ’a niyyet ü ‘aḫd-i uḥuvvet bu
Şıfātıñ zāta tercihi olur mı [a]ḥsen [ü] aḫvā
- 6 Şanursıñ şekl-i zıllı hey’et-i mecmū‘a-i insān
Meger nef‘ ü zarar me’mül idersiñ andan icmālā
- 7 Olur bir şu‘beden naḥl [...] ḥaḫīḫat[-bīn]
Kimi zehr ü kimi sükker kimi nā-būd u nā-peydā

³³ YK 19a-19b, AE 17a-17b

³⁴ Bu mısradaki vezin bozuktur.

- 8 Yed-i hakkāka girmez beyza-i tuğrā-yı hākānī
Nice hem-nām olur anıñla naqş-ı resm-i tamğa
- 9 Müşārün bi'l-benān olur mı engüşter gibi hārā
O pāyın būs ider bu dest-i yāri eyler istilā
- 10 Şaķın bir kem-‘ayāra virme yüz pāy-ı tenezzüldür
Miḥekk-i tab‘ıñ olsun mihre seng-endāz-ı istiğnā
- 11 Leb-i fağfür zehrolur idüp bir mest-i h‘ün-āşām
Didiklenmiş diyü bu çāk derūnın ‘arz ide ḥayfā
- 12 Ḥaṭ-ı buṭlāna lāyıkdır bu terkīb-i dürüg-ı maḥz
Degildir resm-i ‘Oşmānī bu imlā-yı ḥalṭ-pīrā³⁵
- 13 Çü ḥuffāş āfitābıñ pertevin fehm itmeyen nā-dān
Ṭayanmaz nāḥun-ı ser-pençe-i hūrşide bāzāsā
- 14 Zihī kundaķ bıraķdı Baḥtiyā gehvāre-i cāna
O ḥiziñ aḥger-i sūzānın itfā eyleye Mevlā
- 15 Zaḥımdārım zebān-ı āşinādan tābe-rüstāḥız
Bu tūr-i cān-güdāza ḥā’il olmaz cennetü’l-esmā

³⁵ Bu mısırada vezin bozuktur.

- 16 Meger merhūn ola bir rūz-ı fīrūza mūkāfātı
Yed-i kudretle anı hālīk-ı bī-çūn ide icrā
- 17 Semend-i gadrini bir gün yürütmez şarşar-ı himmet
‘İnānın her ne deñlü rā’iz-i çarḥ eylese irḥā
- 18 Ne çā[re-sāz] ola güm-kerde-i nām-dād-ı ‘ālemde
Ola meşhūr-ı āfāk āh-ı āteş-pāre-i şekvā
- 19 Bihīn şīrāze-i farḥ-ı muḥabbetdir dil-i pākim
Mevdedet noqtasın ḥod merdüm-i dīdem ider imlā
- 20 Yeter semt-i Vefā’ya Zīver irḥā-yı ‘inān eyle
Semend-i ṭab’īna teng oldı deşt-i bārī-i ferdā

Ağa-yı Dārūs-sa‘āde

[K. 12]³⁶

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Ṭarḥ-ı maṭbū‘ını zeyn eyledi yer yer lāle
Döşeyüp şahın-ı çemenzāra ser-ā-ser lāle
- 2 Ḥüsrev-i cünd-i bahārīñ öñini kesdirdi
Dād-ı şem gibi alup destine şeşper lāle

³⁶ YK 19b-20a-20b, AE 17b-18a-18b

- 3 Her birin bir yere kondırdı sipāh-ı çemeniñ
Çekerek geldi bün-i gülşene leşker lāle
- 4 N'ola nüh tente çekerse serine hüsrev-i çarh
Āsumānī açar evrāķını ekşer lāle
- 5 Nevk-i müjgān-ı ciger-dūzına nisbet yāriñ
Şeş cihetden çek[i]yor haşmına hañçer lāle
- 6 Dir idi görse eger hūn-ı hadengin dil-ber
Sūzen-i ğamzelerim geçdi bu bihter lāle
- 7 Āteş-meşreb imiş 'unşur-ı nārīsine bak
Kıbķızıl nā'ire-i pāre-i aħger lāle
- 8 Germ olur cām-ı mey-i haşmet-ile gülşende
Her dem olsa 'araķ-rīz-i muķaţtar lāle
- 9 Micmer-efrūz olarak çıķdı bahāra karşu
Şāhid-i sūnbūli tebhīre mi gözler lāle
- 10 Yoħsa gül şerbeti mi içdi bahār eyyāmı
Hāke mestāne düşüp tozını silker lāle
- 11 Baķdı fihrist-i gülistāna kızardı levni

- Bildi noḡṣānını dersin ider ez-ber lāle
- 12 Bu ḡadar fi‘l-i ta‘accüb olamaz ‘ālemde
Ola ārāyiş-i bāġ-ı güle maşdar lāle
- 13 Rişte-i sebz ile ser-şafhaların bend iderek
Çekdi evrāḡ-ı gülistāna da mıştar lāle
- 14 Bün-i berginden anıñ ‘aks urur ebrī seḡāb
Ola bir āyine-i şun‘-ı muşavver lāle
- 15 Mevlevī sikkesi ḡann itme külāh-ı şebdir
Dönerek gelmek ile anlara beñzer lāle
- 16 Ser-fürü-bürde ṡurur gāhi bün-i ṡarḡında
Neden āzürdedir āyā ki mükedder lāle
- 17 Ḳuzusın ḡoynına ḡor bād-ı hevādan şaḡınur
Süriden ayırır ammā viricek zer lāle
- 18 İdüp elvān-ı nuḡuş u ‘araḡiyyātı tamām
Yılda bir kerre gelür nüḡ varaḡ ister lāle
- 19 İstiḡāmetle semenzāra imām olsa n’ola
Şaḡn-ı ezhārı idüp cāmi‘-i ezher lāle

- 20 Kāse-līs olmasa da sāğar-ı zerrīnçe ile
Eyler icrā-yı mezāk-ı şiyem-i cer lāle
- 21 Perveriş-yāb-ı ağā-yı harem-i hāş ola
Çarha hūrşīd gibi virse n'ola fer lāle
- 22 Reşehāt-ı keremiñ tābe-gülū sīr itmiş
Tamlā yāķūt gibi parladı yer yer lāle
- 23 Çerağān bezmine tāb-āver olup mūm gibi
Kıldı āvīzelerin 'ıķd-ı mücevher lāle
- 24 Midhat-i lāleden ez-cümle murādım budur
Yoķluğum eyleye bezmiñde mükerrer lāle
- 25 Ne kadar alsa teraķķī-i şeh-i nevrūzı
İbtidāsında yine lā oķunur her lāle
- 26 Lāleveş yār-i çerāğ it beni de sulţānım
Yeter oldu yem-i elţāfiña mazhar lāle
- 27 Bende müstağraķ-ı ihsānıñım ammā luţf it
Baña mı beñzer eyā māye-i cevher lāle
- 28 Şāhid-i naķd-i ma'ānī vü sūhan bende iken

Ne revādır ola hem-sāye-i Zīver lāle

29 Lāleden lā vü na‘am sāmī‘a-pīrā diñle
Egilüp nergise gülşende ne söyler lāle

30 Feyz-i luṭf u keremiñ eyleye intāk meger
Okıya meclis-i ra‘nāda muḥayyer lāle

31 Yoḥsa ḥabs eyler anı şīşelere şeyḥ-i ‘atīk
Şekl-i perri idemez ḥalkı müsahḥar lāle

32 ‘Ömr ü devletle görüp baḥt-ı sa‘īdiñ ḥussād
Diyeler yirmi³⁷ sekiz kat mı açar her lāle

33 Saña bu mesned-i vālāda be-vefḳ-i cāvīd
Ola şad sāle efendim feraḥ-āver lāle

Ta‘rīf-i defterdār-ı evvel

[K. 13]³⁸

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

1 Te‘ālallāh zihī ser-şafḥa-i āşār-ı müsteşnā
Beyāz itmiş debīr-i kilik-i ḳuds u ḳudret-i Mevlā

³⁷ Yazma nüshada “یکرمی” (yigirmi) şeklindedir. Vezne uydurmak için “yirmi” olarak okunmuştur.

³⁸ YK 20b-21a-21b-22a, AE 18b-19a-19b-20a

- 2 Yine ḥod-ḥ^vān mübārekdir ki yümn-ile nüzül itdi
Döşendi rüy-1 arza hem-çü berg-i yāsemen gūyā
- 3 Şabāḥü'l-ḥayr-1 pīşānī görindi eblaḫ-1 çarḥiñ
Bu demde rāyiz-i ḫudret 'inānın eyleyüp irḥā
- 4 Hezārān çeşm-ile ḥayl-1 kevākib arza nāzırdır
Degildir 'aks-i ğırbāl-1 nücūm-1 āsumān-pīrā
- 5 Yüzi ağ-ile geldi kārban-1 sīmdir el-ḫaḫ
Biraz esdi şavurdu reh-zenān-1 rüzgār ammā
- 6 'Aceb mi pey bıraksam kāle-i berfe muḫaḫḫaḫdır
Şitādan iktisāb-1 zindeġi ber-vefḫ-i istifā
- 7 Şitādan buz kesildi ḥāşılı ger māye-i gerdūn
Ne mümkin Müşterī şābūn-1 şubḥı eyleye icrā
- 8 Çekildi sāḫil-i ger[d]en-dirāz-1 baḫre zencīre
Temevvücden şu dībāsın giyince şāhid-i deryā
- 9 Ḥabāb-1 yem ḫurup zībā tınāb-1 ḥaymesin gördüm
Döşendi ḥüsrev-i māye-i çetr-i āsumān-fersā
- 10 Kef-i iḫsānın açmış līk te'sīr-i bürüdetden

Miṣāl-i ḡonce olmaz zann ider engüştini a‘dā

- 11 Zer-i hālîṣ-‘ayār-ı berg-i aḡzānı döküp saçdı
Yine gencīne-i berfi daḡıttı ḡādim-i sermā
- 12 İdüp ṣāḡ-ı dıraḡtı ferve-i kākūm-ile tezyīn
Zemīniñ farkı yokdur ṣāḡn-ı Kāḡıdhāne‘den aṣlā
- 13 Ne ḡod çil-pārelerdir ḡüsrev-i encüm niṣār eyler
Görüp rakḡāṣ-ı arzı sīm-berime urmadan tamḡa
- 14 Ne berf el-ḡaḡ nümuvv-ı kiṣtzār-ı arza bādīdir
Ne berf eczā-yı isfīdāc-ı ṣubḡ-ı feyzdir Ḥaḡḡā
- 15 Tebāṣīr-i ṣafaḡ zann itme destārı bozup gerdün
Ṣitāba ferṣ-i rāḡ itmekle ḡar yaḡdı dinür farzā
- 16 Meger ṣīr [ü] ṣeker yaḡdırdı dehre dāye-i gerdün
N‘ola tıfl-ı bahārīñ nālesin ḡüṣ itmeseñ ḡaṭ‘ā
- 17 Yaḡūd sīmurḡ-ı māde beyzasın terk itdi ṣevḡinden
Sebūveṣ çīnedān-ı dehri leb-rīz eylemiş zīrā
- 18 Leb-i ḡül-ḡoncede ṣebnem kıyās itme budur zannım
Hirāsından ḡazānıñ eylemiş tebḡāleler peydā

- 19 Şanasın şeyh ü şāb [ü] pīr ü bernāya herem geldi
Ağardı mū-be-mū ebnā-yı dehrīñ lüccesi gūyā
- 20 Yaḥūd fülk-i zemīniñ geldi eyyām-1 şitābānı
Yeñi yelkenler açdı aña keştībān-1 rūḥ-efzā
- 21 Kebüterler uçurdu lāle-i gerdūndan yer yer
Felek bāzīçe-i devrānı gösterdi bize ammā
- 22 Gümüş naḥlin müheyyā kıldı eşcār-1 riyāz-1 şun‘
Yine ālāt-1 bezm-i sūrı tertīb eyledi dünyā
- 23 Zihī ferḥunde tāli‘ böyle eyyām-1 meserretde
Yerā‘am bir kerīmü‘ş-şāniñ evşāfin ider imlā
- 24 Kerīm-i bī-dil-i māhiyyet-i māzī vü müstaḳbel
Ḥidīv-i ‘aql-1 evvel ya‘ni defterdār-1 bī-hem-tā
- 25 Debistān-1 ḥayāl imzā-nüvīs-i ḥüccet-i iḳbāl
Raḳam-senc-i sevād-1 nazm u neşr ü münşi-i yektā
- 26 O kerrübī-nihāda çok mı bu ḥilm-i ḥarīfāne
Emīn-i devlet-i ḥāḳān-1 heft iḳlīm ola maḥzā
- 27 Zihām-1 āsitān-1 cāhıdır ‘aks eyledi arza

[Ne] hod tütü-i kilki oldı sükker-rîz-i istîfâ

28 Serîr-ârâ-yı devlet dūdmân-ı haşmet ü müjde
Muḥîṭ-i maḥmedet şîrâze-dūz-ı maṭla‘-ı ğarrâ

29 [...] faḥr-i ‘âlem neş’e-rîz-i fiṭrat-ı âdem
Ṭarâvet-baḥş-ı Cem maḥsūd-ı pervîz-i cihân-ârâ

30 Şu‘ûr-endūd-ı aşḥâb-ı hüner dürc-i dür-i gevher
Nesaḳ-be[n]d-i eṣer dîhîmdâr-ı temşiyet-fermâ

31 Bilinyas-ı fûnûn ‘ilm ü kemâlâtıyla Eflâṭun
Raḳam-senc-i yekûn-ı defter-i dünyâ vü mâfihâ

32 Siper-ber-düş iken ḳat ḳat geçerdî nâvek-i nuṭḳın
Degil nüh tû-yı çarḫ âmâcı olmaz cennetü’l-esmâ

33 Sebaḳ-ḫ‘ân-ı ma‘ânî nükte-fermâ-yı süḫandân[ı]
Kemâl-i İşfahânî rütbe-sâz-ı ṭârem-i vâlâ

34 Ḥamîr-i fiṭratı âġişte i‘câz-ı ma‘ârifle
İder âşâr-ı kilki şâhid-i ma‘nâya rûḫ ilḳâ

35 N’ola dāmân-ı naḳd-i ârzü gül-çîn-i kām olsa
Cihâmı delv-i iḫsân-ile ḳıldı ravza-i leffâ

- 36 Degil zī-rūḥa sārī cūd-1 eṣḥāṣ-1 cemādāta
Gürisne-çeşm iken geldi zen-i gerdün-1 istiğnā
- 37 Nihāvende o rütbe kārgīr eczā-yı cevdet kim
Seḥāda Bermekī vü Ḥātem’e ğālib keremkārā
- 38 Nemek-rīz-i nigāh olsa nemek her ḳaṭre-i şūrı
Ḥalāvetde olurdu dāye-senc-i şekkerīn ḥelvā
- 39 Mizācı mensi-i ürdībehişt āsar-1 aḥlāḳı
Nesīm-i nev-bahārīñ āb u tābından ḥayāt-efzā
- 40 Bizā’am bīş ü kem sultānıma izhārdır ḳaşdım
Nişāb-1 midḥatiñ tenşīr[i] mümkin mi ḥudāvendā
- 41 Ben ol naḳḳād-1 nazm u şā’ir-i siḥr-āferīnim kim
Ḥayālim sedd-i rāh-1 sür‘at-i ānātdır ḥālā
- 42 Göreydi bīkr-i fikrim yādına gelmezdi Mecnūn’uñ
Füsūn-1 dīde-i āhū-firīb ü cünbüş-i Leylā
- 43 Ḳabā-düz-1 ma‘ārif olsa ḥayyāt-1 ḥayālim ger
Olurdu çeşm-i süzen dūr-bīn-i merkez-i ma’nā
- 44 Ben ol maḥsūd-1 Hārūt-1 füsūn-sāzım ki ez-cümle

İder āyīn-i sihr-i nā-nümünı benden istid‘ā

45 Şarīr-i kilkim eyler mesti-i huşyār ebed tā kim
Gülū-gīr-i şadā-yı nābe-cādır hāmem icmālā

46 Midād u delv-i kilkim reşha-pāş olduqça destimde
Virür ezhār-ı dānişgāha āb u tāb iki mecrā

47 Du‘ā hengāmıdır icāz-ı nazm ile yeter Zīver
Müheyyādır sürüşü’l-ğayb-ı halvet-hāne-i isrā

48 İdüp peyvend-i ‘ömr ü devletiñ te’yid ‘ināyetle
Hemān bed-h‘āh-ı ‘izz-i cāhıñı maḥv eyleye Mevlā

49 Efendim devlet ü iqbālīñe şad sāle elzemdir
İdersem böyle ebyāt-ı Berehmen mışra‘ı inşā

[Terkīb-bend]

[Tb. 1]³⁹

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

[1]

1 Demidir ey kalem-i perde-ber-endāz-ı nikāt
Eyle ref‘-i tutuq-ı rüy-ı ‘arūs-ı ebyāt

³⁹ YK 22a-22b-23a-23b, AE 20a-20b-21a

- 2 Reg-i nabzıñla girih-g[ī]rde iken kākül-i yār
Tolaşursun haţ-ı dil-cūsına çün kayd-ı hayāt
- 3 Yed-i teşhīriñe mevķūf bisāt-ı gīsū
Eyle cünbān olarak neşr-i şemīm-i nefahāt
- 4 Ne revādır kıla naħl-i emelim rūb-ı hazān
Nem-i luţfuñla henūz olmaya sīr-i reşehāt
- 5 Geh temevvüc-res-i bī-ka‘r-i yem-i cevdetsiñ
Geh telāţum-şiken-i kañtara-i sūy-ı necāt
- 6 Ser-fürū-bürde niyāz ile o Ma‘an bin ‘Aţā
Lücce-i cūdını icrā ide çün Nīl ü Fırāt
- 7 Müttekā-yı fuķarādır didi kim fāzıl-ı Rūm
Ya‘ni maħşūş u müsellemdir aña feyz-i ‘ulūm

[2]

- 1 Şad tekāpū ile ol nāşiye-sāy-ı [ā]dāb
Ne su‘āl eyler ise ‘acz-ile kıl redd-i cevāb
- 2 Kıl tehālūk idesin kesb-i tereddüd tā kim
Ola şaħş-i emeliñ haţve-res-i fark-ı nişāb

- 3 Her sebük-mağz idemez kesb-i duhül ol bezme
Olmaya sūhte-i farṭ-ı lehīb-i tef ü tāb
- 4 Şāhid-i naḳd-i emel ser-be-girībān-ı edeb
K'anda olmaz cedel-i nīk ü bed-i dīger-yāb
- 5 N'eylerim isr-i kazā vü şeref-i manşūbı
Beni bir lu'b ile eylerse eger istişhāb
- 6 Hem-çü pergār olarak ḥatve-şümār-ı hareket
Sür yüziñ dā'ire-i devletine eyle şitāb
- 7 Ğayra ḥaşr eyleme maṭlūbuñı kıl anda ku'ūd
Olur elbet semer-i naḥl-i merām-ı maḳşūd

[3]

- 1 Līk her merdüm-i kışrī sūḥana olma be-hem
Müsteşār olmağa çespān degildir ebkem
- 2 Ser-be-zānū-yı niyāz ol yūri ey kāşid-ı kilik
Seni taḥşīş ide ol kehfü'l-emān-ı 'ālem
- 3 Rūb-ı ḥāk-i deri ol edviye-cūyān olarak
Zaḥm-ı nāsūrıma vaz' eyleye şāyed merhem

- 4 Çāk-ı ceybim o kadar kim diye gör git beni
Allah Allāh ne ‘aceb bī-kes imiş bu ādem
- 5 Görse [?]-i çerāgāh-ı cinān-ı bezmin
Nāf-ı müşkīnini ilkā ider āhū-yı Harem
- 6 Ser-be-hem-dāde-i ta‘zīm ola[rağ] eyle recā
Beni bā-vefğ-i merām eyleye ırzā-yı kerem
- 7 Bülğā-i zād [u] ma‘āşım o hıdīv-i devrān
Virmedikçe baña gelmez eşer-i tīb u tūvān

[4]

- 1 Ğayrı taşdı‘asını görmem eyā hāme muğal
Līk hāl-i dil-i nālānımı kıl darb-ı meşel
- 2 Eşğ-i çeşmiñ dökerek hūn-ı diliñ şarf iderek
Sergüzeş[t]im yūri sultānıma serd eyle de gel
- 3 Kühl-i hāk-i kademı olmaya mā-zāğ-ı başar
N’eyleyim māh-ı nev olmuş baña sīmīn mikğal
- 4 Ne kadar emr-i ‘asīr olsa bulur zūd-nizām
Fevz-i nuğkın yaradır Hāzret-i Hāk ‘izz ü cel

- 5 Temşiyet-sāz-ı merām olsa be-vefķ-i ümmīd
Gelür elbette huşūle eşer-i naķd-i emel
- 6 İstese kebk-i çerāgāh-ı riyāz-ı emeli
Şāhbāz-ı himemi eyler iken zīr-i baġal
- 7 Ne revādır baña mes‘ūd olup bāb-ı każā
Görmeyem şāhid-i maķşūdumı ber-vefķ-i rızā

[5]

- 1 Tābe-key farķ-ı vuķūd-ı tef ü tāb-ı zillet
Tābe-key renc-i hirāsān-ı iyāb-ı zillet
- 2 Tābe-key zaķm-ı leked-ķorde key-i eblaķ-ı çarķ
Ya‘ni āzürde key-i tünd-i rikāb-ı zillet
- 3 Erre-i faķr ile āġište-i hūn oldu dilim
Farķıma sāye şalup ķaldı nişāb-ı zillet
- 4 Tābe-teh eyledi peymāne-i āmālimi telķ
Şīre-i ye’s ü keder dūrd-i ħabāb-ı zillet
- 5 Oldı yek-reng sevād-ı şeb-i hicrānım ile
Neyyir-efrūz seķer rūz-ı ħesāb-ı zillet

- 6 Sübha-gerd olsam eger kâbil-i ta'dād degil
Kaṭre-i sefk-i dimā'-i müjem āb-ı zillet
- 7 Līk ümmīdim odur fāzıl-ı tābende çerāğ
Merdüm-i çeşmime hāk-i derin eyler mā-zāğ

[6]

- 1 Niçe fāzıl sebağ-āmūz-ı rumūz-ı fużalā
Nükte-senc-i fuḫahā tuḫme-i silk-i büleğā
- 2 Menba'-ı cūd-ı himem melce'-i eşnāf-ı ümem
Maḫsim-i rūd-ı kerem naḫd-i ḫayāt-ı şu'arā
- 3 Bermekī-menḫıbe pīrāye-dih-i vāye-i cūd
Yed-i muḫtārına mevḫūf merām-ı zü'afā
- 4 Ola delv-i ḫalemiñ reşḫa-nişār-ı eşcār
Bīd-i Mecnūn'uñ olur 'uḫdelerinde elma
- 5 Serverā behreverān-ı keremiñden olayım
Tā ki bir bāba daḫi eylemeyim 'arż-ı recā
- 6 Benim ol Zīver-i sermā-ḫor-ı berf-i ālām
Ne revādır bün-i zilletde ḫalam şubḫ u mesā

- 7 Beni irvā-yı sürür eyle seni tā ide Hıķ
Tūl-i ‘ömr ile yem-i rahmetine müstağrak

[Tb. 2]⁴⁰

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

[1]

- 1 Ey gül-i tāze sen gül-bün-i ezhār-ı ‘Aden⁴¹
Sünbül-i ğāliye-fersā-yı çerāğāh-ı çemen
- 2 Nühket-i kāküli revnaķ-şiken-i büy-ı Hıten
Ey nesīm-i şiken-i tırraları reşķ-i semen
- 3 Nigeħ-i mesti revāc-efgen-i bāzār-ı fiten
Ey meh-i encümen-ārā-yı şeb-i ‘ıķd-ı Peren
- 4 Midħat-i hüsni ħalāvet-resen eczā-yı süħan
Hınde-fermā-yı lebi taķvıyet-efzā-yı dehen
- 5 Nefesi nefħa-nışār-ı kaķarāt-ı cāvıd
Ey fūrüg-ı ruħı mir’āt-ı raşad-sāz-ı ümıd

[2]

- 1 Ey füsün-ı nıgeħi hüş-rübā-yı ‘ālem

⁴⁰ YK 23b-24a-24b, AE 21a-21b-22a

⁴¹ Bu mısradā vezın bozuktur.

Ġamzesi mūrīṣ-i reṣk-i dil-i āhū-yı Harem

- 2 Tār-ı gīsūsı semenzār-ı buḥūr-ı meryem
Vaşf-ı dendān-ı dili zā'ika-baḥşā-yı kalem
- 3 Nice teşbīh olunur saña gül-i bāğ-ı İrem
Ben şenā-ḥvāniñ olam yokdur aña lā vü na'am
- 4 N'eyleyim lāl olur ammā ki midād-ı ḥāmem
Seni tefhīm idemez olsa eger mu'ciz-dem
- 5 Sensin ol ma'reke-ārā-yı şeh-i ḥüsn-i cemāl
İhtiyārī degil oldumsa ḥarīdār-ı vişāl

[3]

- 1 Eylesem sīb-i ruḥ-ı alīña te'yīd-i nigāh
O leṭāfet dil-i ḥvābīde mi eyler āgāh
- 2 Nedir ey şāhid-i gül-çehre bu tevcīh-i ilāh
Sen bu ḥüsn-ile idersiñ dil-i 'uşşākı tebāh
- 3 Yūsuf-ı Mışr-ı melāḥat dir idim n'eyleyim āh
Ḥvāstgār-ı lebiñe cāh-ile birdir bün-i çāh
- 4 Zeḳanıñ vaşf idemem gerçi eyā ğarra-i māh

Vehmim oldur ki bu sözler ola yanında günāh

- 5 İncinüp itmeyesün bendeñi şāyān-ı ‘itāb
Belki ta‘tīl ola bu ruḥsat-ı endūh-me’āb

[4]

- 1 Dil-nevāzım nıgeh-i nāzıña ḳurbān olayım
Pīçiş-i ğamze-i ğammāzıña ḳurbān olayım
- 2 Sīh-i müjgān-ı füsūn-sāzıña ḳurbān olayım
Ben seniñ çeşm-i dağal-bāzıña ḳurbān olayım
- 3 Neş’e-i tālī’-i hem-rāzıña ḳurbān olayım
Şeref-i şöḫbet-i icāzıña ḳurbān olayım
- 4 Nefḫa-rīz-i dem-i i‘cāzıña ḳurbān olayım
Tārz-ı vādī-i ser-efrāzıña ḳurbān olayım
- 5 Ne ḫayāl oldı baña n’eylediñ ey şūḫ ‘aceb
Rūz [u] şeb vird-i zebānım ola yā Rab yā Rab

[5]

- 1 Şerer-efrūz-ı ‘izārıñ olalı pür-tef ü tāb
Sīh-i müjgānıñ ile laḫt-ı ciger oldı kebāb

- 2 Mey-i la'liñle henüz eylemeden 'ālem-i āb
Nıgehiñ kıldı beni ser-be-fürū mest-i ħarāb
- 3 Deşne-i ğamzeñe itmekde dilān 'arz-ı rıķāb
Ben de ķurbān olayım eyle şehā istişhāb
- 4 Virme ķoķ başıñ için Zīver'e ye's-ile cevāb
Ola bismilgeh-i kūyuñda vücūdım nā-yāb
- 5 Zīb-i pīşānim olup reng-i ħizāb-ı vuşlat
Girmeye aramıza ğayrı ħicāb-ı vuşlat

Ĥān-ı Kıırım

[T. 1]⁴²

Müfte' ilün Fā' ilün Müfte' ilün Fā' ilün

- 1 Ĥān-ı Ferīdün-zafer ħüsrev-i Cemşīd-fer
Melce'-i şāhib-hüner dāver-i kişver-küşā
- 2 Şaf-der u şaf-şiken ğālib-i ceng-i Peşen
Zehre-i verd tıĝ-zen-i Kıaşım-ı La' lın Kıabā
- 3 Tır-be-ķavs-ı ğazab olsa o vālā-neseb
Mevkib-i a' dāya hep teng olur arz u semā

⁴² YK 24b-25a, AE 22a-22b

- 4 Şîr-i kârzâr ya‘ni hudâvendigâr⁴³
[...] süvâr-ı bebr-i künâm-ı veġâ
- 5 ‘Azm-i neberd eylese tîġ-be-dest-i rezim
Sûy-ı girîzi tutar cünd-i cebânet-nümâ
- 6 Hâşma olur rûz-ı rezm bâ‘iş-i telh [ü] nerm
Eylese ‘azm ü cezim ol şeh-i tîr-âzmâ
- 7 Sür‘at-i te‘şîr-dih daġi sebük-hîz olur
Seyfi ile tev‘emân olsa nüzûl-ı kazâ
- 8 Gûş-ı sipîhr oldı pür toldı şîmâh-ı nücûm
Dehre tezelzül virüp bâng-ı nefîr ü derâ
- 9 Tîr-i girân olmasa şâhid-i kavsiñ beli
Pîr-i kühen-sâlveş hîç olur mı dü-tâ
- 10 Ey kalem âmâde ol hüsrev-i fermân-revâ
Yümn-ile pâ-der-rikâb oldı beşâret saña
- 11 Şâhid-i ra‘nâ-sirişt encümen-ârâ-yı fazl
Bâġ-ı bahâr-ı behîşt bülbül-i bâġçe-serâ

⁴³ Bu mısradâ vezin bozuktur.

- 12 Nefħa-i feyz-i demi zinde kılar ādemi
Cevdeti seyl-i yemi eylese icrā n'ola
- 13 Rāyet-i gītī fūrūğın göricek gūy-ı mihr
Ser-be-girībān-ı reşk olmada şubħ u mesā
- 14 Silsile-bend-i mülūk hem sipeh-ārā-yı hızb
Hüsrev-i Çingīziyān rāh-neverd-i ğazā
- 15 Vālidī el-ħāc [u] ħān ser-sipeh-i dūdmān
Çāre-res-i bī-kesān mazħar-ı ‘avn-i Hūdā
- 16 Reh-rev-i sūy-ı Hicāz oldı bulup imtiyāz
Rūb-ı ğubār-ı niyāz olarak ol bī-riyā
- 17 Hüsrev-i dīhīm-keş ya‘ni qarındaşıñız
Merd-i kerīmü’ş-şiyem ma‘den-i şıdķ [u] vefā
- 18 Müjde-resān olarak geldi sürūrum budur
Kāşıd-ı ferħunde-dem kūçe-neverd-i şabā
- 19 Didi efendiñ veliyyü’n-ni‘amiñdır gelen
Hānde-künān ol yeter eyleme farķ-ı bükā
- 20 Zīver-i āzürde-dil ya‘ni bu tārīħ-ile

Pāyınā yüz sürmege ruḥṣat arar dā'imā

- 21 İki şeh-i ma' delet-h'āh gelüp bir yere
Başdı Selāmet Girāy menzil-i sultāna pā

1153 [1740/1741]

Sultān Maḥmūd

[T. 2]⁴⁴

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Bārekallāh zihī tarḥ-ı nev-āyīn-i rūsüm
İhtirā'āt-ı hümāyün eşer-i re'fet ü cūd
- 2 Esb-i cādüyı çeker istese pāy-ı mūra
Kalem-i naqş-ı zer-endüdü 'aceb hūş-rübüd
- 3 Cüft ü tākında olan 'uqde-i ezhārı gören
Hākden çārüm-i çarḥ üzre şanur kıldı şu'ūd
- 4 Zır ü bālāsına rıdvān olaydı nigerān
Dir idi işte budur tev'em-i kaşr-ı mev'ūd
- 5 Hāk-i rüb olsa derinde n'ola şehbāl-i hümā
Kudsiyān olmadadır aña gelüp nāşiye-sūd

⁴⁴ YK 25a-25b-26a, AE 22b-23a-23b

- 6 Hele mir'āt-ı raşad-sāzını seyr it kaşrıñ
Nice āyīne-i İskender'i kılmaz nābūd
- 7 Buña teşbīh olunur mı çep [ü] rāst-ı esās
Bir midir tūre-nihād-ile dil-i şāf-nümūd
- 8 Bā-ħuşūş ola nazar-kerde-i zıll-ı Mevlā
Pīşgāhında gelüp eyleye devletle ku'ūd
- 9 Nice timşāli olur hey'et-i maħbūbiyyet
Vech-i pākinden iderken o şehiñ kesb-i şu'ūd
- 10 Şuver-ārā-yı dü gītī diyelim bāri aña
Olmasun rüşdimize ehl-i ħıred ħāk-endūd
- 11 Yümn-i teşrīfine hep kaşd-ı kıyām ile turur
Her sūtün anda gümüş serv gibi nā-ma'dūd
- 12 Olsa güsterde ħizāsında nesīc-i sündüs
Naķş alur ferş-i ruħāmında olan pā-fersūd
- 13 Leb-i fağfūrı ider ebleh-i dār-ı ğıbta
Mevc-ħız ol[ma]sa çınlerle ruħām-ı meşhūd
- 14 Penc evķāt için oldı o ħıyāz-ı ħamse

Gelsün icrā-yı vuzū itsün ‘ibād-ı ma‘būd

- 15 Böyle ber-ceste huçeste reşehāt-ı havzı
Görmemiş Hızr-ı hayāt-āvere sordum mevcūd
- 16 Belki tecvīz olunur maḳsim-i nesīm disem
Ma‘deniyyāt-ı şelāş andan olur dāye-i sūd
- 17 Şanma baḫrini mülākāt için eyler sür‘at
Sū-be-sū havzıñ ayağın arar oldu maḳsūd
- 18 Sen kıyās eyleme āşār-ı hümāyūnı tehī
İki ‘ālemde müşāb oldu hidīv-i pür-cūd
- 19 Mefḫar-ı Rūm [u] ‘Arab pādişeh-i heft iḳlīm
Ya‘ni dīhīm-keş ü Hāzret-i Sultān Maḫmūd
- 20 Cā-nişīn-i nesak-ārā-yı risālet el-ḫaḳ
O cihān-bān-ı kerem ‘ālemi kıldı hoşnūd
- 21 İde merbūḫ-ı ebed tābe-dem-i rüstāḫīz
Ṭıb‘-ı naḳḳād u hümāyūn eşerin Rabb-ı vedūd
- 22 Şevḳ-ile aḳdı ser-i cūy didi tārīḫin
Pādişāhım saña lāyık bu maḳām-ı maḫmūd

- 23 Hüsrev-i 'ahde maḳarr ola o zībende ḳaşr
N'ola tārīḥ-i diġer söylese Zīver aña zūd
- 24 Çārüm-i çarḥa çıḳardım öġerek tārīḥiñ
Bī-bedel ḳaşr-ı nişimengeh-i Sultān Maḥmūd 1161 [1748]

Behçet Efendi

[M. 3]⁴⁵

Mef'ülü Mefā'ilün Fe'ülün

- 1 Ol mürşid-i ḥānḳāh-ı mi'rāc
Aşḥāba virürdi kisve vü tāc
- 2 Müstaḥlif idüp ider muṭayyeb
Bā'ış-i şeref şıyām idi hep
- 3 Ezhār-ı riyāz bu şavma cārī
Feyz-i kerem-i ḥabīb-i bārī
- 4 Bir kerre gelen bu gülsitāna
Büy-ı gül alur dimāġ-ı cāna
- 5 Mest eyler [i]se n'ola sürüşü
Büy-ı nefes-i 'ıtır-fürüşü

⁴⁵ YK 26a-26b-27a-27b, AE 23b-24a-24b

- 6 İrseydi bu mevsim-i kemāle
Kandīl uçururdu çüb-ı lāle
- 7 Herkes göremez meh-i şiyāmı
Sīr ide hilāl-i sīm-i hāmı
- 8 On dördine irse şāhid-i māh
Müzdād ider āb u tābın Allāh
- 9 ‘Uşşāk-ı şiyām olur ziyāde
Gelmezse eger zevāli yāde
- 10 Girmez gözine tezāhüm-i h‘āb
Bu diĳkat-ile büküldi mihrāb
- 11 Açıldı bütün der-i mesācid
Destimde yerā‘am oldı sācid
- 12 Her şeb kuşanur mināre sī rüz
Bir iki niṭāk-ı cevher-efrüz
- 13 Her gice yanar çerāĳ-ı vāfir
A‘dā gözine gelür misāfir
- 14 Māhiyye bazār be-vefĳ-i ücret

Aşhâb-ı şıyâma ecr-i rahmet

- 15 Kıadre iricek şaf-ı ‘ibâde
Gök kıubbeleri olur kıuşâde
- 16 Hep yire iner sürüş-ı memdüh
İlkâ olunur kıuvâlara rüh
- 17 Rahmet saçılır zemîne bî-pâk
Firdevse döner esâs-ı eflâk
- 18 ‘İşyân-ile rahmet-i Hüdâ-dâd
Birbirisine hemîşe ezdâd
- 19 Nefy eyler anı o zât-ı ahsen
Yoqluqda kıalur mişâl-i lâden
- 20 Ser-çeşme-i reşha-i mükâfât
İtmekde zımâ-ı şavmı gârât
- 21 Eşnâf u ricâl olup ber-â-ber
Fark olmaya cins-i mâde vü ner
- 22 Ez-cümle kıudüm-ı mâh-ı rûze
Hâtır-şiken-i şarâb-ı kıuze

- 23 Virmez ümem-i ‘uṣāta ruḥṣat
Bağlandı yasağ-ı bāğ-ı ‘iṣret
- 24 İṣkeste sifāle-i mey-i nāb
Çökdi dibine çü dürd-i [‘unnāb]
- 25 Hakkā ki dü-ṣāḥ-ı esb-i tāzī
‘Atf eyle ‘inānı kıl namāzı
- 26 Sen de olasın o ṣāha ümmet
Şāyān-ı ḥarīm-i kurb-ı ḥazret
- 27 Ey perde-keṣ-i rumūz-ı evhām
Mi‘mār-ı esās-ı dīn-i İslām
- 28 Bu müznib-i ğarḳa-i ma‘āṣī
Dünbāle-rev-i cünūd-ı ‘āṣī
- 29 Mānend-i sevād-ı ṣeb siyeh-rū
Kaldım kerem it yeter baña bu
- 30 Güm-kerde-i rāh-ı müstaḳīmim
Her vech-ile ‘āciz ü saḳīmim
- 31 Düṣdüüm çeh-i bī-girāna [nā]çār

Bu hevl-ile hālim oldu düşvār

32 Yok sırrıma vākıf u meded-res

Benden çevirir yüzini herkes

33 Ey hastelere tabīb-i hāzık

Maṭrūd-ı der-i enāma ‘āşık

34 Ey derd-i dile devā-yı hāzır

BİRÜN-ı naẓar olana nāzır

35 Bisyār emelim çü gerd-i iksİR

Girmez elime sen eyle tedbİR

36 Sensin ıuluña melāz-ı muṭlak

Seniñle biter her iş muḥakḳak

37 Luṭfuñ cereyān iderse bende

Devletle olur hemİşe zinde

38 Var niçe ḥarİf-i bİ-müdānİ

‘Anḳā gibi yüksek āşiyānı

39 Bābında seḥāb-ı mevc-ārā

Gūyā ki sūrādiḳāt-ı kemḥā

- 40 Gülmîh-i derî nücüm-ı berrâk
Çarh olsa n'ola derinde nüh tāk
- 41 Tūmār-ı girān-behā-yı temkīn
Manzūme-nümā-yı 'ıkd-ı Pervīn
- 42 Nessāc-ı nesīc-i nazm u menşūr
Tāb-efgen-i şubh [u] şām-ı deycūr
- 43 Mecrā-yı telāţum-ı yem-i cūd
Mişyās-ı temevvüc-i nemek-sūd
- 44 Zīb-āver-i şadı h'ācegāmīñ
Bir dürr-i yetīmidir cihānīñ
- 45 Reşk itsün aña ҡo baht-ı vārūn
Mevķūf aña defter-i hümāyūn
- 46 Hātm eyle yeter kelāmı Zīver
İcāz-ı sūhan dađı revāter
- 47 Efzūn ola 'ömri bahtı yāver
Devr ide felekde tā ki hāver
- 48 Bed-h'āhı ola hemīşe pā-māl

ıldıkça aña teveccüh ibâl

Behçet Efendi

[K. 14]⁴⁶

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Bir gonce görse bu dil-i âşüfte zâr olur
Mânend-i bülbül 'aşq-ile derdi hezâr olur
- 2 Bir şürezâr-ı nâmiye-bahş olsa dâd-ı Hâk
Her çüb-ı huşkı tâze nihâl-i bahâr olur
- 3 Baht olmayınca neş'e-dih-i câm-ı Cem daı
Telh-âbe-rîz ü bâ'îş-i renc-i humâr olur
- 4 Şüret-pezîr olmayup âyîne-i emel
Râh-ı talebde gerd-hor-ı rûzgâr olur
- 5 Ammâ nesic-i tâli'i der-dest olanlarıñ
Zîb-âver-i dükân-ı sipihr üstüvâr olur
- 6 Nîrû-yı bahtı yâver olunca bir âdemiñ
Böyle veliyy-i ni'mete nâ-geh duçâr olur

⁴⁶ YK 27b-28a-28b, AE 24b-25a-25b

- 7 Sīmurğ olup zübāb-ı mezellet-niṣīn iken
Dārende-i ma‘āric-i Kāf-ı vaḳār olur
- 8 Pervānegāna eylese ‘arz-ı çerāğ-ı cūd
Hem-çün hamāme devr iderek bī-ḳarār olur
- 9 Ber-pā-bürehne ‘ācize dūş-ı himmeti
Sīmīn rikāb idüp mehi gerdūn-süvār olur
- 10 Bir ḳaṭre olsa zīb-i nigāh-ı ‘ināyeti
Mānend-i lücce bī-bün ü ḳa‘r u kenār olur
- 11 Ressām-ı luṭfı kim ola ṭarḥ-efgen-i riyāz
Her senglāḥ bir güher-i tābdār olur
- 12 Bād-ı nevāḥtı ṭutunan tūr-i imtiyāz
Mensī-i nām-ı nāvek-i İsfendiyār olur
- 13 Nisbet olunsa pāye-i gerdūn-ı ḳadrine
Saṭḥ-ı zemīn küngüre-i çarḥa nār olur
- 14 Āfāk-ı ebre ḳılsa işābet yerā‘ası
Bercīs-i çarḥa meşḳ-i suṭūr-ı kenār olur
- 15 Çāh-ı zeḳan[da] kilik-i füsūn-sāz öyle kim

- ‘Arz-ı ma‘ārif eyleyicek ḥamsevār olur
- 16 Çatlar kümeyt-i ḥāme şitābından ‘ākıbet
Tā öyle sür‘at-ile gider rūzgār olur
- 17 Ḥaḳḳā ki böyledir ḳaşabü’[ş]-şabḳ-ı ma‘rifet
Her ḳanda varsa vāye-ḥor-ı ḳand-bār olur
- 18 Bir demde varsa şahn-ı neyistāna uğrasa
Bāng-ı ḳudūmı velvele-i naḳş u ḳār olur
- 19 Ferhād-ı re’y-i tīşe-be-kef bir çerāgehe
‘Arz-ı nigāh eyler-ise kūhsār olur
- 20 Şarılsa zihni mūya yaḥūd kehrübā gibi
Elbet yerinden aḥz ider isterse mār olur
- 21 Selb-i ma‘ārif eylediginden mevā verir
Her ḳanda varsa zīb-i miḥekk-i ‘ayār olur
- 22 Fıḳdān-ı ḳavs olmasa āmāc-nigāhına
Peykān işābet idemeyüp raḥnevār olur
- 23 Olduñ bu yolda Ḥazret-i Şiddīḳ [gi]bi revān
Ṭayy-ı mekān-ı vaḥşet iden yār-i gār olur

- 24 H̄ussād-ı rû-be-menkıbeniñ iddihârı hep
Merhûn-ı bâzi-i haşerât-ı kumâr olur
- 25 Gelsün hilâl-i rûze çi minnet efendimiñ
Zıll-ı himâyeti baña elbet medâr olur
- 26 Yek-perde târ-ı nazmımı mızrâb-ı luğf-ile
Tahrîk iderse nağmeleri sâzkâr olur
- 27 Tatvîl olunsâ nüshâ-i nağd-i sitâyîşiñ
Nisbet sevâd-ı midhâtiñe ihtîsâr olur
- 28 Dîger maqâle serd ideyim ben efendime
Ger gûş iderse emred ü şâb ihtiyâr olur
- 29 Kaldım şiyâb-ı bezle vü köhne kabâ ile
Yok nîk ü bed bu bende ki bir pâyidâr olur
- 30 Yâd eyledim efendimi farğ-ı bükâ ile
Mecrâ-yı hûn-ı dîdelerim çeşm[e]sâr olur
- 31 Her bir müjem telâzum-ı hûn-ı sirişk ile
Şad süzen-i ‘aķıķ idi şâyân-ı târ olur
- 32 Mânend-i mâh-ı rûze-i hûsn şâh efendimiñ

Ḥüsn-i ‘ināyeti görünür āşikār olur

33 Bu dergeh-i merāma o yüzden rehā bulur

Bī-kes aniñla nāşiye-sāy-ı ğubār olur

34 Virmez ḥazīz-i ḥāke nemā mevce-i serāb

Ammā bağılsa seyl gibi kaṭre-bār olur

35 Uymaz nesīc-i cāme-i dīger kumāşıma

Bağsañ sevād-ı şāma pesend-i nehār olur

36 Şāyān-ı düş-ı bülbül-i nazm eylerim velī

Perrīñ kelek kabāları bī-pūd u tār olur

37 Zīver du‘āya başla ki ğüş-ı sürüşa hep

Bu nuṭk-ı bī-riyā umarım ğüşvār olur

38 Bed-ḥvāh-ı devletiñ budur ümmīdim ‘ākıbet

Şahrā-neverd-i sāhire-i i‘tizār olur

39 Sen neş’e-rīz-i cām-ı müdām-ı meserret ol

A‘dā ‘uşāre-ḥvār u ḥarāb-ı ḥumār olur

Sultan Maḥmūd

[K. 15]⁴⁷

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Geldi şemīm-i hoş nesīm aldık mezāyādan ḥaber
‘Ayş u tarāb hengāmıdır bezm-i çemende ser-te-ser
- 2 Vaqt-i bahār irdi yine Ḥaḫ künc-i ğamdan sen daḥi
Elḥān-ı gülşen-süz-ile mānende-i mur[ġ]-ı seḥer
- 3 Şimdi nihāl geldikde zār olmaḫdadır ḥayl-i hezār
Ehl-i dili bī-iḥtiyār eyler bu demde ḥūblar
- 4 Gel bāġa naḥl-i serve baḫ şalınsa bārī müstaḥaḫ
Hiç başmamışdır yār ayak sākī-i bezm ola meger
- 5 Her sūya virmiş āb u tāb āmīziş-i mevc-i serāb
İtmekde cām-ı pür-ḥabāb devr ile icrā-yı hüner
- 6 Dūd-ı dili micmer gibi şan tāze sünbüller gibi
Çıkmış yüze ‘anber gibi gūyā ki şūḥ-ı ‘işveger
- 7 Ḥaḫ bir bihīn şīrāzedir ebrū-yı ḥüsne ġāzedir
Nūkhet-nişār-ı tāzedir reşk-āver-i küḥlü’l-başar

⁴⁷ YK 28b-29a-29b, AE 26a-26b

- 8 Bir hayme kırmış yâsemem sebzîn tınâbıdır çemen
Açmış ‘arūs-ı gül dehen şebnem saçıvermiş meger
- 9 Bu bir dem-i firūz dur mir’ât-ı nūr-efrūz dur
Peyker-dih-i nev-rūz dur sīmīn ‘izār-ı ğonceler
- 10 Şan dil-ber-i pür-şūrdur hūsın görüp maġrūrdur
Her cünbüşi ma‘zūrdur seyr-i bâġa kıl güzer⁴⁸
- 11 Üşkūfe-i eşcār degil biri piyâle biri mül
‘Ayş u tarâb ister göñül olsa ta‘âm-ı mâ-ġazar
- 12 Mânend-i ġatt-ı dil-rübâ ‘anber-nişâr olsa revâ
Her bir benefşe güyiyâ bād-ı şabâya nâz ider
- 13 Şâhenşeh-i Rūm u ‘Arab dârende-i ‘ilm [ü] edeb
Āşâr-ı ‘adli bü’l-‘aceb her yerde kıoymuş bir eşer
- 14 Dīhīmdâr-ı bī-bedel fermân-dih-i mülk-i milel
Nīrū-yı baġtı muġtemel dârâ-yı ġâlib olalar
- 15 Sulţân Maġmūdū’l-kerem ġākân-ı ‘Oşmânī-şiyem
Sencer-sipâh u Cem-çeşm memdūġ-ı eşnâfü’l-beşer

⁴⁸ Bu mısırada vezin bozuktur.

- 16 Zībende-i dīn-i mūbīn ārāyiş-i erkān-1 dīn
Şāhenşeh-i rūy-1 zemīn fermān-revā-y1 baħr u ber
- 17 Çekse kaçan şemşirini haşmiñ bozar tedbīrini
Bir yerde kıoymaz birini kıala meger peyk-i zafer
- 18 ‘İzzetde şīr-i ner gibi haşmı yıkar ejder gibi
Bir daħi bu server gibi var mı şehinşāh-1 diger
- 19 Remz-āver-i naħn-1 kıasem müşkil-küşā-y1 dem-be-dem
Mevkıūf aña ‘ilm ü hikem māhiyyet-i şems ü kıamer
- 20 Her söz[i] nutķ-1 şāh ola vird-i dil āgāh ola
İntāk-1 zıllullāh ola ma‘nāsı mefhūm-1 kıader
- 21 Hāķān-1 ‘adl-āmūz ile hem-dem ola dā’im ile
Devletlerin her vech-ile Hāķķ eyleye efzūnter
- 22 İcāz-1 nażm it Zīverā bu demde bī-reyb ü mirā
Lāyık olan maħzā saña eyle du‘ā-y1 muhtaşar
- 23 Ammā hūlūş-1 bāl ile ez-cān u dil iķbāl ile
Hem-hāl ile hem-ķāl ile olalar el-ħaķ mu‘teber
- 24 Kehfü’l-emān-1 bī-kesān ārāyiş-i kevn ü mekān

Sermāye-i üftādegān cevdetle viridi zīb ü fer

- 25 Bed-ḥvāh-ı dīn ü devleti maḥsūd-ı şān-ı şevketi
Meksūr ola māhiyyeti mānend-i kesr-i ḥarf-i cer

Defterdār-ı esbaḳ merḥūm ‘Ātıf Efendi

[K. 16]⁴⁹

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Bārekallāh ey nesāḳ-pīrā-yı Bercīs-iştiḥār
Böyle defterdāra mālīk olmadı bir şehriyār
- 2 Zīver-i İklīl-i mihr-i salṭanat kılsun seni
Bir dür-i kem-yābsın hem şayrefī-i rüzgār
- 3 Resm-i ḥaṭṭı senden idmān eylesün bir ḥüsn-i çarḫ
İktisāb-ı ma‘rifet zımnında zīrā olmaz ‘ār
- 4 Kāse-līs olsun seg-i kūyuñla nā-kāmım diyen
Rū-be-ḥāk olsun deriñde tā ki mūnis ola yār
- 5 Ferş-i rāh eylerdi rüyın ḥüsrev-i zıll-efgene
Pīşgāhında seni görseydi ger İsfendiyār

⁴⁹ YK 29b-30a-30b-31a, AE 26b-27a-27b

- 6 Olmasa ābisten-i ma‘nā yerā‘añ tābe-leb
Nuṭfesi olmazdı pā-bend-i kımāṭ-ı iftiḥār
- 7 Renc-i zemdendir şarīr-i cān-güdāzı ḥāmeniñ
Zāde-i tab‘iñla tev’em ṭıfl-ı kilik-i ney-süvār
- 8 Nefḥa-baḥş olsañ Mesīḥāsā dem-i ifṭārda
Belki ilḳā-yı cebīn eyler ‘aḳīm-i rūzedār
- 9 Ƙand-ı nāyından eger olsaydı ḥāşiyet-pezīr
Şīre-i sükker gibi lezzet vir[ir]di zehr-i mār
- 10 Sen o şebbāz-ı hümā-pervāz-ı ḥikmetsin ki tā
Saṭḥ-ı bāmından sipihriñ eylediñ aḥz-ı şikār
- 11 Līk ‘arz-ı dāniş itmem nīk ü bed ma‘zūr tut
İşte meydān-ı hüner var ise gelsün ḥvāstgār
- 12 Lafz-ı āḥerle esās-ı nazma bünyād eylemem
Vaz‘-ı nā-bercā ile zīrā metīn olmaz ḥişār
- 13 Nekre-pīrādır yerā‘am şafḥa-i eş‘ārda
Eylemem ḥvābīde elfāz-ı sefle iftiḥār
- 14 Nükte-fermā-yı zamīr-i şā‘ir-i gītī-metā‘

‘Örfi-i Şîrâz’a bend-i şafha-i lü’lü’-nişâr

- 15 Görse mervārîd-i nazmîñ tâbe-rûz-ı rüsteḥîz
Eylemez ‘unḳûd-ı Pervîn’e nigâh-ı i’tibâr
- 16 Zîhn-i vaḳḳâdîñ mü’essîrdir cihân-ı berḳden
Nem-çekân olmaḳdadır dâmânîña ebr-i bahâr
- 17 Ḥuşḳzâr olurdı pîç-i nahl-i ümmîd ü emel
Feyz-i te’sîr-i demiñdendir nûmuvv-ı berg ü bâr
- 18 Fâriğ olsun kûhkenlikden dil-i Ferhâdlar
Süllem olmaz vaşl-ı Şîrîn’e firâr-ı kûhsâr
- 19 Rû-be-ḥâk olsun der-i luṭfuñda nâ-kâmım diyen
Naḳd-i vaşlın aña nâçizâne telmîḥ ide yâr
- 20 Gerçi nâ-çespân-ı midḥatkârîñim ammâ ne sûd
Vaşfîñ ıtrâ eyledikçe eylerim kesb-i vaḳâr
- 21 Nekre-pîrâdır yerâ’am şafha-i eş’ârda
Çüb-ı ḥuşḳ ile çü Behzâd eylemem naḳş-ı nigâr
- 22 Herze bâlâ-yı heveskârândan zann eyleme
Şi’âr [...] olsam n’ola şöhret-şi’âr

- 23 Nev-'arūs-ı fikrim 'ārīdir hīzāb u vesmeden
Başka hüsñ ü ān virmiş tab'ıma āmūzgār
- 24 Dāğ-ber-dildir raşad-bünyān-ı nüh tev felek
Zehresin sūzān ider hergiz şerār-ı intizār
- 25 Kehrübā-yı dūr kim olsa şāhid-i ma'nāya dūş
Tā ser-i mūy-ı miyānından kıpar bī-ihtiyār
- 26 Ma'den-i 'irfāna tab'ım bir mihekk-i hāşdır
Kim nuḥāsı sürseler olur zer-i hālīş-'ayār
- 27 Görmek ister nev-be-nev zīc-i ḥayāl-i pākimi
Eyledikçe edhem-i ḥāmem gibi neşr-i ğubār
- 28 Tirenāk olurdu mir'āt-ı esās-ı çarḥ-ı dūn
Edhem-i ḥāmem tozıtsa ber-hevā neşr-i ğubār
- 29 Ol nemek-rīz-i ḥum-ı bezmim demimden sū-be-sū
Ḥallolur te'sīr-i germ-ile şarāb-ı ḥoş-ğuvār
- 30 Olsa kıandīl-i ḥayālinden fitīl-efrūz eger
Her hilāle āfitāb olmazdı belki pāyidār
- 31 Rūḥdur naṭ'-ı ma'ānide sözüüm ferzāne ben

Nev-be-nev mansûbe-bâz olduċa buldum iştihar

- 32 N'eylerim tazmîn-i ebyât-ı diger şirâzeyi
Zîver-i dūř-ı kıyâm olmaz kabâ-yı müste'âr
- 33 Zerreym yanında ey hürşid-i tâb-âverine
Var iken icrâ-yı kilik-i nazma bende iktidâr
- 34 İhtirâ'ımdır teċazzül eylemek zîrâ benim
Berg-rîz için ider biñ râhdan hâmem güzâr
- 35 Deşne-i müjgân-ber-kef nîm-mest olmuş o yâr
Bî-mürüvvet nâz-perver âşinâ-keş yâdigâr
- 36 Çeşmi bādâm-ı muķařserveř nemek-pâş-ı nuķul
La'li sükker-rîz-i gird-i sofrâ-i bezm-i kibâr
- 37 Dîde-düz-ı hasret oldum ol ģazâla n'eyleyim
Hiç görünmez çeşmime kühl-i cilâ-yı rûzgâr
- 38 Hûb için nessâc-ı diller atlas-ı gerdündan
Eylemiş âmâde bir bâlîn-i zerrîn pûd u târ
- 39 Dîde-düz-ı iştiyâkındır tevakķuf eyleme
Merhem-i bihbûd-ı luţfuñ zaķmına kılsun medâr

- 40 Lîk meyl-i h̡vāb-ı nāz itmez o şūh-ı ‘işveger
Kanda kaldı h̡uftegān-ı ehl-i ‘aşka i‘tibār
- 41 Tāli‘iñ tābende olsun hem-çü mihr-i pür-fürüg
Nüh esās-ı çarha dā’im eyleme zan üstüvār
- 42 Eylesün Zīver riyāz-ı devletin Rabbü’l-enām
Ġıbtağāh-ı ‘unfuvān-ı mevsim-i bāğ u bahār

Tezyīf

[M. 4]⁵⁰

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fā‘ilün

- 1 Dün gice bir merd-i ‘adīmü’l-naẓīr
‘Aklı gibi kāmetsi daği kaşīr
- 2 Hālını ‘arz eyledi bī-ihtiyār
Açdı dehānın nitekim bāb-ı ġār
- 3 Çorbacılık işrine muhtāc imiş
Hāşılı ol girye-meniş aç imiş
- 4 Dā‘iye-i şöhret [ü] şān-ı tarīk
Hiç nefes aldırılmaz imiş hem-çü dīk

⁵⁰ YK 31a-31b, AE 27b-28a-28b

- 5 Tālib ü rāğıb ki ola o turak
Bāri çerāğ it bir ocağa bırak
- 6 Göñlüne düşmiş ‘aceb endīşesi
Şamt u sükūt olmuş anıñ pīşesi
- 7 Hāşılı müstağrak-ı fikr-i emel
Aña deli dirler ise muhtemel
- 8 Bir eşere uğramış ol bī-nevā
Bizden eyülerle gezer ğālibā
- 9 Sihr ile fertüte-i dehr-i denī
Anı degil mūm ider āheni
- 10 Dūzeneden kılsa tebevül gice
Anı şeyāfīn tutar gizlice
- 11 Böyle deli olmaz idi bu kişi
Olmasa cinnīler ile bir işi
- 12 Yoħsa kişi cānına virmez nuqab
Devlet-i dūnyā anıñ olursa hep
- 13 Qalbi kırık kūze-i işkesteveş

Bağrı yanık niyyetiñe ceyš ceyš

- 14 Hâtır-ı mecrûhı gibi dil-figâr
Nâle kılar şubh u mesâ zâr zâr
- 15 Ağlamadan bir yere kılmaz güzer
Dîdesi inbîk-i gül-âb-ı keder
- 16 Bir kalafat giyse virür zîb ü tâb
Niteki peymâne de hayl-i habâb
- 17 Rişte-i ârâmını kılmış şikest
Câm-ı tehâlük ile leb-rîz-i mest
- 18 Maşlahatı sū'-i dehirden füzûn
Tutduğı yol maḥz-ı belâdet-nümûn
- 19 Çorbacılık bir qurı 'unvândır
'Âkıbet-i kâr-ı peşimândır
- 20 Kulluğ odur kim ide ma'būdına
Çorbacılık mağlaṭadır sūdına
- 21 Didi baña lîk o yâr-ı zarîf
Curcuna-sâz oldu ğarîb [ü] laṭîf

22 Belki Hüdā maḳşadım eyler ‘aṭā

Müşkil iken eshel olur bu baña

23 Açıla şāyed baña bāb-ı murād

Belki debīrān-ı felek yaza zād

24 Hātīme-sāz-ı sūḫan-ı ‘arz-ı ḫāl

Zīver-i ser-nāme-i zıll-ı ḫayāl

Midḫat-i vezīr-i a‘zam

[K. 17]⁵¹

Mef‘ülü Mefā‘ilü Mefā‘ilü Fe‘ülün

1 Ebr-i ḳalemim gül-bün-i eş‘ārı nem eyler

Her bir kefe şad şebnem-i ma‘nā kerem eyler

2 Nāfız o ḳadar kim sūḫanım ḫvāce-i ḫikmet

Tesvīdim alur cümle-i şarf-ı raḳam eyler

3 Hārūt-ı füsün-ı hūnerim istese ṭab‘ım

Ebyātımı maḫsūd-ı dil-i muḫteşem eyler

4 Erjeng-i dilimdir o şuver-gīr-i ma‘ānī

Kim nokṭa-i mevḫūmeye naḳş-ı şanem eyler

⁵¹ YK 31b-32a-32b, AE 28b-29a-29b

- 5 Behzād-ı heyūlā-yı hayālim ki benānım
Taşvīr-i kemālāt ile ta‘n-ı kalem eyler
- 6 Āheng-i şarīr-i kalemim diñlese Nāhīd
Şeştārını zānūya alup zīr [ü] bem eyler
- 7 Sākī-i felek devrini işrāb ider ammā
Sāğarçesini kaçrede derd-i sitem eyler
- 8 Āyīne-i endāmına çarhıñ bakılur mı
Elbette saña ‘aksiñ ile bir elem eyler
- 9 Olduğça nihān ile zaḥım-ḥorde-i ‘aşkı
Zann itme tabīb-i felegi aña em eyler
- 10 Ammā o kadar mültezemi hayl-i erāzil
Gencīne-i nüh tākını bulsa kerem eyler
- 11 Elbette gelür ezmine-i naqd-i mükāfat
Ammā ki felek ehl-i dil[i] ḥam-be-ḥam eyler
- 12 Bir pādīşehiñ mülkini tanzīm ola kaçdı
Bir böyle vezīri getürür muḥterem eyler
- 13 Dārende-i fermān-ı ilāhī olan āşaf

- Evķātını mevķūf-ı umūr-ı ümem eyler
- 14 Fevz-i nigeħi bir bere-i Őāh-ı nazīfi
Hem-nāfe-i āhū-yı behiŐt-i Harem eyler
- 15 Serheng-i der-i devletini istese anıñ
Yümn-i Şeref-i ũalı‘i Őāh-ı ‘Acem eyler
- 16 Tevcīh-i ilāhī olıcaķ rāyına munzam
Bir mūrı Süleymān ķadar muħteŐem eyler
- 17 Ol Şaf-Şiken-i Őāh-ı vegā sürse semendin
A‘dā-yı leked-küb ũarīķ-i ‘adem eyler
- 18 Elbette alur hāle-i mihr ü mehi bir gün
Sancaĝ-ı zafer yanına ĉifte ‘alem eyler
- 19 Sevgend-i iĕā‘atle gülü-bend olarakdan
Mirrīh-i felek tīĝine her gün ķasem eyler
- 20 Dīk-i Őeher-i yümni ola bāng-resīde
Bir velvedir gūŐ-ı ĥasūdı aŐam eyler
- 21 Sārī o ķadar temşiyet-i ĥükmi cihāna
Emr eyler ise berr ile baħrsā be-hem eyler

- 22 İsterse alup keffe-i çarhıñ iki necmin
Sūq-ı sited-i ‘adline sīmīn direm eyler
- 23 Bir gül-bün-i hikmet ki tarāvetde bağılsa
Şahn-ı çemen-i bezmini bāğ-ı İrem eyler
- 24 Aşhāb-ı hüner muğtenem-i cūdıdır ammā
Ol luḫfi yine öyle kerīmü’ş-şiyem eyler
- 25 Her kim ki ola behreverān kerem[in]den
Hūn-ı ni‘am-ı cūdın aña mültezem eyler
- 26 Sermāye-i naqd-i keremi kılsa el üzre
Zann eyleme taḫşīl-i kuşūr-ı zimem eyler
- 27 Şad-bār idüp anlara ta‘yīn-i mürüvvet
Ta‘dād-ı baḫāyāsına zamm-ı himem eyler
- 28 Bir bendesini görse gürisne-dil ü ‘āciz
Nān u nemek-i luḫfi ile muğtenem eyler
- 29 Bir kaçre serāba nazarı kılsa ta‘alluḫ
Bād-ı himemi mā-ḫaşal-ı mevc-i yem eyler
- 30 Bir bezme neşāt-āver-i naqd-i kerem ola

Her kıatresini reşk-i ħıred-şān-ı cem eyler

31 Her laħza temennī iderim İzid-i bī-çün
Şadrında anı yümn-ile şābit-ķadem eyler

32 Şad sāle direng-āver-i temkīn ola Zīver
Zīrā himemi ‘ālemi bī-derd ü ğam eyler

33 İtdikçe güzer seb‘a-i seyyāre yerā‘am
Vaşf-ı ķadem-i devletini dem-be-dem eyler

34 Ta‘rīf idemem cevher-i ferd-i dil-i pākin
Ĥaşr eyleyerek vaşfı beni beste-fem eyler

Berāy-ı Neylī Efendi

[K. 18]⁵²

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Es‘adallāh zihī nāṭıķa-bend-i bülegā
Nesaķ-ārā-yı ħavāş emti‘a-baḥş-ı fużalā

2 Niçe āşār-ı mü’ellif nesih-i bī-bedeli
Oldı āvīze-i bāzū-yı sürüş-ı Mevlā

⁵² MK 11a-11b, YK 32b-33a, AE 29b

- 3 Ekmel-i fażl u hikem melce'-i eşnāf-ı ümem
Vākıf-ı luţf u himem çāre-resān-ı fuķarā
- 4 Ne ķadar olsa revādır o ĥidiv-i fażla
Ĥatve-endāz-ı bisāţ-ı derecāt-ı vālā
- 5 Şeref-i zātını yüz vech-[i]le işbāt itdi
Oldı mir'āt-ı ma'ānī gibi şüret-pīrā
- 6 Menba'-ı ĥilm ü ĥayā ziver-i ser-nāme-i cūd
Ma'den-i şıdķ [u] vefā eşref-i silk-i 'uķalā
- 7 Görinür cebhe-i pākinden anıñ āyineveş
Şuver-i yümn ü sa'ādet eşer-i feyz-i Ĥudā
- 8 Sır-i ĥvān-ı ni'am-ı luţfi nüfūs-ı 'ālem
Südmend-i himem-i ĥāşı gürüh-ı zu'afā
- 9 Ma'rifet anda kerem anda şadāķat anda
Rüz u şeb girye-künān vākıf-ı miĥrāb-ı rızā
- 10 Eyle ey ĥāme-i müşkīn-raķam-ı nīk-ĥırām
Midĥat-i fażlını bā-vefķ-i meziyyet-ımlā
- 11 Ziverā dest-be-dergāh-ı niyāz ol demidir

Cebhe-ber-ḥāk-i ‘ubūdiyyet olup eyle du‘ā

12 Hem veliyyü’n-ni‘amıñdır hem efendiñ ki seni

Nā’il-i kām ider elbet o hamiyet-fermā

13 Dönemez bir daḥi dollāb-ı felek ‘ahdinden

Va‘d-i kemmūn degildir hele bu va‘di saña

14 Ola fırūze-fürüz-ı meh-i bedr-i maḳşūd

Ḳala şadrında direng-āver olup tābe-beḳā

15 Gül-bün-i devleti maḥdūm-ı kerīmü’ş-şiyemi

Ola her bār nemā-yāfte-i feyz-i Ḥudā

Midḥat-i ‘Ātıf Defterdār-ı sābıḳ

[K. 19]⁵³

Mefā’ilün Fe‘ilātün Mefā’ilün Fe‘ilün

1 İrişdi bŷy-ı nesīm-i gül-i riyāz-ı ümīd

Dimāḡı kıldı mu‘atṭar gül-āb-ı şīşe-i ‘īd

2 Gelür mi ‘aynına bir zerreniñ ḥayāl ile

Ġurūr-ı farṭ-ı meserretle lem‘a-i ḥürşīd

⁵³ MK 11b-12a, YK 33a-33b-34a, AE 30a-30b

- 3 Kāzā-yı hānçer-i Behrām'ı redd için gūyā
Görindi burc-ı emelde hilāl-i maṭla‘-ı ‘īd
- 4 Olunca dā'ire-ber-kef felekde bedr tamām
Fezā-yı ‘īde gelüp rakşa başladı Nāhīd
- 5 Kārārı kalmadı çarḥıñ görince bu devri
O da dönüp ser-i dollāba eyledi taḳlīd
- 6 Bu seyre şevḳ-ile cünbān olunca gehvāre
Şalındı ‘ıḳd-ı Süreyyā çü silk-i mervārīd
- 7 Benim de kalmadı şabra mecālīm āḫir-i kār
Teğazzül itmegi gördüm kaşīde içre müfīd
- 8 Şarīr-i hāmeye nā-geh olunca gūş-endāz
Uşul ile baña kıldı bu maṭla‘ı te’kīd
- 9 Çemende el ele virmiş nihāl-i tāze-resīd
Kenār-ı cūda temāşā iderdi anları bīd
- 10 İçinde bir ḳad-i mevzūna dūş olup nazarım
Görince şandım anı nazm içinde beyt-i kaşīd
- 11 Firāz-ı dūşına zībende bir siyeh semmūr

Şikenc-i gūşe-i ebrde destmāl-ı cedīd

- 12 Kılāde-berzede-kerden şikeste taraf-ı küleh
Güsiste-ceyb-i kabā kūçe-gīr-i şehir-i mekīd
- 13 Girişme-tev'em-i müjgān-ı çeşm-i hūn-ālūd
Füsūn-tırāz nigeḥ-i ḡamze zehre-çāk-ı ḥadīd
- 14 Ğazāl-ı nāfe-fürüşāna gerd-i şehrahı
Karīr-i merdüm-i çeşmān vü sürme-i cāvīd
- 15 Dehānı şīre-i sükker lebi 'aḳīde-i ter
Birinde kand-ı muşaffā dem-ā-dem olsa çekīd
- 16 O şūḥ-ı nādire-senc ile eyledim bāzār
Kef-i niyāzım alınca ele dūrd-i sefid
- 17 Değişdi şūret-i dünyāda dirhem-i vaşlın
O büt-perest idi maḥzā nefīce-i ümmīd
- 18 Döşendi maştaba gül-bister-i meserretle
Bisāt-ı 'işreti pīr-i muḡān idüp tecdīd
- 19 Pür itdi bezm-i cihānı ḡırīv-i bāng-ı tarab
Felekde miḡnet ü endūḥ esīr-i ḥabs-ı merīd

- 20 Görince sür‘at-i devr-i piyāle-i bezmi
Unutdı sübħa-i zerķ u riyāyı ıaldı mürīd
- 21 Göñülde ıalmadı aşıla ħusūf-ı renc-i külef
Olalı burc-ı emelde o māh-ı ħurre bedīd
- 22 Ĥidīv-i Cem-‘azamet āşaf-ı felek-mesned
Sezā-yı şadr-ı vezāret müşīr-i re’y-i sedīd
- 23 Mu‘īn-i himmet-i beyzā muħıbb-i āl-i ‘abā
Netīce-senc-i hüner ber-Ĥudā ‘adū-yı Yezīd
- 24 Göreydi ħaşmet-i Dārā-firībini nā-geħ
Olurdı pāyına ruħ-sūde reşk-[i]le Cemşīd
- 25 O zū-himem k’ola hem-nām-ı mefħar-ı ‘ālem
N’ola şerī‘at-ı ħarrāya sa’y olsa müfid
- 26 Şüyū‘-ı ‘adl ile añdurdı nām-ı Fārūķ’ı
Felekde bu ‘atā-yı cezīl olur mı Berīd
- 27 Getürdi yāde yine Şābit bin Nu‘mān’ı
Kemāl-ı fażl u kıyāsetle ol vezīr-i reşīd

26 (a) ‘adl ile añdurdı : ‘adli ile añıa verdi YK

28 Yeter hülüşla Ziver du'āya aç destîñ
Hemîşe devlet-i cāhın Hudā kıla cāvîd

29 Der-i melāz-ı ğarībān-ı şehri ola dā'im
Cenāb-ı Hakk ide peyvend-i devletin te'yîd

Müseddes[-i mütekerrir]⁵⁴

[Ms. 1]⁵⁵

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1 Rişte-i cān-ı 'adūya baġlıdır bend-i seri
Seyf-i nuşretdir bu fetḥ āyetleridir cevheri
Nem-çekān eyler rikāb-ı düşmenānı ekşeri
Kıldı şad-pāre miyān-ı şahidān-ı kişveri
Lā fetā illā 'Alī lā seyfe illā Zü'lfiķār
Şan bu tūġiñ vaşfidır bu mışra'-ı gevher-nişār

2 Doşmenān zīn séyf-é noşret mībered her dem neşīb
Cowhereş *neşron mén Ellāh est ve fetḥon ķerīb*
Şod cehān-āver zé tābés tūġ-é Rostem çon lehīb
Zīn hērās-é séyf bed-ḥ'āhān-é dowlet nā-şekīb
Lā fetā illā 'Alī lā seyfe illā Zü'lfiķār
Şan bu tūġiñ vaşfidır bu mışra'-ı gevher-nişār

⁵⁴ Müseddesin 2. bendi Farsça'dır.

⁵⁵ MK 12a-12b, YK 35a-25b-36a, AE 31a-31b

- 3 Berķ-i ħarman-sūz-ı sāmān-ı ‘adūdur ŧanma seyf
Çeŧme-i ‘aynū’l-ħayāta naŧr-ı cūdur ŧanma seyf
Ĥāŧılı mecrā-yı seylāb-ı vuzūdur ŧanma seyf
Hem-zebān-ı deŧne-i Behrām budur ŧanma seyf
Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zū’lfikār
ŧan bu tūĝiñ vaŧfidır bu mıŧra‘-ı gevher-niŧār
- 4 Der-niyām iken dil-i a‘dāyı eyler çāk çāk
ŧehriyār-ı ‘āleme mes‘ūd ola bu seyf-i pāk
Bī-direng itdi sipāh-ı dūŧmeni bīm-i helāk
Mevc-ħız olsa hirāsından olurlar rū-be-ħāk
Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zū’lfikār
ŧan bu tūĝiñ vaŧfidır bu mıŧra‘-ı gevher-niŧār
- 5 Cennetü’l-esmāyı ber-dūŧ eyleyüp ħākān-ı dīn
Kılsa bu seyf-i yedullāh ile kaŧd-ı ān u īn
Cümle teŧhīr-i kılā‘-ı heft iklīm-i zemīn
Destine mevķūf olurdı fevz-i nuŧretle yemīn
Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zū’lfikār
ŧan bu tūĝiñ vaŧfidır bu mıŧra‘-ı gevher-niŧār
- 6 Nāzım-ı dürr-i ma‘ānī ya‘ni nessāc-ı hūner
Taŧ kesildi cevher-i fazlın görüp ibn-i ħacer
Bendesı Zīver daħı bu mıŧra‘[1] ibhām ider
Seyf-i meslūl-ı ‘adāletdir bu tūĝ-i mu‘teber

Lā fetā illā ‘Alī lā seyfe illā Zü’lfikār

Şan bu tūğıñ vaşfıdır bu mışra‘-ı gevher-nişār

Muhammes

[Mh. 1]⁵⁶

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Mest-i nāzım yasağdan ğayrı
Pür-hirāsım uzağdan ğayrı
Yandı cānım çerāğdan ğayrı
Çāre yoğdur ferāğdan ğayrı
Merhem-i derd-i dāğdan ğayrı
- 2 Tışe-ber-ser idince cānı fedā
Gelmedi gitdi ye’s-i vuşlat aña
Deldi çoğ kũhsār u deşt ammā
Kũhken bulmadı k’ide icrā
Cũy-ı şırını tağdan ğayrı
- 3 Dil ki bī-tāb-ı bār-ı firqatdir
Ya‘ni me’yūs-ı meşy ü kudretdir
Nem-çekān ol ki vağt-i firşatdır

6 (d) mu‘teber : mu‘anber YK

⁵⁶ MK 12b-13a, YK 36a-36b, AE 31b-32a

Dīde şebnem-nişār-ı hasretidir

Qaldı gül-geşt-i bāğdan ğayrı

- 4 Ehl-i ‘aşkıñ uşūlı vāzıhdır
Bāb-ı Hakk’a vuşūlı vāzıhdır
Germ ü serdi kabūlı vāzıhdır
‘İlm-i Hakk’ıñ şümūlı vāzıhdır
Bī-zebānım sürāğdan ğayrı

- 5 Duhter-i rez şalınmadı gitdi
Meclis-i Cem bulunmadı gitdi
Zīverā kām alınmadı gitdi
Neş’e ümmīd olunmadı gitdi
Muhtesibdir yasağdan ğayrı

Ġazel-i Vehbī taḥmīs-i Zīver

[Th. 1]⁵⁷

Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’ilü Fā’ilün

- 1 Bir nev nihāl-i devḫa-i gerd-i cinān iken
Ḥam-geşte kıldı kāmetin āşüb-ı cān iken
Ol gonce-fām tāze-res-i gülsitān iken
Düşmiş muḫabbete daḫi nev-res civān iken
Olmış esīr pādīşeh-i ḫüsn ü ān iken

⁵⁷ MK 13a-13b, YK 36b-37a, AE 32a-32b

- 2 Eblağ-süvâr-ı nâzı iken mülk-i ‘işmetiñ
Hep raht u bahtın itdi telef şabr u tākatiñ
Kıldı güsiste tār-ı zimâmın irâdetiñ
Pâ-mâl-ı esb-i naḥveti olmış bir âfetiñ
Bir tıfl-ı ney-süvâr-ı muḥabbet ne-dân iken
- 3 Olmuş giyâhzârına ruḥ-sûde bir rehiñ
Eyler ümîd-i va‘d-i teşrîfin ol şehiñ
Gözler ḥırâmın ‘aşq-ile ol servi-i şehiñ
Olmış zülâl-i la‘line leb-teşne bir mehiñ
Ser-çeşme-i muḥabbet-i âb-ı revân iken
- 4 Bir dil-firîbiñ ‘aşkı ile sîne-çāk imiş
Mânend-i cür‘a tâbına zîr-i ḥāk imiş
Ol mest-i nâz teşne-i bîm-i helāk imiş
Bir naḥl ile şarıлмақ için giryenāk imiş
Mânend-i tāk tâze yetişmiş fidân iken
- 5 Dil-dâde olmuş ol daḥi bir şūḥ-ı ser-keşe
Düşmiş hirâs-ı hecr ile fikr-i müşevveşe
Âḥir füsûn-ı çeşmi ile yanmış âteşe
Çarpılmış ol da kendi gibi bir perîveşe
Aldırmış ‘aqlın ‘aql alıcı dil-sitân iken
- 6 Bir nâ-şüküfte goncesidir bâğ-ı behçetiñ

Zīver bilür mi serd-i ḥazānın muḥabbetiñ
Zīb-efgen-i dükānı iken sūk-ı ‘işmetiñ
Meftūnı olmış ol daḥi Vehbī bir āfetiñ
Āşüb-ı dehr [ü] fitne-i āḥir zamān iken

Tezyīf-i Bosnevīzāde

[K. 20]⁵⁸

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Bārekallāh açılınca fāli
Zīver’iñ ḳur‘ası düşmiş ‘ālī
- 2 Baña lem yaḥrucu lemmā yaḥruc
Diyeniñ var mıdır istidlāli
- 3 Müte‘addī şanur aḥvālimi şeyḥ
Fi‘l-i lāzım şorar iken ḥālī
- 4 Ḳaḅḅı fi‘l olsa lemiñ mevşūlı
Şarf ider māziye istiḳbālī
- 5 Lemi tefhīme ne ḥācet nazār it
Şüret-i māziye ḳoymış ḥālī

⁵⁸ MK 13b-14a, YK 37a-37b-38a, AE 32b-33a-33b

- 6 Lem cevāzımdan iken mümkün mi
Müte‘addī ola kı̄l ü kı̄lī
- 7 Çünkü meczūm isem ey şeyḥ-i dü-tā
Çekerek tütmalıdır ef‘ālī
- 8 Cereyān ide delīl-i innī
Bende lāyık mı görür dıḥālī
- 9 Harf-i cer ile olur olsa daḥi
Lāzımı ta‘diyeniñ iḳbālī
- 10 Munşarif olmayıcaḳ bir kelime
Cerr ü tenvīn ile olmaz mālī
- 11 İsmimiñ çünkü müsemması benim
Ya‘ni kıaldım hareketden ḥālī
- 12 İḳtibās itse celīdir mümkün
Ḳatı tām olmalıdır emşālī
- 13 Ger kıyāsī ise şeyḥiñ süḥanı
Ki ḥafīfdır anıñ isti‘mālī
- 14 Farḫ-ı ye’s ile olur tefriḳa-yāb

Leme mevķũf olanıñ aĥvāli

15 Bende Őehvet mi ķodı zerre ķadar

Vať'-ı Őarf eyleyecek iķbāli

16 Őĩre-i berŐi Őokup fark idemem

Őekkerĩn ĥ'āb ile māh u sāli

17 Cān-gũdāzĩ-i dũyũn-ı ķaŐŐāb

Ćĩre-dest-i sitem-i baķķāli

18 'Unfuvān-ı eşer-i Őubĥ-ı bahār

Lālezār eyledi tarĥ-ı bāli

19 Yine leb-rĩz-i cũnũn itdi beni

Cũlarıñ silsile-i selsāli

20 Var ise meŐķ-i ĥırām itmededir

Kũĉe-i bāĥda serviñ dalı

21 Hep mey-āŐām-ı bahār oldu bũtān

Fem-i mĩnāda turunc u alı

22 Ehl-i dil tĩr-i nazardan geĉirir

Ćifte zihĥĩr gibi eťfāli

- 23 Hırc ider sım ü zeri şu yerine
şimdi ĥum-ĥānede ‘Ālī Bālī
- 24 Dalķfām ola revā mı nemedim
Kimi dībā giye kimi řālī
- 25 Ĥayf ol aĥmaķ-ı dūna bulmıř
řeref-i mańsīb ile iclālī
- 26 Esb-i tāzī řanur kūr u le’im
Görse bir yerde ĥar-ı deccālī
- 27 řayrefī-i nazarı aĥveldir
Göremez gevher-i ālü’l-ālī
- 28 Zann ider dürr-i yetim-i kem-yāb
Seng-ĥārā bi-reg-i seyyālī
- 29 Zīver āřüfte ki ey řeyĥ-i ‘azīz
Demidir himmetiñ eyle ‘ālī
- 30 Sensin ol vāye-pezīr-i ‘irfān
Ki degilsin hüneriñ dellālī
- 31 Merzbūm-ı ĥikem-i ĥıttā-i fen

Mā-ḥaşal sañadır istiğlālî

- 32 Ki bulup ma‘rifetullāha zāfer
Mülhemü’l-ğaybîñ olup ḥallālî
- 33 Ḥayra mevķūf yediñ ḥayl-i sürüş
‘Add ider sübḥa-be-dest a‘mālî
- 34 Bir ṭarīķ-ile rehā vir baña da
Ki olam bend-i belādan ḥālî
- 35 Tā riyāz-ı emeliñ sebzelerin
Eyleye Ḥazret-i Mevlā gālî

[Ġazeliyyāt]

ibtidā'ü'l-elif

[G. 3]⁵⁹

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Nām-ı nigīni kesb idemez halka-i dü-tā
Virmez yed-i le'ime şeref hâtem-i şehā
- 2 Mūy-ı miyān-ı yāre ta'arruz iderse de
Taḥrīk-i mūdan 'aciz olur seng-i kehrübā
- 3 İklīl-i āfitāba konılmış mişāldir
Necm-i şehir ne gevher-i şebtāb imiş şehā
- 4 Bulmaz netice bed'-i sūḥan pey-māl ola
Mefhūmudur bidāyetiñ elbette intihā
- 5 Virmez hâlel şahīfe-i evrāka ḥüsn-i ḥatt
Telmīḥ ider o nūkteleri ebruvān baña
- 6 Tursun sebū-yı bezm-i ḥired 'aşıḳāne biz
Cām-ı şabūḫı gel görelim Zīver ibtidā'

⁵⁹ MK 15b, YK 38b, AE 34b

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Tāli'imdir hem-nişīnim olsa şāyed çār-pā
İnhirāf-ı nevk-i dūnbāl ile eyler kec-edā
- 2 Sen daḥi mecmū'a-ı ārāmımı çāk eylediñ
Olmadan şīrāze-bend-i şafḥa-i mihr ü vefā
- 3 Ben o me'yūs-ı şifā-sāz-ı ṭabīb-i 'illetim
Nefy-i te'şīr eyledi eczā-yı ḥāşiyet baña
- 4 Öyle gerd-ālūd olam kūy-ı ḥarābāt içre kim
Peykerim bīgāneden fark itmez olsun āşinā
- 5 Çehre-sāy-ı nuql-i bezm olduğça ben ḥum-ḥānede
Var ise maḡrūr-ı zūhd olmuş disünler pārsā
- 6 Bir büt-i nā-rāma çespān-ı perestiş olmadım
Ey sipihr-i bī-ḥamiyyet n'eyledim n'itdim saña
- 7 Tūde-i ḥār eylediñ bālīn-i ḥvāb-ı rāḥatım
Zīver-i nā-kāmı kıldıñ nīş-i hecre mübtelā

⁶⁰ MK 15b, YK 38b-39a, AE 34b-35a

ḥarfü'l-bā'

[G. 5]⁶¹

Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılün

- 1 Mezheb-i pençe zafer-yāb olamaz Tahmāsb
Nerd-i ma'nāyı dübeş oynına döndürmez 'Arab
- 2 Kıbkıızıl başı açık şāhid-i pervāne ile
Şem'-i meclis baña yanup yakılup viridi ta'ab
- 3 Muṭrib-i bezme 'Acem naqşın alup çaldırdık
Şıfahān eyleyerek nağme-i ṭanbūri bu şeb
- 4 Leb-i muğbeççede tebḥāle degil eṭrāfa
Güher-i la'lini mestāna nişār eyledi hep
- 5 Kıldı mīzāb-ı kalem sükker-i nazmı icrā
Dil-i Ziver olarak şire-ḥor-ı kand-i kaşab

ḥarfü't-tā'

[G. 6]⁶²

Mef'ülü Mefā'ılı Mefā'ılı Fe'ülün

- 1 Ey çeşm-i füsün-sāzı revāc-efgen-i ḥayret

⁶¹ MK 16a, YK 39a, AE 35a

⁶² MK 16a, YK 39a-39b, AE 35a

Sīḫ-i müjesi nīşter-i nabż-ı muḥabbet

2 Bī-tāb olurum görmesem ey ḡurre-i ümmīd

Her zerre-i mihr olsa fūrūḡ-āver-i rū'yet

3 Mesrūr-ı şeb-i naḡd-i vişāl olduḡum eyyām

Eylerler eyā baḡt-ı siyeh bir daḡi 'avdet

4 Bu ḡüsn-i cihān-süz ile yoḡdur saña hem-tā

Ey ḡüsrev-i dīhīm-keş-i kişver-i 'işmet

5 Fitrāk-ı ḡam-ı zülfi semenzārda ḡalsun

Ḳayd eyle dil-i Zīver'i ey kān-ı mürüvvet

ḡarfü's-sā'

[G. 7]⁶³

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

1 İdmān-ı 'aşḡ eylesün şūfiyān 'abeş

Merd-i zükāma bŷy-ı ḡül-i ḡülsitān 'abeş

2 Ümmīd-i neş'edir bu bezimgāhdan murād

Şunmaz piyāle-i meyi pīr-i muḡān 'abeş

⁶³ MK 16a, YK 39b, AE 35a-35b

- 3 Olma firīb-ḥorde-i ārāyiş-i dü kevn
Pīrān-ı ‘aşka zīnet ü zīb-i dükān ‘abeş
- 4 Zāhid küşāde bāb-ı debistān-ı ma‘rifet
Metn-i riyādan eyleme gel imtiḥān ‘abeş
- 5 Aḥvel-nigāh n’eylesün āmāc-ı menzili
Mānend-i Zīver aña küşād-ı kemān ‘abeş

ḥarfü’l-cīm

[G. 8]⁶⁴

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Gelür ol şehsüvār-ı cerd gāhī rāst gāhī kec
Olup beydā-neverd-i merd gāhī rāst gāhī kec
- 2 Olan mıştar-keş-i nazm-ı ma‘ānī rāst-bīn ister
Aña ḳābil degil her ferd gāhī rāst gāhī kec⁶⁵
- 3 Sirişk-i ‘ayn-ı ‘ibretle o naḥl-i nāzı sīrāb it
Olur zīrā ḥazān-ı zerd gāhī rāst gāhī kec
- 4 Cemād-ı serd olur hecr-ile dil ‘ahd-i temūz olsa

⁶⁴ MK 16a-16b, YK 39b, AE 35b

⁶⁵ Yazma nüshada mısra “Aña ḳābil degil dil-i her ferd gāhī rāst gāhī kec” şeklindedir; fakat vezni sağlamak amacıyla “dil” sözcüğü atılmıştır.

Eser bād-ı semūm-ı berd gāhī rāst gāhī kec

- 5 Hüner ferzāna naṭ‘-ı dilde Zīver bāzi-i serdir
Ki ravz[a] ide tarḥ u ṭard gāhī rāst gāhī kec

ḥarfū’l-ḥā’i’l-mühmele

[G. 9]⁶⁶

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Neş’e-rīz olmayıcağ bezmimize cām-ı şabūḥ
Şāhid-i nağd-i merāmım kıpar āyīne-i rūḥ
- 2 Ne kıdar tīre-dilān olsa kırān-i rü’yet
Aña mümkin mi ola bāb-ı tecellī meftūḥ
- 3 Ya’ni dehlīz-i serā-perde-i kırba varamaz
Ol ki sālūs-ı riyādır olur elbet maṭrūḥ
- 4 Ne kıdar olsa sebāḥatde yegāne şūfī
Olamaz ‘aşq-ile dūnbāle-rev-i keşti-i Nūḥ

4 (a) sebāḥatde : seyāḥatde YK

⁶⁶ MK 16b, YK 40a, AE 35b

- 5 Eyle mülk-i dili Ziver o şeh-i hüsne ferâğ
Ola şeh-beyt-i yerâ‘añ dağı vakf u merbūh

ḥarfū‘l-ḥā‘i‘l-mu‘ceme

[G. 10]⁶⁷

Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

- 1 Nigāh-ı çeşmiñe nisbetle āhuvān küstāh
‘İzār-ı hüsñüñe diğkatle gülsitān küstāh
- 2 Müdām-ı la‘liñe beñzer mi hıç piyāle-i mey
Bu iddi‘āyı iderse olur muğān küstāh
- 3 Seni erike-i ḥ‘āb içre itmesün taşdı‘
Hevā-yı ‘aşka uyup olmasun fiğān küstāh
- 4 Azār eylese olmaz mı kühl-i dīdeleriñ
Sürūd-ı āhla dilden çıkan duḥān küstāh
- 5 Ne mümkün olmaya midḥat-resānı pey-der-pey
Ru‘ūnet eylese Ziver olur zebān küstāh

⁶⁷ MK 16b, YK 40a, AE 35b-36a

ḥarfü'd-dāli'l-mühmele

[G. 11]⁶⁸

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Nedir ol ḥāmede āyā ki bu te'yīd-i kuşūd
Bir me'al için olur bir niçe ma'nā meşhūd
- 2 Aña āhenk olamaz nağme-i tār-ı tanbūr
Yek şarır ile gülü-çāk-ı ḥaseddir bem-i 'ūd
- 3 Midḥatin eylemeyüp n'eyesün ol pādişehiñ
Yaķısur nāṭıka-i kilke taḥiyyāt ü dürūd
- 4 Şemer-i ma'na[yı] bir nuṭk-ile eyler puḥte
Nev-nihāl-i kalemim olsa eger şāḥ-ı vücūd
- 5 Çārümīn-i felege Zīver iderdim ılgār
Resm olaydı baña da tayy-ı mesāfeyle ku'ūd

ḥarfü'z-zāli'l-mu'ceme

[G. 12]⁶⁹

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Düşnām-ı dil-rübā gelür elbet baña lezīz

⁶⁸ MK 16b-17a, YK 40a-40b, AE 36a

⁶⁹ MK 17a, YK 40b, AE 36a-36b

Āzürde eyler ādemi gerçi edā lezīz

- 2 Bir neş'edir 'uşāre-i müldür sebū ise
Şahbā-yı köhne telḡ olur ammā şehā lezīz
- 3 Virmez ḡalel merāret-i eczā nihādīña
Olmaz ṡabībim evvel-i maḡz-ı şifā lezīz
- 4 Merdān-ı Ḥaḡḡ'a ḡaşd-ı tecerrüdle iñledim
Zībā nesīcden geliyor būriyā lezīz
- 5 Ḥāk-i Sitanbul'a hevesiñ vechi var imiş
Ġurbette līk olur imiş āşinā lezīz
- 6 Zīver nedir bu rīziş-i ḡūn-ı dil-i ḡalem
Var ise geldi saña bu nev mā-cerā lezīz

ḡarfū'r-rā'

[G. 13]⁷⁰

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlü Fe'ūlün

- 1 Ebrūñı gören ey meh-i nev ḡāzeyi n'eyler
Ol yāyı çeken şıḡlet-i ḡamyāzeyi n'eyler

⁷⁰ MK 17a, YK 40b, AE 36b

- 2 Nazm-āver olan şā'ir-i ber-ceste-taḥayyül
Tekşir-i sevād-ı ḥaṭ-ı şirāzeyi n'eyler
- 3 Revnaḡ viren eş'āra sūtün-ı ḡalemimden
Şeh-beyt-i süḡan dergeh ü dervāzeyi n'eyler
- 4 Bu ḡüsn-i edā şavt u şadāsında ki vardır
Bir kez nefesiñ ḡüş iden āḡāzeyi n'eyler
- 5 Zīver ni'am-ı vaşlñ ile sīr iken ey şūḡ
Ḥamyāze-keş-i ḡasret olup tāzeyi n'eyler

[G. 14]⁷¹

Müfte'ilün Fā'ilün Müfte'ilün Fā'ilün

- 1 Zülmet-i hecr-ile Ḳays 'āleme rüsvāydır
Leyle de şüret viren āyine-i aydır
- 2 Nāmzed-i verd imiş bülbüli şāh-ı bahār
Kendüne dāmād idüp sūr-ı ser-ā-pāydır
- 3 Ben daḡi şebnem saçıvırdim 'arūs-ı güle
Ḥāra belā bu yeter çünki o ḡod-rāydır

⁷¹ MK 17a-17b, YK 41a, AE 36b

- 4 Gūşıma çalındı bir nağme-i tākāt-rübā
Var-ise yāriñ şarīr-i kılemi nāydır
- 5 Gerd-i reh-i mevkibe çık göñül aḡşamdan
Mihr-i ruḡ-ı yāri gör çok seher alaydır
- 6 Kimse tufeyl olamaz nazm ile Zīver saña
Kilk-i Mesīḡā-demiñ mu‘cize-fermāydır

[G. 15]⁷²

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Cebheñ üzre görinen şanma iki ebrūdur
Eşer-i kil-k-i kazā yā ḡaṡ-ı ‘anber-būdur
- 2 Naḡd-i cān ise ġaraż būs-ı lebiñ ketm itme
Ġāyet-i merg-i zaḡım-ḡorde bir içim şudur
- 3 Ġavṡa-ḡvar-ı yem-i hicrāniñ eyā dürr-i yetīm
Kaşdı ārāyiş-i eşdāf degil lü‘lü‘dür
- 4 Saña nisbetle büt-i deyr-i ḡıyābān-ı dehr
Şan tehī şışede taşvīr-i gül-i ḡod-rūdur

⁷² MK 17b, YK 41a, AE 36b-37a

- 5 Beni hāmūş-1 hayāl eyledi Zīver nazmıñ
Var ise gerd ü ğubār-1 kalemıñ dārūdur

[G. 16]⁷³

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Şikāf-1 sīneñ ‘arz it yāre zaḥm-1 hūn-feşān göster
Riyāz-1 cān u dilden lāle-i dāğ-1 nihān göster
- 2 Ƙo ƙalsun zaḥm-1 cānım tābe-rūz-1 rüsteḥīz ammā
Baña dārū-yı vaşlıñ bir kez ey şūḥ-1 cihān göster
- 3 Degil dād u sited bāzār-1 ‘aşƙ içre ğaraż çünkim
Girībān-gīr-i naƙd-i vuşlatım sūd u ziyān göster
- 4 Sipih-r-i sifle-per[ver] hānümān-sūz-1 sūḥanverdir
Felekde var mı bir āzāde naƙƙād-1 cihān göster
- 5 Tılısm-1 genc-i ‘irfānım ki şemşīr-i zebānımdan
Zaḥımdār olmadıƙ var-ise Zīver rāyegān göster

⁷³ MK 17b, YK 41a-41b, AE 37a

[G. 17]⁷⁴

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Éy kebk-é hoş-ḥérām-é çerā-gāh-é é'tébār
Éy cān fedā-yé çerşm-é to āhū[-yé] ğemzē-kār
- 2 Çendīn fotādēem bé [...] kūçé-yé torā
Çerşmem kéşīd ḥāk-é rehet koḥl-é éntézār
- 3 Pā der gol-é ḥezān o hebā şod behār-é men
Ḥ'āhed zé reşḥé-yé keremet çend ketré bār
- 4 Bog'zer zé keyd-é 'eşmet eyā şāhed-é emel
K'éy dél-férīb tā-be-kéy īn derd-é bī-şomār
- 5 Zīver némīresed 'eceb est ān şūhrā
Der şobḥ o şām bāng-é sorūd-é dél-é fegār

[G. 18]⁷⁵

Mefā'ilün Fe'ilätün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Sipihri şanma ḥaṭ-ı dil-rübāya şāne yapar
Hemīşe erre-i ālāmın üstüḥvāna yapar

⁷⁴ MK 17b, YK 41b, AE 37a

Not: Bu gazel Farsça'dır.

⁷⁵ MK 17b-18a, YK 41b, AE 37a-37b

- 2 O tıfl-ı çille-keş-i nāza kim taḥammül ider
Ḥadeng-i ğamzesin āmāc-ı naḳd-i cāna yapar
- 3 Arūs-ı ğonceyi teşhīr-i ‘ām için bülbül
Nihāl-i ğülşen-i evvel bahāra lāne yapar
- 4 Degil bu tefriḳa-i ḫāl dil-i eḫibbādan
Baña muḳaddime-i miḫneti zamāne yapar
- 5 Nedir bu çarḫ-ı sitīze-nihād ile derdiñ
Hezār raḫneler eyler yine bahāne yapar
- 6 Ḳomaz ki fetḫ ola Zīver ḫazā’in-i emeliñ
Tılısm-ı himmeti tā evc-i āsumāna yapar

[G. 19]⁷⁶

Mefā’ilün Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün

- 1 Ḥazīne-i emeli fetḫ-i bāba el mi deger
Bu iddiḫār ile naḳd-i nişāba el mi deger
- 2 Ziyāret-i ḫaṭ-ı Yāḳūt-ı la’li der-kef iken
Tecessüs-i kütüb-i müsteṭāba el mi deger

⁷⁶ MK 18a, YK 41b-42a, AE 37b

- 3 Bihîn keşîdedir ebrû-yı yâr ammâ kim
O kıt‘a-i kalem-i intiḥâba el mi deger
- 4 Nevâht-ı şiken-i kâküle kanâ‘at kıl
Kenâr-ı ‘arız-ı pür-âbutâba el mi deger
- 6 Ümîd-i büse-i gül-fâmı eyleme Zîver
O sîb-i misket-i hoş âb[u]tâba el mi deger

[G. 20]⁷⁷

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

- 1 O kühl-i çeşme münâsib bu kaş lâzımdır
Sipâh-ı ğamzeñe elbette baş lâzımdır
- 2 İderse seyr-i seyâhat gönül dirîğ itme
Bir iki büseyi zâd [u] ma‘âş lâzımdır
- 3 Maşâf olursa n’ola zengiyân-ı ḥâl-i ruḥuñ
Cünüd-ı fitneye şahñ-ı şavaş lâzımdır
- 4 Ne deñlü hışb u rehâ olsa kâle-i ümmîd
Yine dükân-ı vişâle kumâş lâzımdır

⁷⁷ MK 18a, YK 42a, AE 37b

- 5 Egerçi şāhid-i nahvet-perest olursa daḥi
Görince dil-beri az çok telāş lāzımdır
- 6 Yeri degil ser-i kūyuñ raḳībiñ ammā kim
O cilvegāhda bir dil-ḥırāş lāzımdır
- 7 Ḥaṭ-āverān-ile germ-ūlfet ol ki Zīver sen
Oḳur-yazar geḥinürseñ ḥavāş lāzımdır

[G. 21]⁷⁸

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Ṭumturāḳ-ı sūḥanım şanma ser-i sāldeđer
Naḳd-i iḥlāşım aña ḥāşılı her ḥāldedir
- 2 Göster[ür]düm aña dārāt-ı eşāş-ı beyti
N’eyleyim mā-melekim girye-i ḥammāldadır
- 3 Zāhidiñ s[ā]ḥte vaḳārını görüp aldanma
Maşraf-ı rūzesi dükkānçe-i baḳḳāldadır
- 4 Ne bilür pīre-zen-i ḳıbtī-i ğırbāl-fürüş
Keşf-i rāz eylese de yine nażar fāldadır

⁷⁸ MK 18a-18b, YK 42a-42b, AE 37b-38a

- 5 Kayd-1 bend ile getir Ziver 'arūs-1 bahtım
Çünkü pāy-1 emelim rişte-i ferhāldadır

[Koşma]⁷⁹

- 1 Goncesin sevdiğim olma āzürde
Yine görüşürüz Mevlā kerīmdir
Variken bu hasret efendim serde
Yine görüşürüz Mevlā kerīmdir
- 2 Dilde pür-tāb iken hüsniñ güneşi
Baña çok gördiler sen mähveşi
Düşdi derünıma firkat āteşi
Yine görüşürüz Mevlā kerīmdir
- 3 Fülk-i hasret yine açdı yelkeni
Rūzgār ayırdı 'ākıbet beni
Bir zamān rü'yāda seyr idüp seni
Yine görüşürüz Mevlā kerīmdir
- 4 Başıma teng oldı bu nüh āsumān
Görinmez çeşmime hūbān-ı cihān
Çekeyim hasretiñ bārī bir zamān
Yine görüşürüz Mevlā kerīmdir

⁷⁹ MK 18b, YK 42b, AE 38a

- 5 Var mı Zīver gibi muḥabbet-i ṣādīk
Ṭavr-ı dīl-sūzıñña derūnī ‘āşık
Bildigin işlesün şimdi münāfık
Yine görüşürüz Mevlā kerīmdir

[G. 22]⁸⁰

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Ḥam-ı ebrūsına baqdıqça keş-ā-keş görünür
Beñzer ol qavse zer-endüd u munaqqaş görünür
- 2 Ben sevād-ı ḥaṭı tāb-ı ruḥa tercīḥ iderim
Ki şeb-i tār ola elbette o mehveş görünür
- 3 Def-i āmālıma bir sille-i ye’s urdı ki çarḥ
Ruḥ-ı pür-tābına baqdıqça biri beş görünür
- 4 Her ḥabāb-ı mey-i nāb olmaya muğbeççe-i bezm
Şerer-i ḥasret olur çeşmime āteş görünür
- 5 Ḥāṭır-ı Zīver’[e] geldikçe o gül-gonce-i nāz
Şebnemāsā dökülür eşk-i terim reş görünür

⁸⁰ MK 18b, YK 42b-43a, AE 38a-38b

[G. 23]⁸¹

Mefā'ilün Fe'ilätün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Görinse hıttıñ arasından 'arız-ı pür-nür
Sevād-ı şebden ider kurş-ı āfitāb zuhūr
- 2 Şemim-i zülfüne baķ nükhet-i Hıoten budur
Ġazāl-i beççede olmaz bu nefha-i mestūr
- 3 Şehīd-i ğamzeñim ey şahid-i girişme-perest
Nemek-resān olamaz baña merhem-i kāfūr
- 4 O rütbe mest-i mey-i bīhodī-i 'aşkıım kim
Çalınsa ğuşıma girmez nefir-i nāle-i sūr
- 5 Leb-i piyāleyi āġuşa aldığım gördüm
Bezimde duht-ı 'ineb şire olmadan engūr
- 6 Tevekkülün görüp eyler yolunda bezl-i hayāt
Düşüp ayaġına bümüñ bu reşkle 'uşfūr
- 7 Ne turfa kāfir imiş kākül-i şanem Ziver
Olur ta'arruz-ı küfir eyledikçe dil mesrūr

⁸¹ MK 18b-19a, YK 43a, AE 38b

[G. 24]⁸²

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Olursa şāhid-i kilk-i fuḥūl böyle olur
'Arūs-ı ma'niye nakd-i vuşul böyle olur
- 2 Terāne-senc olarak bezme geldi duḥter-i rez
Bu kār u naqş-ile dīr dīr uşul böyle olur
- 3 Dil oldu gülşen-i kūy-ı melāḥatde muḳīm
Miyān-ı ḥüsrev-i ḥübāna kul böyle olur
- 4 Nesīm-i nükhet-i vuşlat vezān olur dā'im
Bahār-ı ḡonce-i al-i resūl böyle olur
- 5 Zebāni zīre-i tīg-i lehīb ḳahr olsun
Diye cenābıña ḥāşā ki ḡül böyle olur
- 6 Meşām-ı Zīver'i ta'ḫīr idüp riyāz-ı ḥaḫūñ
Dimiş ḥadīḳa-i 'işmetde fül böyle olur

⁸² MK 19a, YK 43a, AE 38b

[G. 25]⁸³

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 O cevher kim temevvüc-sāz olur ābında cer yoꝑdur
O merd-i kāmile beñzer ki da'vādan eṣer yoꝑdur
- 2 N'ola leb-rīz-i germ olsa mey-i pūr-tāb-ile sāķī
Ne hāletdir lehīb-i bāde āteṣdir ŧerer yoꝑdur
- 3 O rütbe tīz-per-cünbān olur kebk-i yerā'am kim
Ḳıyās eyler görenler sür'atinden bāl ü per yoꝑdur
- 4 Hemīṣe dāne-çīn-i kiṣtzār-ı vuṣlat ol ammā
Temāyül itme her hūba cevāz-ı mu'teber yoꝑdur
- 5 Ḥadeng-i ğamzesi ṣad-çāk ider ammā süveydāyı
O hārāya velī dil-hvāhım üzre kārger yoꝑdur
- 6 Olur āzürde elbet erre-sāz-ı ṣāneden ğīsū
Girih-pīçide tāra ṣanma Zīver daḥl ider yoꝑdur

⁸³ MK 19a, YK 43a-43b, AE 38b-39a

ḥarfü'z-zā'

[G. 26]⁸⁴

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Le'ımiñ pāy-ı gerd-ālūdına vaz'-ı cebın olmaz
Ki her bir nāf-ı āhūdan ümīd-i müşk-i Çın olmaz
- 2 Olur tamğa-yı istihsāna çespān kāle-i der-dest
Metā'ıdır bağal ārāyiş-i merd-i güzın olmaz
- 3 Yine vāreste-i zīb-āver-i dest-i nezāketdir
Mücerred seng-i ḥārā zīver-i gird-i nigın olmaz
- 4 'Aceb mi cevher-i ṭab'im şikest eylerse elmāsı
Esāsı mevc-i āb-ı nāba mevzū'dur metın olmaz
- 5 Hümā-yı evc-i 'izzet rū-be-ḥāk-i zillet olmağdan
Kaçar Zīver bu dehriñ ḥarmanından dāne-çın olmaz

[G. 27]⁸⁵

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Televvünden şağın şūfı bu yolda cüst [ü] cū olmaz
Tereddüd mültezemdir [...] bī-hā-yı hū olmaz

⁸⁴ MK 19a, YK 43b, AE 39a

⁸⁵ YK 43b-44a, AE 39a

- 2 ‘Abeşdir nefy-i muhtâr eylemek ey sâlik-i nâkıẓ
Gül-i hōd-rūya beñzer senge aşlā reng-i bŭ olmaz
- 3 Dil-i dervīşe ilķā-yı sŭkŭn elbette lāzımdır
Verā-yı perde-i ħalvetde zīrā güft [ü] gŭ olmaz
- 4 Nefīr-i köhne bir leb na‘re-i Bektāşiyān el-ħak
Ġazel-ħvān olarak deryŭze bahş-ı çārsŭ olmaz
- 5 Dil-i perhīzkārān-ı riyāzet sīrdır yana
Kedŭ-yı ābveşānlarda ġavġā-yı gülŭ olmaz
- 6 Mesīhāsā ħalır ol çārŭmīn-i evc-i ħayretde
Tecerrŭd [...] ħālet-i ħayd-ı rŭfŭ olmaz
- 7 Olanlar neş’e-yāb-ı sākī-i bezm-i elest elbet
Dil-i Zīver gibi hem-ħālet-i cām [u] sebŭ olmaz

[G. 28]⁸⁶

Mef‘ŭlŭ Fā‘ilātŭ Mefā‘īlŭ Fā‘ilŭn

- 1 İrmez ħuşŭle şŭret-i ef‘āl irādesiz
Bulmaz nişāb-ı ħŭsnini gerden ħılādesiz

⁸⁶ YK 44a, AE 39b

- 2 Meydir bisāt-ı bezme viren nağd-i āb-u-tāb
Renc-i ħumārı ref' idemez cām bādesiz
- 3 Tāb-ı temūza dūş-ı taħammül girāndır
Şayfiñ libāsıdır gezemez kimse sādesiz
- 4 Revnağ-resān-ı zīb olamaz çār-ṭāğ ise
Güsterde olsa atlas u kemḥā visādesiz
- 5 Bāzīçe-i [...] ⁸⁷ icrāda māt olur
Naṭ'-ı hünerde şāh ise Zīver piyādesiz

ḥarfü's-sīni'l-mühmele

[G. 29] ⁸⁸

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Olunca vāzı'-ı erkān-ı şāh-beyt-i esās
Temel ṭarīķini fehm eyledi ekābir-i nās
- 2 Yeter yeter cereyān-ı dü çeşm-i ħün-pāşıñ
Temevvüc eyledi mānend-i cūşış-i miķyās
- 3 Girīve-gird-i girīzim siper-be-dūş olarak
Ḥadeng-i ğamzeleriñden nedir bu ḥavf u hirās

⁸⁷ Bu kısım metinde boş bırakılmıştır.

⁸⁸ YK 44a, AE 39b

4 Teh-i piyāleye ‘aks-āver-i letāfet iken
Mişāl olur mey-i leb dil-rübāya kışr-ı kirās

5 Şeker hamīresidir la‘li nuql-ı bezm eyler
Mezāk-ı ‘āşıkı añlar o sāki-i hassās

6 Nesīc-i nazmıñı ‘arz itme Zīver inşāf it
Metā‘-ı dīgeri n’eyler harīf-i rind-i palās

harfū’ş-şīn

[G. 30]⁸⁹

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

1 Şerer-hīz-i ‘izārdan murğ-ı dil cāy-ı karar itmiş
Semenderdir ki āteş içre mesken ihtiyār itmiş

2 Degildir çeşm-i hūn-āşāmı zīr-i tāk-ı ebrūda
Hadeng-i gānzelerle iki āhūyı şikār itmiş

3 N’ola mecrā-yı hūn-āb-ı dil olsa dem-be-dem rīzān
O şūhuñ deşne-i hicrānıdır kim cāna kār itmiş

4 Degil hāl-i ‘izār-ı dil-rübā ancak budur zannım
Görüp kilik-i süveydā nokta-i gāmdan nişār itmiş

⁸⁹ YK 44b, AE 39b-40a

- 5 Degildir t̄aze d̄āgım b̄āgb̄ān-ı ‘aşk ey Zīver
Zemīn-i sīneye beñzer ki ıarh-ı l̄ālez̄ār itmiş

[G. 31]⁹⁰

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Lebin bir z̄āhid-i h̄uška şunup ağızın şulandırmış
O s̄ālūs-ı gir̄ān-cānı mey-i gül-fāma kandırmış
- 2 Kirās-ı sürh-ı la‘lin b̄āgb̄ān-ı ‘aşk-ı yek-sāle
Koyup dürc-i dile penbeyle hıfz itmiş tayandırmış
- 3 Anıñ t̄āb-ı temüz-ı āh-ı ‘aşık gül-bün-i h̄üsnün
Ser-ā-pā şu‘le-h̄īz oldukça nigīn oda yandırmış
- 4 Sürūd-ı cān-güdāzım gerçi te’sīr eylemiş ammā
Haṭā itmiş o mest-i nāzı h̄‘ābından uyandırmış
- 5 Alup naqdīne-i şabr u kararın Zīver ‘uşşākıñ
Muṭāf-ı Ka‘be-i kūyuñda ol meh-rū dolandırmış

⁹⁰ YK 44b, AE 40a

ḥarfü'ş-şādi'l-mühmele

[G. 32]⁹¹

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Murğ-ı dil dām-ı ḥaṭında bulamaz ğayrı ḥalāş
Bizi ḥayretde ḳodı ḥaḳ bu ki şūḥ-ı raḳḳāş
- 2 Kendi de aldı fıtıli eşer-i neş'e ile
Ya'ni mānende-i dendān-ı dehān-ı mıḳrāş
- 3 Gerçi çoḳ yandı yaḳıldı şerer-i bāde ile
Bezmimiz oldu velī tābe-seḥer meclis-i ḥāş
- 4 Pek ma'ārif-keş idi ol büt-i aġyār-perest
Şimdi ruḥsārına ḥattı gelüp oldu ḳışāş
- 5 Ne revādır vara pīrāmen-i yāre Zīver
Kūy-ı cānānede bulduḳ diḥ-i raḳībi menāş

ḥarfü'd-dādi'l-mu'ceme

[G. 33]⁹²

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

- 1 Cevheriñ vaşfını ğuş eyleyüp aḳsām-ı 'araz

⁹¹ YK 44b-45a, AE 40a

⁹² YK 45a, AE 40a-40b

İnfi‘āl-ile ider nüh felege fakrımı ‘arz

2 Kütüb-i nazma sevād-efgen-i te’lif olarak
Cā’iz oldu baña her vech-[i]le tebyîn-i ğaraż

3 Biz de müzdād-ı fazīletle yegāne dil idik
Nābe-cā gitdi dili kaldı sühan aña ‘ivaż

4 Feyz-baħş-ı kalem-i kudreti telmīh eyler
Çıkarup sāhire-i hāke nebātātını arz

5 Mebħaş-ı nabz-ı muħabbetde olan aħkāmı
Zīver idrāk idemez edviye-fermā-yı maraż

ħarfü’t-tā’i’l-mühmele

[G. 34]⁹³

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Müje süzenlerini kullanamaz her hıyāt
Rişte-i kākül aña olsa da ālāt u bisāt

2 Tıfl-ı gehvāre-i mażmūnumı kim zabt idecek
Olmasa müy-ı miyānında eger bend-i kımāt

⁹³ MK 20b, YK 45a, AE 40b

3 Mā-ḥaşal kaṅtara-i nazmımı kimse geçemez

Aña nisbetle musaṭṭah görünür cısr-i şırâṭ

4 Sebzezâr oldı yeşillendi güzergâh-ı çemen

Şimdi zindân olur erbâb-ı dile şahın-ı ribât

5 K̄o bu da‘vâyı yeter Zîver edîbâne yûri

Sûḥan-ârâ-yı cihâna gele bir pâre neşât

ḥarfü’z-zâ’il-mu‘ceme

[G. 35]⁹⁴

Mefâ’ilün Fe‘ilâtün Mefâ’ilün Fe‘ilün

1 Şikenc-i ṭurraña vâ-bestedir ḥam-ı maḥzûz

Dehân-ı gonceye merhündür fem-i maḥzûz

2 Nemâ virür çemen-i gül-şemîm-i ma‘nâya

Reşâşe-i kalemimden gelen nem-i maḥzûz

3 ‘Îzâr-ı goncede mânende-i dür-i nâ-yâb

Sirişk-i bûlbûli zann itme şebnem-i maḥzûz

4 Olur küşâyış-i ṭab‘a sebep temâşası

Virür sevâhile revnak kaçan yem-i maḥzûz

⁹⁴ MK 20b, YK 45b, AE 40b

5 Bağılsa bellidir ey Zīver iltiyāmından
Şikāf-ı zaḥm-ı dil ü cāna merhem-i maḥzūz

ḥarfū'l-‘ayni’l-mühmele

[G. 36]⁹⁵

Mef’ülü Mefā’ilü Mefā’ilü Fe’ülün

1 Beñzer mi meger bīkr-i ḥayālīm çeke burqa‘
Dūşīze-i dehr olsa da her bār muḥanna‘

2 Zībā yaqışur aña yapup ḥacle ki itsem
Mi‘mār-ı yerā‘am ile bir beyt-i muşanna‘

3 Āvīze-i bāzū-yı pesend ile revādır
Ḳondum şeref-i şems-ile ber-vefḳ-i murabba‘

4 Gīsū-yı bürīdeñ ḥaṭ-ı ta‘līḳ-i dilāndır
Ḥaṭṭāṭ-ı ma‘ānī anı zann itdi muḳaṭṭa‘

5 Leb-beste vü ḥayrān-ı ḥayāl eyledim āḥir
Bir beyt-i ḥired-sūzı idüp Zīver-i maṭla‘

⁹⁵ MK 20b-21a, YK 45b, AE 40b-41a

ḥarfü'l-ğayni'l-mu'ceme

[G. 37]⁹⁶

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Ürdıbehişte irdi gönül tazelendi dāğ
Üşkūfezār-ı cennete döndi fezā-yı bāğ
- 2 Esdi nesīm-i bād-ı seher-ḥız dem-be-dem
Toldı şemīm-i gönçeler ile dil ü dimāğ
- 3 Faşl-ı bahārın eyleyügör midḥatin cedīd
Şeh-beyt-i nazmı eyleme bir āḥere ferāğ
- 4 Nāvek-resān-ı gamze-i dil-düz-ı yārdan
Yokdur giriz ü rāḥata ey cān-be-kef mesāğ
- 5 Ye's-i vişāl-ile telef itme ḥulūşuñı
Ursun ḳo sīneñe o perī tāze tāze dāğ
- 6 Yansun yaḳılsun 'aşḳ-ile Zīver dil-i za'ıf
Mānende-i lehīb-i şerer-pāre-i çerāğ

⁹⁶ MK 21a, YK 45b-46a, AE 41a

ḥarfü'l-fā'

[G. 38]⁹⁷

Mef'ülü Mefā'ülü Mefā'ülü Fe'ülün

- 1 Nā-ehl ile germ-ülfet olan ehl-i ma'ārif
Evḳātın ider şūriş-i azdāda maşārif
- 2 Şad mürde dile feyz-i ḥayāt-ı ebedīdir
Gūş eyler iseñ zemzeme-i şoḥbet-i 'ārif
- 3 Sālūs-ı riyyā ḥaḳ bu ki nā-puḥtelik itdi
Nisbetle aña sūḥtedir tār-ı ḳaṭāyif
- 4 Geçdim felegiñ çenber-i nūh ṭāḳını ammā
Ey ḥ'āce uşūl-ı hevesim oldu muḥālif
- 5 Zīc-i emele uymadı zāyiçe-i gerdūn
Aḥkām-ı taşavvur bu sene ḳıldı teḥālūf
- 6 Gör sūzen-i çarḫı ki ḳabā-dūz-ı merāmıñ
Ser-riştesine degdi gözüñ olalı vāḳıf
- 7 Bir kātib-i nāz oldu sevād-efgen-i 'işve
Evrāḳ-ı dili ḳaraladı hem-çü şaḥāyif

⁹⁷ MK 21a, YK 46a, AE 41a-41b

8 Gel zeyl-i nemed-pâresin öp Ziver [o] nazmın
Kân-ı gühere bārī belīg eyle teşādūf

[G. 39]⁹⁸

Müfte‘ilün Fā‘ilün Müfte‘ilün Fā‘ilün

1 Eyledi dās-ı keder hāşıl-ı ‘ömrüm telef
Mezra‘a-ı cān u dil bulmadı aşlā şeref

2 Gerçi ki olmuş idim ğarķ-ı yem-i ıztırāb
Ol dür-i nā-süfte çün zīb-i derün-ı şadef

3 Zaḥm ile āġışte-i hūn idi āmāc-ı dil
Nāvek-i āmed-şüd-i firķate olup hedef

4 Bir seherī āfet u hīz-i nāliş ḥasret ile⁹⁹
Afyonı ekl eyledim berş-i raḥīķī be-kef

5 Dā’ire-i sūr olan bezmi tefekkür-künān
Sīne-i mecrūḥumı döger iken hem-çü def

6 Kāşıd-ı ferḥunde-dem ya‘ni nesīm-i şabā
Kim eserek yanıma geldi didi lā-taḥaf

⁹⁸ MK 21a-21b, YK 46a-46b, AE 41b

⁹⁹ Bu mısradaki vezin bozuktur.

7 Müjde-res-i Zīver'im kãdadır ol bī-nevā
K'āh-ı merāmında hīç kãlmadı renc-i külef

ħarfū'l-kāf

[G. 40]¹⁰⁰

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1 İderse bendesin irvā-yı 'aşk-ı 'atīk
Zuhūr-ı feyz-i kerāmātın eylerim taşdıķ

2 Vezān-ı dāmen-i 'işmet-penāhı mümkündür
Esās-ı çarhı çevirse çü āsiyāb-ı daķık

3 Nüfüz-ı nuţķı cilā-dāde-i tabī'atdır
Ĥalāvet-i süħanı hem-neşāt-ı berş-i rahīk

4 Gülū-yı mürşidi şıķdı şarardı meclisde
Ne çire-dest imiş añla efendi çille-i dīk

5 O tıfl-ı ser-keş amān söyle çıkmasun çiziden
Olursa cedvel-i rāh-ı Ĥudā'da şeyħe refīk

6 Müfid olur mı ĥazef-pāre-i dile Zīver
Tutalım 'arz-ı fūrūğ eylemiş şu'ā'-ı 'aķık

¹⁰⁰ MK 21b, YK 46b, AE 41b-42a

[G. 41]¹⁰¹

Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün

- 1 Görmüşler o halhâl benim güşuma lâyıķ
Āvīze-i mäh-1 nevi mengüşuma lâyıķ
- 2 Ben mışra'-1 mevzün-1 kad-i yâri begendim
Ol kıt'a benim cedvel-i āgüşuma lâyıķ
- 3 Hayyât-1 sipihr atlas-1 nüh nakş-1 felekde
Bir hil'at-1 fâhîr viremez düşuma lâyıķ
- 4 Mir'ât-1 cihân-tâb-1 ma'ânide mi bilmem
Bir şüret-i maţla' görünür hüşuma lâyıķ
- 5 Hem-ıyâb olamaz Ziver'e her şâhid-i bâzâr
Bir müy-1 miyân olsa der-āgüşuma lâyıķ

harfü'l-kâf

[G. 42]¹⁰²

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Olup âsüde bâr-1 mesnedin çarh-1 ğarârîñ¹⁰³

¹⁰¹ AE 42a, bu gazel YK nüshasında 46b'de derkenardadır. MK nüshasında ise yoktur.

¹⁰² MK 21b, YK 46b-47a, AE 42a

¹⁰³ Bu mısırada vezin bozuktur.

Rehā bulduḡ hele farṡ-ı enīninden dil-i zārīñ

2 Hārīdār-ı vişāl-i dil-rübā-yı dehr idim evvel
Ferāmūş eyledim sūd u ziyānın şimdi bāzārīñ

3 Vesah-şüy-ı nemekdān olmadan idāne bezm içre
Baña yegdir sıfāl-ı köhnesin görmek ço hūnkārīñ

4 Der-āḡūş eyleyince mū-miyān-ı şem'-i iḡbālī
Döner sūrāḡ-ı zenbūra teni fānūs-ı idbārīñ

5 Alur āḡūşa Zīver bāḡbān ol ḡonceyi ammā
Hezār ālām-ı ḡahr u nīş-i āzārın görür ḡārīñ

[G. 43]¹⁰⁴

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1 Sürūd-ı āhı şerer-ḡız olunca Mecnūn'uñ
Yanardı cān u dili Leyl[i]-i digergūnuñ

2 ḡayāl-i ḡamze-i yāre firīb-ḡorde iken
Nigāh-ı çeşmine raḡbet ider mi āhūnuñ

3 Gürūh-ı muḡḡhike degdi teveccūh-i dünyā

¹⁰⁴ MK 21b-22a, YK 47a, AE 42a-42b

Külâh-pâre-i devlet serinde meymûnuñ

4 Velî sipihre ta‘arruz hayâl-i fâsiddir
Toğuz katın şayarım ben kıbâb-ı gerdûnuñ

5 Nedir bu cüşîşi mîzâb-ı kilkiniñ Zîver
Pür itdi gül-bin-i eş‘ârı cüy-ı mazmûnuñ

[G. 44]¹⁰⁵

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Kimdir âyâ neş’e-senc-i bâde-ḡvâr-ı vuşlatıñ
Bende müzdâd oldı gitdikçe ḡumâr-ı vuşlatıñ

2 [Bîr]-i ferri iltifât olduḡça dāmânım gibi
Çāk çāk oldı ḡabâ-yı intizâr-ı vuşlatıñ

3 Tek hemân üşkûfe-i âmâlımız tarḡ eyleme
Nefḡa-rîz olsun hemîşe lâlezâr-ı vuşlatıñ

4 Çünki peyvend-i bisâḡ-ı kākül ḡamdır ḡam
Eksik olmaz germ ü serd-i rûzgâr-ı vuşlatıñ

5 Var mıdır bir kerre inşâf it behey zâlim yeter

¹⁰⁵ MK 22a, bu gazel YK ve AE nüshasında yoktur.

Bir daḫi m̄anend-i Zīver ḫv̄āstgār-ı vuşlatıñ

ḫarfū'1-[lām]

[G. 45]¹⁰⁶

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Bu dil-i vīrānımı ey mīr-i Maḫmūdū'l-ḫışāl
Öyle ta'mīr eylediñ belki Sinimmār oldu lāl
- 2 Cāme-i gülgünü kıldım zīver-i düşün ḫabūl
Nev-nesīc-i nazmım ihdā itdigimdir aña dāl
- 3 Āb u tāb-ı cevher-i cūduñ ḫurūşān olalı
Cüst [ü] cū eyler ayağın mevce-i āb-ı zülāl
- 4 Mā-cerā-yı Kerbelā'dan dāğ-ber-dil olmasa
Bū[-yı]sürḫ olmaz idi ceyb-i ḫabā-yı ehl-i ḫāl
- 5 Yādına geldi yine var-ise tarḫ-ı lālezār
Şeyḫ ü şābı eyledi leb-beste bu rengīn ḫayāl
- 6 Zīb-i silk-i āferīn olsa dūr-i nazmım n'ola
Zīver'iñ her nuḫkım sen eylediñ siḫr-i ḫelāl

¹⁰⁶ MK 22a, YK 47a, AE 42b

Mefā'ilün Fe'ilätün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Sürādikāt-ı dili perde-i verā-yı hayāl
Dehānı cevher-i ferd-i numūnehā-yı hayāl
- 2 Kılāde-i sühanı sübha-i sürüşü'l-ğayb
Cümān-ı nazmı Peren-refte-i semā-yı hayāl
- 3 Yağın olursa n'ola dūr-bīn-i himmetine
Verā-yı hıttā-i ma'nā vü intihā-yı hayāl
- 4 O mū-miyāna ne mümkün nazār ta'alluğ ide
Nıgeh ta'arruz iderse olur hebā-yı hayāl
- 5 Netīce-senc-i hayāl olsa çeşmine görünür
Mişāl-i zerre kıbāb-ı felek berāy-ı hayāl
- 6 Tılısm-ı genc-i ma'ānī aña müsahhıhardır
Zebānı kufl-küşā-yı der-i sivā-yı hayāl
- 7 Nazīre-cūy-ı Münif olsun eyleyen Ziver
'Uşāre-i kalemin nüş-hand-ı nāy-ı hayāl

¹⁰⁷ MK 22a-22b, YK 47b, AE 42b

ḥarfū'l-mīm

[G. 47]¹⁰⁸

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Tayy-ı menāzil eyleye[mez] marī[ž]veş saķım
Ḥāşā saķım-meşreb olan ola müstaķım
- 2 Sen imtiyāz-ı mezheb-i Mansūr gör baña
Zīrā netice-senc olamaz meslek-i ḥakīm
- 3 Gītī-metā'-ı sūķ-ı behişt-i ḥayālīme
Reşk itmesün mi müflis-i dükkānçe-i caḥīm
- 4 Görse hilāl-i maṭla'-ı nazmı yedimde kilik
Ebrū-yı dil-rübāveş ider zehresin dü-nīm
- 5 Dürc-i sūḥanda cevher-i ferd-i ma'ārifim
Nüh-pāre oldu reşk-ile hem-çün 'arāż le'im
- 6 Kāḍī-i Mīre şor eşer-i nazm u neşrimi
Nisbetle baña 'aks-i heyülā gelür Nedīm
- 7 Gelmez sebīke-i sūḥanı kâle eblehiñ
Bilmez 'ayār-ı nāsı şanur kendidir Fehīm

¹⁰⁸ YK 47b-48a, AE 42b-43a, bu gazel MK nüshasında yoktur.

8 Ṭa‘n eylesün baña o sebük-mağz-ı rūzgār
Kim nām-ı evvelinde ola rā şoñunda mīm

9 Zīver sevād-ḥvān olamaz saña hem-zebān
Sebk-i ‘ibāreti ne bilür cehl-ile Vesīm

[G. 48]¹⁰⁹

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

1 O sīmīn-sāķı mest-i teşne-i şahbā-yı leb şandım
Gelür peymāne-ber-kef sāķi-i duḥt-ı ‘ineb şandım

2 Ki tiryāk-ı vişālin ḥvāstgār oldum hirāsımdan
Şikenc-i ṭurrasın pīçide-mār-ı pür-ğazab şandım

3 ‘İzār-ı ḥāldārın gördüm ol āşüb-ı devrānıñ
Maşāf-ı reh-zenān-ı nīze-cünbān-ı ‘Arab şandım

4 Görüp gītī-metā‘-ı Vehbi-i bendergeh-i nazmı
Nesīc-i kārgāh-ı Nābi-i şehr-i Haleb şandım

5 Dili lertzān iden serd-i hevā-yı hecr imiş Zīver
Ben anı muḳtezā-yı ‘illet-i pür-tāb-ı teb şandım

¹⁰⁹ MK 22b, YK 48a, AE 43a

[G. 49]¹¹⁰

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Ben ol tırfa ğazāl-ı hüsne telmīh-i vişāl itmem
Gülū-yı nāfesin leb-rīz-i hūn-ı infi‘āl itmem
- 2 Girībān-ı taḥammül tābe-dāmān olsa şad-pāre
Yine her nā-sezādan iltimās-ı ‘arz-ı hāl itmem
- 3 Nemed-pūşım velīkin Cem-nihādım bāde-ḥvār olsam
Ki dīhīm-i ḳubād-ı dehri bezmimde sıfāl itmem
- 4 Ben ol kālā-fürüş-ı sūḳ-ı ‘irfānım ki bīş ü kem
Behā-yı nev-nesīc-i nazmı dellāla su’āl itmem
- 5 Ne mümkin Şābit-i siḥr-āferīne hem-‘inān olmaḳ
Çerāğ-efsürde taḅ‘ım pertev-i mihre mişāl itmem
- 6 Hudā sırāb-ı raḥmet ide rūḥım dā’imā Zīver
Ġarāz tanzīrden ancaḳ budur ğayrı ḥayāl itmem

¹¹⁰ MK 22b, YK 48a, AE 43a-43b

[G. 50]¹¹¹

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Geçirdim rüz-1 Hızr’1 serdi-i hicrāna sīr oldum
Ne çāre bir Kāsımpāşalı maḥbūba esīr oldum
- 2 Girih-gīr-i ḥam-1 gīsū-yı yāre oldum üftāde
Hümā-yı evc-pervāz iken āḥir lāne-gīr oldum
- 3 Ağardı mūy-1 ser āmed-şūd-i şubḥ-1 firāḳından
Yitürdüm naḳd-i vaḳt-i ‘ömrümi miḥnetle pīr oldum
- 4 Kālup mānend-i naḳş-1 pā yolunda çeşm-i ḥün-ālūd
Dem-ā-dem intizār-1 gerd-i hecr-ile ḥaḳīr oldum
- 5 Teraḳḳī bulmada ‘aks-i nigīn-i ḫālī‘im zīrā
Berāt-1 ḥüsnüne tamğa-zen-i mihr-i zāmīr oldum
- 6 Ğam-1 ḥāḫır-fürüz-1 Kays añılmaz oldu āḥir-kār
Belā zencīrini çekmekde Zīver bī-naḫīr oldum

¹¹¹ MK 22b, YK 48a-48b, AE 43b

[G. 51]¹¹²

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Ey şehsüvār gerd-i rehiñ kapladı yüzüm
Yokdur gubār-ı şarşar-ı hicrānıña sözüm
- 2 Her şeb çerāğ-ı hüsnuñe yanmağa cān atar
Pervāneveş dilim tolanur zemm olur özüm
- 3 Ol tīre ahter-i emelim āh n'eyleyim
Gün görmedi felekde çü huffāş iki gözüm
- 4 Tā cām-ı Cem'den 'ahd-i mey-āşām böyledir
Çekdik ayağı meykededen kaldı bu bezim
- 5 Zīver tehālük itme gürisne gedā gibi
Sīrān-ı h'ān-ı vaşl añılur adımız bizim

[G. 52]¹¹³

Fe'ilätün Fe'ilätün Fe'ilätün Fe'ilün

- 1 Nem-çekān olsa n'ola dīdelerimden şebnem
Şuvarır gamzesin ol gonce-res-i bāğ-ı İrem

¹¹² MK 23a, YK 48b, AE 43b

¹¹³ MK 23a, YK 48b-49a, AE 43b-44a

- 2 Bār olup sūzen-i müjgānı baña hem-çü Mesîh
Çārümīn-i felek-i hecrini qoymaz ki geçem
- 3 Virmedi bir ayağ evvel başayım pīr-i muğān
Feyz-baḥş-1 dil olan kūy-1 ḥarābāta qadem
- 4 Zēkan-1 dil-beri vaşf itme baña sultānım
Teşne-i vuşlata kār eylemez āb-1 zemzem
- 5 Müşk-nāb-1 ḥaṭ-1 ruḥsārıñı gördükde çü mār
Pīç pīç oldu benānımıla reg-i çüb-1 qalem
- 6 Rīk-i emvāc-1 keder çiyneği fülk-i ‘ömrüm
Başladı esmege tedrīc-ile eyyām-1 herem
- 7 ‘Āşım-1 nādire-fen saña pesend eyleyerek
Zīver ‘ālemde olursuñ giderek mu‘ciz-dem

[G. 53]¹¹⁴

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Ğayrı dāmen-çide-i geşt ü güzārım sevdigim
Ben hemān āmāde-i iqbāl-i yārim sevdigim

¹¹⁴ MK 23a, YK 49a, AE 44a

- 2 Çāk çāk itsem sezādır tābe-nāf-1 cān u dil
Dest-ber-ceyb-i kabā-yı intizārim sevdigim
- 3 Bir gül-i alıñ lebinden buse-çin olmağ için
Hāra fırsat-bağş-1 müzdād-1 vağārim sevdigim
- 4 Öyle leb-riz-i cünün-1 ‘aşkıñım feryād[ıñ]a
Bülbül-i nağme-tırāz-1 nev-bahārim sevdigim
- 5 Dest-şüy-1 in ü ān olsam n’ola Ziver gibi
Pāyınā yüz sürmede bī-ihtiyārim sevdigim

[G. 54]¹¹⁵

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Yağdı sāmānımı süz-efgen-i nūr-1 temmem
Bī-şu‘ūr itdi beni farğ-1 şu‘ūr-1 temmem
- 2 Tābe-teh eyledi ālūde-i ‘ıtr-1 sevdā
Dilimi tār-1 semenzār-1 buğūr-1 temmem
- 3 Dehşet aldım sipeh-i ğamze-i dil-düzından
Cānıma kıldı güzer faşl-1 zuhūr-1 temmem

¹¹⁵ MK 23a-23b, YK 49a, AE 44a

4 Vehmim ol şāhid-i gül-gonceden ancak budur
Düſe iklīm-i fu'ād-ı dile ſūr-ı temmem

5 Nedir ol emti'a-i sūk-ı kemālāt-ı sūhan
Zīver inkār olunur mı hiç umūr-ı temmem

ḫarfū'n-nūn

[G. 55]¹¹⁶

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1 Cān-be-kefdir dil o tūĝ-i çeſm-i ḫūn-ālūddan
Ĝayrı dāmen-çideyim naqd-i ziyān u sūddan

2 Eyleyen peyvend-i ārāmın güsiste bir diliñ
Kaṭ'-ı ümmīd eylesün ser-riſte-i maḫşūddan

3 Nev-esās-ı ḫāṭırım vīrān iden a'dā-nevāz
Bulmasun āſār-ı raḫmet ḫālīk-ı mevcūddan

4 Lāne-i büm eylesün ſeh-beyt-i 'unvānın każā
Görmesün rüy-ı rehā mi'mār-ı ḫāk-endūddan

5 Tār-ı ümmīde toḫundı var ise mızrāb-ı çarḫ
Bāng-ı āhım fark olunmaz naĝme-i Dāvūd'dan

¹¹⁶ MK 23b, YK 49a-49b, AE 44a-44b

- 6 Öyle hayret-yâb-ı hicrânım ki yokdur kudretim
Dâd-ı hâh-ı intikâm olam yed-i ma'bûddan
- 7 Gördi kim maḥzâ ḥusûf-ı cehl ola şad bâr hayf
Nûr-ı isti'dâd iken me'mûl u mihr-i cûddan
- 8 Bûy-ı âsâyiş gelür şanma meşâm-ı Zîver'e
Ser-be-düş-ı ḥâk olan kısr-ı nihâl-i 'ûddan

[G. 56]¹¹⁷

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

- 1 Şekker-çekândır diyemem lezzet-i leben
Bûs itmedikçe anda leb-i dil-rübâyı ben
- 2 Şebnem gül-âb-ı şîşe-i 'îdi şikest ider
Gül-çîn-i feyz olmadadır bûy-ı gönceden
- 3 Nûkhet-resân-ı nefḥa-i şevḳ oldu sū-be-sū
Sâkî ayak başdığı dem meclis-i çemen¹¹⁸
- 4 Germ olmasaydı tâb-ı temûz-ı müdâm ile
Şaḥn-ı çemende serve şarılmazdı yâsemen

¹¹⁷ MK 23b, YK 49b, AE 44b

¹¹⁸ Nûshada "Sâkî ayak başmadığı dem meclis-i çemen" şeklinde olan mısrayı vezin ve anlam açısından düzeltmek için "başmadığı" sözcüğündeki "-ma" eki atılmıştır.

- 5 Mest-i ħarābım öyle ki ħumlar az aħsa da
Seylāb-ı cūy-ı mey görünür baña Őu-yı ten
- 6 Olmazsa sūzen-i nigeĥ-i iltifāta dūŐ
Ķalsun Ķo ceyb-i ĝonce-i dil degmesün diken
- 7 Fānūs-ı rāĥ-ı rü'yet-i naĶd-i merāmmıŐ
Pervāne-i baŐiret-i Ya'Ķūb'a pīreĥen
- 8 Ķaddin tecāvüz eyleyicek ıztırāb olur
Bī-Şavt ü nāle muŐtarib-i ĥiddet-i miĥen
- 9 Zīver kümeyt-i ĥāmeñi āmāde eyle kim
Kesb-i ma'ārif itmededir Őāhid-i sūĥan

[G. 57]¹¹⁹

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Baña sensiz muĝaylānzār-ı ĥasretdir bün-i ĝülŐen
N'ola Şad-pāre olsa serv-i āzādem libās-ı ten
- 2 Yeter nūkĥet-niŐār-ı müŐĶ-i Ķīn oldu ĝirībāniñ
Baña ey Yūsuf-ı ĝül-ĝonce besdir būy-ı pīrāĥen

¹¹⁹ MK 24a, YK 50a, AE 44b-45a

- 3 Hırās-ı sū’-i ta‘bīriñle bīdār olmasam her şeb
Görürdüm vuşlat-ı dildārı rü’yāda raķībā ben
- 4 Mücerred duħt-ı rez bezm-i mey-āşāmāna gelmezdi
Eger hem-nām-ı cinsi olmasaydı sākīyā ney-zen
- 5 Dil-i fūlāda te’şīr eyledi āh-ı şerer-ħīzim
Şihāb-ı dūd-ı pūr-sūzum toķunsa mūm olur āhen
- 6 Yeter Zīver zem[ī]n-sāy-ı temennā-yı vişāl olduñ
Ümīd-i naķd-i vuşlat nābe-cādır bī-vefālardan

[G. 58]¹²⁰

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Hāle-i mehden iden zīver-i naķd-i gūşın
Eyler āvīze kıbāb-ı felege mengūşın
- 2 Edeb-āmūz-ı ħarīdār-ı güher-senc-i beķā
Kāle-i ‘ār yine maħmil ider mi dūşın
- 3 Olamaz vāşıl-ı mi‘yār-ı miħekk-i tecrīd
Eyleyen fikr-i ‘alāyıkla remīde hūşın

¹²⁰ MK 24a, YK 50a, AE 45a

- 4 Bün-i deryāda şadef qalmaz idi çāk olarak
Dür-i nīsānı görüp açmasa ger āgūşın
- 5 Gürbe leb-rīz-i hirās olmasa da terk eyler
Pençe-i şīr-i muşavverde de görse mūşın
- 6 Şeref-i nāmı budur gird-i nigīn-i nazmıñ
Görse nā-dānı tutar ‘aks-i haṭ-ı menķūşın
- 7 Tākden ‘ālem-i āb eglenür ammā Zīver
Neş’et-i sūḫaniñ virdi meyiñ pür-cūşın

[G. 59]¹²¹

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Kāş būdem dest-şūy-é ĩn o ān
Tā nekerdem der ṭeleb sūd o ziyān
- 2 Çerḫ dūnānrā déhed éksīr-é sīr
Gerd-é kéllet mīḫored dāneş-verān
- 3 Ān kesī bīnem ké dānā-dél şeved
Ķedr-é ū kem-ter bé nezd-é merdomān

¹²¹ MK 24a, YK 50a-50b, AE 45a-45b
Not: Bu gazel Farsça’dır.

4 Sebzé şod her sū behār-é bed-menéş
Ġoncé-yé dāğ-é dél-é men şod ħezān

5 Her kocā Zīver bérīzed eşkrā
Lālé-zār-é †éşķ rūyed bī-gomān

[G. 60]¹²²

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

1 Bī-niyāzım †izz-i cāh-ı çarĥ-ı ezrak-fāmdan
Hīç bākim yoķ ĥilāf-ı gerdiş-i eyyāmdan

2 Üstüvār olsa müveccehdır esās-ı †ankebüt
İñhirāf-ı vaz‘ına nisbetle saĥ-ı bāmdan

3 Bir muĥalsam tīğdir güyā hilāl-i yek-şebe
Nev-eşerdır ĥaldı ĥālā ĥançer-i Behrām’dan

4 Dil-şikest oldıķça mer’iyyet olur efzūnter
‘Aks ider yüz vech-ile mir’āt-ı süst-endāmdan

5 Merd-i naķķād olmadı fitrāk-ı bend-i ārzū
Şīr-i ner āsüdedir Zīver hirās-ı dāmdan

¹²² MK 24a-24b, YK 50b, AE 45b

[G. 61]¹²³

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Gözüm şeb-tā-seher bīdār bir māhiñ firākından
Fitil-efrüz-ı ahım şu‘le-ħiz-i iştiyākından
- 2 Şubuh zann itme tarh-ı sīnem üzre pençe-i yāriñ
Hilāl-i yek-şebe şeş-pāre oldı reşk-i sākından
- 3 Kesildim irtibāt-ı turradan şemşir zann itdim
Meger ebrūlarınıñ sāye düşmiş zīr-i tākından
- 4 Boğıldı gice āvāzı rebābiñ bezm-i ‘işretde
Der-āgūş-ı benān-ı muṭribiñ darb-ı ħunākından
- 5 Yerā‘am süllem-i gerdūna pāy-endāz idüp Ziver
Bu penç ebyātı taħrīr eyledim çarhıñ revākından

[G. 62]¹²⁴

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fā‘ilün

- 1 Kerdéem écrā ké yerā‘em zé ān
Reşhé feşāned ço leb-é nādérān

¹²³ MK 24b, YK 50b, AE 45b

¹²⁴ MK 24b, YK 50b-51a, AE 45b

Not: Bu gazel Farsça’dır.

- 2 Tā'ér-é ҡodsī şodé kélkem velī
Lāné-yé ān penc hélāl-é benān
- 3 Ān nehālī ké h́erāmeş leţif
Nāz koned nehl-é gol-é ҡodsiyān
- 4 Néylī-yé sowedā-ger-é gīţī-metā'
H́vācé-yé nekkād o fezīlet-resān
- 5 Zīver-é ber-geşté do'ā-gūy-é ūst
Ānké veliyyo'n-né'em-é rāygān

[G. 63]¹²⁵

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 İltimās-ı merhem itmem yara nāsūr olmadan
Ben nefir-i āhı çaldım nefha-i şūr olmadan
- 2 Dilde muzmerdir revāķ-ı engübīn-i vaşl-ı yār
Hey'et-i mecmū'a-i sūrāķ-ı zenbūr olmadan
- 3 İştihā-yı lezzet-i is'āf merd-i kāmile
Dād-ı H́aķ'dır māye-i fiŗratla meşhūr olmadan

¹²⁵ Bu gazel MK nüshasında 5b'de, derkenarda yer almaktadır. YK ve AE nüshasında ise yoktur.

- 4 adr-i genc-i vaşlını bilmez rakı̄b eyler telef
Surre-i zer der-kef-i dzd olsa memhr olmadan
- 5 Mutez-yı hı̄lkatın cerrr eyler bış u kem
Harf-i cer ma'lmdur m-ba'dı mecrr olmadan
- 6 ayd-ı mızrbı eker dağı yedinden muribiñ
Tr-ı mmd-i emel destinde tanbr olmadan
- 7 Mmteni'dir cebr-i htır şhid-i bzrdan
Tredir mir't-ı sst-endm manzr olmadan
- 8 Mh-ı nev-resm-i tevzu' gsterir ser-keşlere
'Ayn-ı zt şh-ı bedre meksebe-i nr olmadan
- 9 Kfr-i zlfi b'iş-i tağlt-i rh-ı 'ařđdır
Zlmet-i merhn-ı şubh [u] şm deycr olmadan
- 10 Berg-i rezden h'stgr-ı mağfired mefhmdur
Mltezemdir bde-nşn 'ağd-i engr olmadan
- 11 Hem- fincn-ı 'arağ işrb-ı 'ayş eyler habb
Duğt-ı rez telh-be-rz-i bde-i şr olmadan
- 12 İstikmet feyz-i Hğdır Zver'e herhlde

Mısrā‘-ı mevzūn oqurđı qayd-ı menşūr olmadan

ħarfū‘l-vāv

[G. 64]¹²⁶

Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilūn

- 1 Cām-ı ‘ayşım bu gice oldı leb-ā-leb memlū
N’ola reşk eyler ise bezmime ibrīk-i vuzū
- 2 Hem-çü tebhāle çıqup rūy-ı şarāba sākī
Fıkr-i būs-ı lebiñe düşdi ħabāb-ı pür-şū
- 3 Şerbet-i sükkere rüçhānını eyler icrā
Ne qadar bī-nemek olursa ħarāret-keş şu
- 4 Ğıbta-cūy-ı ħıta ħamr-ı ħum-ı muğbeççemdir
Yoħsa kec-revlik ider şanma ol ikki ebrū
- 5 Qanda kālā-yı diger qanda nesīc-i nazmım
Bir midir tūre-nihād ile dil-i şāf-ı sebū
- 6 Tamlā yāqūt gibi ħūn-ı sirişkim Zīver
Şaçılur muqlelerimden dökerek qatre-i cū

¹²⁶ MK 24b-25a, YK 51a, AE 46a

ḥarfü'l-hā'

[G. 65]¹²⁷

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Yandım şerār-ı micmer-i ḥāl-i mu'anbere
Düşdüm hirās-ı ğamzeñ ile nevk-i ḥaṇçere
- 2 Āyā ki ru'b-ı deşne-i müjgān-ı yārdan
Bed' eylesem mi cennetü'l-esmāyı ez-bere
- 3 Peyvend-i üns ü rişte-i ārāmı kaṭ' için
Şemşir-i ebruvānı iderler müşāvere
- 4 Ādem degil miyim şecer-i gendüm-i vişāl
Sevķ itdi 'āķıbet beni bir şūḥ-ı esmere
- 5 Ben bildigim keremver ise ol levend-i ḥüsn
Naķd-i vişālin 'arz ider elbette Zīver'e

[G. 66]¹²⁸

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Sürüd-ı cān-güdāzım hem-dem-i şūr oldı gitdikçe
Cihān maḥşergeh-i şahrā-yı pür-şūr oldı gitdikçe

¹²⁷ MK 25a, YK 51a-51b, AE 46a

¹²⁸ MK 25b, YK 51b, AE 46a-46b

- 2 Kalem kaṭ‘-1 ümīd itse müveccehdır hirāsīndan
Kaşīñ ḥaṇçer-be-kef tuğrā-yı menşūr oldu gitdikçe
- 3 Şeker-ḥand-1 lebiñ selsāl-1 cennetden ‘ibāretdir
Ḥaṭīñ tefsīr-baḥş-1 āyet-i Nūr oldu gitdikçe
- 4 Şerer-ḥīz-i ‘izārīñ gerçi vaḳḳād-1 süveydādır
Velī her zerresi hem-hālet-i Ṭūr oldu gitdikçe
- 5 Kelāmīñ gerçi nuşret-dāde-i sāk-1 Süleymānī
Ki nuṭḳuñ hem-nüfüz-1 da‘vet-i mūr oldu gitdikçe
- 6 Seniñ memnūn-1 bāğ-1 luṭfuñız ey bāğbān ammā
Būn-i gülşen baña mātem saña sūr oldu gitdikçe
- 7 Degildir kābil-i behbūd-1 merhem yāre-i Zīver
Müjeñ elmās-rīz-i zaḥm-1 nāsūr oldu gitdikçe

[G. 67]¹²⁹

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 İdersem nazm u neşr-i maṭla‘ım tefsīr bir yerde
Olur ma‘nā ile Keşşāf u Kāḏī sīr bir yerde

¹²⁹ MK 25b, YK 51b-52a, AE 46b

- 2 Tebāyün ‘add iderler ittiḥād-ı nefy ü işbātı
 Olursa ḥarf-āşnā ile taqrīr bir yerde
- 3 Ḥaṭ-ı ruḥsār müzdād-ı cemāl-i yāri mūcibdir
 Fazīlet kesb ider ol kim ide taḥrīr bir yerde
- 4 Ben ol maḥbūba yazıldım ki ta‘līk-i ḥaṭ-ı rüyın
 Görince çāk olur kilik-i ‘İmād u Mīr bir yerde
- 5 Göñül ḥālī degil kayd-ı dü-şāḥ-ı tırradan zīrā
 ‘Abeşdir olmaya dīvāne der-zencīr bir yerde
- 6 Baña gūyā ikāmetgāh olur bu çārsū-yı arz
 Şımāḥ-ı gūş-ı cānım kılsa pūr-tekbīr bir yerde
- 7 Dür-i sencīde[niñ] yok imtiyāzı seng-i ḥārādan
 Anıñ-çün gizlemiştir māyesin iksīr bir yerde
- 8 Ne mümkin āḥz ü imsāk ide Zīver çend dāne ile¹³⁰
 Hümā-yı evc-pervāzı yed-i teşhīr bir yerde

¹³⁰ Bu mısradā vezin bozuktur.

[G. 68]¹³¹

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Şihāb-ı dūd-ı āhım çekdi rāh-ı ‘aşka zencīre
Raķīb-i rūbe-sīret yol bulur mı bend-i teshīre
- 2 Baña ‘ayn-ı haķīkat tā o deñlü reh-nümādır kim
Ber-ā-berdir yanımda şubḥ-ile gūyā şeb-i tīre
- 3 Şaķın ey duḥt-ı rez kālā-yı ‘arz-ı imtiyāz itme
Ḥumār-ı meyden ehvendir çekersem bir yudum şīre
- 4 Baña bu ğonceden geldi nesīm-i feyz-i isti‘dād
Amān ey çīre-dest-i ḥār lāyık görme tekdīre
- 5 Raķam-senc-i ḥayāl-i ḥāl u ḥaṭṭ-ı dil-rübāyım ben
Ne ḥācet ğayrı teksīr-i sevād-ı ‘aşkı taḥrīre
- 6 O rütbe dāĝ dāĝ-ı ḥasret-i yār oldı kim Zīver
Kaķem vaz‘ idemez Bercīs-i dil fihrist-i taķrīre

¹³¹ MK 25b-26a, YK 52a, AE 46b-47a

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Olanlar nāfe-çīn-i gīsuvānı cāme-ḥ^vāb içre
Ġazāl-ı Çīn’i yād itmez kalur zīr-i ḥicāb içre
- 2 ‘Araḳ-pāş-ı cebīnin jāle-i feyz-i seḫer şanma
Mükerrer ḳatrelerdir līk inbīḳ-i gül-āb içre
- 3 Olanlar behremend-i ma‘rifet elbette zāhirdir
Ṭulū‘ı āfitābīñ yine mer’īdir seḫāb içre
- 4 O dil kim yekke-tāz-ı şahn-ı beydā-yı belāḡatdir
Ḳomaz çevgān-ı isti‘dādını zīr-i türāb içre
- 5 Teh-i sāḡarda ey sākī kirās-ı sürḫ zann itme
Ser-engüştün ḳomış duḫt-ı ‘ineb rīg-i ḥizāb içre
- 6 Der-āḡüş eyleyen düşīze-i āmālını Zīver
Olur mı ser-bālīn-i tegāfūl cāme-ḥ^vāb içre

¹³² MK 26a, YK 52a-52b, AE 47a

[G. 70]¹³³

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Hādeng-endāz olalı ey kemān-ebrū bu dil-rīşe
Demim akıtdı cerrāh-ı müjeñ yer yer çeküp şīşe
- 2 Dil-i Ferhād’ı hūn-āğışte-i merg eyleyen āhir
Leb-i şīrīndir yoḥsa degildir ‘illet-i tīşe
- 3 N’ola şūret-pezīr olursa nevk-i hāme-i Behzād
Seniñ şīrāze-i Erjeng-i hūsnūñden alur pīşe
- 4 Zebān-ı kilik-i ḥayret mūy-pīçide olup kaldı
Dü-nīm itdi aniñ ceyb-i ḥayālin farṭ-ı endīşe
- 5 Ne ḥācet ser-be-dāmān-ı tevāzu‘ olmağa Zīver
Yeter bār-ı girān-ı pālehang-i ‘aşk dervīşe

[G. 71]¹³⁴

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Pīr-i şad-sāleyi kıldıkda mu‘azzeb lerze
Oldı her ḥaṭvede bir lağzişi mekseb lerze

¹³³ MK 26a, YK 52b, AE 47a

¹³⁴ MK 26a, YK 52b, AE 47a-47b

- 2 Eylemez mi hele ol dil-ber-i sīmīn-sāķı
Pīşgāhında görüp h̄vāce-i mekteb lerze
- 3 Gözi döndi göricek tıfl-ı semen-sīmāyı
Sā‘ati geldi olur kendüye ‘akreb lerze
- 4 Yazarak midḥatini eyledi mecmū‘a-i dil
Hem-çü ābādi-i evrāk-ı müzehheb lerze
- 5 Būs iderken lebini şevķ-ile peymāneyi gör
Berg-i gül gibi hemān oldu leb-ā-leb lerze
- 6 Bīşezār-ı sūḥanīñ şīr-i neri Zīver’dir
Görse vehminden olur rūbe-meniş teb-lerze

[G. 72]¹³⁵

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Müjem taġlīt-i rāh eyler ḥayāl-i h̄vāb geldikçe
Görinmez merdüm-i dīdem dem-i ḥūn-āb geldikçe
- 2 Olur ceyb-i merāmım naķd-i bŷy-ı ārzūdan pür
Meşām-ı ḥāṭıra ol zŷlf-i müşk-i nāb geldikçe

¹³⁵ MK 26b, YK 52b-53a, AE 47b

- 3 İder pīrāheni neşr-i nesīm-i gül-bün-i vuşlat
Der-i ħum-ĥāneden ol ğonce-leb bī-tāb geldikçe
- 4 Tolar āġūş-ı müjgān-ı dü çeşmim ĥūn-ı ĥasretle
Dil-i maĥzūna nā-geh ol gül-i sīrāb geldikçe
- 5 O leb-rīz-i cünūn-ı farı-ı ‘aşkıım bezmime Zīver
Kemāl-i ĥayretinden lāl olur aĥbāb geldikçe

[G. 73]¹³⁶

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Temāyül eylesem mānend-i ħavs ebrū-yı tannāza
Hirās-ı tīr ile ħaddim ĥam eyler yār-ı ĥamyāze
- 2 Ğubār-ı sürmeveş gözden düşer zīrā müşābihdir
Dirīgā dönmede meyl-i müjem çarĥ-ı daġal-bāza
- 3 Yine meşşāta-i naĥd-i emel taġlīt-i rāh itdi
‘Arūs-ı tālī‘-i nā-mihribānım ħaldı bī-ġāze
- 4 Daġıtdı āşiyānın tünd-bād-ı şarşar-ı hicrān
Zafer-yāb olmadan kebk-i merāmım bāl ü pervāza

¹³⁶ MK 26b, YK 53a, AE 47b

- 5 Efendim ğayra taħmīl eyleme bār-ı ğamiñ zīrā
Dil-i Zīver müheyyādır hücūm-ı naħvet ü nāza

[G. 74]¹³⁷

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Mesrūr iken muḳaddime-i vaşl-ı yār ile
Ḳaldım remīde h'āhiş-i būs-ı kenār ile
- 2 Āzürde eyledim o ğazāl-ı melāḫati
Ümmīd-i müşk-i nāfe-i nūkhet-nişār ile
- 3 Zāhid ḫilāf-ı cins ile ülfet girān imiş
Gördüm raḳīb-i ğürbe-nihādı o yār ile
- 4 Ğarḳ-āb-ı baħr-ı ğavṫa-i hecr oldum 'āḳıbet
Şebnem-nişār-ı būs-ı leb-i ğül-'izār ile
- 5 Fitrāk-ı bend-i tār-ı semenzār ḫaṫtıdır
Zīver rehā bulur mı 'aceb rüzġār ile

¹³⁷ MK 26b, YK 53a, AE 47b-48a

[G. 75]¹³⁸

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Dirler görince rüyuñı bu āb u tāb ile
Bir anadan mı ıoğdı 'aceb āfitāb ile
- 2 Hānçer-be-kef Őikeste-küleh mest-i pür-ğurūr
Yağdıñ nedir ne cānıma 'azmiñ Őitāb ile
- 3 Leb-rīz-i naħvet ey büt-i nāzende tābe-key
Yağdıñ cihānı minnet-i 'arż-ı Őebāb ile
- 4 Derrende nimr-i deşt-i künām-ı gāzab-ı meys
Ser[d]ir hevā ŐavaŐa mı ııkdıñ Őehāb ile
- 5 Zīver ĥumār-ı hecr ile ĥamyāze-rīz ilen
Mest oldı nīm-neş'e-i pā-der-rikāb ile

[G. 76]¹³⁹

Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Kıymet olursa Őāhid-i nazmıñ libāsına
Var zīb-i dūŐ faħr iderek Őat behāsına

¹³⁸ MK 26b-27a, YK 53a-53b, AE 48a

¹³⁹ MK 27a, YK 53b, AE 48a

- 2 Tenvîr-i müdde‘â ise bes maṭla‘-ı ğazel
Rüçhân-ı nazm ise nazar it intihâsına
- 3 Zîbâ nesîc-i zîver-i düş-ı yerâ‘amı
Beñzetdi şeyh-i zâviye bağ bu riyâsına
- 4 Leb-rîz-i büy-ı minfaḥadır zâhidiñ teni
Mecrûḥ-ı ‘aşk la‘net oğur mümiyâsına
- 5 Zîver hirâs-ı ‘acz ile ḥayl-i süḥanveriñ
Nazmıñ görince sekte gelürmiş kuvâsına

[G. 77]¹⁴⁰

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Dil ârâm eylemez her şahñ-ı bâğıñ şâhsârında
Meger lezzet-baḥış âmâl ola her berg ü bârında
- 2 Gülü-süz-ı şarâb-ı la‘liñ ‘arz itme baña sâkı
Bürüdet mültezemdir bâde-i vaşlıñ ḥumârında
- 3 Beni zîr-i leked-küb eyledi bu râ‘iz-i gerdün
Sipihriñ rüy-ı rif‘at görmedim hiç rüzgârında

¹⁴⁰ MK 27a, YK 53b, AE 48a

- 4 Nihān eylerdi kendin tābe-maḥşer küşte-i ḥasret
Giyāh-ı dāğdārı bitmese ḥāk-i mezārında
- 5 Güher-senc-i ma‘ānī ḥüccet-i naẓmıñ görüp Zīver
N’ola imzā-nüvīs-i āferīn olsa kenārında

[G. 78]¹⁴¹

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Ne ihām eyler āyā ğonce neşr-i reng ü būsında
Ki bülbül dā’imā şebnem-nişār-ı arzūsında
- 2 Neler çekdim hirās-ı fitne-i ḥvābīde ğamzeñle
Sürūd-ı cān-ğüdāzın ketm iden iñler gülüsında
- 3 Şikāf-ı ceyb-i dil nā-mültezemdir kaldı şad-pāre
Ḥamiyyet yok mücerred sūzen-i çarḥıñ rüfüsında
- 4 Suyın buldurdı sālūs-ı girān-cān ‘ākıbet sākī
Buḥār-ı mey қоқar mecrā-yı ibriḳ-i vuzūsında
- 5 Ne rütbe tayy-ı tūmār-ı kerāmāt-ı ğalaḫdır bu
Cem’iñ bir қаtre şahbā қоymaya Zīver sebūsında

¹⁴¹ MK 27a, YK 53b-54a, AE 48b

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Hıaıvesi süllem-i gerdüna olup pırāye
Şaldı tā farkına hürşid-i sipihriñ sāye
- 2 Ğıbıa-cüy-ı sühanı ‘ıkd-ı cemān-ı Pervīn
Yine ‘unķūd-ı Şüreyyā’dan olurken vāye
- 3 Eşer-i kilkini gördükçe debīr-i eflāk
Çıkarır vaşf iderek tā mele’-i a‘lāya
- 4 Kālemi naķş-ı nigār itmede efzūnterdir
Belki Behzād’a olur bir varaķı sermāye
- 5 Döndürür re’y-i rezīninden Aristo ķat ķat
Farı-ı hikmetde odur baır-i bün-i bī-gāye
- 6 Tıfl-ı gehvāre-i maźmūn-ı kılāde-keşidir
Cümle ebkar-ı ma‘ānī aña olmuş dāye
- 7 Ya‘ni cārüb-keşi olsa revādır Şā’ib
Görmedim böyle sühandān-ı Ferezdaķ-māye
- 8 Şerm ider rāyiha-ķinān-ı riyāz-ı cennet

¹⁴² MK 25a, bu gazel YK ve AE nüshasında yoktur.

Nefhasın itmege teşbîh gül-i ra'nāya

- 9 Zīverā behreverān-ı kereminden olsam
Faḥr ile şıgmaz idim belki der-i dünyāya

[G. 80]¹⁴³

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

- 1 Ruḥ-süde oldı ğam gice dāmān-ı cevdele
Da'vet olundum aṭ'ime-i ḥvān-ı cevdele
- 2 Ḥaḳkā ki bende-perver ü ḥāṭır-nevāz imiş
Şāyān olanda līk bu der-i şān-ı cevdele
- 3 Ser-tābe-pā sezā-yı mekārım ḥarīf-i bezm
Şad ğıbṭa eyledim hele yārān-ı cevdele
- 4 Ḥātem 'aceb mi ins ü perī ser-be-düş iken
Reşk-āver olsa mühr-i Süleymān-ı cevdele
- 5 Firdevsi-i yegāne-i dehr olsa lāl olur
Şeh-nāme-i belāġat-ı 'unvān-ı cevdele

¹⁴³ MK 25a-25b, bu gazel YK ve AE nüshasında yoktur.

- 6 Şāyet olursa pençe-i zerrīn-i āfitāb
Yaldızlı gūy u şemse girībān-ı cevdele
- 7 Zīver olurdu menkıbe-ḥvān-ı sitāyişi
Me'mūr olaydı midḥat-i dīvān-ı cevdele

[G. 81]¹⁴⁴

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

- 1 Ne sāgar gibi ey şem'-i bezim-ārā dü reng olma
Dil-i pervāne-i mūm ol şerer-ḥīz-i ḥadeng olma
- 2 Çü pāy-ı ḥatve-i pergār meşy ü devr ise kaşdıñ
Ḥudūd-ı merzbūm-ı dīnden çıkma Fireng olma
- 3 Vesāḥ-şūy-ı miḥekk-i dürc-i dildir mışkal-ı tevḥīd
Şaḫın mir'āt-ı tab'ıñ gibi gerd-ālūd-ı jeng olma
- 4 Çü āb-ı katre-i yāḳūt-ı ḥuşk ol merd-i bī-feyziñ
Nedir sūdı müşārün-bi'l-benān ol līk seng olma
- 5 Şuver-bāz-ı verā-yı perde-i inkārsıñ zāhid
Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a gir laḡziş-pezir-i pāy-ı leng olma

¹⁴⁴ Bu gazel MK nüshasında 5a'da, derkenarda yer almaktadır. YK ve AE nüshasında ise yoktur.

- 6 Kemend-endāz-ı tār-ı zūlf-i ‘anber-bār olup kaldıñ
Çü pāy-ı duḡt-ı rez bārī ʔolaş kayd-ı heveng olma
- 7 Olursuñ gūş-māl-ı çarḡ-ıla vā-beste-i feryād
Şakın ey tīr-i āhım pīr u āheng-i çeng olma
- 8 Tevāzu‘dur emāret-senc-i nīkū-nām ‘ālemde
Fīrīb-i sāye-i pā-der-gil-i zīb-i çeleng olma
- 9 Te‘emmül vūs‘at-i Mevlāya olmaz mūntehī çūnkim
Ḥayāl-i kudret-i Yezdāni tevsī‘ ile teng olma
- 10 Seni merzūk ider kassām-i maķsem-gīr-i kudret sen
Olup nevmīd-i zād-ı ‘ayş şayyād-ı neheng olma
- 11 Şabīhā Zīver-i ser-nāme-i eş‘āra dil-bend ol
Yeter [...] gīr-i müdde‘ā-yı nām u neng olma

ḡarfū‘l-yā’

[G. 82]¹⁴⁵

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Ruḡlarıñ tāb-āver oldıķça şerār-ı mül gibi
Gūşuma bāng-ı muḡabbet çalınur kulķul gibi

¹⁴⁵ YK 54a, AE 48b, bu gazel MK nüshasında 27b’de, derkenardadır.

- 2 Bess-i şekvā eylesem senden n'ola ey mest-i nāz
‘Aķıbet hār-āşinā kıldıñ beni sen gül gibi
- 3 Nem-çekān olmaķdadır mecrā-yı çeşmim sū-be-sū
Murğ-ı dil gūyā ki ķondı tomruĝa bŭlbŭl gibi
- 4 Şebnemāsā ĝonce-i ruhsārıñna kılsam nişār
Ĝarķa virse hŭn-ı eşkim ebruvānıñ pŭl gibi
- 5 Hāme genc-i hŭsniñe virdi metā‘-ı midħati
Bir siyeh cāmeyle ķaldı şāhid-i kākŭl gibi
- 6 Eylediñ āvīze-i gerden dil-i şŭr-efgene
Destimāl-i mātemi ser-rişte-i öñdŭl gibi
- 7 Halka-der-gŭş-ı ‘ubŭdiyyet olup şubħ u mesā
Āsitānıñ beklesin Zīver efendim ķul gibi

[G. 83]¹⁴⁶

Mef‘ŭlŭ Fā‘ilātŭ Mefā‘ılŭ Fā‘ilŭn

- 1 Vechiñ şikenc-i tŭrradan ‘arz eyle meh gibi
Setr itmesŭn cemālīñi ebr-i siyeh gibi

¹⁴⁶ MK 27a-27b, YK 54a-54b, AE 48b-49a

- 2 Göster fürûğ-ı şem‘-i ruḥ-ı tâbnâki
Fânûs-ı necli başıña giyme küleh gibi
- 3 Ebrûlarıñla keşmekeş eyler hilâl-i nev
Tîr-i müjeñle nîze-i ceş-i sipeh gibi
- 4 Düşdüm hevâ-yı zülfüne oldum esîr-i ‘aşk
Kaldım ayakda şubḥ u mesâ ḥâk-i reh gibi
- 5 Zîver le‘âl-i nazmıñı Āşaf-pesend olan
Şaklar nigîn-i mühr-i yed-i pâdişeh gibi

[G. 84]¹⁴⁷

Mef‘ülü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ülün

- 1 Bercîs-i ḥayâl aldı ele kilik ü midâdı
İnşâd iderek bu ğazel-i ‘aḳl-ı ma‘âdı
- 2 Mi‘mâr-ı sūḥan daḥi revâ gördi efendim
Bu beyt-i hümâyūnuma ta‘lîk-i ‘İmâd’ı
- 3 İklîm-i ‘Acem’den geliyor kıt‘ası der-dest
Ber-vefk-i murabba‘ gibidir naḳş-ı sevâdı

¹⁴⁷ MK 27b, YK 54b, AE 49a

- 4 Tahrik-i rikāb eyleyerek şeyh-i sebük-pā
Gelmiş der-i ümmide nedir bā'is ü bādī
- 5 Raḥmi yoğ-ise māni'-i vuşlat kerem eyle
Beyhüde talebden ne çıkar maḥz-ı murādı
- 6 Nessāc-ı hünermendi bilür deffe-i i'cāz
Kalā-yı zer-endüd ile Zīver ıko mezādı

[G. 85]¹⁴⁸

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Olduğum-çün āsiyāb-ı çarḥ-ı dūnuñ ğam-keşi
Cūyveş aldım yine āğūşuma bir mehveşi
- 2 Lāl olur vaşfinda ḥāmem ol nihāl-i naḥvetiñ
Ādeme ḥayret virür zīrā ḥırām u cünbüşi
- 3 Dāğ-ber-dil oldu kevkebler hilāl engüştini
Hāleveş āğūşa alınca nigīn-i āteşi
- 4 Zeyn idüp meşşāta-i ṭab'ım 'arūs-ı ma'niyi
Kıldı engüşt-der-dehen cümle süḥan ārāyişi

¹⁴⁸ MK 27b, YK 54b, AE 49a

5 Nükhet-i zülfün şabā neşr ideli cānāneniñ
Zīver’iñ mātem-serāy-ı dehri tıtdı nālīşı

[G. 86]¹⁴⁹

Mef’ülü Fā’ilātü Mefā’ılü Fā’ilün

- 1 ‘Arz it yem-i ma‘ārifē cūş u ħurūşuñı
Girdāb-ı cehle uğrama çek fülk-i gūşuñı
- 2 Geç şüst ü şüy-ı ħār u ħas her kenārdan
Sāhil-serāy-ı dānişe şarf eyle cūşuñı
- 3 Girmez kulağıña çü ħılāl āhı ħvāceniñ
Mengūş gibi burmayıcak tā ki gūşuñı
- 4 Şarrāf-ı dehre ‘arz-ı şikest idicek hemān
Çil-pāre oldı başıma çalup gurūşuñı
- 5 Teşmīr-i dāmen ile eyā serv-i ħoş-ħırām
Bāğa gelürse Zīver’e cem’ eyle hūşuñı

¹⁴⁹ MK 27b, YK 54b-55a, AE 49a-49b

[G. 87]¹⁵⁰

Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün Mefā‘īlün

- 1 Hıa-ı nev-ḥīzi yāriñ mücib-i luṭf-ı ‘amīm oldu
Hicāb-ı lihye elvirdi biraz ḳalb-i selīm oldu
- 2 Taḥammül eylemez çīn-i cebīn-i yāre nezzāre
Hirāsından anıñ-çün dīde-i aḥvel dü-nīm oldu
- 3 Hālel virmez raḳībiñ inḥirāf-ı ṭab‘ı cānāne
Kemāniñ kec edāsın tīr gördi müstaḳīm oldu
- 4 Dil-i pūr-sūḥtem Zīver çerāğ-ı bezm-i ḥāş itdim
O şāh-ı ḥüsne āḥir istiḳāmetle nedīm oldu

[G. 88]¹⁵¹

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘īlü Fā‘ilün

- 1 Ḳaldı verā-yı perdede dildār çıḳmadı
Me’ mülümüz vişāli iken yār çıḳmadı
- 2 Āmāc-ı üstühvānımız tīr-i intizār
Şad-pāre ḳıldı raḥne-i āgyār çıḳmadı

¹⁵⁰ MK 27b-28a, YK 55a, AE 49b

¹⁵¹ MK 28a, YK 55a, AE 49b

- 3 Cüz'-i hayâli şafha-i dilden silindi lîk
Metn-i muhabbet-i haţ-ı ruhsâr çıkmadı
- 4 Kālā-sitān-ı vuşlat-ı cānān olunca ben
Sūķ-ı sitedde ğayrı harīdār çıkmadı
- 5 Ma'lūm olurdu hadd-i sūhan āh n'eyleyim
Meydān-ı nazma hatve-i pergār çıkmadı
- 6 Kaldı gülü-yı kilik-i taħammülde 'ākıbet
Zīver şarīr-i şā'ika-girdār çıkmadı

Rubā'ıyyāt

[Kt. 1]¹⁵²

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Ruĥ-ı pür-tābıña güyā şafaķ dil-ĥün-ı hasretdir
Fürüg-ı cebhe-i pākiñ çerāĝ-ı bezm-i cennetdir
- 2 Sen ol ser-şafha-i 'unvān-ı kilik-i āferiñişsiñ
Ki hestī-i vücuduñ me'ĥaz-ı eczā-yı fiṭratdır

¹⁵² MK 28a, YK 55b, AE 49b

Ve lehū

[Kt. 2]¹⁵³

Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilūn

- 1 Sūr ise ancak olur bezm-i muḥabbet ise tām
Muṭribā görmedim aṣlā bu leṭāfetde maḳām
- 2 Öyle ṣeh-beyt-i dil-ārā ki Cem’e lāyık idi
Olsa ger encümeninde eṣer-i neṣ’e-i cām

Ve lehū

[Kt. 3]¹⁵⁴

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

- 1 Vāye-çīn olsam da ḥvān-ı ‘ālem-i iksīrden
Dest-res kābil degil āmīziṣ-i taḳdīrden
- 2 Oldı engüṣt-i ḥired leb-rīz-i zaḥm-ı ābile
İztırāb-ı ḥall ü ‘ıḳd-i riṣte-i tedbīrden

¹⁵³ MK 28a, YK 55b, AE 50a

¹⁵⁴ MK 28a, YK 55b, AE 50a

Ve lehū

[Kt. 4]¹⁵⁵

Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilūn

- 1 N’ola tīr ü hedefim himmetiñiz itse taleb
Yāyımıñ çillesine bağıdır āyīn-i edeb
- 2 Āzmāyiş iledir nāvek-i dil-dūz u küşād
Yohsa zūr ile kemānım çekemez Gerşāseb

Ve lehū

[Kt. 5]¹⁵⁶

Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilātūn Fe‘ilūn

- 1 Tāb u tef eyledi te’sīr benān-ı yāre
Yine zaḥm urdı uşūl-ile dile ğaddāre
- 2 Şerer-i mihr-i ruḥı yaqdı fu’ādım Zīver
Didiler böyle olur tābiş-i elmās-pāre

¹⁵⁵ MK 28a, YK 55b, AE 50a

¹⁵⁶ MK 28b, YK 55b, AE 50a

Not: Nūshalarda bu kıta için “elmas-pāre namında bir kız haqqındadır” şeklinde bir ifade düşülmüştür.

Ve lehū

[Kt. 6]¹⁵⁷

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Hāmem oldıķda revāc-efgen-i kālā-yı hüner
Sūķ-ı nazmında ħarīdār olur germ-ā-ger
- 2 Edhem-i kilki miñ alnında şabāĥü’l-ĥayrı
Görse reşk eyler idi rā’iz-i şeb-dīz-i seĥer

Ve lehū

[Kt. 7]¹⁵⁸

Mef‘ülü Fā‘ilātü Mefā‘ilü Fā‘ilün

- 1 Āzürde itmesün seni tek germī-i niyāz
Ķaddim ĥam eylesün Ķo benim tünd-bā[d]-ı bāz
- 2 Yandıķça artırur tef ü tāb-ı leĥāfetin
Gelmez sebīke-i zere noķşān-ı imtiyāz

¹⁵⁷ MK 28b, YK 55b-56a, AE 50a

¹⁵⁸ MK 28b, YK 56a, AE 50a

Ve lehū

[Kt. 8]¹⁵⁹

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 H̄vāce-i h̄āme metā‘-ı sūhāna virdi revāc
Tālib-i naẓmım olur sūķ-ı kemāle muhtāc
- 2 Luġat-ı nādireyi eyler-ısem zīb-i suṭūr
Lübb-i ma‘nāyı ķatı müşkil olur istihrāc

[Ve lehū]

[Kt. 9]¹⁶⁰

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Germ ü serd-i ehl-i dil meşķ-i taḥammüldür baña
Zaḥm-ı peykān-ı sūḥanver ġonce-i güldür baña
- 2 Dil mihek-pīrā-yı vaḥdetdir bu keşretġāhda
İmtiyāz-ı nīķ ü bed Zīver tenezzüldür baña

¹⁵⁹ MK 28b, YK 56a, AE 50a-50b

¹⁶⁰ MK nüshasında 28a’da, derkenardadır. YK ve AE nüshasında ise yoktur.

Muḳaṭṭa‘āt

[Kt. 10]¹⁶¹

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Geliyor ḥāşılı bāzū-yı dile āzmāyiş
Çekerek çille-i merdānesini қаşlarınıñ
- 2 Nice reşk eylemeyim pāyını būs itse gerek
Қувvet-i bahtına aḥsent ayak taşlarınıñ

Ve lehū

[Kt. 11]¹⁶²

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Şāhid-i ḥāme kıyām itse n’ola taḥşīle
Māl-ı mīrī қalemiñ vāye vü sermāyesidir
- 2 Cümle itbā‘ına müzdād-ı fażīletde velī
Bāş bākī қulıdır Zīver anıñ sāyesidir

¹⁶¹ MK 28b, YK 56a, AE 50b

¹⁶² MK 28b, YK 56a, AE 50b

Ve lehū

[Kt. 12]¹⁶³

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Muṭribā zamm idelim Mūsi’ye kâf-ı kışrı
‘Acem’iñ naqşını alsun Şüfehānı çalsun
- 2 Hîç göz açdırmason ol düzd-i ma‘ārif-perdâz
Üste cevr cemi [?] alup sînekemānı çalsun

Ve lehū

[Kt. 13]¹⁶⁴

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Şaqq idüp beyza-i şubḥ-ı emeliñ dest-i niyâz
Toğdı şebâl-ı hümâ-yı talebiñ nūr gibi
- 2 Sāye-endâz-ı merām olsa n’ola ey Zīver
Bâb-ı cāha çekilen perde-i zembūr gibi

¹⁶³ MK 28b, YK 56a, AE 50b

¹⁶⁴ MK 28b-29a, YK 56b, AE 50b

Ve lehū

[Kt. 14]¹⁶⁵

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Tāhir olmaz vesah-ı hātırımız olmayıcağ
Şüst ü şüy-ı mey-i hoy-kerde-i rüy-ı sākī
- 2 Şeyh ü şāb ile bugün ‘ālem-i āb eyler iken
Reşk ile cāmı Cem’in ditredi çarhın tākı

Ve lehū

[Kt. 15]¹⁶⁶

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Şahn-ı nazmımda semend-i kalemiñ na‘lçe sümi
Hiddet-i tab‘ım ile olsa n’ola berķ-i cihān
- 2 Mār-ı pīçide hılālımdan olur teb-lerze
Güş-māl eyler isem ejder-i derrende hemān

¹⁶⁵ MK 29a, YK 56b, AE 50b

¹⁶⁶ MK 29a, YK 56b, AE 50b

Ve lehū

[Kt. 16]¹⁶⁷

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Nāle itmezdi zaḥım-ḥorde-i hecriñ n’oldı
Yoḥsa cerrāḥ-ı felek yarasına sem mi ḳodı
- 2 Āfitāb-ı ruḥuñ ey ḡonce-i nev-ḥız-i emel
Dīde-i dilde meger ḳatıre-i ŧebnem mi ḳodı

Meḡālī‘

[Mt. 1]¹⁶⁸

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Şāhbāz-ı çeşmi pür-cünbān-ı nāz olmış yine
Şeh-levendim mā’il-i naḳd-i niyāz olmış yine

¹⁶⁷ MK 29a, YK 56b, AE 51a

¹⁶⁸ MK 29a, YK 56b, AE 51a

Ve lehū

[Mt.2]¹⁶⁹

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Serd-i āh-ile daḥi ditrer iken şahn-ı vüçüd
Ḥaberin virdi şitāniñ çıkağeldi kara dūd

Ve lehū

[Mt.3]¹⁷⁰

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 ‘Ankebūtāsā o kim bābında oldı perdedār
Yüzini aḡ eyler anıñ ḥazret-i sulṭān-ı ḡār

Ve lehū

[Mt.4]¹⁷¹

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Ne bāḡiñ ḥaşılısıñ ḥūşe-çin-i vuşlatıñ kimdir
Kimiñ zīb-āver-i āḡüşusıñ germ-ülfetiñ kimdir

¹⁶⁹ MK 29a, YK 56b, AE 51a

¹⁷⁰ MK 29a, YK 56b, AE 51a

¹⁷¹ MK 29a, YK 57a, AE 51a

Tārīḫāt

[T. 3]¹⁷²

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Te‘ālallāh zihī ber-ceste tāb-ı maṭla‘-ı ğarrā
Zihī ferḥunde-fāl u ḥayr-maḳdem meymenet-pīrā
- 2 Muḥibb-i Aḥmed-i mürsel mufaṣṣal-sāz-ı müstaḳbel
Mühim-sāz-ı meşiyet müsteşār-ı ḥüsrev-i dānā
- 3 Şeh-i taḫt-ı ma‘ārif muḳtedā-yı kıble-i ‘ārif
Mükāfāt-ı maşārif müşil-i māhiyyet-i eşyā
- 4 Nuḫustīn ḥaṭvede tā çārüm-i çarḫa şu‘ūd eyler
Nesaḳ-bend-i tecerrüddür ḥaḳīḳatde Mesīḫāsā
- 5 O rütbe kesb-i perhīz ü riyāzet eylemişdir kim
Aña nisbetle vaż‘-ı nābe-cādır zühd-i Barşışā
- 6 Nihādında o deñlü māye-i i‘cāz vardır kim
İder āşār-ı nuṭḳı şāhid-i ebyāta rūḥ ilkā
- 7 Maṭar zann itme anıñ fevz-i te’sīr-i kelāmından
Baña eyler sürüş-ı ğayb-ı ḥalvet-ḥāne-i isrā

¹⁷² MK 29a-29b, YK 57a-57b, AE 51a-51b

- 8 Şarīr-i hāmesin aḥz eyleye[y]di tābe-rüstāhīz
Sadā-yı şevkle çekilirdi gūş-ı kubbe-i ḥadrā
- 9 Eger mıstar-keş-i nazm olsa nüh evrāk-ı gerdūna
Hilāl-i rūze sīmīn cedvelidir tābe-istilā
- 10 Zirih-pūş olsa kat kat şāhid-i ma'nā dü-nīm eyler
İder şamşām-ı kilkin men' iderse cennetü'l-esmā
- 11 Raqam-senc-i yekūn-ı mışra'-ı mevzūn nazım olsa
Beyāz-ı şafḥa-i ma'nāya eyler vāridāt inşā
- 12 Eger zīb-i nigāhı olsa sīb-i misket-i aḥmer
İderdi kışrı neşr-i naqd-i būy-ı 'anber-i sārā
- 13 Yed-i muhtārına mevķūfdur aḥkām-ı şer'iyye
Lisānından çıkan her bir mesā'il aḥsen ü aqvā
- 14 Harem-rūb-ı der-i devlet-penāhı olsa lāyıkdır
Vezān-ı hoş-nesīm-i bāğ-ı cennet şehper-i 'anķā
- 15 Hıdīvā kanda ben kanda edā-yı midḥat ü vaşfiñ
Hulūs-ı bālim ancak eyledim sulṭānıma inhā
- 16 Hemān müzdād-ı 'ömr ü devlet ü yūmn-i sa'ādetle

Serîr-ârâ-yı şadr ol tâbe-şatî-ı târem-i vâlâ

- 17 Mülâzım olmak ister Zîver-i nâ-kâm ‘ahdiñde
Velî nerd-i kazâda var niçe manşûbe-bâz ammâ
- 18 Anıñ fikriyle bir şeh-beyt-i garrâ zîb-i kilik oldı
Müretteb nüshaveş olsa n’ola şâyeste-i imzâ
- 19 Çıkar her mışra‘ından çâr târîh-i hümâyünıñ
Eger zîb-i nigâh-ı luţfuñ olursa keremkârâ
- 20 Ber-â-berdir mi’ât u ‘aşr u âhâdı hesâb itseñ
Nuĥustîn mışra‘ıñ rüçhânı yokdur şâniye kaţ‘â
- 21 Behişt-âbâd-ı bezm-i hâşken her tâkına lâyıķ
Sekiz târîh inşâd eyledim ber-vefķ-i istîfâ
- 22 Sezâdır hâmil-i fetvâ olup nâm ala ‘âlemde
‘Aceb ber-ceste-ţâli‘ şâhib-i ‘ilm ü hayâ ĥâlâ

Târîh-i dîvân-ĥâne-i Muştafâ Pâşâ

[T. 4]¹⁷³

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

- 1 Bârekallâh zihî ŧâķ-ı zer-endüd-ı revâķ

¹⁷³ MK 29b-30a-30b, YK 57b-58a-58b, AE 51b-52a-52b

Ꞑıt'a-1 resm-i dil-āvīzleri Őeyhāne

- 2 Bu esās-1 feraḥ-efzāya kıyās-ile dinür
Tarḥ-1 maṭbū'-1 Sinimmār'a tehī kāŐāne
- 3 Şuver-i naḳŐ-1 nigār encümen-i Erjeng'i
Meşel-i nāba maḥal maḡlaṭa-i efsāne
- 4 'Andelībān-1 çemen görse gül-i taŐvīrin
Őāḥ-1 gül-bünde Şanur fürce bulur efgāna
- 5 Ꞑadeḥ-i lāle tecessüm ider ol mertebe kim
Rengi Őahbā görünür bergi Şunar peymāne
- 6 Tarḥ-1 dil-cūñ ḳomaz gerd-i keder ḥāṭırda
Olur elbette cilā-dāde miḥekk-i cāna
- 7 İrtifā'-i 'alemi çārüm-i çarḥa nisbet
Tokunur ḥāṭır-1 Mirrīḥ'e dil-i Keyvān'a
- 8 Yedi serv eyler aniñ mevḳi'ine 'arż-1 kıyām
Biri her bār çeker silsile-i merdāna

5 (b) peymāne : cāna YK

- 9 Nev-be nev bu eṣeriñ bānī-i bünyādına ḥüsn
Çinedān-ı kereminden vire āb u dāne
- 10 Ne güzel sa‘y-ı belīġ eyledi māṣā’allāh
Bu kadar ḥizmet ü ihlāṣ olamaz pīrāne
- 11 Buradan ḥāşıl olur zād [u] ma‘āş-ı fuḳarā
Dīde-düz olmayalım maṭbaḥ-ı laḥm u nāna
- 12 Kadeḥ-i sünbüli leb-rīz-i nümā eyleyerek
Didi bu vāye hemān ‘aşḳ ola dervīşāna
- 13 Ola muḥtār u müselleḡ niçe ḥayrāta daḥi
İ‘tizār eyleyerek İzid-i vālā-şāna
- 14 Vire şad ecr ü mükāfāt Cenāb-ı Ḥazret
O kerem kānı seḥā ma‘deni zü’l-iḥsāna
- 15 Yaptı bir zāviye zāhirde gören kāḥ şanur
Olur ammā ki mu‘ayyen nazār-ı im‘āna
- 16 Ne şerefdir ki virüp saġ u şolın buldı sükün
Buḳ‘a-i pīrim ile medrese-i zī-şāna
- 17 Müttekā-yı fuḳarā tāc-dih-i faḳr u fenā

- Rūḥ-1 ecsām-1 ‘aṭā maḥẓ-1 ḥayāt insāna
- 18 Kṭb-1 ‘ālem nesak-ārā-yı sürāğ-1 ‘uṣṣāk
‘Ālim-i ‘ilm-i ledün ḥvāce sebak-ḥvānāna
- 19 Ḥikem-āmūz-1 rumūz-1 ceberūt ehl-i yaḳīn
Öyle ‘anḳā dile nūh tūy olamazken lāne
- 20 İhtiyār eyledi bu mevzu‘-1 ferruḥ-cāyı
Şem‘-i envār-1 tecellīye olup pervāne
- 21 Dūr-bīn-i nazārīn ḥirelenür eglenmez
Zirve-i rütbesi rāciḥ bu bülend eyvāna
- 22 Nedir ol kuvvet-i ḳudsiyye ki feyz-i nefesi
Māye-i rūḥ virür kālbid-i insāna
- 23 Olsa ḥāşiyet-i nuṭḳından eger vāye-pezīr
Şīre-i sükker olur şūriş-i sem şu‘bāna
- 24 Mūmiyā-kerde-i mecrūḥ dilim nūre’ddīn
Hem-çü ṭāvus-1 cinān ‘azm idicek devrāna
- 25 Ḥam-nişīn oldı Felāṭūn-1 ḥikem-sāz gibi
Gizlenüp çıkmadı merdān-1 Ḥudā meydāna

- 26 Şıdķ u iħlāsımı inhā eder ‘azīz yoħsa
Ben ne ħākim ki ŧenākār olam ol sulţāna
- 27 Ben o bī-vāye-i kıŧrī sūħanım kim dirler
Her gören nazmımı ŧad ħayf sūħan-sencāna
- 28 Böyle nā-ķābili n’eyler ŧu‘arā kim ħep ü rāst
Sözleri mūriŧ-i ŧa‘n ola ħiredmendāna
- 29 Öyle nā-ŧüste miħekk-i dilim ammā ne ķadar
Ĥaŧv u kesr eyler isem baķmayalar noķŧāna
- 30 Didi bir mıŧra‘-ı ra‘nā ile Zīver tārīħ
Kāmilāna ola mevķūf bu dīvān-ħāne 1156 [1743/1744]

Tārīħ berāy-ı Aġa Ķapusı

[T. 5]¹⁷⁴

Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün Mefā‘ılün

- 1 Şehinŧāh-ı mu‘azzam Ĥazret-i Sulţān Maħmūd’uñ
Bu mebnī iħtirā‘-ı ŧab‘ına mevķūf u ĩmādır
- 2 Temevvüc eyleyüp mecrā-yı iħsān-ı ħümāyūnı
Didi vaż‘-ı esās eyleñ bunuñ tecdīdi evlādır

¹⁷⁴ MK 30b, YK 58b-59a, AE 52b-53a

- 3 Ağa-yı pür-himem teşmîr-i sâķ-ı ihtimâm itdi
Hulûş-ı bâl ile emr-i şehinşâha müheyyâdır
- 4 Degil dervâzesinde naķş bu levn-i zer-endüdda
Muħayyel resm-i elvân-ı şuver yâħûd Şüreyyâ'dır
- 5 Sinimmâr-ı Havernaķ daħi görse ħayretinden dir
Bu şeh-beyt-i muşanna' ħall olunmaz bir mu'ammâdır
- 6 Bu rükn-âbâda ġâlibdir leţâfetde şu vech üzre
Bunuñ her tarħ-ı zîb-efzâsı rûħ-ı pîr ü bernâdır
- 7 Ĥudâvend-i kerem-güster aġa-yı ma'delet-perver
Bu bünyâd-ı zafer vehm-i meşâ'ibden müberrâdır
- 8 Didi târîħini inşâd idüp Zîver beşâretle
Zer-endüda revâķ-ı bâb-ı dergâħ-ı mu'allâdır 1164 [1750/1751]

Târîħ berây-ı ħâne-i Behçet Efendi

[T. 6]¹⁷⁵

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Eyâ dîhîmdâr-ı ħüsrev-i dâniş mübârek-bâd
Sa'âdetle nişîmen-gîr-i iķbâl ol be-'izz ü fer

¹⁷⁵ MK 30b-31a, YK 59a, AE 53a

- 2 Zihī beyt-i h̄ired-fersā teccessüm-sāz u müsteṣnā
Metānetde sipihrāsā sükün-ilkā-yı baḥr u ber
- 3 Nuḳūṣ-ı dil-peṣīri tev'emān-ı esb-i cādūdur
Şuver-pīrā-yı dīvārı dil-i Erjeng'e jeng-āver
- 4 N'ola şehbāl-i 'anḳā olsa rüz u şeb ḥarem-rūbı
Hümā-yı devletiñ āşār-ı yümni bundadır ekşer
- 5 Bu beyt-i çār esāsı görse nā-geh zerger-i naḳḳād
Nigīn-i şan'at üzre bir murabba' vefḳ ḳann eyler
- 6 Yerā'am ser-be-düş-ı zīc-i eşḡāl-i taşavvurın
Bulup tārīḥini inşād iderken şevḳ-ile Zīver
- 7 Biri çıḳdı didi bu mışra'-ı ḥarf-ı mücevherle
Zemīn-i dil-küşā şeh-beyt-i maṭbū' u şafā-āver 1161 [1748]

Tārīḥ berāy-ı Münīf Efendi

[T. 7]¹⁷⁶

Müfte'ilün Fā'ilün Müfte'ilün Fā'ilün

- 1 Āh-ı sipihr 'āḳıbet tefriḳa-i merg ile
Tīh-neverd-i 'adem oldı o merd-i 'afif

¹⁷⁶ MK 31a, YK 59a, AE 53a

2 H̱vāce-i naḳḳād-ı ‘ahd şā’ir-i gītī-metā’
Zīc-i ḥayāl u raşad-sāz-ı me’āl ü zarīf

3 Mā-ḥaşal u nazm u nesr emti‘a-ı her fūnūn
Zātına mevḳūf idi kim olur aña ḥarīf

4 Şāhib-i re’y-i rezīn şā’ib-i āmac-ı dīn
Rāğīb-ı naşş-ı mübīn kenz-i rumūz-ı laṭīf

5 Geldi berīd-i şabā Zīver’e tārīḥ ile
Vādi-i cāy-ı behişt oldı maḳām-ı Münīf

1154 [1741/1742]

Tārīḥ berāy-ı çeşme-i Āmine Sulṭān

[T. 8]¹⁷⁷

Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün

1 Bint-i Sulṭān Muştafā ‘işmet-penāh-ı rūzgār
Dūdmān-ı ‘iffetiñ revnaḳ-dih-i ferruḥ-demi

2 Sū-be-sū ḥükmin revān idüp bu cārī çeşmeniñ
Mā’-ı şīrīn ile nā-yāb itdi şūr-āb-ı yemi

3 Reşḥalar ber-cestedir mecrā-yı cūduñdan meger
Teh-be-teh gülşen-sarāy-ı ḥuşıñ oldı şebnemi

¹⁷⁷ MK 31a, YK 59b, AE 53a-53b

- 4 Pertevinden ‘atşe-rîz oldı dil-i h̄vâhişgerân
Kefçe-i zerrîni şan İklîl-i mihrîñ tev’emi
- 5 Oldı bir târîh-i Zîver şu gibi dilden revân
Âmine Sultân icrâ’ itdi şâf-ı zemzemi 1151 [1738/1739]
- Kîsedâr-ı hâş berây-ı lihye
[T. 9]¹⁷⁸
Mef’ülü Fâ’ilâtü Mefâ’îlü Fâ’ilün
- 1 Evrâk-ı hüsne hâşiye yazdı debîr-i fen
Tıfl-ı dil aldı bu sebakı tâ elif-beden
- 2 Bozdı sevâd-ı hüsni yine zengiyân-ı haţ
Aşhâb-ı ‘aşka hiç olamaz böyle râh-zen
- 3 Hışn-ı melâhata yürüdi cünd-i bî-şümâr
Gülbâng-ı hecri diñleyelim gel beden beden
- 4 Olmaz mübârizân-ı sipihr diye sedd-i râh
Kûhsâr-ı gamda tîşe çeküp tursa kûhken
- 5 Ammâ ne çâre tab‘a yine tâziyânedir
Nûkhet-nişâr-ı gâliye bûy-ı bün-i çemen

¹⁷⁸ MK 31a-31b, YK 59b, AE 53b

6 Tā öyle bā‘iṣ-i şeref olsun ki ḥaṭ saña
Her nev-demīde müyuñ ola reşk-i yāsemen

7 Meh gibi pertevin bulur elbet çerāğ-ı ḥāş
Gelmez fūrūğ-ı mihre ḥalel her seḥābdan

8 Bir eksik ile Zīver’e ṭa‘n itmeden düşüp
Yüz virdi ceyš-i mūra Süleymān-ahd iken

1168 [1754/1755]

Tārīḥ-i velādet

[T. 10]¹⁷⁹

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

1 Geldi bir tıfl debistān-ı vilāyet-i dehre
Cebhesinde eşer-i nūr-ı kerāmet müncl

2 Daḥi bī-vāye iken nuṭfesi ilhām olmış
Aña māzī-i ḥikem mā-sebağ-ı müstaḳbel

3 İbn-i ‘abd olduğına vālidī iṣbāt yeter
‘Ömrün eفزün ide devletle Ḥudā ‘izz ü cel

4 Midḥat-i menkıbesi öyle nemek-rīz ü elez
Görmedim hīç bu ḥalāvetde ne sükker ne ‘asel

¹⁷⁹ MK 31b, YK 60a, AE 53b-54a

5 Ola şad sâle direng-âver-i eyvân-ı hayât

Şeref-i zât ü şıfâtı ola gökden münzel

6 Şeş cihetden çıkup ez-berlediler târîhin

Âl-i ‘Oşmân ide bu tıflı sezâvâr-ı düvel

1164 [1750/1751]

Târîh-i vefât

[T. 11]¹⁸⁰

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

1 Hânümân-süz-ı taħammül felek-i dānā-keş

Zehr olur girse eger destine mā’-i tesnīm

2 İçirir şerbet-i mergi anı işrâb iderek

Bu desîseyle yıkar Rüstem ise çarḥ-ı le’īm

3 Kānı ez-cümle o gül-ğonce-i nev-ḥîz-i emel

Naḥl-i cānımdan ayırdı baña kaldı ğam u bīm

4 Dilde tâ öyle alevlendi lehîb-i ḥasret

Aña nisbetle şerer ‘addolunur nār-ı caḥīm

5 Ne bu pîçiş-figen-i zulm ü ta‘addī sende

Meded ey çarḥ-ı denī kâdadır ol dürr-i yetīm

¹⁸⁰ MK 31b, YK 60a-60b, AE 54a

- 6 Erre-i merg ile biçdiñ o nihāl-i nāzı
Eylediñ şanki miyān-ı dil-i dünyāyı dü-nīm
- 7 Varayım girye-künān āh iderek meşhedine
İdeyim sūz-ı dili her kimi görsem tefhīm
- 8 Çār-deh sāle-resān olmışiken duğterimi
Yed-i tã'ūna virüp eyledik ilķā-yı 'adīm
- 9 Gül-bün-i cennet idüp cilvegehin şām u seher
Merķadinde kıla āsūde anı Rabb-i kerīm

1153 [1740/1741]

Vefāt şoden-i Kerāmeddīn Çelebi

[T. 12]¹⁸¹

Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün Mefā'ılün

- 1 Eyā çarğ-ı ma'ārif-keş nedir bu çire-dest-i merg
Ki bir dürr-i yetimi eylediñ zīb-āver-i tekfīn
- 2 Gül-i āl-i Muḥammed sebze-ḥız-i gül-bün-i Aḥmed
Nigeh-senc-i dil-i dervīş-i devrān āşinā-yı dīn
- 3 Nesak-bend-i tarīkat nefḥa-rīz-i sünbül-i cennet
Medār-ı kuṭb-ı vaḥdet vāşıl-ı esrār-ı 'aliyyīn

¹⁸¹ MK 31b-32a, YK 60b, AE 54a-54b

- 4 Vesah-şüy-ı mihekk-i kalb-i dervîşân idi el-ḥak
Ki gerd-i mā-sivādan pāk idi her şāhid-i āyīn
- 5 Kemā-kān eyler [i]di rūzedār-ı ‘aşkı sīr-i feyz
O tūmār-ı mürüvvet virmişidi anlara temkīn
- 6 Anıñ gerd-i rehin merdān-ı Ḥaḥ mā-zāğ-ı çeşm eyler
Veliyy-i ‘ahd u ḳuṭb-ı ‘ālem idi ol ḥaḳīḳat-bīn
- 7 N’ola Zīver düşürse fevtine tāriḥ-i zībāyı
Ḳadem başdı cināna sırr olup el-ḥaḥ Kerāmeddīn 1159 [1746/1747]

Tāriḥ-i vefāt

[T. 13]¹⁸²

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Beşş-i şekvā degil ammā felek-i bed-fercām
Ḳalem-i mātemimi eyledi ser-şafḥa-i zīb
- 2 Oldı naḥl-i emelim rūb-ı ḥazān-ı teh-i ḥāk
Ḳıldı āzürde beni ḥāşılı bu emr-i ‘acīb
- 3 Dü-zebān-ile gelüp ḥāme didi tāriḥin
Fāṭıma Ḥānım’a beydā-yı cinān ola naşīb 1156 [1743/1744]

¹⁸² MK 32a, YK 60b, AE 54b

Tārīḥ berāy-ı Yegen Pāşā

[T. 14]¹⁸³

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Zihī gītī-fürüg-ı aḥter-i ber-ceste-ṭal‘at kim
Sevād-ı zulmetin ref‘ eyledi güyā şeb-i tāriñ
- 2 Nüh aḥter āşaf-ı fermān-revā-yı kişver-i heftüm
Ziyā-efrüz-ı şadr oldıḳda ḥükmin virdi her kārīñ
- 3 ‘Aceb ḥışb u rehā buldı [...] ¹⁸⁴ ‘arşa-i ‘ālem
Terāzū-yı felek zīr-i yedinde ḳaldı tüccārīñ
- 4 Mühim-sāz-ı ra‘ıyyet Āşaf bin Berḥiyā-fiṭnat
Girbān-gīr-i devlet şeb-çerāğ-ı bezmi ḥünkārīñ
- 5 Ṭulū‘ı sūmnāt-ı düşmen-i bī-dīni şındırdı
Perestişgāhı nesh‘ oldı ‘adū-yı kīne-girdārīñ
- 6 Bağal-gīr-i metānet olmadı āḥir çelīpāsı
Hirāsından tağıldı ceysi küffār-ı nikūsārīñ
- 7 Olaydı rāyet-efrāz-ı ğazā bu farṭ-ı himmetle
Hüner bir şaṭvetin fitrāk-ı bend eylerdi küffārīñ

¹⁸³ MK 32a-32b, YK 61a-61b, AE 54b-55a

¹⁸⁴ Nüşhada bu kısımda boşluk vardır, kelime yazılmamıştır.

- 8 Zihî ferhunde-fâl-i hayr-ı yümn-i kudümından
Dem-i perhâşa kudret kalmadı cündinde çäsârîñ
- 9 Esäs-ı hışnına irâş iderdi ihtizâz-ı vehn
Vezân-ı şarşar-ı nuşret-me'âbından keremkârîñ
- 10 Dilîr-i şaf-şiken rezm-âzmâ-yı Rüstem ü Bîjen
Şalâbetde Tehemten her sipâh-ı düzağ eş'ârîñ
- 11 Nuğustîn haçvede kaydın görür yenerdi himmetle
O rütbe hem-'inânıdır zafer destür-ı dâdârîñ
- 12 Deminden vâye-çîn olsaydı şâyed ravza-i leffâ
Nihâl-i bâde-rîzân-ı merâm olurdu eşcârîñ
- 13 Eger bād-ı seher-hîz alsa büy-ı nefhasından feyż
Şerâr-ı düzağ olurdu aña her bergi gülzârîñ
- 14 Nesîc-i nazmı nessâc-ı kalem âmâde kıldıkça
Metâ'm ferş-i râh itsem n'ola düstûra eş'ârîñ
- 15 Meger me'yûs ider mi Zîver-i bergeşte-sâmânı
Nizâr-ı cismine rahm eylemez mi mür-ı miğdârîñ
- 16 Nişîmengâh-ı 'izz-i câhında ber-vefk-i istîfâ

Du‘ā-yı devletın tezkır iderken ol sipehdārīñ

- 17 Zebān-ı hāmeden çıkdı sevād-ı mışra‘-ı tārīh
Meḥemmed şadra geldikde büti nesh oldı küffārīñ 1151 [1738/1739]

İnşād-ı tārīh-i velādet berāy-ı veled-i ‘Abdullāh Pāşā şadr-ı sābık

[T. 15]¹⁸⁵

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

- 1 Geldi bir dürr-i girān-māye-i dürc-i devlet
Oldı zīb-āver-i dīhīm-i şehinşāh-ı düvel
- 2 Ğonce-i ğāliye-fersā-yı çerāğāh-ı behişt
Zīver-i sāk-ı dıraht-ı çemen-i mülk-i milel
- 3 Ümm-i dünyāya bu tıflı virelim vāye gibi
Beslesün şır [ü] şekerle be-ṭarīk-i eshel
- 4 Mehd-i iqbāli alup dā’ire-i āğūşa
Çekdi eṭrāf-ı zer-endūdına sīmīn cedvel
- 5 Biñde bir midḥatin icrā idemez şāhid-i kilik
Menkıbe-ḥvāmı olup eylese inşād-ı ğazel

¹⁸⁵ MK 32b, YK 61b-62a, AE 55a-55b

- 6 Ola ŧırāze-i yādında meger kātibeten
Nesiĥ-i ālet-i māzī vire müstaķbel
- 7 Ba‘de-zīn ola mühim-sāz-ı sitāyiŧ tā kim
Gelmeye münŧī-i nazma eŧer-i ĥaŧr u ĥalel
- 8 Yoĥsa inkār olunur mı nemek-i evŧāfı
Görmedim hīç bu ĥalāvetde ne sūkker ne ‘asel
- 9 Dūr-bīn-i niġehin eyledi ĥayretle dü-nīm
İki vech üzre o māhı görüp ‘ayn-ı aĥvel
- 10 Çünki Bercīs felek-i nüh varaķ-ı gerdūna
Yaz ser-nāme-i ‘unvānını gördükde Zuĥal
- 11 Ref‘ idüp dest-i niyāzı melā’-i i‘lāya
Didi devletle mu‘ammer ide Ĥaķ ‘izz ü cel
- 12 Ben de tārīĥini inŧada sekiz vech üzre
İltizām itmiŧiken oldu semādan münzel
- 13 Geldi münŧī-i debistān-ı ĥudus didi baña
Söyle Zīver yine sensin bunu tanzīme maĥal

- 14 Mışra‘ -1 evveliñ āhād u mi‘ātın zamm it
‘Ařerātını alup řāniye ber-vefķ-i cūmel
- 15 Bu ĥisāb ūzre sekiz vech ile bāb tārīĥin
Her birin Zīver-i dervāze-i ‘adn eylesün el
- 16 Aĥmed -i es‘ad olup şaf-zen-i ĥayl-1 denī
Seyf-cūnbān-1 řadāret ola bā-řavb-1 emel 1165 [1751/1752]

BÖLÜM 5

SONUÇ

Zîver, 18. yüzyılda yaşamış Osmanlı sahası divan şairlerindedir. Şairin hayatına dair en fazla bilgi 19. yüzyıla ait Şefkat ve ve 18. yüzyıla ait Silahdarzâde tezkirelerinde bulunmaktadır. Buradaki sınırlı bilgiler ise Zîver'in ilmî ve edebî yönüyle ilgilidir. Şairin divanında yer alan bir gazel örneğinin de bu tezkirelerde bulunması şairin kimliğini tespit etmek adına kolaylık sağlamıştır. Aynı gazel örneğiyle *Tuhfe-i Nâilî*'de adı geçen Zîver'in doğum tarihi ise H. 1202 / M. 1787 olarak verilmiştir. Bu kaynaklara göre şairin asıl adı Ahmed'dir. Arapça, Farsça ve Türkçe'ye bu dillerde eser verecek ölçüde hâkim olduğu söylenir. Aynı zamanda şairin yanı sıra düzyazıda da mahir bir kimse olduğu ifade edilir. Şefkat ve Silahdarzâde, aktardıkları bilgilerin tahkike muhtaç olduğunu belirtmişse de şairin elimizdeki *Dîvân*'ından hareketle söz konusu bilgilerin bir haklılığa işaret ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim *Dîvân*'da Zîver'in Farsça yazdığı şiirler, Arapça ve Farsça kelime ve yapılarla yoğun olarak başvurması bu rivayetlerin doğruluk payı taşıdıklarını gösterir. Aynı şekilde divanda, şairin kendi poetikası hakkında fikirlerini beyan ettiği söyleyişleri de kaynaklardaki aktarımları destekler niteliktedir.

Şairin tespit edilebilen tek eseri bu çalışmaya konu olan Türkçe *Dîvân*'ıdır. *Dîvân*'ın elimizdeki üç nüshasından hareketle ortaya konan metninde Zîver'e ait 1 mesnevi biçiminde tevhit manzumesi, 20 kaside, 4 mesnevi, 1 murabba, 2 terki-bent, 1 müseddes, 1 muhammes, 1 tahmis, 88 gazel, 1 koşma, 16 kıta, 4 matla ve 15 tarih tespit edilmiştir.

Zîver *Dîvân*'ının gerek şiir adlandırmaları gerekse tertip açısından divan şiirinin klasik kurallarının dışına çıktığını da belirtmek gerekir. İlk bakışta, şairin

şairlerinin bir kısmını geleneksel nazım şekilleri ve türleri açısından tanımlamanın güçlükler barındırdığı görülür. Örneğin şairin mesnevi nazım şeklinde yazılmış methiye manzumeleri bulunmaktadır. Ayrıca şair *Dîvân*'ının ilk bölümündeki bu şiirleri kaside yerine “sitâyiş” veya “midhat” olarak adlandırmıştır. Dolayısıyla şairin kasideyi; belirli bir nazım birimine, uyak düzenine sahip nazım şeklinden ziyade övgü temalı bir şiir olarak idrak ettiği ve nazım türüne göre bir tasnifi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde rubai nazım şeklinin özelliklerini taşımadığı hâlde rubai olarak adlandırılmış kıta biçimde şiirleri bulunmaktadır. Şair bu şiirleri uyak düzeni ve nazım birimi yani dış görünüşü itibariyle rubaiye benzetmiş ve kendi tercihi doğrultusunda bu şekilde tanımlamış olmalıdır. Bu tercihler de Zîver'in divan şiirinin şekil ve tür özelliklerine dair kabullerini ortaya koymaktadır.

Dîvân dil ve üslup bakımından incelendiğinde şairin dilinin sadelikten uzak ve külfetli olduğu görülmektedir. Bunda Arapça ve Farsça kelimeleri yoğun biçimde kullanıyor oluşunun ve zincirleme terkiplerin etkisi büyüktür. *Dîvân* genelinde terkipler geniş yer tutmakla birlikte özellikle methiyelerde ve tarih manzumelerinde terkipler bollaşmış, dil daha ağır bir vaziyet almıştır. Şairin gazelleri de söz konusu tamlamalı ve ağdalı söyleyişten uzak bir nitelikte değildir; fakat bazen gazelerde sade bir söyleyişin yakalandığı da görülür. Diğer yandan 18. yüzyılda Osmanlı sahası divan şiirinde varlığını sürdürmeye devam eden sebk-i Hindî üslubunun etkileri Zîver'in şiirlerinde de görülür. Şairin bu anlayışa mensup Sâbit, Nâbî, Fehîm, Sâib, Şevket, Örfî, Kemal Isfahanî, Münîf gibi şiirlerinde zikretmesi de dikkate değerdir. Bu üslubun da etkisiyle şiirlerde üçten fazla unsurdan müteşekkil, hatta bazen tüm dizeyi kaplayan zincirleme tamlama biçimlerine tesadüf edilir. Şiir diline dâhil edilmiş yeni ve orijinal ifade ve terkipler, gelenek dışı bağdaştırmalar da bu üslup neticesinde Zîver'in şiirlerde karşılaştığımız bir diğer özelliktir. Bunun dışında Zîver

âşıkâne tarzda söyleyişlere de geniş yer vermiştir. Sevgiliye duyulan aşk ve özlem ile âşığın yalvarış ve yakarışları, sevgiliden şikâyet gibi konuların hisli ve coşkulu bir tarzda dile getirildiği pek çok söyleyişe rastlanır. Diğer yandan şairin hikemî tarzda söyleyişleri de bulunmaktadır. Bu tarzdaki söyleyişleri genellikle tasavvuf düşüncesi bağlamındadır ve böylelikle muhataplara yönelik ahlaki öğütlere yer verir.

İçerik bakımından ele alındığında Zîver'in şiirlerinin konu yönüyle çeşitli olduğunu belirtmek gerekir. Şairin tevhit ve naat konulu bir kısım şiirlerinin yanında tasavvufi kavram ve söyleyişlere yer verdiği şiirleri de bulunmaktadır. Bazen mutasavvıf bir bilinçten ziyade yalnızca bir temsil oluşturmak üzere tasavvuf düşüncesine ait ifade ve kavramlardan yararlanmışır. Bu temsil veya kavramların sağladığı imkân sayesinde anlatmak istediği düşünceyi daha etkili bir biçimde dile getirme imkânına sahip olmuştur. Bazen de mutasavvıfane bir duyuş ve anlayışla söylenmiş ifadelerle rastlanır. Zîver, tasavvuf konulu şiirlerinde zahit eleştirisine de çokça yer vermiş, bu kişilerden samimiyetsiz, aşktan yoksun, sığ ve iki yüzlü kimseler olarak bahsetmiştir. Zîver birçoğu döneminin devlet büyüğü olan tarihî şahsiyetler için övgü temalı şiirler yazmıştır. Bu kişilerden bazıları Sultan I. Mahmud, Hekimbaşızade Ali Paşa, Şeyhülislam Esad Efendi, Defterdar Behçet Efendi gibidir. Bunun yanında şair şiirlerinde pek çok mitolojik, astrolojik, efsanevi unsuru zikretmiş ve çeşitli ülke ve şehir isimlerine yer vermiştir. Zîver şiirlerinde bahsettiği bazı eğlence sahneleri, meslek isimleri, giyim kuşam ve süslenme gibi unsurlarla döneminin sosyal yaşamına ait bazı öğelerini aktarmıştır. Tüm bu ayrıntılarla birlikte şairin şiirlerinde klasik divan şiirindeki âşık ve sevgili ile ilgili imgeler geniş yer tutmaktadır. Sevgili acımasız, vefasız ve âşığına karşı umursamaz bir karakterde iken, âşık ise sevgiliden gelen zulüm karşısında perişan bir hâldedir;

fakat aynı zamanda bu durumdan hoşnuttur. Şair sevgili ve âşık arasındaki bu ilişkiyi birçok şiirinde lirik bir tarzda dile getirmiştir.

Sonuç olarak bu eser, divan şiir geleneğindeki gelişime dair sıradışı izlenimler sunan bir örnektir. *Dîvân*'da görüldüğü üzere şairin, şiirlerini adlandırırken ve tertip ederken divan şiirinin genel kabullerinin ötesine geçmiş olması klasik nazım şekillerinin ve türlerinin kurallarında bir esnekliğin söz konusu olmaya başladığına işaret etmektedir. Bununla birlikte bu durum divan şairlerinde de bir yenilik arayışının başlamış olduğuna delalet etmektedir. Bu eser ayrıca araştırmacılara aruz ölçüsünü Türkçe'de tatbik edebilmek adına başvurulmuş bireysel denemelere dair bir okuma da sunmaktadır. Dolayısıyla çalışmamıza konu olan *Dîvan* kaleme alındığı dönemde hem form hem içerikteki geleneğin dışına çıkan özellikleriyle araştırmacılara divan şiiri geleneğinin gelişimi hakkında yeni veriler sunmaktadır.

UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT)

The subject of this study is the *Dîvân* by Zîver, who lived in the 18th century. In this study, Zîver's *Dîvân* is analysed in terms of form, language and content. First of all, I prepared a critical edition of the text by comparing the three manuscript copies of *Dîvân* which are registered at the National Library Manuscript Collection, Yapı Kredi Sermet Çifter Research Library Turkish Manuscript Collection and the Millet Manuscript Library Ali Emirî Efendi Collection. I determined the differences and similarities in the copies, which I have placed in footnotes. I also made a transcription of the Persian poems in *Dîvân* by taking into account the phonetic characteristics of Persian. After the transcription and critical edition of the *Dîvân*, I made a textual analysis.

First, after a brief introduction, I give information about Zîver's life, works and literary personality. Zîver is one of the Ottoman poets who lived in the eighteenth century. In *Tuhfe-i Nâilî*, Zîver's date of death is given as 1202 / 1787. It is not possible to reach sufficient information about Zîver's personal life in the literature. The most information about Zîver is available in Şefkat's and Silahdarzâde's collection of biographies, and even this information is limited to his artistic personality. According to these sources, the real name of the poet is Ahmed. He was a master in poetry. He also knew Turkish, Arabic and Persian very well. The extensive use of Arabic and Persian words and phrases in the Persian poems in *Dîvân* points to the accuracy of this information. Moreover, he was as successful and famous in prose as he was in poetry. Apart from the information obtained from the mentioned sources, I benefited from the verses which I thought gave information

about the poetics of Zîver. Furthermore, I saw that some of his poems are examples of “nazire”. He wrote nazire to some poets like Münîf, Seyyid Vehbî, Sâbit and Sabîh.

The only work of Zîver that I can identify is *Dîvân*, which is the subject of this study.

After giving information about Zîver’s life, works and personality, the third part of the study is devoted to textual analysis. First, I examined the text structurally to determine forms and their distribution in the text, rhythm patterns, rhyme and repeated voices/words after rhyme. I explain that Zîver’s *Dîvân* has various rhythm patterns, including kaside, mathnawi, gazel, terkib-bent, murabba, müseddes, muhammes, tahmis, matla and kıta. I discuss and evaluate the classification of the verse forms in *Dîvân*. I realized that Zîver diverged from tradition when using some verse forms. In his poems, he preferred a classification according to the themes rather than forms when he arranged his *Dîvân*. I demonstrate the rhythm patterns of the poems in a chart. According to this chart, Zîver used 14 different types of aruz prosody. I also mention the methods used by Zîver to apply the rhythm in the verse. He made many different attempts to match the verse to the rhythm. “Tahfif” and “teşdîd” are examples of some of his attempts. In the end, I explain the use of rhyme and repeated voices/words after rhymes. He usually preferred full and half rhyme in his poems. He also used rich rhyme, albeit infrequently. He used repeated voices/words after rhymes and he selected most of them from Turkish words and suffixes.

In the second part of the textual analysis, I examine *Dîvân* in terms of language and expression styles. In *Dîvân*, Zîver extensively used Arabic and Persian words and phrases. In this regard, it should be noted that his language is far from

simplicity. Also, having identified the influence of sebk-i Hindî style in his poetry language, I explain the reflections of sebk-i Hindî style in his poems in detail with sample verses. Apart from this style, he used the âşikâne and hikemî styles. Hikemî expressions are usually in the context of Sufism thought, and through these expressions he tried to give advice to his collocutors.

In the last part of the textual analysis I examine *Dîvân* in terms of its content. Zîver's poems are diverse in terms of their themes. In order to praise Allah and the Prophet Mohammed, he wrote poems called tawhid and naat. He used religious and Sufistic elements widely. He quoted from suras and hadiths in his poems. He referred to many prophets and their miracles and stories. He also included Sufistic concepts and sayings. In some of his poems—although he did not have a Sufistic consciousness—he used the expressions and concepts of Sufi thought to create a representation. Thanks to the opportunity provided by these representations, he explained his ideas more effectively. We also encounter poems which are spoken with a sense of Sufistic understanding. Moreover, in his poems about Sufism, he criticizes people with a “zâhid” character. He mentions “zâhid” as an insincere, two-faced character who is devoid of love. He also wrote poems for historical personalities and praised them. Most of these historical personalities are the state elders of his time, such as Sultan Mahmud I, Hekimbaşızade Ali Paşa, Şeyhülislam Esad Efendi, Defterdar Behçet Efendi and so on. In addition to this, he mentioned many mythological and legendary figures, astrological elements, and various country and city names in his poems. In some poems, Zîver depicted scenes about the entertainment life of his time. A lot of social elements related to the period are found in these poems. Occupations, clothing and adornment items are some of these social elements. Zîver also used classical divan poetry images about the beloved and the

lover in his poems. The beloved was cruel, careless, and unfaithful to the lover. On the other hand, the lover in a miserable situation because of the persecution and cruelty of the beloved, but the lover didn't complain. Zîver mentioned this relationship between the beloved and the lover in many of his poems with a lyrical style.

In conclusion, Zîver's *Divân* offers some uncommon observations about the development of the divan poetry tradition. Zîver went beyond the conventions of divan poetry in terms of his naming and arrangement the poems, so this *Divân* shows that there was flexibility and innovation in the rules of the classic types and forms of divan poetry. This attempt also points to a search for innovation in divan poets. This *Divân* also provides researchers with a reading on individual trials to be able to apply aruz prosody in Turkish. In addition, in *Divân* there are various and original themes, images, phrases and expressions that reflect the poet's own imagination and perspective. Therefore, it should be said that, with its unconventional form and content, this divan provides researchers with a new perspective on the development of divan poetry tradition.

EK B

ZİVER DİVANINDA KULLANILAN VEZİN KALIPLARI VE BU KALIPLARIN

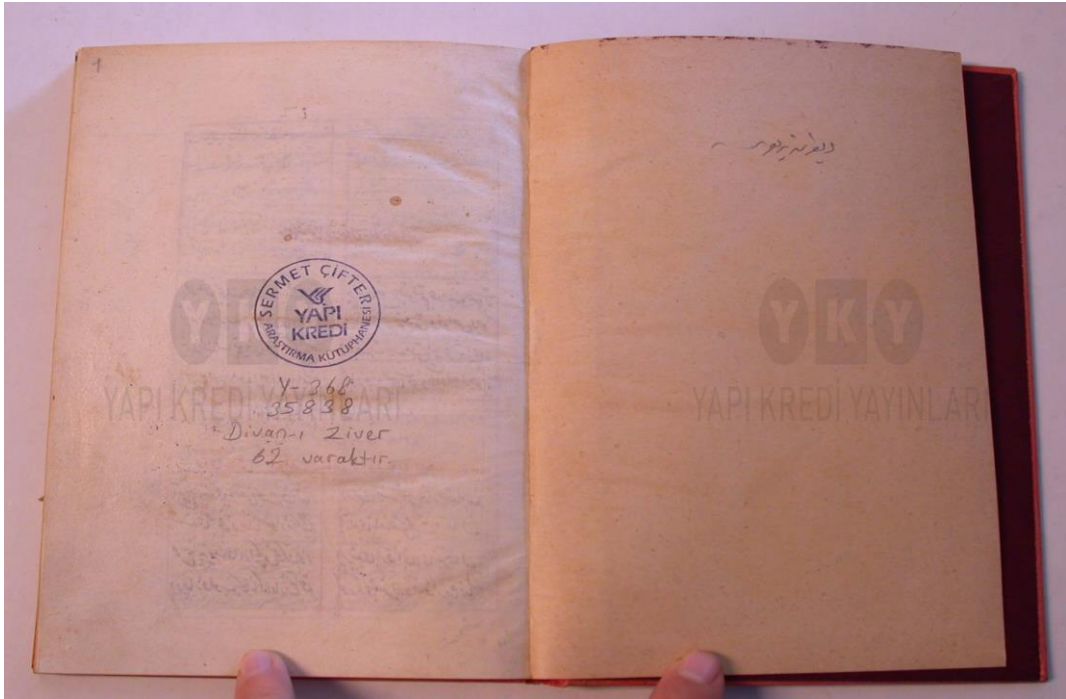
NAZİM ŞEKİLLERİNE GÖRE DAĞILIMI

	Vezinler	K	M	Mr	Tb	Ms	Mh	Th	G	Kt	Mt	T	T v
Bahr-i Hezec	Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün · _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _ / · _ _ _ _	2							25	1	1	5	
	Mef'ülü / Mefâ'ilün / Fe'ülün _ _ _ / · _ _ _ _ / _ _ _	1	1										
	Mef'ülü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _	2							6				
Bahr-i Recez	Müstef'ilün / Müstef'ilün _ _ _ _ / _ _ _ _	1		1									
	Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün / Müstef'ilün _ _ _ _ / _ _ _ _ / _ _ _ _ / _ _ _ _	1											
Bahr-i Remel	Fa'ilätün / Fa'ilätün / Fa'ilätün / Fa'ilün · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / _ _ _ _ _ / _ · _ _	2				1			9	2	2	1	
	Fa'ilätün / Fa'ilätün / Fa'ilün _ _ _ _ _ / · _ _ _ _ / _ _ _								1				
	Fe'ilätün / Fe'ilätün / Fe'ilätün / Fe'ilün · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _	2			2				15	12	1	6	1
	Fe'ilätün / Fe'ilätün / Fe'ilün · _ _ _ _ / · _ _ _ _ / · _ _ _	1	1										

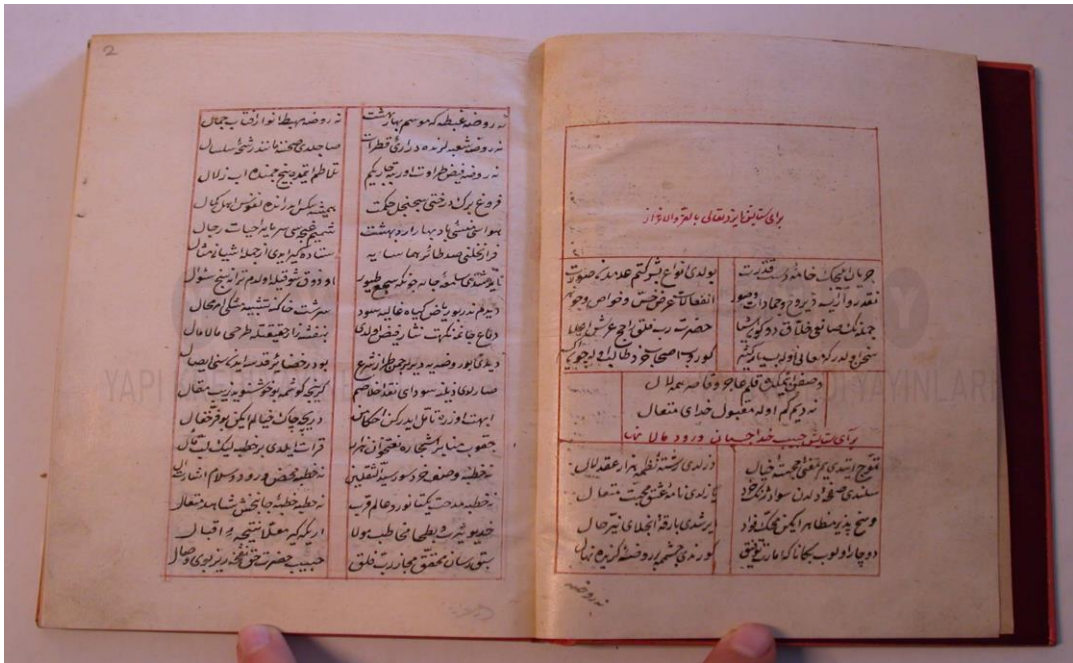
Bahr-i Münserih	Müfte'ülün / Fā'ilün / Müfte'ülün / Fā'ilün _ _ _ / _ _ _ / _ _ _ / _ _ _									2			2
Bahr-i Muzâfî	Mef'ülü / Fā'ilätü / Mefā'ilü / Fā'ilün _ _ _ / _ _ _ / _ _ _ / _ _ _	1						1	17	1			1
Bahr-i Müctes	Mefā'ilün / Fe'ilätün / Mefā'ilün / Fe'ilün _ _ _ / _ _ _ / _ _ _ / _ _ _	4							12				
Bahr-i Serî	Müfte'ülün / Müfte'ülün / Fā'ilün _ _ _ / _ _ _ / _ _ _	2	2						1				
Bahr-i Cedfd	Fe'ilätün / Mefā'ilün / Fe'ilün _ _ _ / _ _ _ / _ _ _	1					1						

EK C

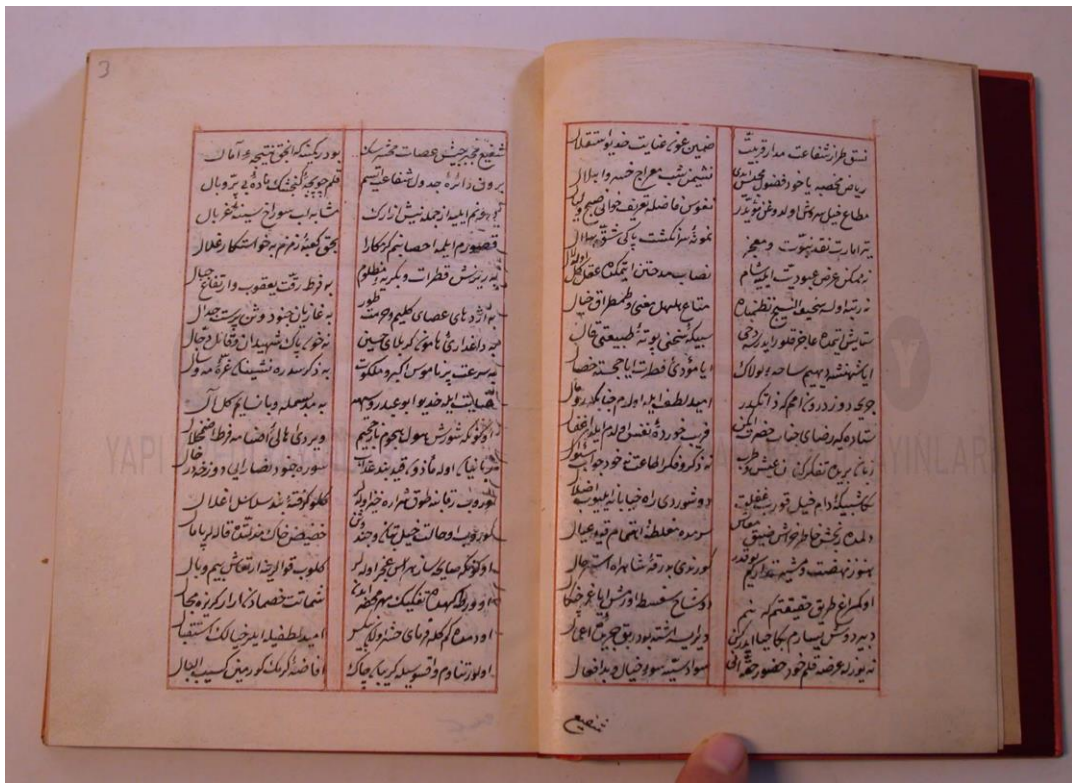
YK NÜSHASININ TIPKIBASIMI

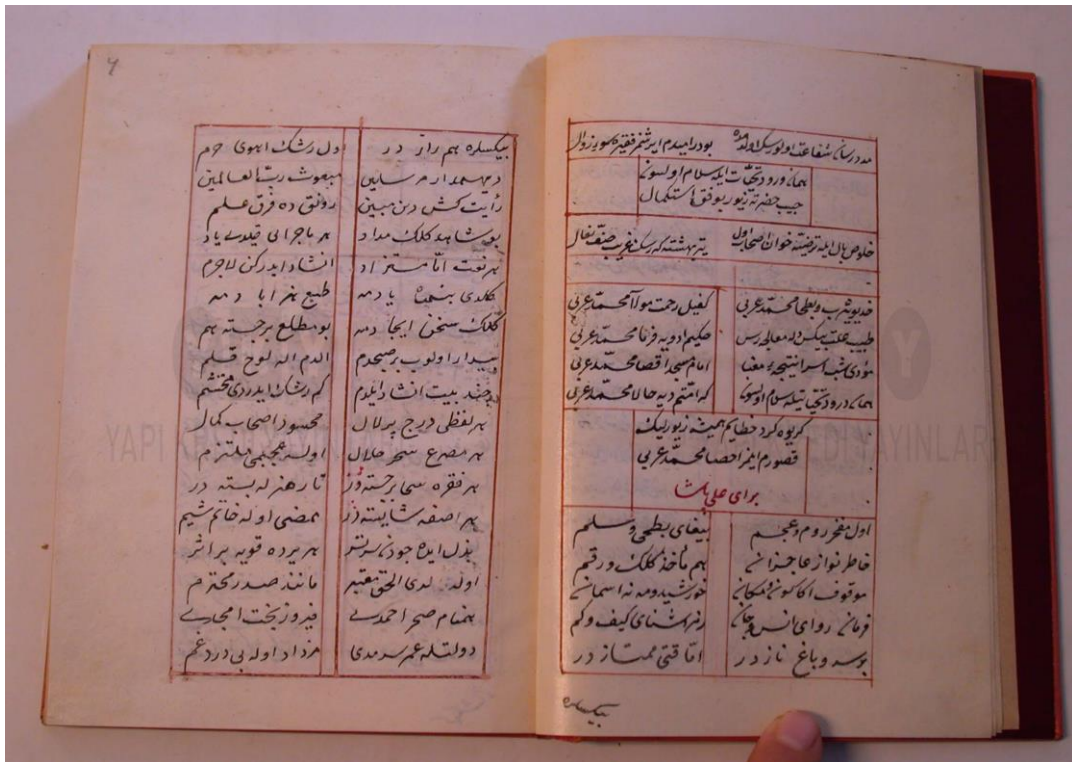
[1a]

[1b-2a]

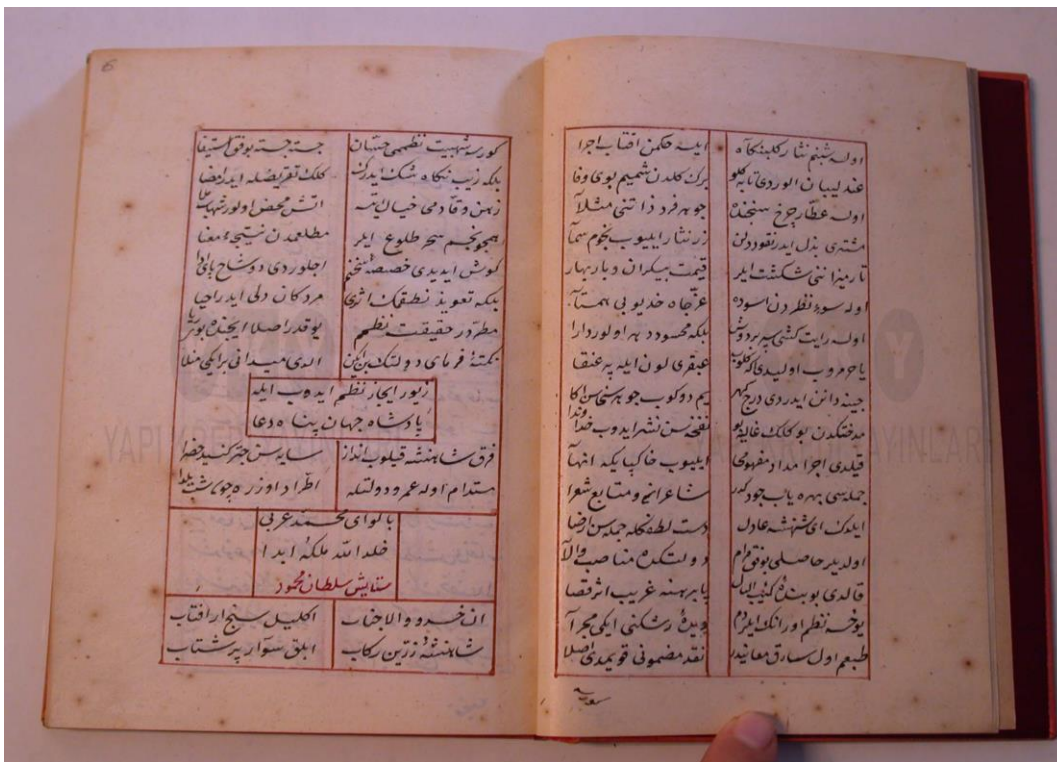
[2b-3a]

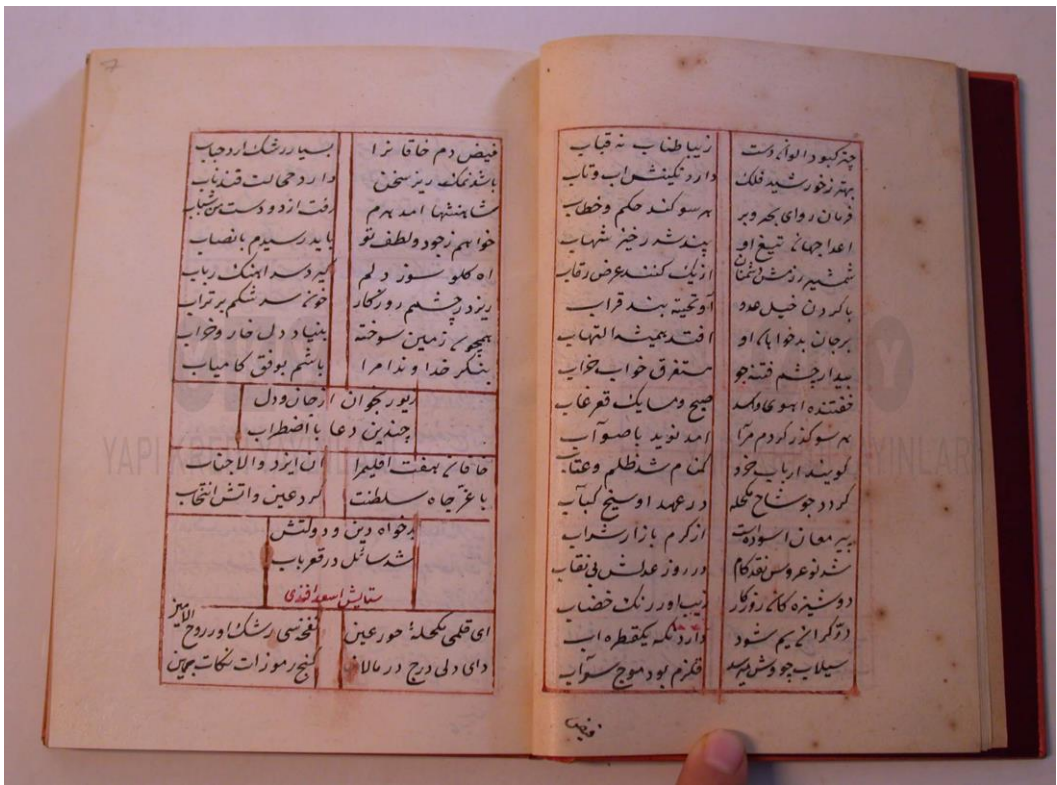
[3b-4a]

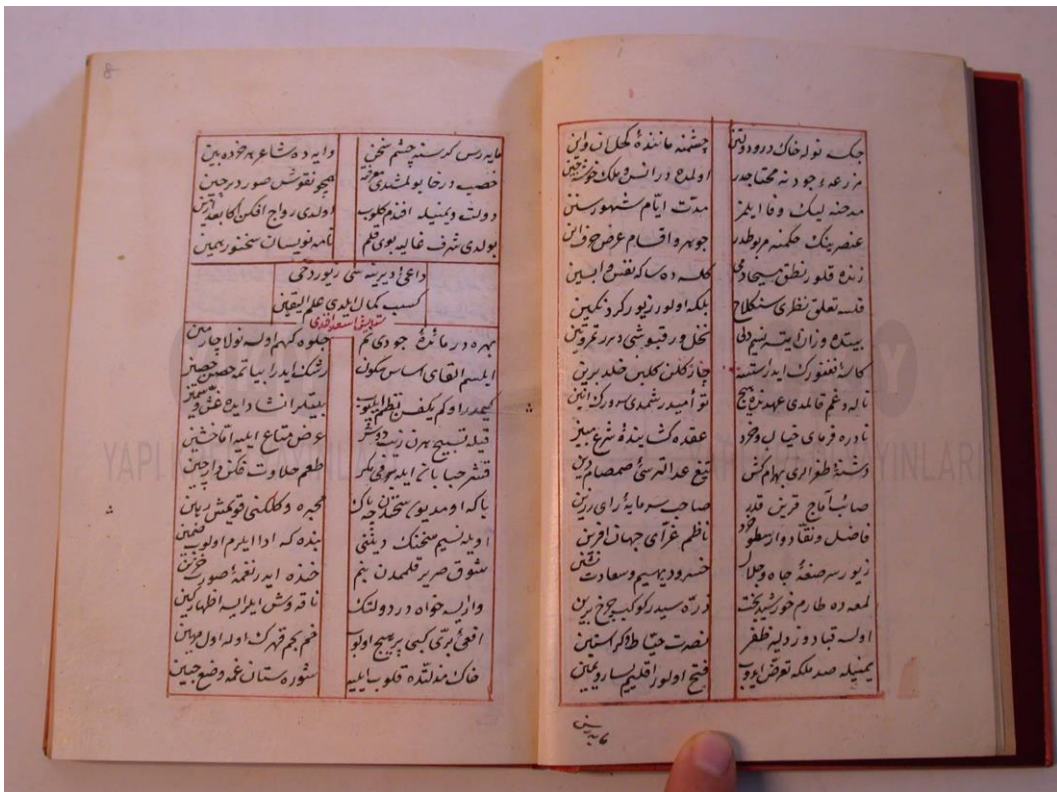
[4b-5a]

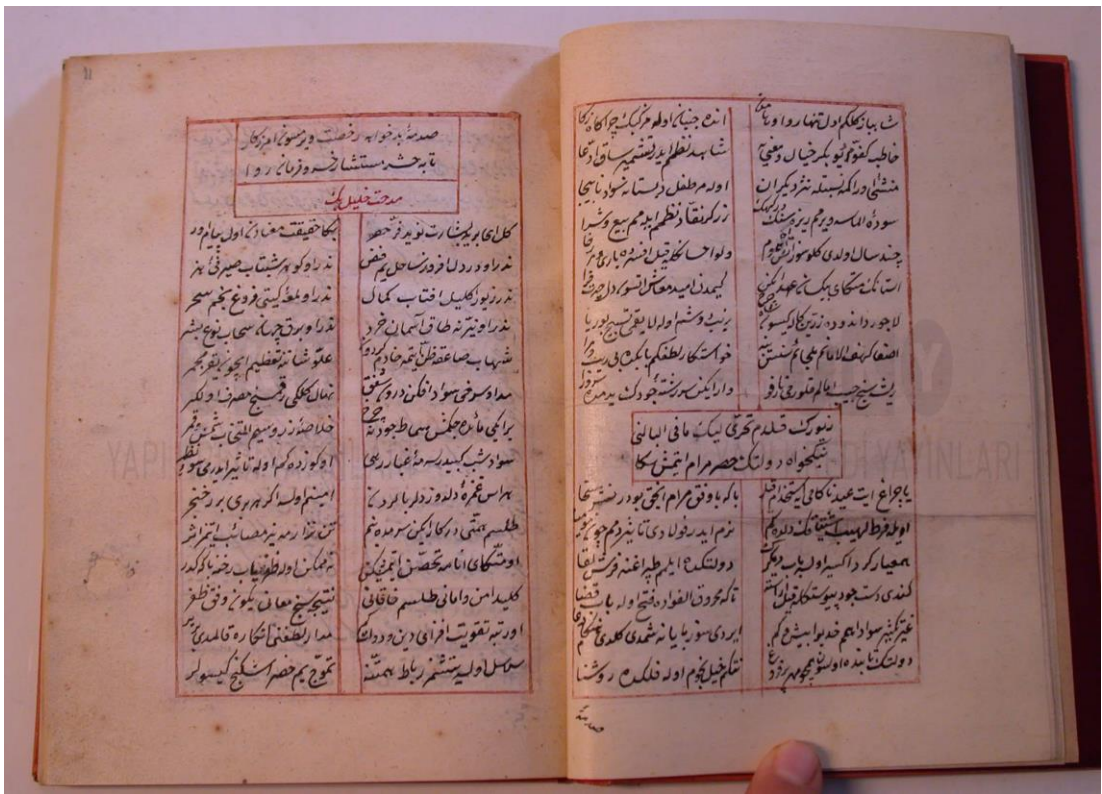
[5b-6a]

[6b-7a]

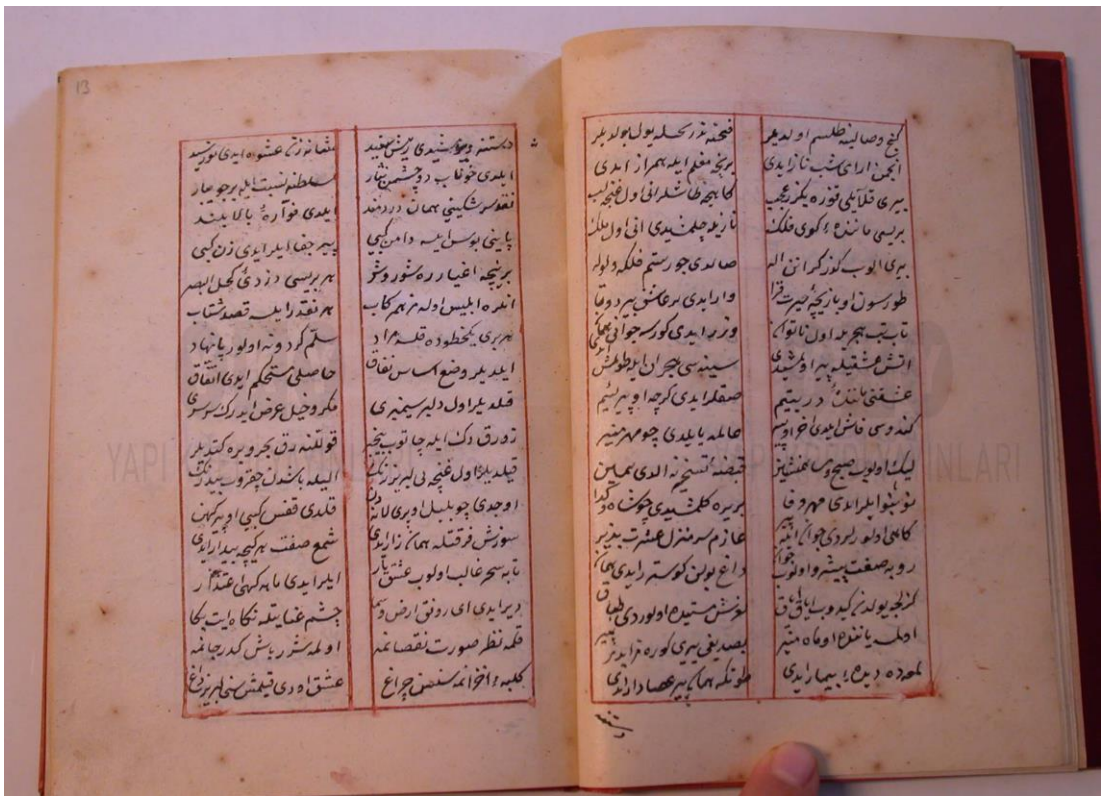
[7b-8a]

[10b-11a]

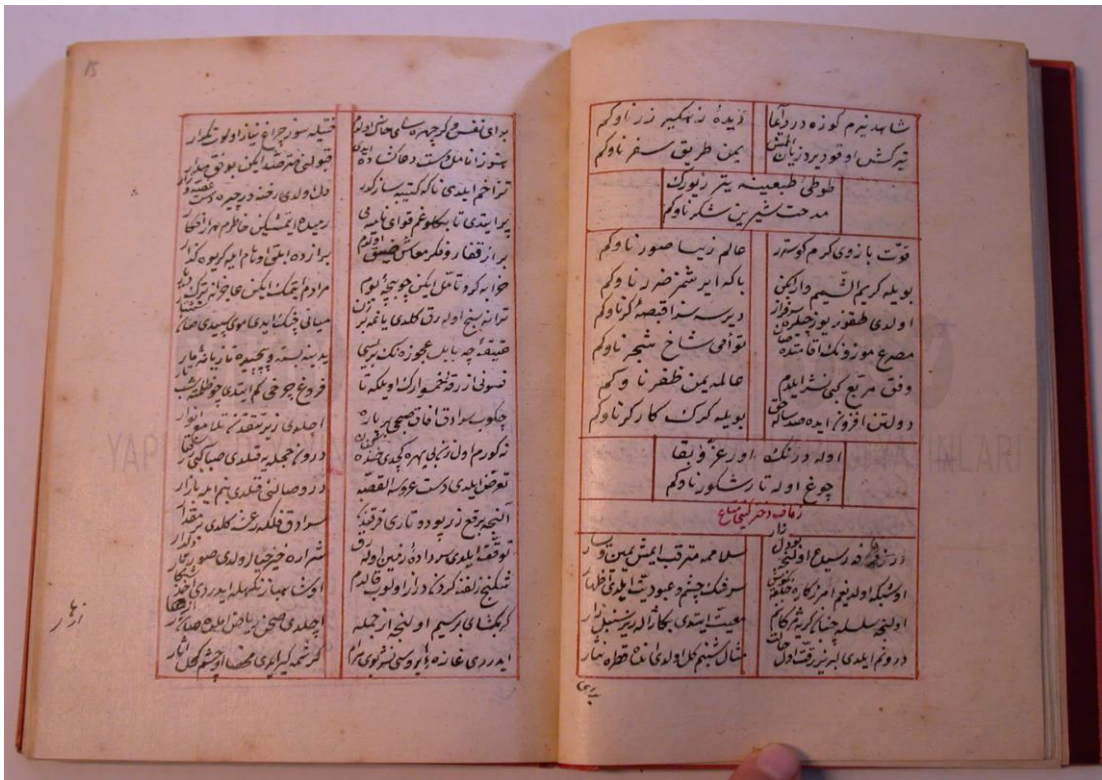
[11b-12a]

[12b-13a]

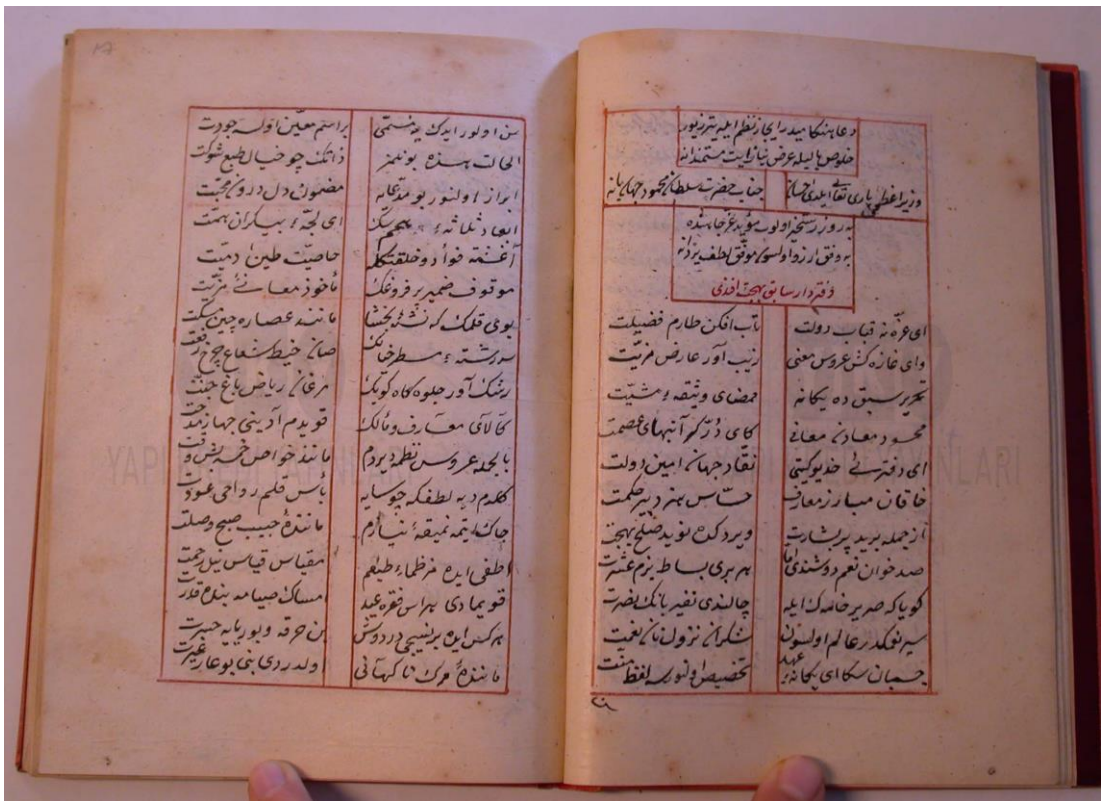
[13b-14a]

[14b-15a]

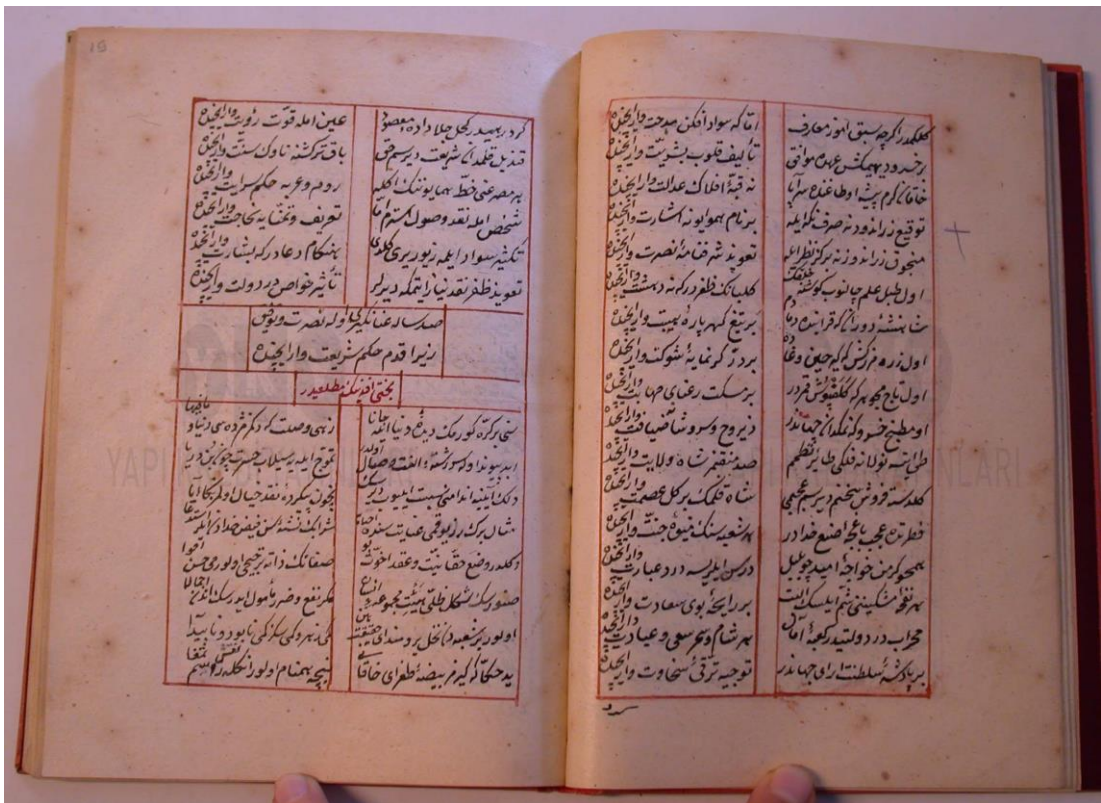
[15b-16a]

[16b-17a]

[17b-18a]

[18b-19a]

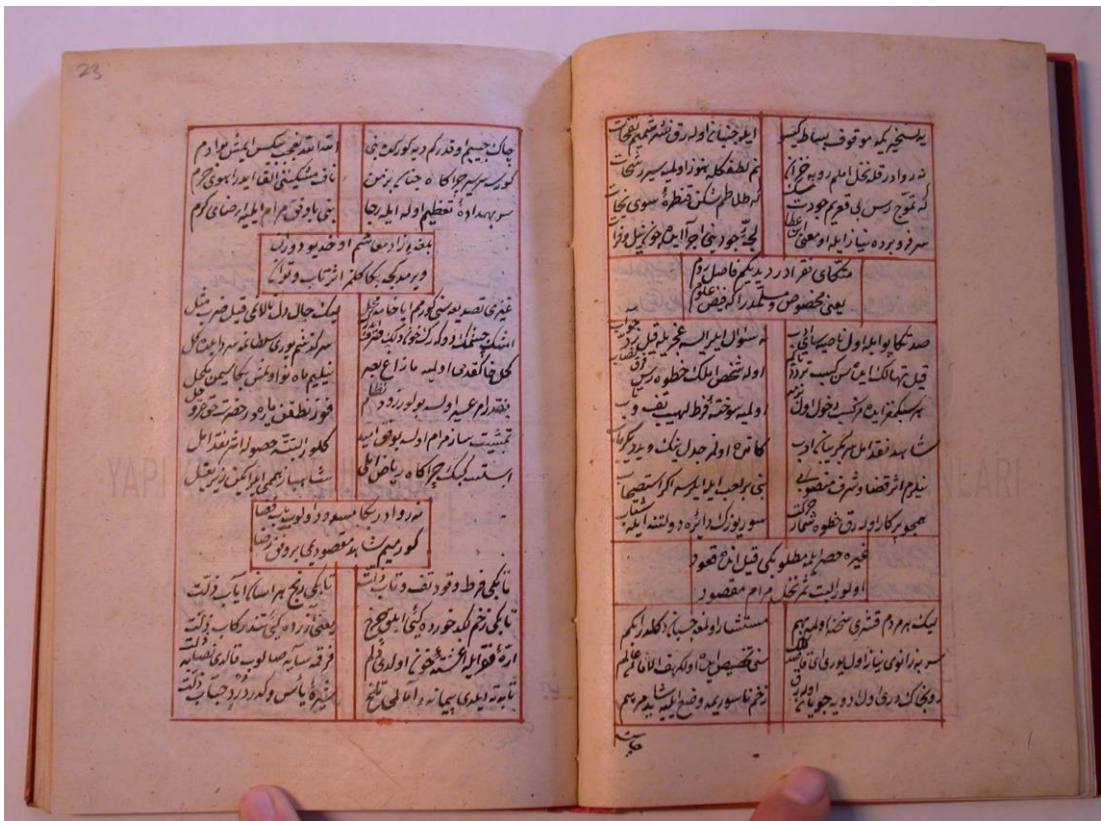
[19b-20a]

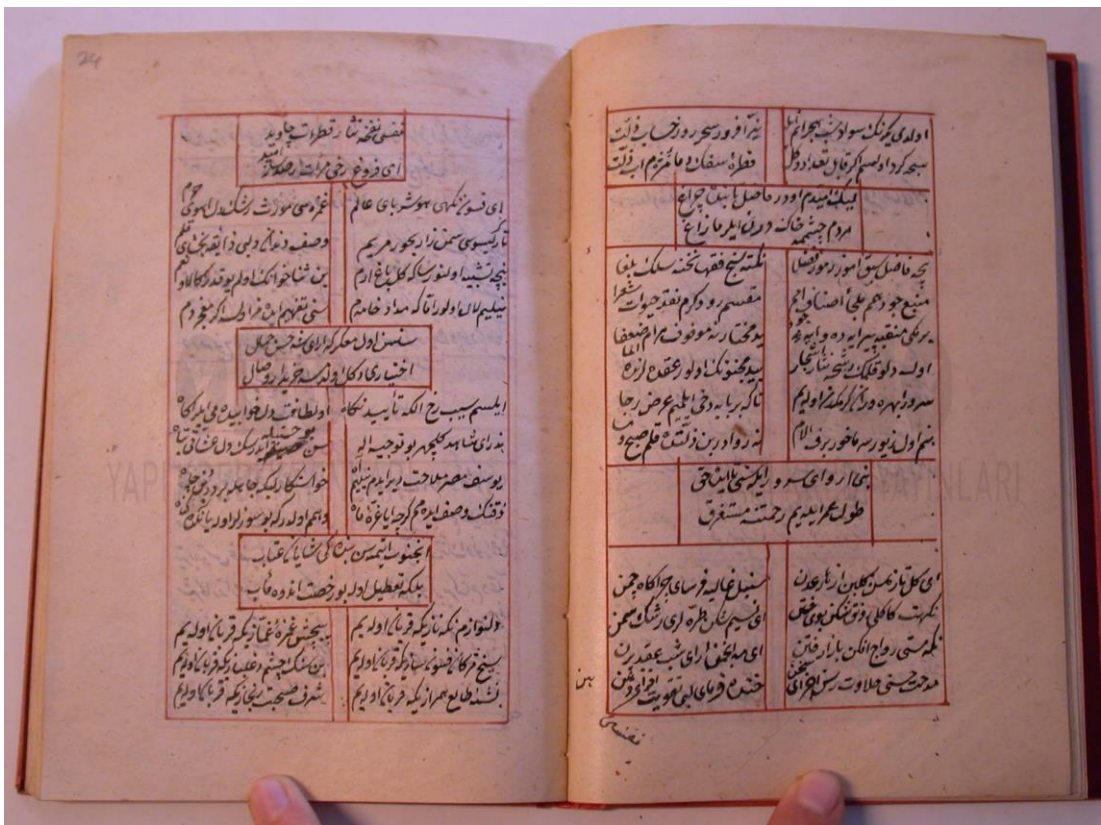
[20b-21a]

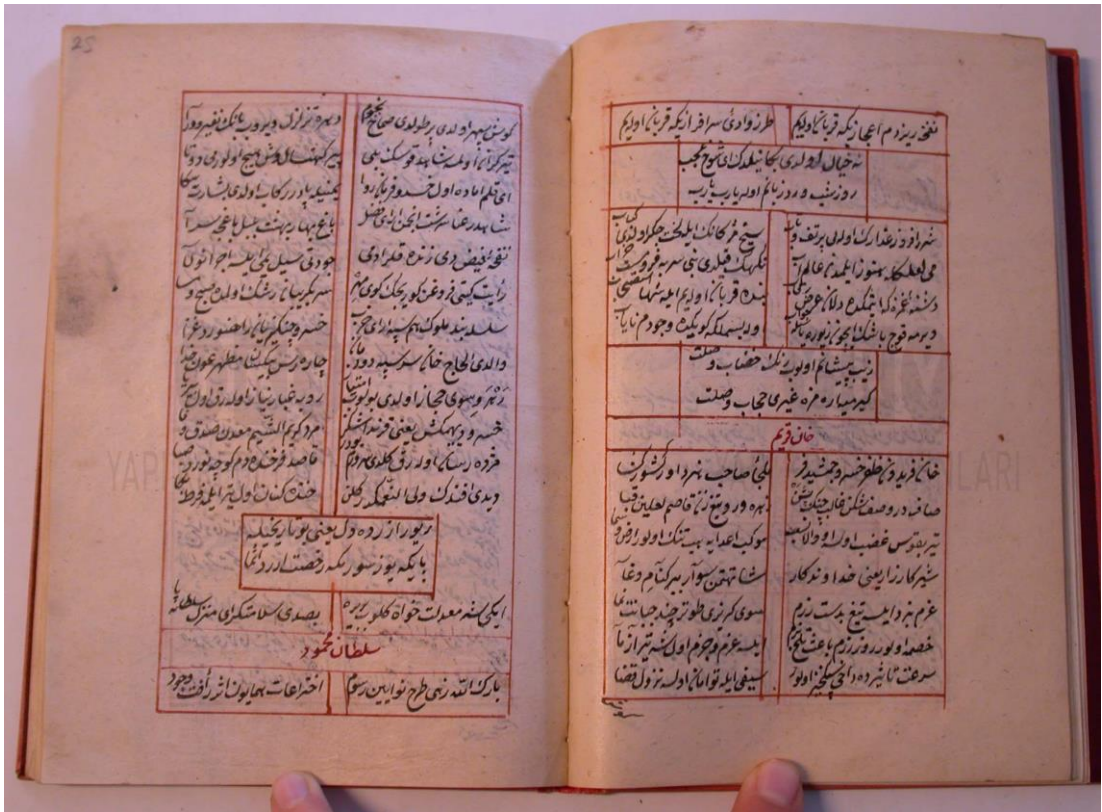
[21b-22a]

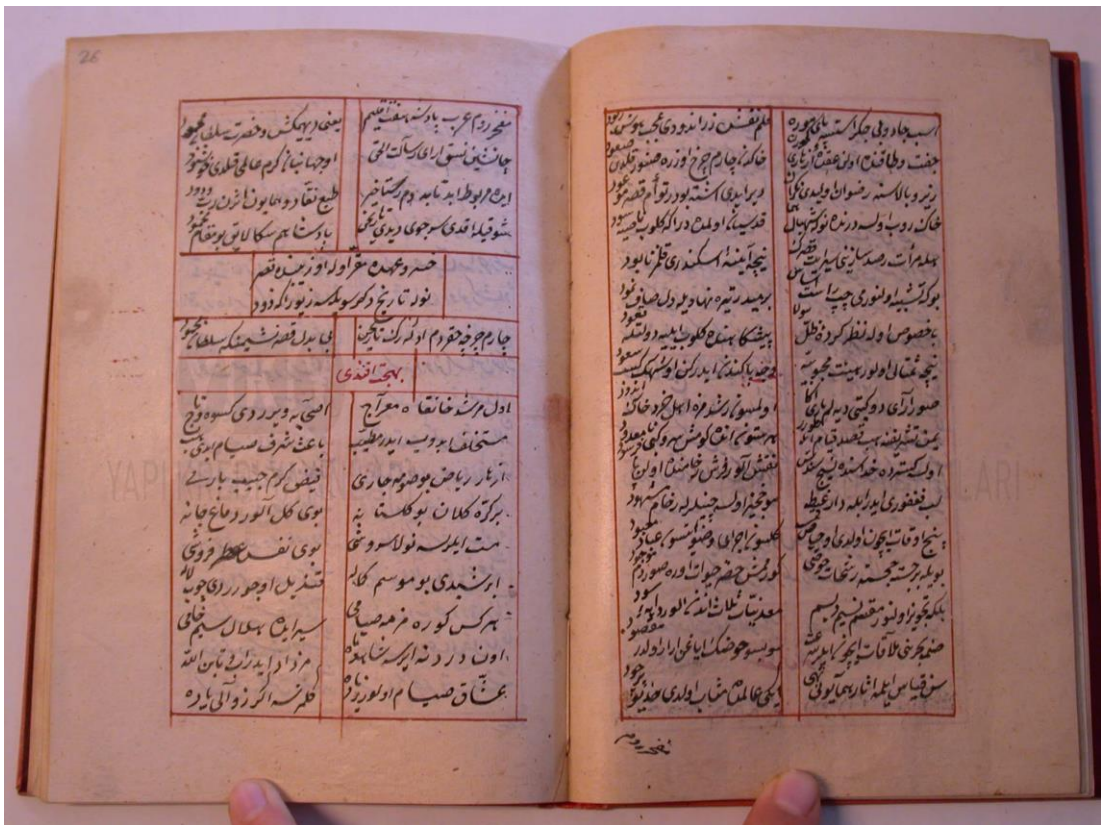
[22b-23a]

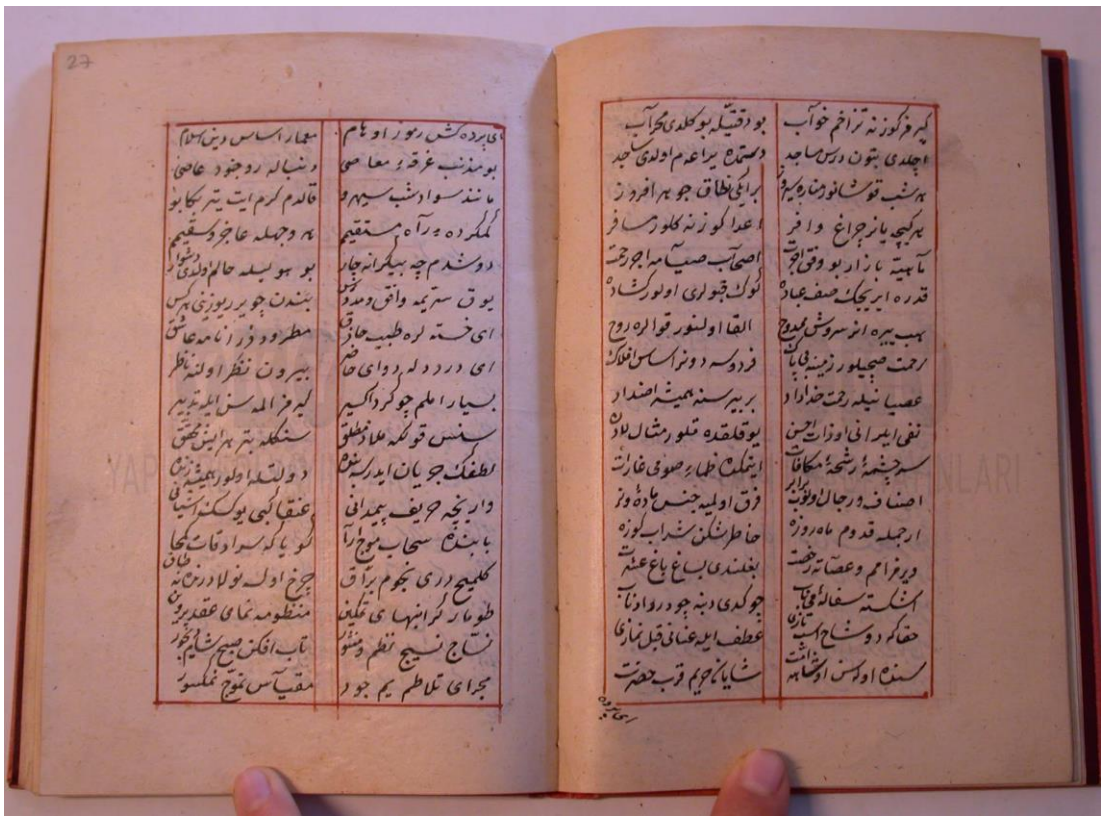
[23b-24a]

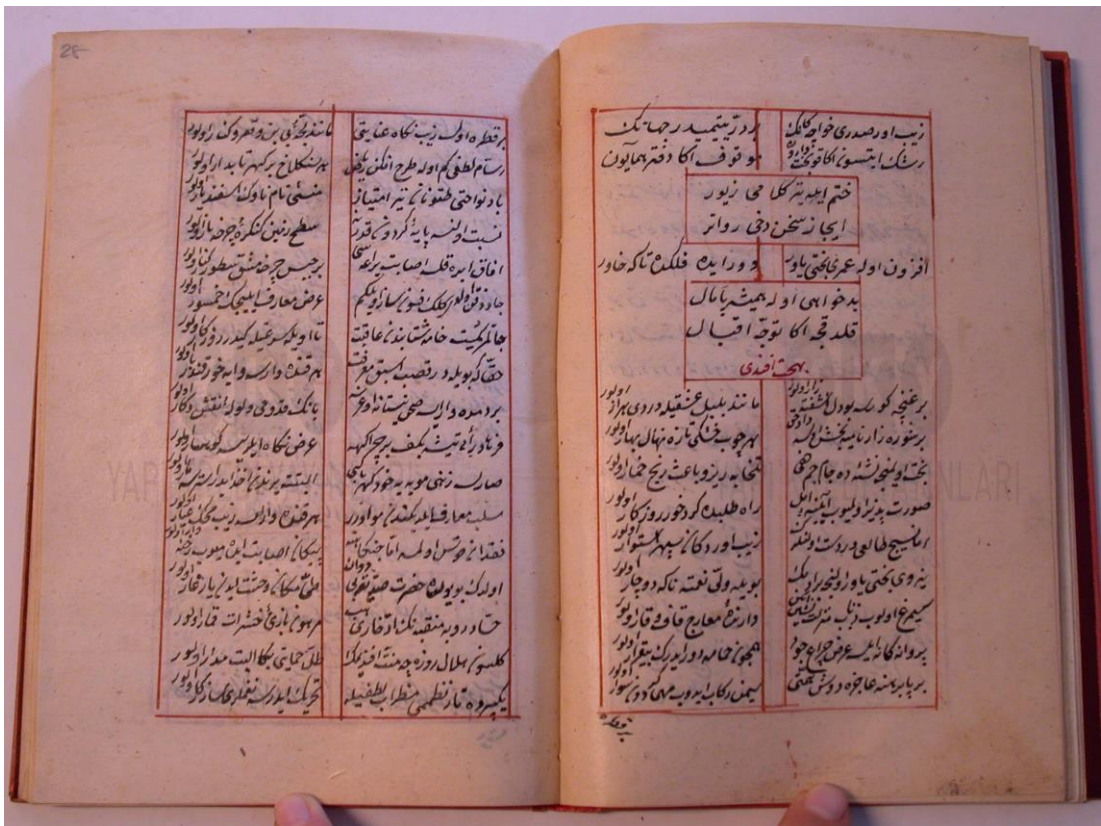
[24b-25a]

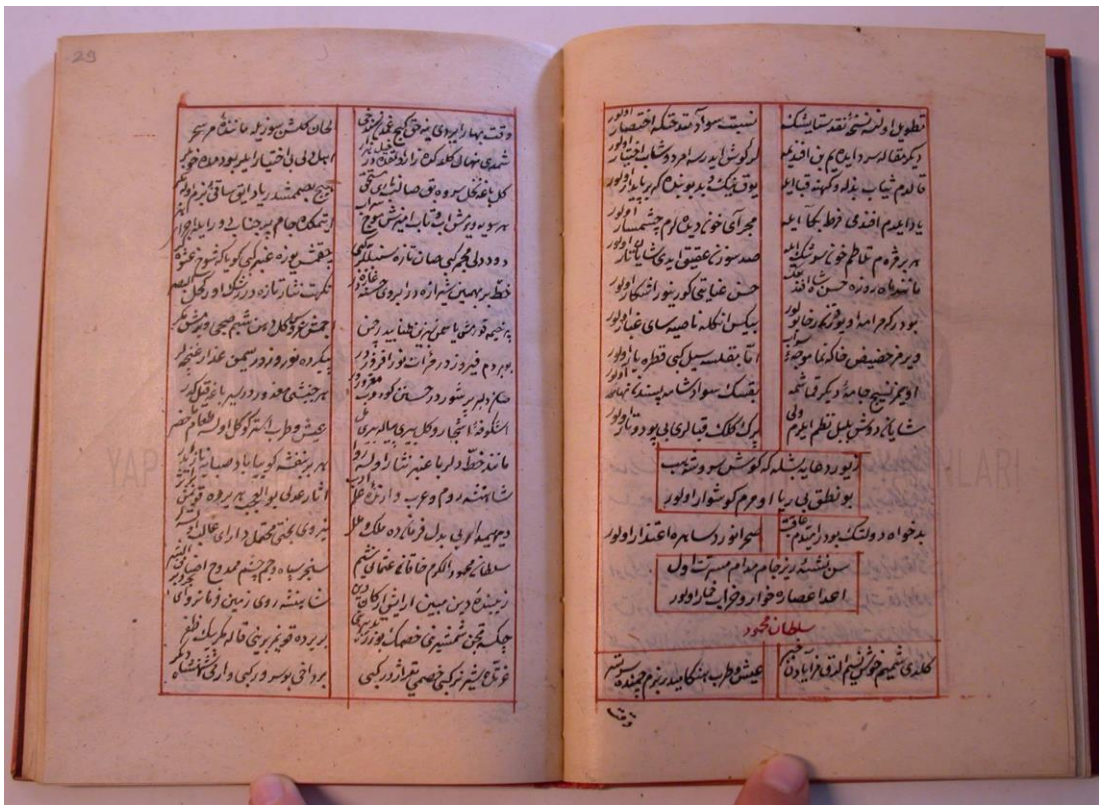
[25b-26a]

[26b-27a]

[27b-28a]

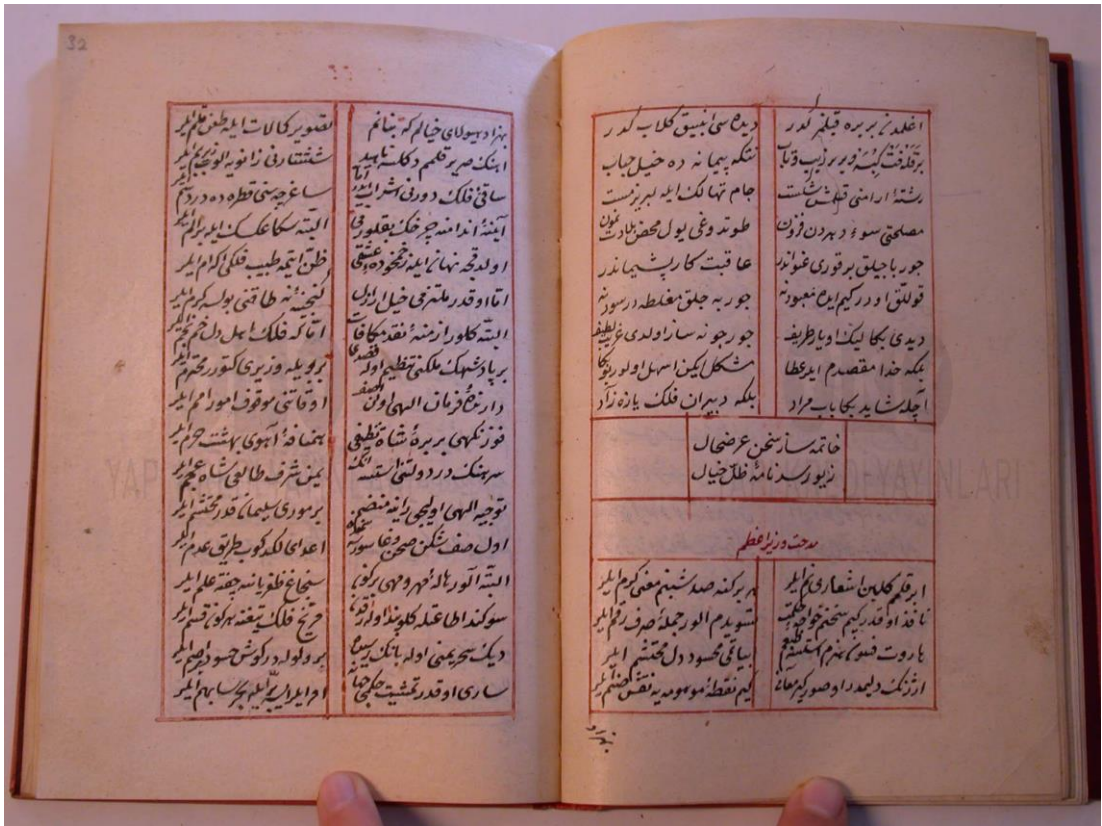
[28b-29a]

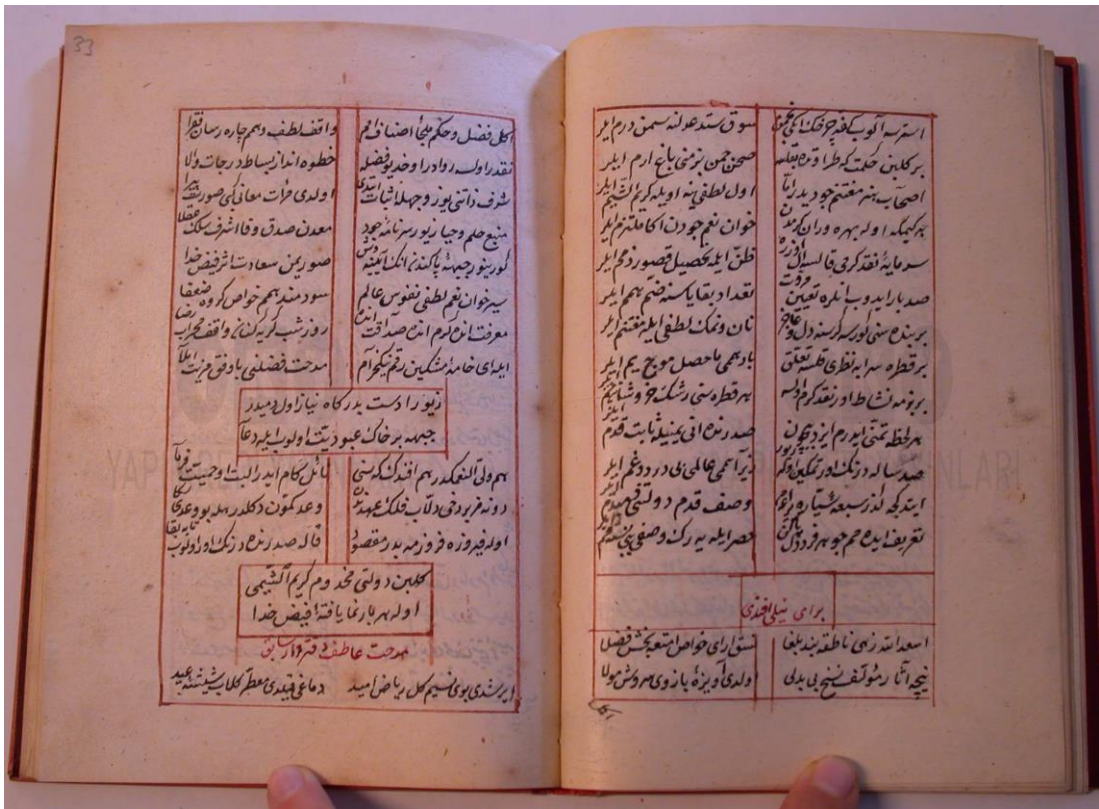
[29b-30a]

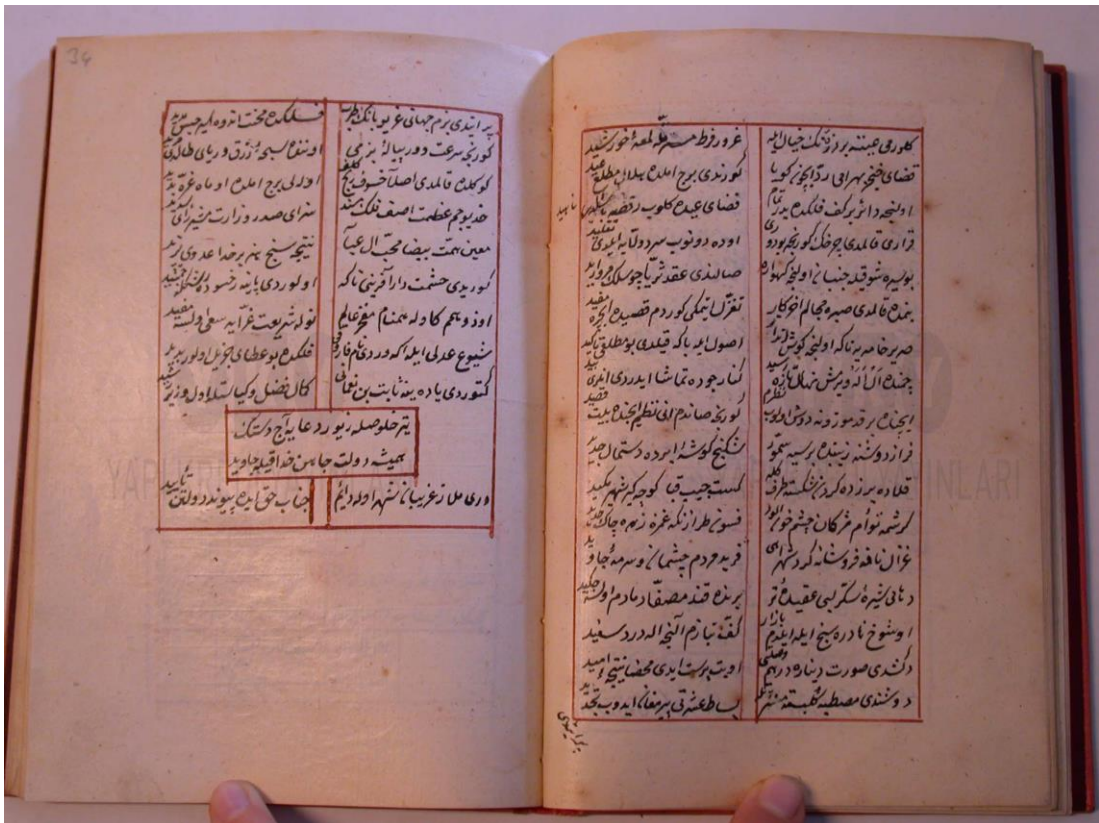
[30b-31a]

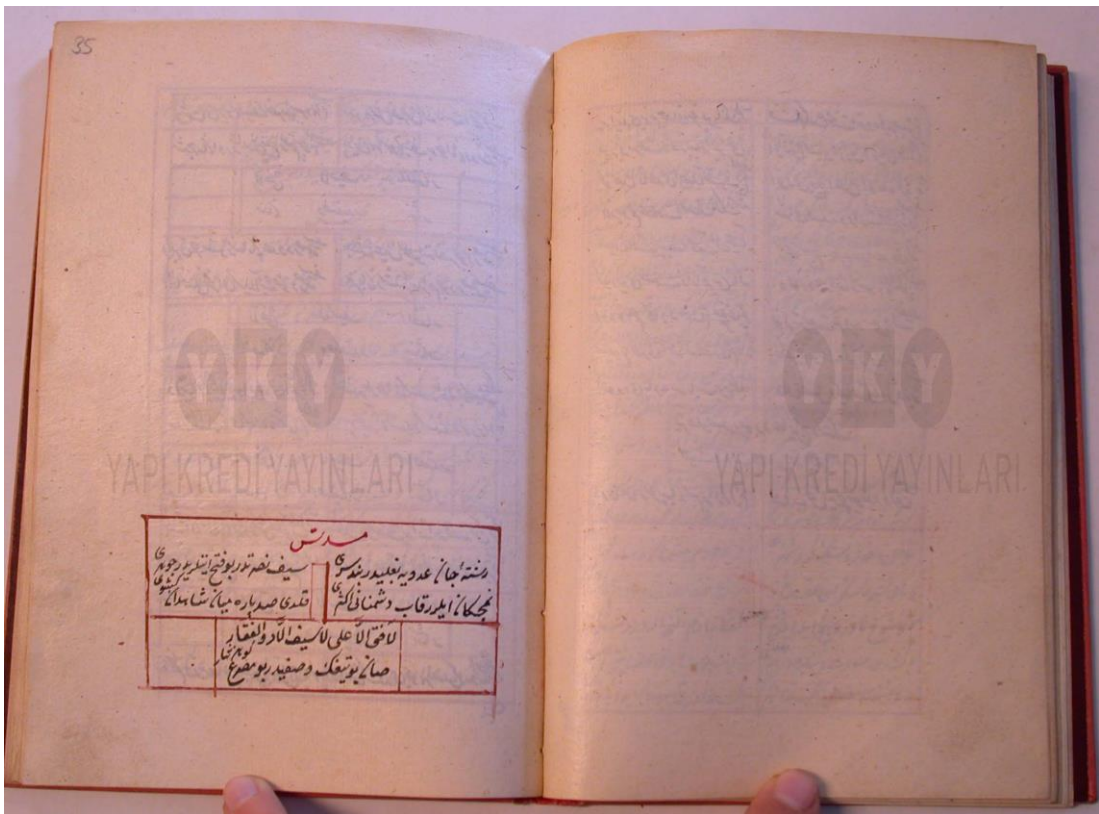
[31b-32a]

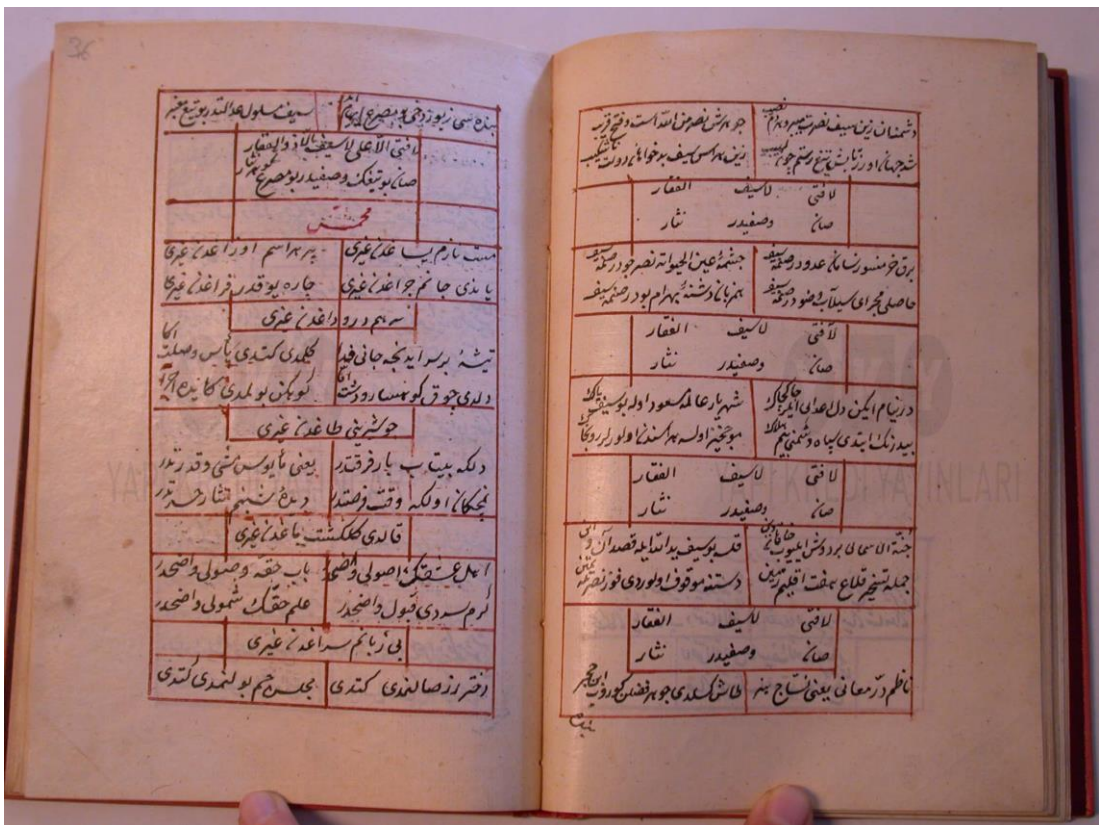
[32b-33a]

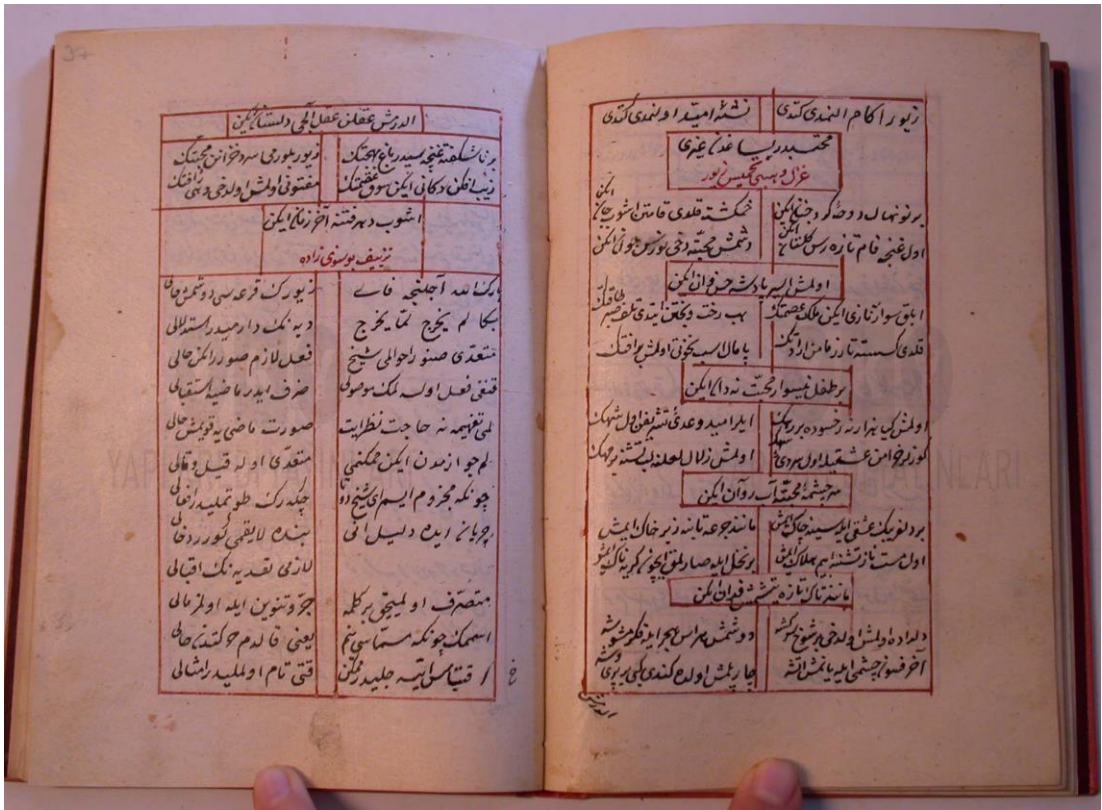
[33b-34a]

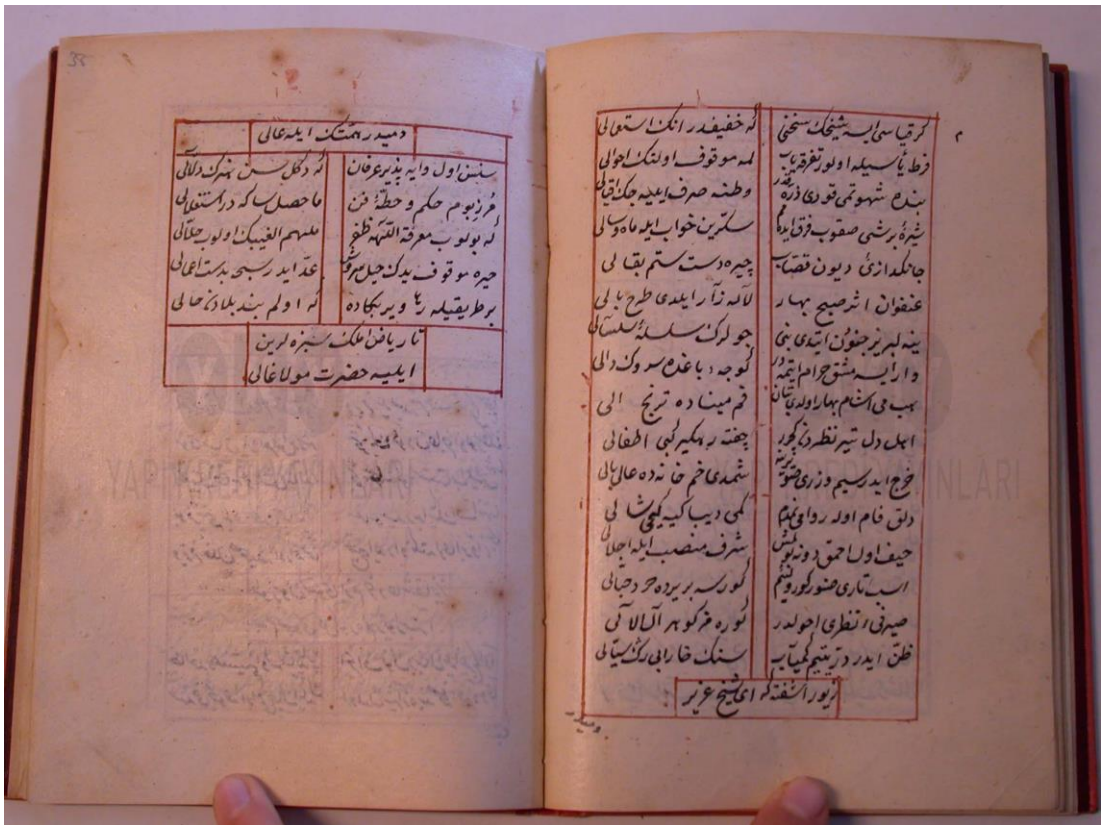
[34b-35a]

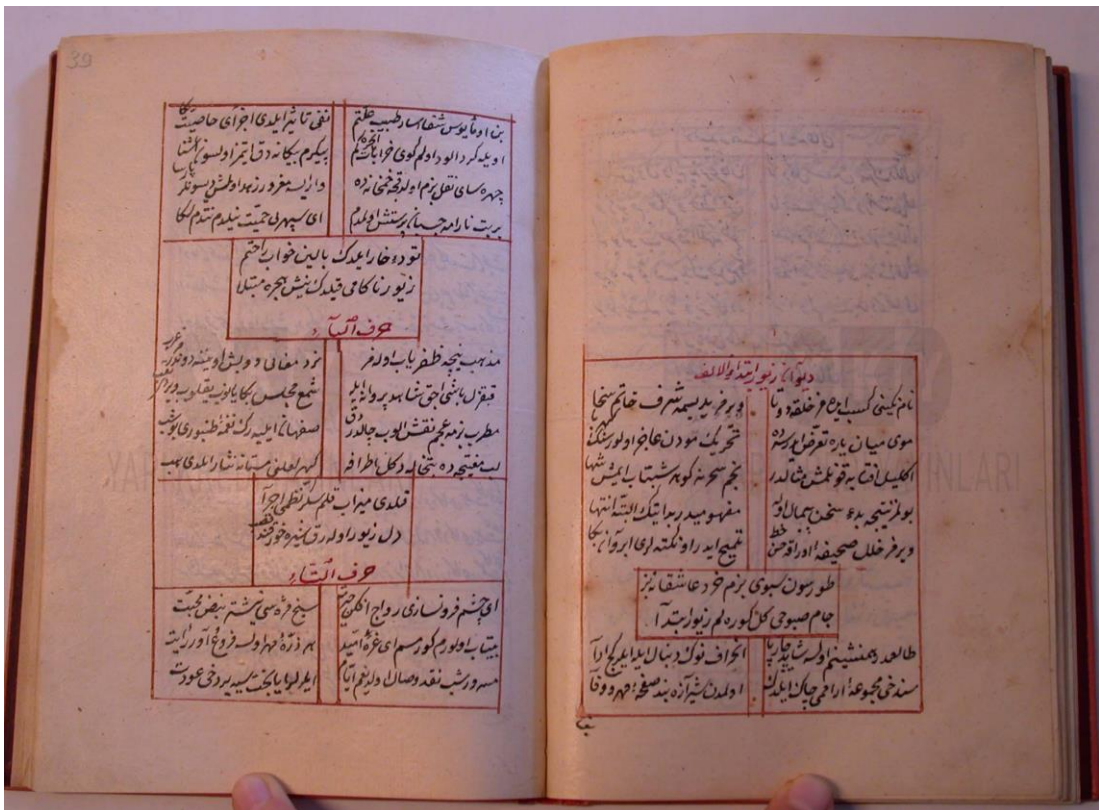
[35b-36a]

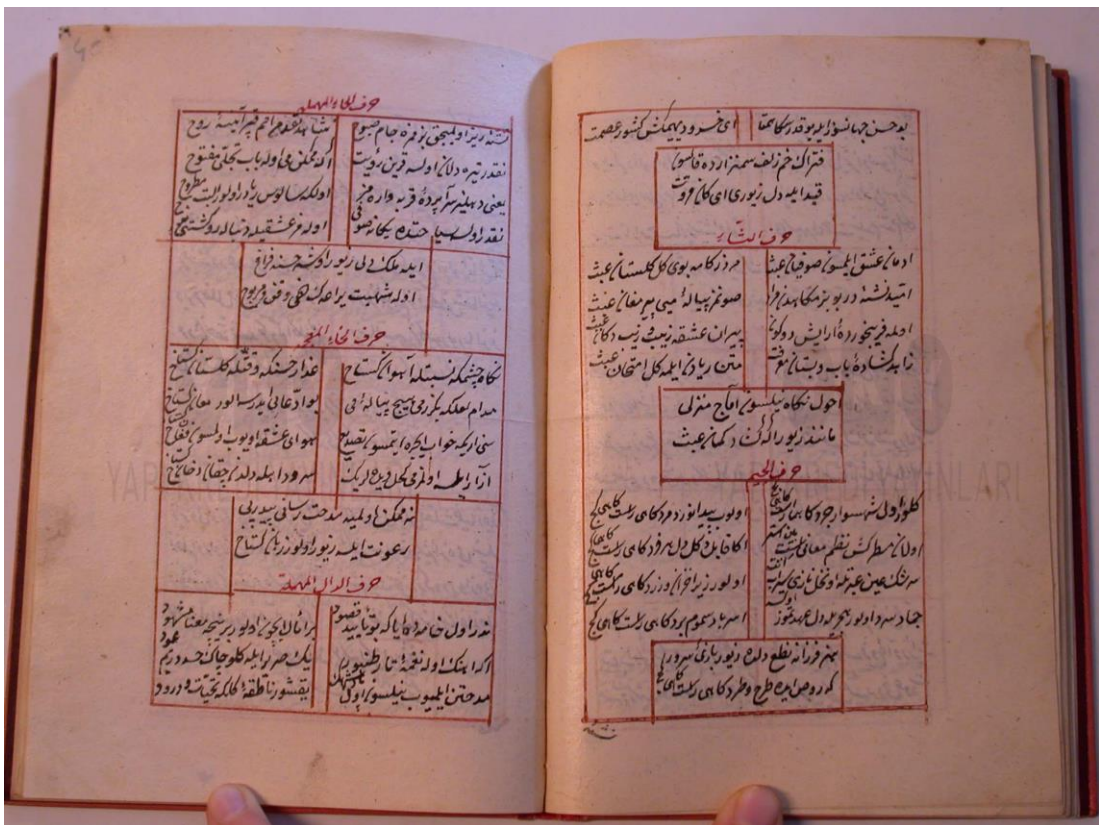
[36b-37a]

[37b-38a]

[38b-39a]

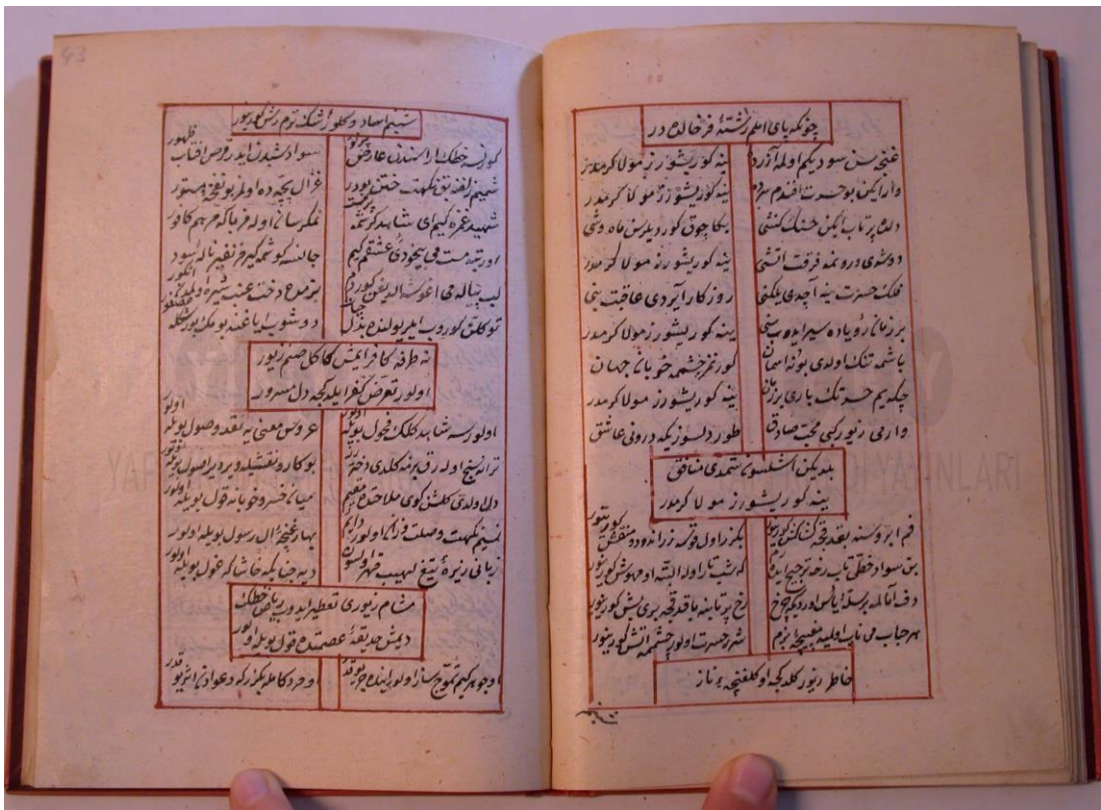
[39b-40a]

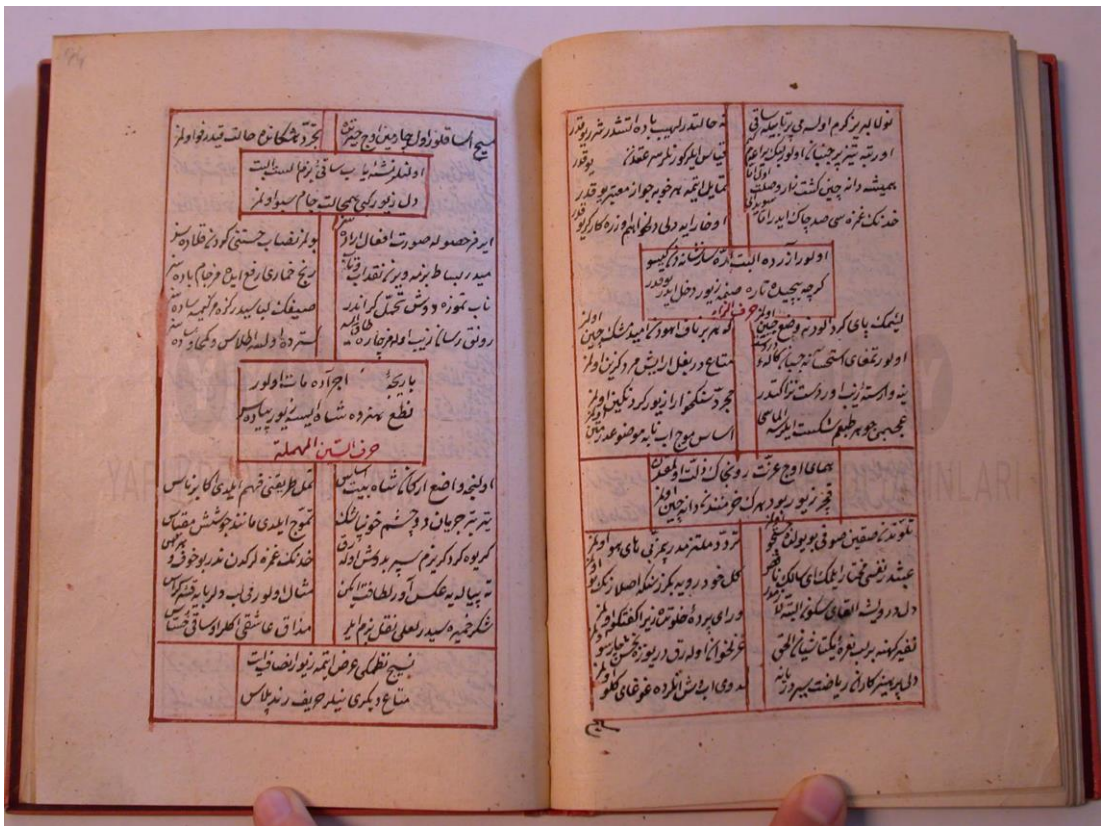
[40b-41a]

[41b-42a]

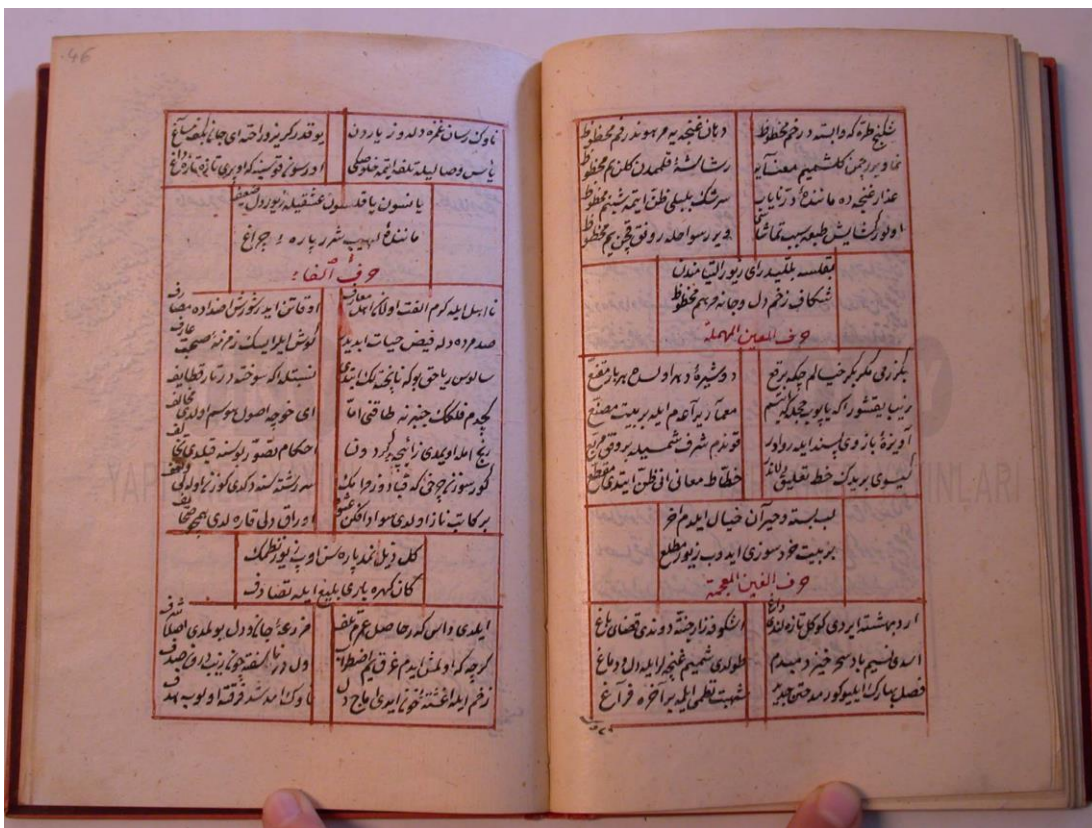
[42b-43a]

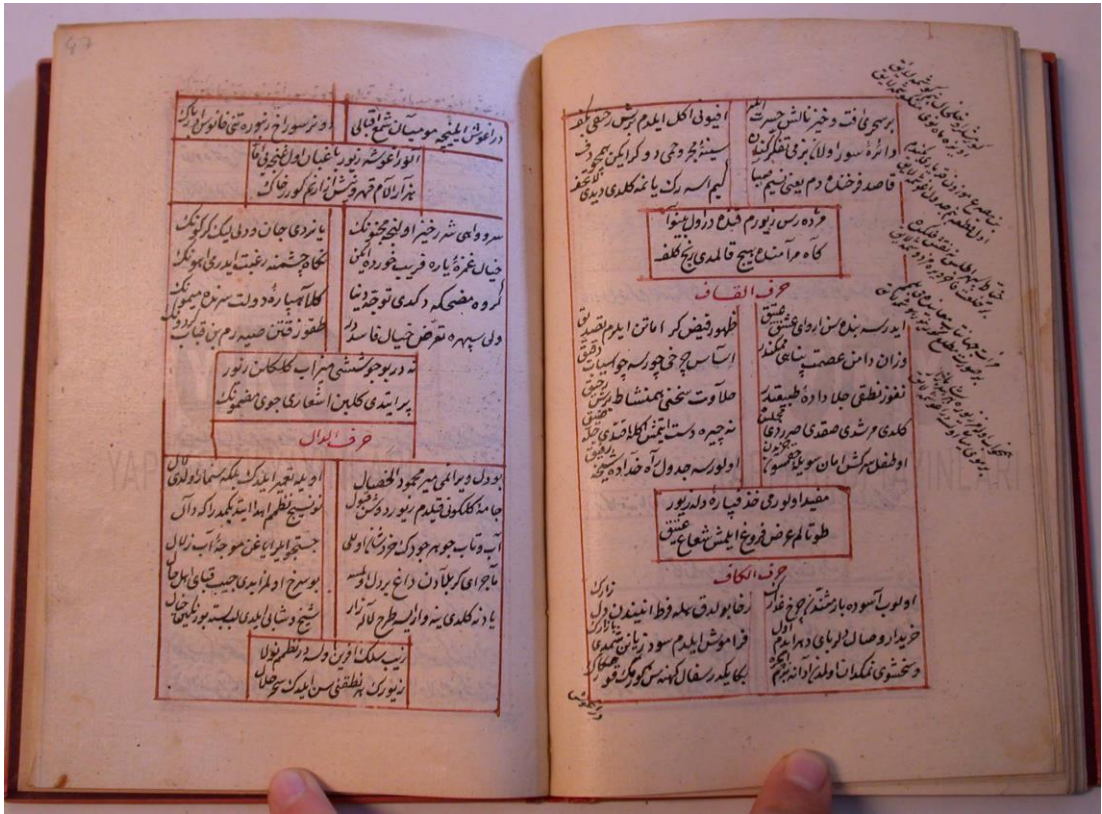
[43b-44a]

[44b-45a]

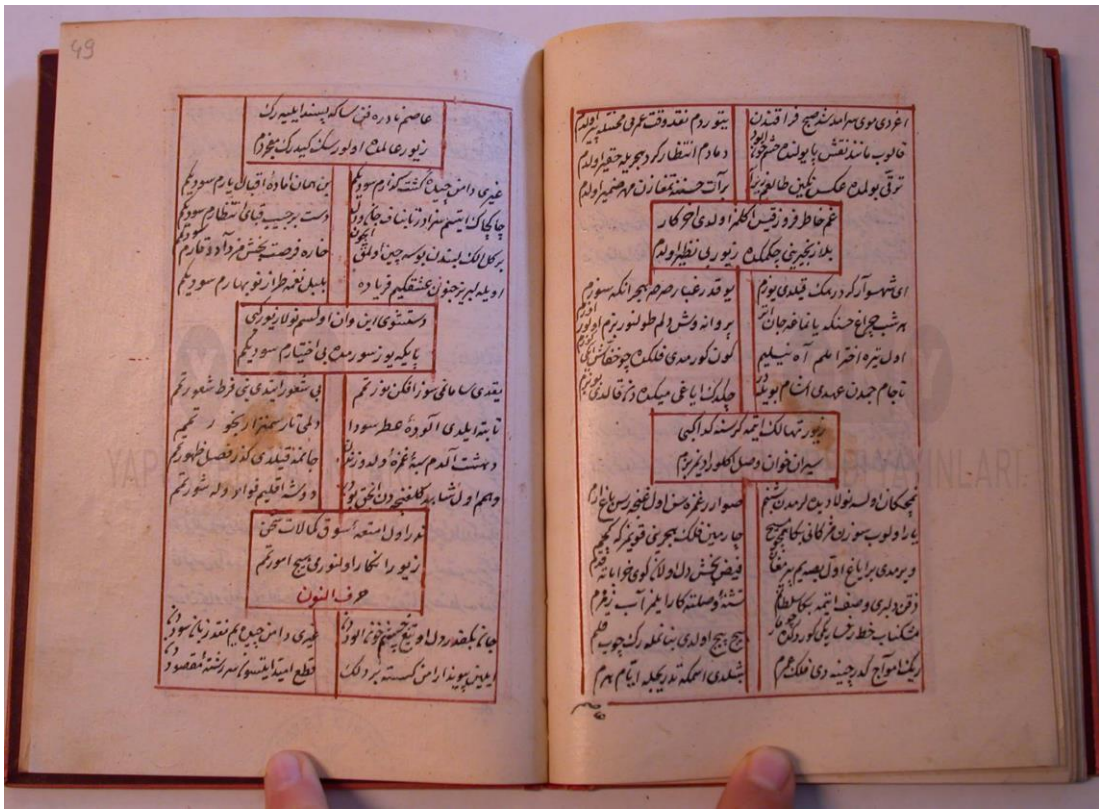
[45b-46a]

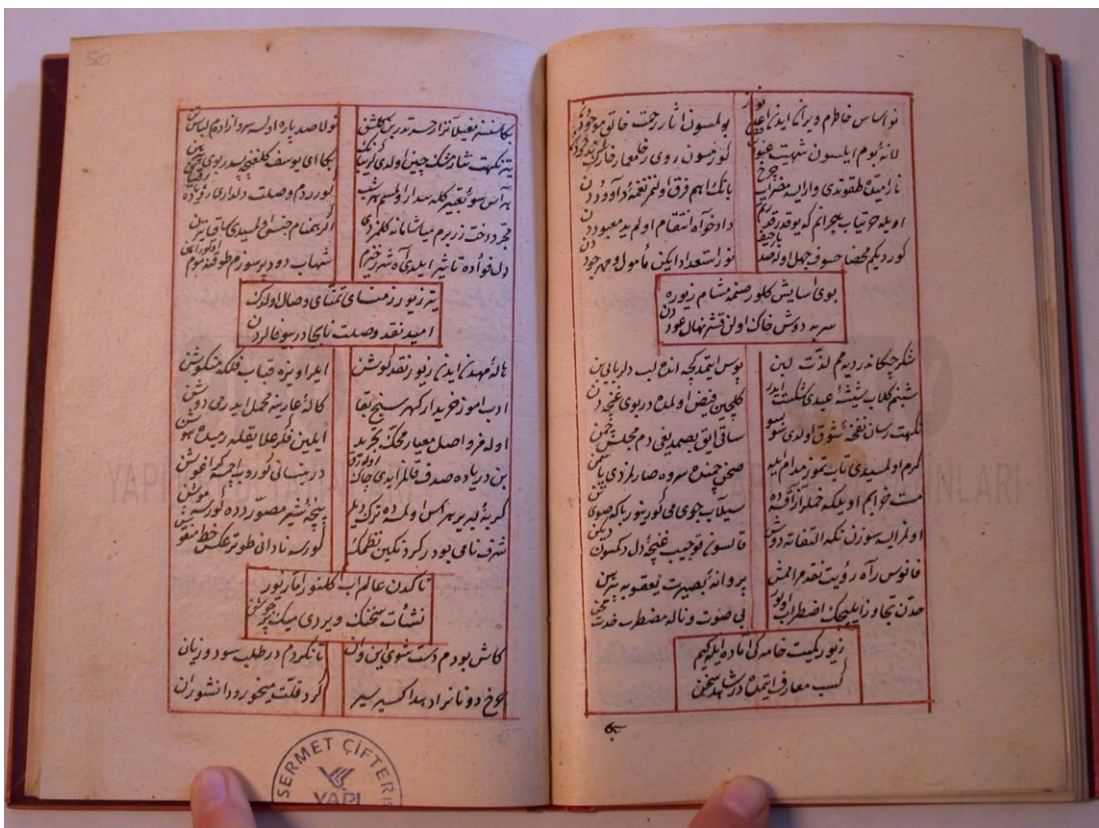
[46b-47a]

[47b-48a]

[48b-49a]

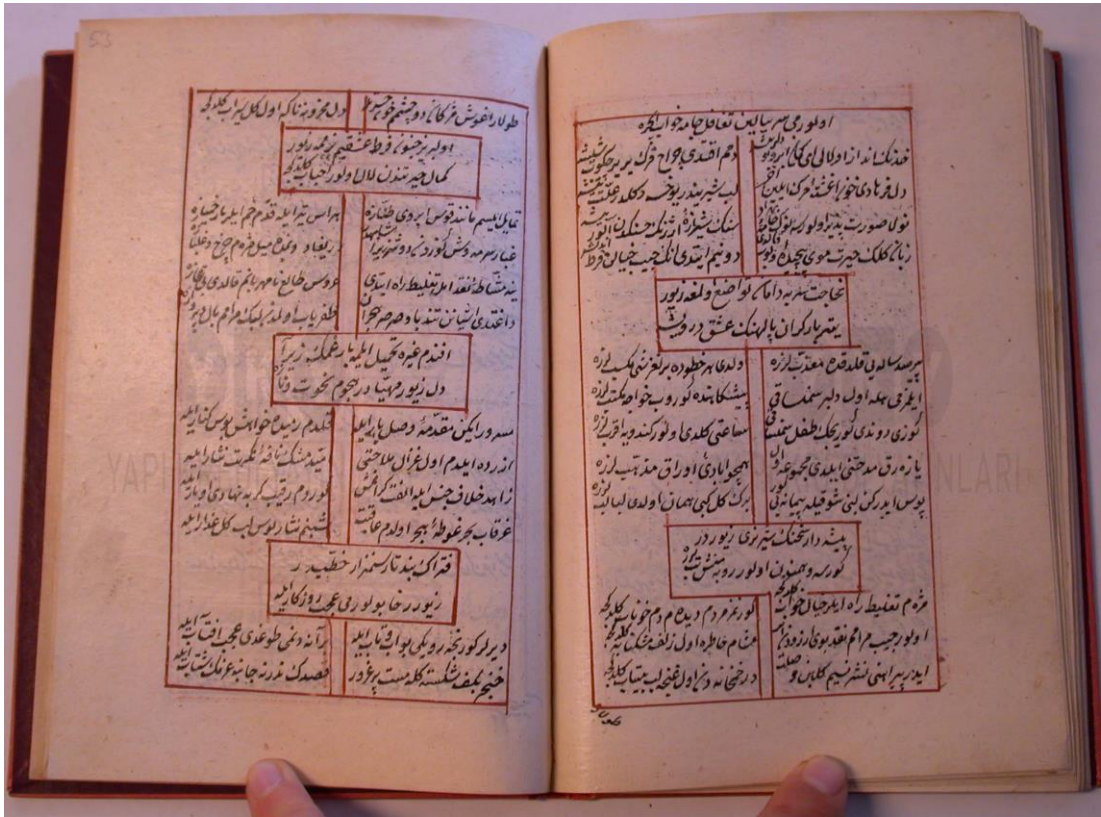
[49b-50a]

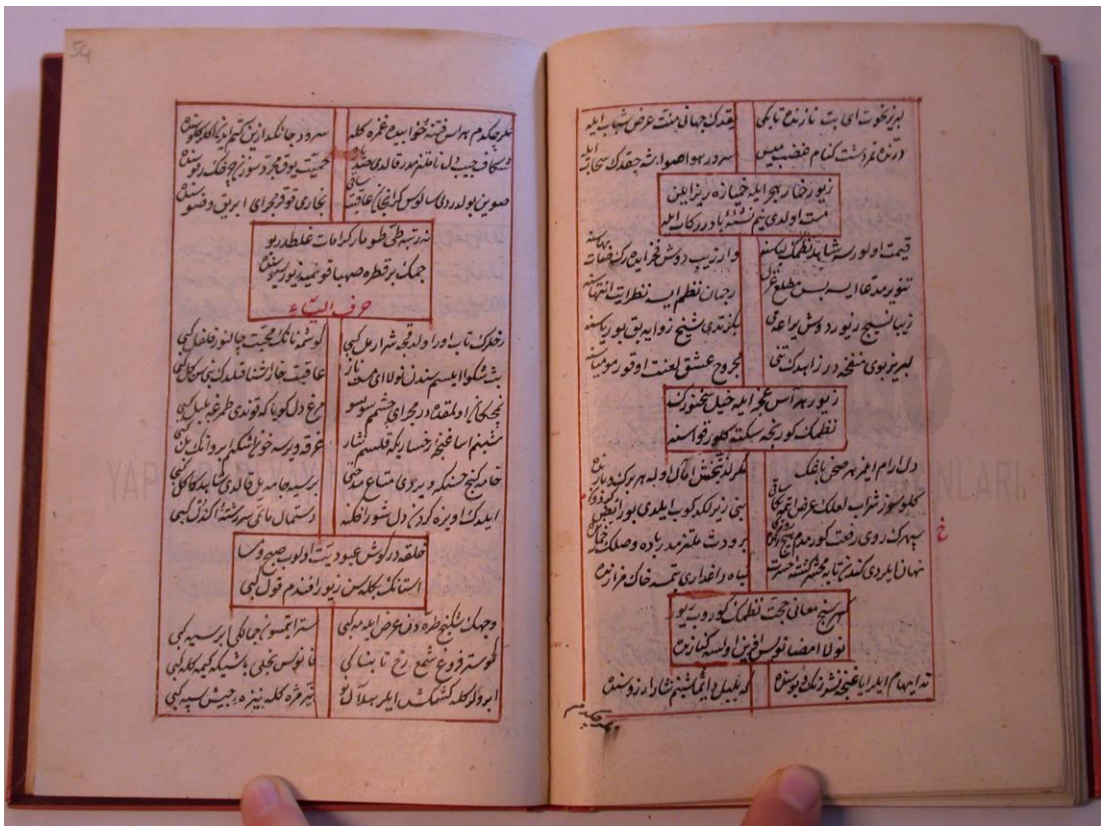
[50b-51a]

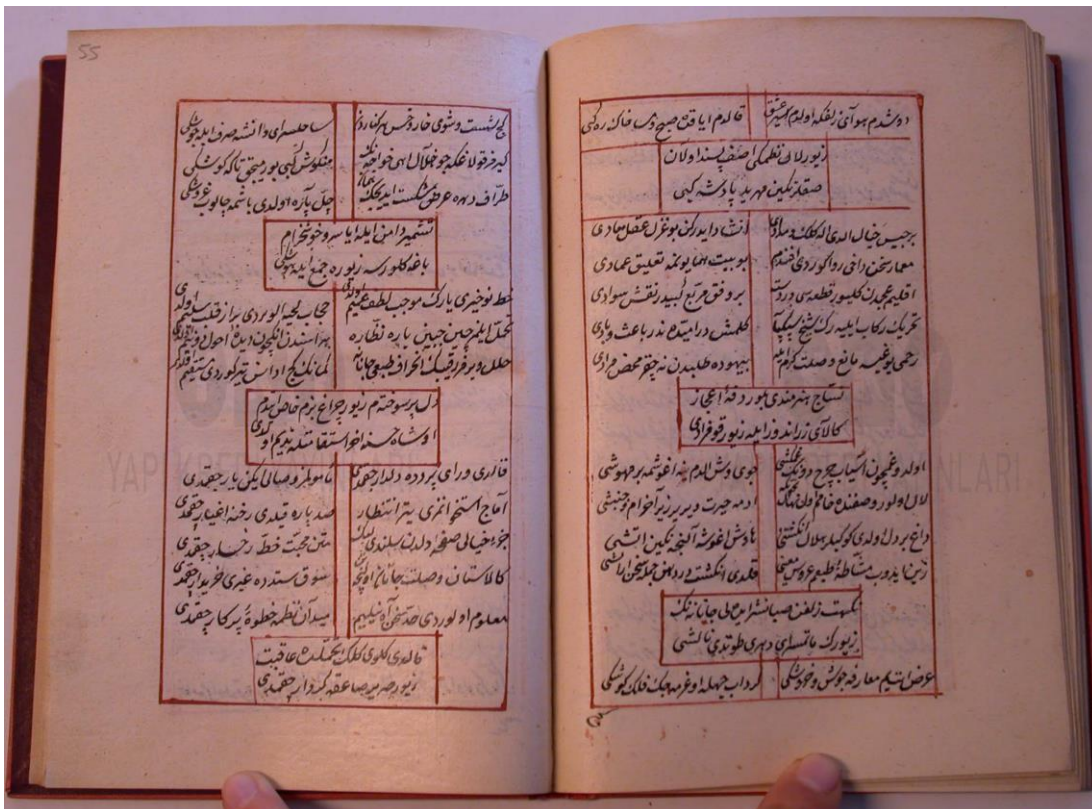
[51b-52a]

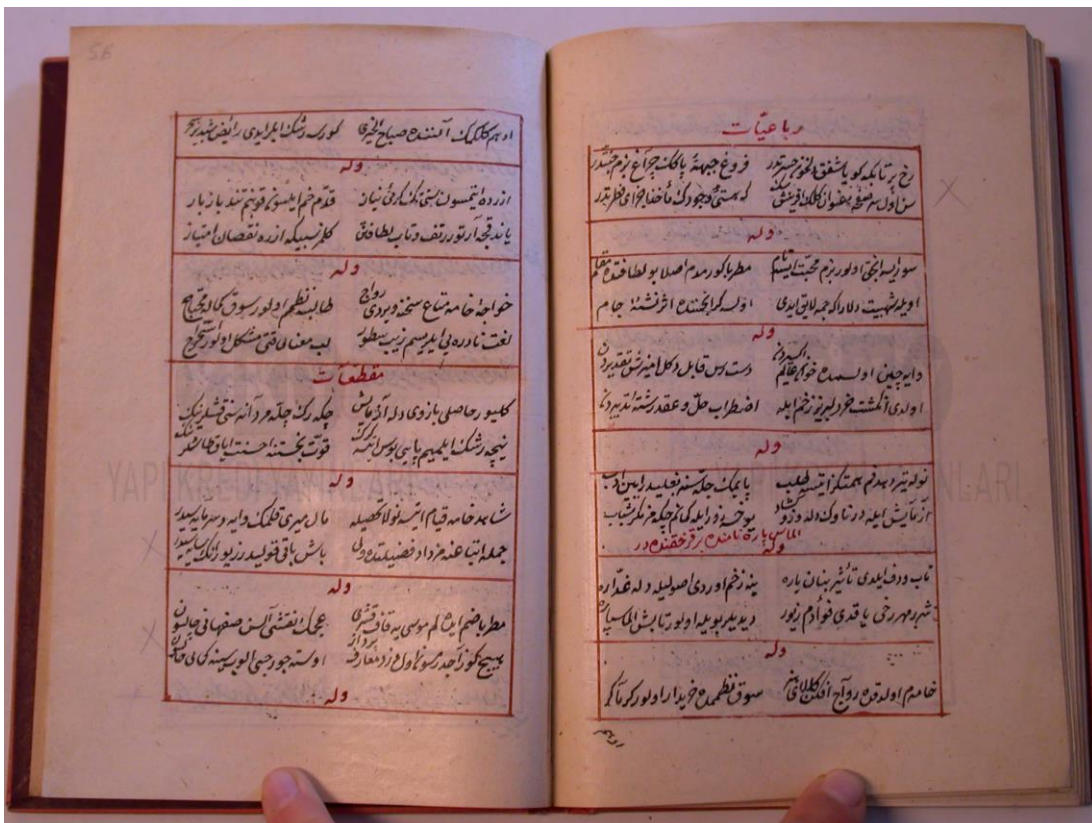
[52b-53a]

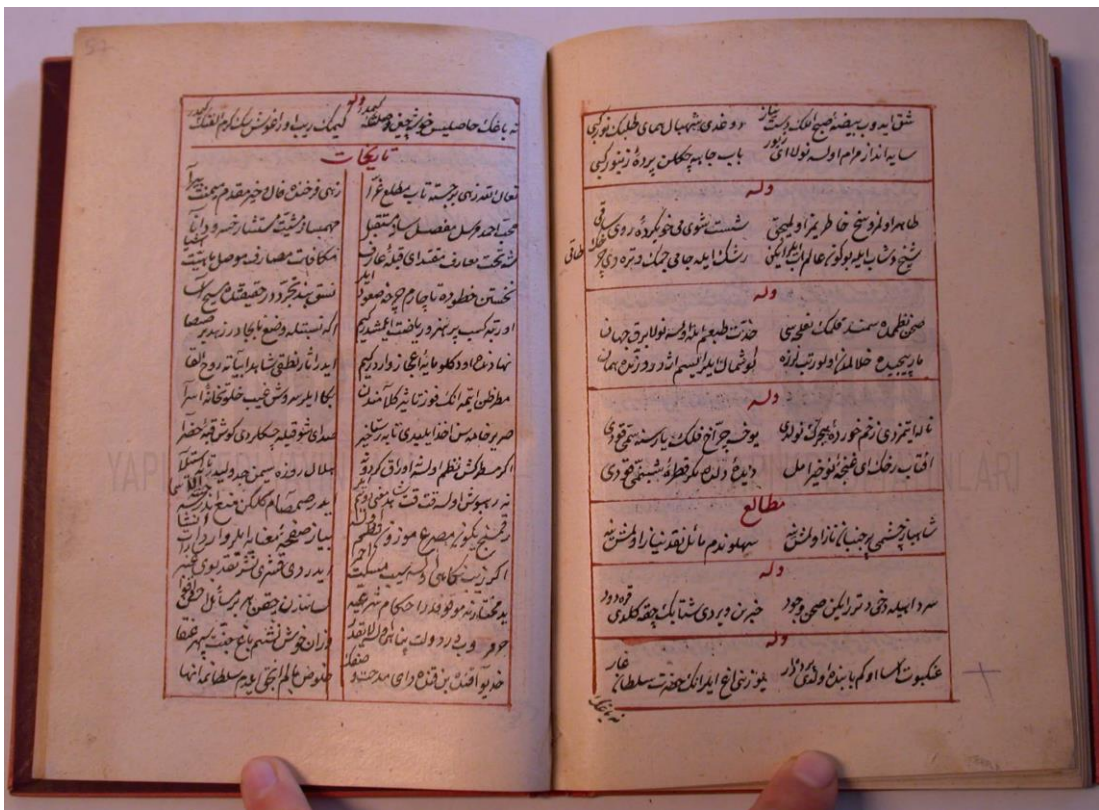
[53b-54a]

[54b-55a]

[55b-56a]

[56b-57a]

[57b-58a]

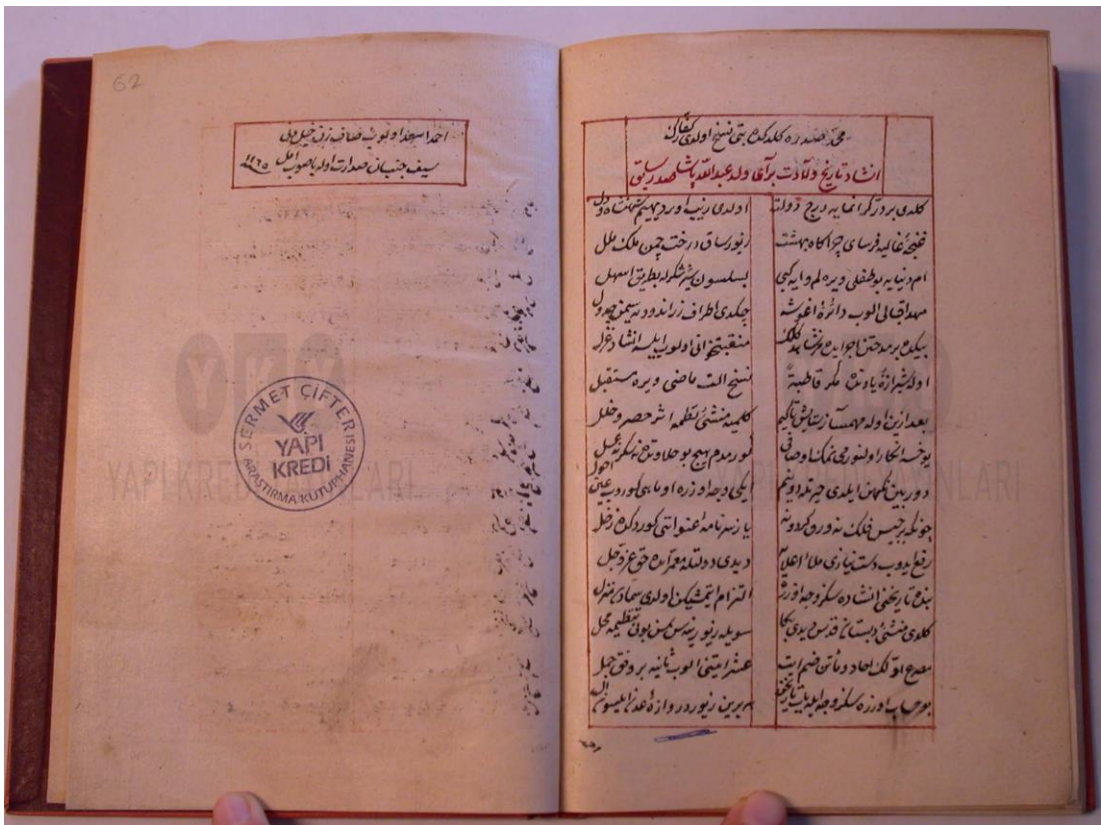
[58b-59a]

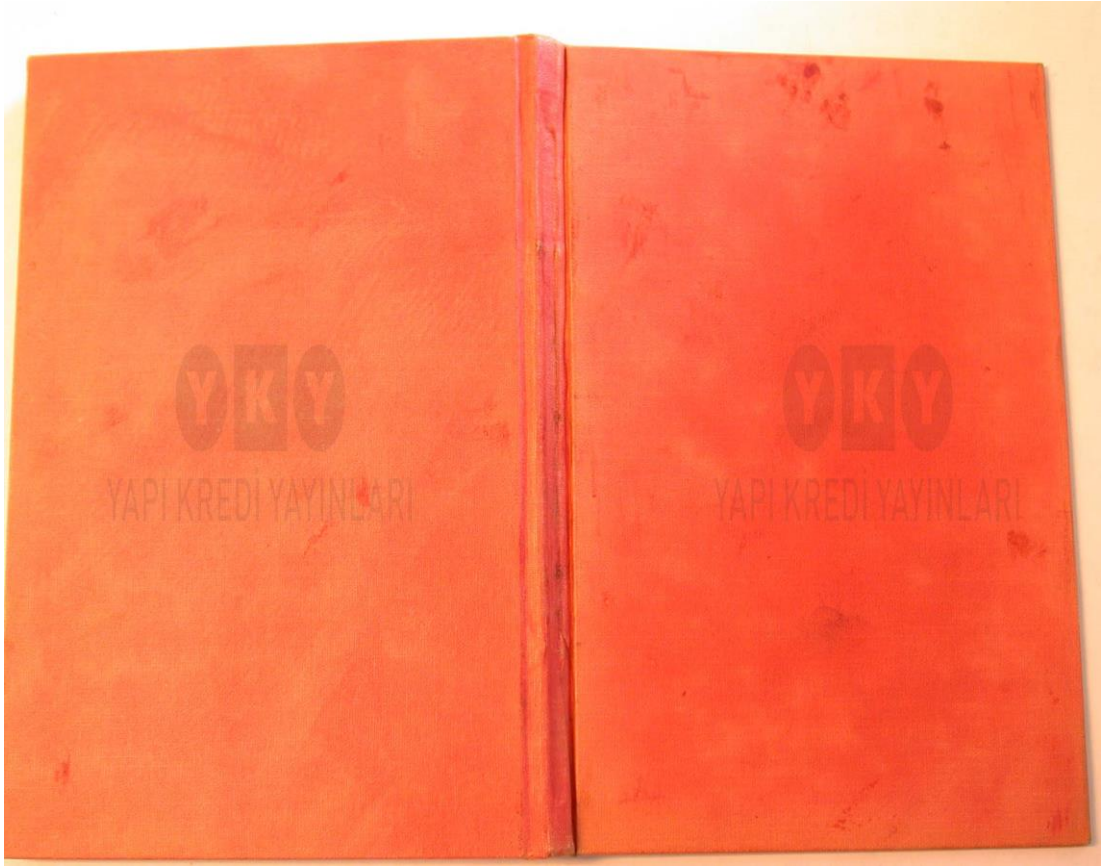
[59b-60a]

[60b-61a]

[61b-62a]

KAYNAKÇA

- Babacan, İ. (2009). Sebk-i Hindî şiirinde yeni-orijinal yapı ve terkipler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3, 29-46. 10 Aralık 2019 tarihinde http://devdergisi.com/Makaleler/1017132505_2.pdf adresinden erişildi.
- Bilkan, A. F. (2009). Sebk-i Hindî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde. (c. 36, s. 253-255). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Buzpınar, Ş. T. & Küçükaşçı M. S. (1997). Haremeyn. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde. (c. 16, s. 153-157). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dikmen, H. (1991). *Seyyid Vehbi ve divanının karşılaştırmalı metni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı tefsir*, (t.y.). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/> adresinden erişildi.
- Ergin, A. Ş. (1995). Ferezdak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde. (c. 12, s. 373-375). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Genim, M. Sinan. (2004). “Beyoğlu’nun yerleşim tarihi”. *Geçmişten günümüze Beyoğlu*. 19 Ocak 2020 tarihinde <http://istanbullu.tv/beyoglundun-yerlesim-tarihi/> adresinden erişildi.
- Harman, Ö. F. (1994). Dâvûd. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde. (c. 9, s. 21-24). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karacan, T. (1981). *XVII yüzyıl şairlerimizden Sâbit ve edisyon kritikli divan metni*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Kılıç, M. (1995). *Münif Antakî (hayatı, edebi kişiliği, eserleri, divanının tenkitli metni ve incelenmesi)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Kubbealtı Lugatı*. (t.y.). İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı. <http://lugatim.com/> adresinden erişildi.
- Lexiqamus Osmanlıca kelime çözücü. (t.y.). <https://www.lexiqamus.com.tr/> adresinden erişildi.
- Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük*. (t.y.). <https://www.luggat.com/> adresinden erişildi.

- Kılıç, F. (Haz.). (2018). *Şefkat. Tezkire-i şu'arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî. (Şefkat tezkiresi. (s. 21). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. 10 Ekim 2018 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55753,sefkat-tezkiresi-pdf.pdf?0> adresinden erişildi.*
- Kurnaz, C. & Çeltik, Halil. (2012). *Şekiller arasında: nazım şekli araştırmaları. Ankara: Kurgan Edebiyatı Yayınları.*
- Özdingiş, V. (1998). *Sabîh (hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve divanının tenkitli metni), C. I. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.*
- Öztürk, F. (Haz.). (2017). Silahdarzâde Mehmed Emin. *Tezkire-i Silahdarzâde. (s. 148). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. 10 Ekim 2018 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58902,tezkire-i-silahdar-zadepdf.pdf?0> adresinden erişildi.*
- Pala, İ. (2013). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü. İstanbul: Kapı Yayınları.*
- Redhouse, S. J. W. (2006). *Turkish and English lexicon (3rd ed.). İstanbul: Çağrı Yayınları.*
- Steingass, F. (1963). *A Comprehensive Persian-English dictionary (fifth impression). London: Routledge and Kegan Paul <https://archive.org/details/AComprehensivePersian-EnglishDictionary-FrancisJosephSteingass/page/n1/mode/2up> adresinden erişildi.*
- Süreyya Bey, M. (1995). *Sicill-i Osmanî: yahud tezkire-i meşâhir-i Osmâniyye, (Haz. Mustafa Keskin, Ayhan Öztürk, Ramazan Tosun), C. II. İstanbul: Sebil Yayınevi.*
- Şemseddin Sami (2016). *Kâmûs-ı Türkî. (Haz. Aziz Ençakar, Fazılhak Nergiz), İstanbul: Şifa Yayınevi.*
- Toker, H. (1996). Sebk-i Hindî. *İlmî Araştırmalar Dergisi, 2, 141-150. 12 Aralık 2019 tarihinde <http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/216/Toker.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişildi.*
- Tolosa, H. (2001). *Ahmet Paşa'nın şiir dünyası. Ankara: Akçağ Yayınları.*
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî: divân şâirlerinin muhtasar biyografileri. (Haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı), C. I. Ankara: Bizim Büro Yayınları.*
- Ünver, İ. (2008). Çeviri yazıda yazım birliği üzerine öneriler. *Turkish Studies, 3(6), 1-46. 15 Mart 2020 tarihinde http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/1unver_isma il.pdf adresinden erişildi.*

Yaşaroğlu, M. K. (2007). Nûr sûresi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi içinde*. (c. 33, s. 247-248). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yıldız, H. D. (1992). Bermekîler. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi içinde*. (c. 5, s. 517-520). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.